

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

АКТУАЛЬНІ НАУКОВІ ПРОБЛЕМИ. РОЗГЛЯД, РІШЕННЯ, ПРАКТИКА

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародної науково-практичної конференції

*26–27 травня 2017 р.
м. Одеса*

У 2-х частинах

Частина перша

Одеса
Інститут інноваційної освіти
2017

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
А43

До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті), надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

А43 **Актуальні наукові проблеми. Розгляд, рішення, практика : Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 26–27 травня 2017 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. У 2-х частинах. — Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2017. — ч. 1. — 188 с.**

Матеріали конференції рекомендуються учнівській молоді, молодим вченим, науковим працівникам, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: *І.В. Козак*
Коректор: *П.А. Немкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2017
© Інститут інноваційної освіти, 2017
© Друк ФОП Москвін А.А., 2017

Підписано до друку 05.06.2017. Формат 60x84/16.

Віддруковано з готового оригінал-макету.

Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturna. Ум. друк. арк. 11,39.

Зам. № 0506-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., рос., англ.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Сору Art».

69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-067-259-11-89.

Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

Видання здійснене за експертної підтримки

Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України

03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

С.О. АРТЮХ,

вчитель початкових класів,
Пирятинський ліцей Пирятинської міської ради Полтавської області

ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ ШВИДКОГО ЧИТАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ОСНОВА УСПІШНОГО НАВЧАННЯ

Одне з провідних місць у формуванні особистості належить читанню. Адже саме читання є невичерпним джерелом знань, духовного, емоційного, розумового розвитку людини. Тому навчання дітей читати, формування в них стійкого інтересу до цього виду діяльності було і залишається важливим завданням початкової школи.

Для досягнення зазначеної мети передбачається, у Державному стандарті початкової освіти, виконання таких завдань:

- формування в учнів навички читання як виду мовленнєвої діяльності;
- ознайомлення учнів з дитячою літературою в авторській, жанровій, тематичній різноманітності; формування в учнів соціальних, морально-етичних цінностей за допомогою художніх образів літературних творів;
- формування умінь сприймати, розуміти, аналізувати різні види літературних і навчальних текстів з використанням елементарних літературознавчих понять;
- розвиток мовлення учнів, формування умінь створювати власні висловлювання за змістом прочитаного (прослуханого);
- формування в учнів прийомів самостійної роботи з різними типами і видами дитячих книжок; умінь здійснювати пошук, відбір інформації для виконання навчально-пізнавальних завдань;
- розвиток творчої літературної діяльності школярів;
- виховання потреби у систематичному читанні як засобі пізнання світу, самопізнання та загальнокультурного розвитку [2].

Прищепити любов до читання - це значить переконати дитину у необхідності дружити з книгою, відчувати її корисність у повсякденному житті як неоціненного джерела знань та засобу спілкування між людьми. Як зазначено у Державному стандарті початкової освіти, «мета і завдання мовного компонента освітньої галузі виділяються такі змістові лінії: коло читання, навичка читання, досвід читацької діяльності і літературна діяльність».

У процесі роботи над книгою учні повинні проїнятися розумінням книги як величезної сили, здатної впливати на розум і емоції людини.

М. Горький писав: «Любіть книгу - джерело знань: вона полегшить вам життя, по-дружньому допоможе вам розібратись в строкатій і бурхливій плутанині думок, почуттів, подій, вона навчить вас поважати людину і самого себе, вона окриляє розум і серце почуттям любові до світу, до людини» [4].

Ідея сказаного - у підкресленні благотворного впливу книги на формування позитивних рис особистості. Дію цього впливу у повній мірі слід використати на уроках читання. Для цього є всі можливості. Читання книг відкриває кожній людині світ незвіданого, незнаного, таємничого. У найбільшій мірі це стосується дітей. Учні початкових класів прилучаються до цього світу передусім на уроках читання, які задовольняють освітню мету навчання молодших школярів.

Ефективний процес читання неможливий без вироблення в учнів навичок правильного, виразного, швидкого та свідомого читання, які формуються на уроках класного і позакласного читання.

Проблема формування навички читання завжди була і є актуальною, детально дослідженою як в психолого-педагогічному так і в методичному плані.

Психолого-педагогічні засади проблеми були встановлені Т. Єгоровим, О. Леонтьєвим, М. Жинкіним [1].

Однак процес формування навички швидкочитання залишався поза увагою дослідження вчених і методистів як в ХІХ - ХХ, так і в ХХІ столітті. Це і обумовлює актуальність досліджуваного питання.

На сучасному уроці читання вчитель має формувати в учнів правильне, свідоме, виразне читання з відповідною для кожного віку швидкістю. У процесі опрацювання тексту належний рівень сформованості цих умінь у дітей забезпечувати важко.

Процес формування навички швидкочитання в початковій школі буде ефективнішим, якщо він ґрунтується на системі спеціально відібраних вправ, що сприяють усвідомленому сприйняттю художнього тексту, а також за умови їх систематичного та послідовного використання на уроках читання.

Усі вправи для вдосконалення техніки читання молодших школярів мають бути підпорядковані загальній дидактичній меті і повинні враховувати вікові особливості дітей.

Працюючи над розвитком навички читання, учитель постійно має спиратись на ті психічні якості, які забезпечують формування читацьких умінь.

Щоб удосконалити ці навички, використовується така система вправ:

- для розвитку правильної орфоепічної вимови;
- для подолання заміни пропусків букв у словах.

Підвищенню швидкості читання сприяє використання такої системи вправ:

- для розширення кута зору;
- для розвитку артикуляції і дихання;
- для подолання бар'єру промовляння;
- для активації мислення;
- для розвитку уваги і пам'яті.

Виразність читання досягається при використанні наступної системи вправ:

- для розвитку навичок техніки мовлення;
- для розвитку навичок логіки мовлення;
- для розвитку навичок емоційно-образної виразності.

Система вправ для розвитку усвідомлення прочитаного має бути такою:

- для розуміння окремих слів, словосполучень;
- для усвідомлення зв'язних висловлювань;
- творча робота.

Лише комплексне і систематичне використання вправ дає змогу сформувати повноцінну навичку читання у молодших школярів.

Запропоновані вправи сприяють розширенню поля читання, кореляції темпу, удосконаленню правильних прийомів читання, навичок виразного читання, розвитку мовленнєвого апарату і промовляння, розвитку вміння інтонувати речення. Матеріал, що було покладено в основу вправ, допоможе поглибити знання учнів з тем «Словотвір. Будова слова», «Лексичне значення слова»; збагатити словниковий запас учнів спільнокореновими словами, синонімами.

Крім того, ці вправи спрямовані на розвиток аналітико-синтетичних умінь (зіставлення, порівняння), стійкої уваги, витримки, терпіння, самостійності, навичок самоконтролю.

Ігровий характер завдань, їх невеликий обсяг та різноманітність форм, цікавий, доступний дітям зміст допоможуть сформувати в учнів позитивне ставлення до читання, бажання самостійно працювати над вдосконаленням власної техніки читання.

Запропоновані вправи передбачені не лише для використання на уроках читання, вони дібрані з урахуванням можливості самостійної роботи учнів 2-3 класів вдома.

1. Гра «Будь уважним».

Знайди в кожному рядку слово, що відрізняється.
барва барва барва барва баржа барва барва барва
бідон бідон бідон бідон бідон бідон бізон бідон
ваза ваза ваза ваза ваза ваза вада ваза
берег берег берег берег берег берег берег берет

2. Визнач межі речень, прочитай текст.

Де живе туман

Найчастіше думає Ромчик ось про що у всіх є свій дім отже, є він і в туману у того сивого туману, який уранці встає над вогкою землею живе він на дні глибокої річки той туман - великий сплюх спить цілісіньку ніч і тільки перед ранком прокидається випливає з бездонної глибини, вилазить на спину тихої річки посидить, подивиться навкруги і йде в зелене поле попастися, бо голодний попастеться на запашній траві, доки сонце не вигляне, а потім знову лягає спати. (За М. Слабошпицьким) [3].

3. Гра «Луна».

Учитель читає слова (речення) голосно, а учні - трохи тихіше (луною). Можливе хорове читання слів з прискоренням до темпу скоромовки.

4. «Читай мовчки, рахуй уголос».

Учитель показує картинку зі словами, текстом і пропонує дітям рахувати вголос від 1 до 10, одночасно читати слова. Щоб перевірити усвідомлення прочитаного, варто переказати текст [4].

Таким чином, лише комплексне і систематичне використання вправ для формування виразності, свідомості, правильності та швидкості читання дають змогу сформувати повноцінну навичку читання у молодших школярів.

Література

1. Богатир В. Формування навички швидкого читання /В. Богатир // Початкова освіта. – 2005. № 8. – С. 14–16.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/education/average>
3. Іванова Л. Система вправ з удосконалення техніки читання /Л. Іванова// Початкова освіта. – 2005. – № 18. – С.1–4.
4. Курпіта В.І. Ефективні методи і прийоми удосконалення навички читання /В.І. Курпіта// Початкове навчання та виховання. – 2005. – № 29–30. – С. 38–46.

УДК 378.147.31

Є.О. БОХОНЬКО,

аспірант кафедри теорії та методики трудового і професійного навчання,
Хмельницький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ МАТЕМАТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ЗАДАЧ АВТОТРАНСПОРТУ ЗАСОБАМИ ЛІНІЙНОГО ПРОГРАМУВАННЯ

Анотація. У статті аргументовано важливість навчання елементам математичного моделювання майбутніх інженерів-педагогів галузі автотранспорту. Розкрито сутність таких понять як математична модель та математичне моделювання для прикладних задач. Наведено приклади створення багатовимірних моделей задач лінійного програмування.

Ключові слова: математична модель, математичне моделювання, лінійне програмування, прикладні задачі, інженер-педагог, автотранспорт.

Постановка проблеми. Серед сучасних математичних методів наукового дослідження найбільшого поширення набув метод математичного моделювання. Він також використовується як метод навчального пізнання у вищій школі. Так, сучасна програма з математики підкреслює надзвичайну важливість навчання студентів елементів математичного моделювання для формування в них системи дієвих знань і вмінь, зокрема однією із цілей навчання математики є: «...формування усвідомлення студентами математичних знань як важливої складової загальної культури людини, необхідної умови її повноцінного життя в сучасному світі на основі ознайомлення з ідеями та методами математики як універсальної мови науки і техніки, ефективного засобу моделювання і дослідження процесів та явищ навколишньої дійсності» [1].

Базою для формування таких навичок математичного моделювання та прийомів діяльності, що входять до складу математичного моделювання, є завдання прикладного характеру. Проте реалізація прикладної спрямованості навчання математики полягає саме в такій організації навчального процесу, що забезпечує студентів володінням математичним моделюванням як прийомом діяльності разом з іншими прийомами діяльності. Однією з причин такого становища є слабке володіння інженерами-педагогами галузі автотранспорту прийомами та методами математичного моделювання. Отже, варто сформувати навички такого роду діяльності ще під час навчання майбутніх педагогів. Але через брак часу на вивчення математичних дисциплін у ВНЗ викладачі досить часто виключають питання, пов'язані із побудовою математичних моделей та розгляду прикладних задач, що підводять під поняття, із змісту відповідного курсу.

Стан дослідження. У сучасній науці моделювання розглядають як один із методів пізнання реального світу, для якого чітко прослідковується зв'язок з такими загальнонауковими методами як метод подібності та метод аналогії. Тому методологія математичного моделювання бурхливо розвивається, вона охоплюючи все нові і нові сфери — від розробки технічних схем до аналізу економічних та соціальних процесів.

Фундаторами сучасної методології математичного моделювання були В.М. Глушков, Б. В. Гнеденко, А. М. Колмогоров, О.А. Самарський, А.М. Тихонов, В. С. Королюк, А.Ф. Турбін та інші. Названі вчені, розробляючи методи математичного моделювання та використовуючи їх в різних галузях науки і техніки, прийшли ще в 70-х — 90-х роках ХХ століття до думки про необхідність навчання математичного моделювання студентів університетів, учнів загальноосвітніх шкіл. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій підсилив потребу такого навчання [2]. В Україні на сьогодні питаннями методології математичного моделювання та залученням його до освітнього процесу займаються Н. Кугай, В. Волошина, С. Раков, Є. Борисов та інші. Зокрема Н. Кугай вважає, що метод математичного моделювання є засобом формування методологічної компетентності майбутнього вчителя математики, що є невід'ємним компонентом професійно-педагогічної компетентності [3].

Питання про створення математичних моделей та їх використання є природним для прикладних розділів математичної науки, до яких відноситься математичне, зокрема лінійне програмування. Тому варто скористатися потенціалом цієї науки для вироблення навичок у студентів створення багатовимірних математичних моделей та їх опрацювання. Відповідно до цього метою статті є з'ясування науково-методичних особливостей створення математичних моделей задач лінійного програмування.

Виклад основного матеріалу. У навчальному процесі під час вивчення різних математичних дисциплін пропонують два види математичних моделей, які розрізняють за їхнім призначенням: математичні моделі прикладних задач; математичні моделі абстрактних теорій та об'єктів.

Для другого виду математичних моделей найбільше доцільним є означення Л.Д. Кудрявцева: «*Математична модель* — це логічна структура, у якої опи-

сано ряд відношень між її елементами» [4, с. 41]. Першому ж виду моделей відповідає означення, сформульоване А.М. Тихоновим: «*Математична модель* — це наближений опис будь-якого класу явищ навколишнього світу за допомогою математичної символіки» [5, с. 62]. І, відповідно до цього означення: *математичним моделюванням* називають метод наукового дослідження реальних об'єктів, процесів чи явищ, який ґрунтується на застосуванні математичної моделі як засобу дослідження [2]. Як зазначає І.І. Блехман, *математична модель* у найпростіших випадках «... може бути відрізком, функцією, вектором, матрицею, скалярною величиною або навіть конкретним числом» [6, с. 57]. У складніших випадках вона уможливорює зведення дослідження нематематичного об'єкта до розв'язання математичної задачі, користуючись універсальним математичним апаратом, і як наслідок — отримати не тільки кількісну, а й якісну інформацію про досліджуваний об'єкт. Оскільки лінійне програмування вивчає задачі прикладного характеру та розробляє методи їх розв'язування, то в подальшому будемо користуватися означенням математичної моделі та математичного моделювання, що дані А.М. Тихоновим. Як відомо, процес розв'язування будь-якої прикладної задачі складається з наступних етапів:

1. Створення математичної моделі;
2. Розв'язування задачі відомими методами або розробка нових методів;
3. Аналіз отриманих результатів;
4. Впровадження результатів у життя (виробництво).

Психологи розглядають розв'язування задачі як процес її послідовного переформулювання, під час якого відбувається безперервний аналіз умов і вимог задачі через синтетичний акт віднесення їх один з одним [7]. При цьому всі переформульовані задачі є моделями вихідної. Тому переформульовані задачі є способом її моделювання [8].

Як свідчить історія розвитку математичної думки, власний довід, процес побудови математичної моделі досить часто є доволі складним (прикладом може слугувати відома модель Леонтьєва), іноді це навіть призводить до появи нових розділів математичної науки. Не є виключенням і математичне програмування, оскільки більшість дослідників вважає «відправною» точкою появи цього розділу прикладної науки — спробу побудувати у 1930 році радянським економістом А.М. Толстим математичної моделі задачі про оптимальний сумарний кілометраж (прототипу транспортної задачі) [9, с. 5]. Термін «програмування» пояснюється тим, що перші дослідження та перші застосування лінійних оптимізаційних завдань були у сфері економіки, а з англійської мови слово «programming» означає планування, складання плану дій. Термінологія відображає тісний зв'язок, що існує між математичною постановкою задачі та її економічною інтерпретацією. Оптимізаційні задачі, що розв'язуються у математичному програмуванні виникають тоді, коли, наприклад, ресурсів, що є в наявності не вистачає для виконання робіт найбільш ефективним способом. Тому метою розв'язування задачі є відшукання такого розподілу ресурсів при якому: або мінімізуються загальні витрати, або максимізується загальний прибуток. Для вироблення навичок та прийомів математичного моделювання деякі дослідники вважають, що за-

дачі, розв'язування, варто розглядати так звані циклами. Умови більшості задач лінійного програмування традиційно подаються у табличному вигляді, тому доцільно розглянути створення математичної моделі для таких задач.

Автотранспортне підприємство здійснює доставку клієнтам трьох видів вантажів (I, II, III). Для виконання перевезень вантажів підприємство має ресурси у кількості: транспортні засоби — 200 автомобілегодин, вантажники — 400 людино-годин, навантажувально-розвантажувальні механізми — 90 машино-годин. Витрати кожного виду ресурсів на доставку 1 тонни вантажу різних видів неоднакові та подані у таблиці 1.

Таблиця 1. Витрати ресурсів на доставку 1 тонни вантажів

Вид ресурсу	Витрати ресурсів на доставку 1 тонни вантажів		
	I	II	III
Транспортні засоби, <i>автомобілегодин/т</i>	a_1	b_1	c_1
Вантажники, <i>людино-годин/т</i>	a_2	b_2	c_2
Навантажувально-розвантажувальні механізми, <i>маш.-годин/т</i>	a_3	b_3	c_3

Прибуток автотранспортного підприємства від доставки клієнтам 1 тонни вантажу I складають α грн., вантажу II — β грн., вантажу III — γ грн.

Визначити, яку кількість вантажу кожного виду необхідно доставляти клієнтам, щоб прибуток підприємства був максимальним.

Вихідні дані для розв'язування задачі по варіантах наведені у таблиці 2.

Таблиця 2. Вихідні дані до виконання практичного заняття

Вар.	a_1	a_2	a_3	b_1	b_2	b_3	c_1	c_2	c_3	α	β	γ
1	3	5	2	6	5	1	2	8	3	4	5	10
2	7	3	1	3	2	2	4	4	3	6	7	10
3	4	5	1	6	5	3	2	6	1	7	9	6
4	9	5	0	5	3	2	4	6	3	15	8	9

Розглянемо приклад виконання завдання за таких вихідних даних:

Таблиця 3. Вихідні дані для вибраного варіанту

a_1	a_2	a_3	b_1	b_2	b_3	c_1	c_2	c_3	α	β	γ
2	4	1	4	5	1	5	2	2	5	6	10

Розв'язок.

Позначимо як x_1, x_2, x_3 — відповідно кількість вантажу I, II та III виду, яку доставляє підприємство клієнтам. Тоді математичну модель задачі можна подати у наступному вигляді.

Максимізувати прибуток підприємства від перевезень

$$Z = 5x_1 + 6x_2 + 10x_3 \Rightarrow \max,$$

при обмеженнях:

на транспортні ресурси

$$2x_1 + 4x_2 + 5x_3 \leq 200;$$

на трудові ресурси

$$4x_1 + 5x_2 + 2x_3 \leq 400;$$

— на ресурси навантажувально-розвантажувальних механізмів

$$x_1 + x_2 + 2x_3 \leq 90;$$

— на невід'ємність змінних задачі

$$x_1 \geq 0, x_2 \geq 0; x_3 \geq 0.$$

Для рішення задачі симплекс-методом зведемо її до канонічного виду. Помножимо праву частину виразу для цільової функції на -1 (для отримання задачі мінімізації) та перетворимо нерівності виду « \leq » на рівності шляхом введення до них додаткових невід'ємних змінних x_4, x_5 та x_6 . Отримаємо задачу:

мінімізувати

$$Z' = -5x_1 - 6x_2 - 10x_3 \Rightarrow \min,$$

при обмеженнях

$$2x_1 + 4x_2 + 5x_3 + x_4 = 200;$$

$$4x_1 + 5x_2 + 2x_3 + x_5 = 400;$$

$$x_1 + x_2 + 2x_3 + x_6 = 90;$$

$$x_1 \dots x_6 \geq 0.$$

Початкове допустиме базисне рішення очевидне (його утворюють додані змінні та праві частини рівнянь задачі, поданої у канонічному вигляді):

$$x_1 = 0, x_2 = 0, x_3 = 0, x_4 = 200, x_5 = 400, x_6 = 90, Z' = 0.$$

Складемо початкову симплекс-таблицю задачі (таблиця 4).

Таблиця 4. Початковий опорний план задачі

Базис	C	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6
x_4	200	2	4	5	1	0	0
x_5	400	4	5	2	0	1	0
x_6	90	1	1	2	0	0	1
$-Z'$	0	-5	-6	-10	0	0	0

У стовпчик Базис записуємо базисні змінні x_4 , x_5 та x_6 . У стовпчик вільних членів C записуємо їх значення у початковому базисному рішенні, що відповідають правим частинам системи обмежень задачі. У стовпчики $x_1 - x_6$ записуємо коефіцієнти при відповідних змінних у системі обмежень задачі. У індексному рядку стовпчика C записуємо поточне значення цільової функції $Z' = 0$, а у стовпчики $x_1 - x_6$ — коефіцієнти при відповідних змінних у цільовій функції задачі.

Початковий опорний план задачі не є оптимальним, оскільки у індексному рядку наявні елементи з від'ємними значеннями.

Відшукуємо у індексному рядку мінімальне від'ємне значення. Воно знаходиться у стовпчику x_3 та дорівнює -10 . Стовпчик x_3 є провідним стовпчиком, а вільну змінну x_3 у наступному опорному плані задачі включимо до базису.

Для визначення змінної, яку слід виключити з базису, розділимо значення у стовпчику C на відповідні значення провідного стовпчика:

$$\text{рядок } x_4 : 200 / 5 = 40; \quad \text{рядок } x_5 : 400 / 2 = 200; \quad \text{рядок } x_6 : 90 / 2 = 45.$$

Таким чином, змінну x_4 , якій відповідає найменше додатне з знайдених значень у наступному опорному плані слід виключити з базису, а рядок x_4 є провідним рядком. На перетині провідного рядка та провідного стовпчика стоїть провідний елемент, що дорівнює 5.

Побудуємо покращений опорний план у новій симплекс-таблиці (таблиця 2.5) за наступними правилами:

- 1) замість змінної x_4 у стовпчик Базис записуємо змінну x_3 ;
- 2) всі елементи провідного рядка ділимо на 5;
- 3) у провідному стовпчику у всіх рядках, окрім провідного записуємо нулі;
- 4) інші елементи нової симплекс-таблиці розраховуємо за формулою (1).

Наприклад, елемент, що знаходився у рядку x_6 і стовпчику x_2 та дорівнював 1, розраховується наступним чином. Навпроти цього елемента у провідному рядку стоїть значення 4, а навпроти цього елемента у провідному стовпчику стоїть значення 2. Так як провідний елемент дорівнює п'яти, то за формулою (1) маємо:

$$\text{Нове значення} = 1 - \frac{4 \times 2}{5} = 1 - 1,6 = -0,6$$

Використані для розрахунку значення показані у таблиці 4 напівжирним курсивом та стрілками.

Таблиця 5. Покращений опорний план задачі (2 ітерація)

Базис	C	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6
x_3	40	0,4	0,8	1	0,2	0	0
x_5	320	3,2	3,4	0	— 0,4	1	0
x_6	10	0,2	— 0,6	0	— 0,4	0	1
$-Z'$	400	-1	2	0	2	0	0

Переглянувши індексний рядок бачимо, що отриманий новий опорний план задачі не є оптимальним, оскільки містить від'ємне значення (-1) у стовпчику x_1 . Діючи аналогічно описаному вище, вводимо до базису змінну x_1 , виключаємо з базису змінну x_6 , та переходимо до нового опорного плану (таблиця 6).

Таблиця 6. Покращений опорний план задачі (3 ітерація)

Базис	C	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6
x_3	20	0	2	1	1	0	-2
x_5	160	0	13	0	6	1	-16
x_1	50	1	-3	0	-2	0	5
$-z'$	450	0	-1	0	0	0	5

Цей опорний план також не є оптимальним, оскільки у індексному рядку міститься від'ємне значення (-1) у стовпчику x_2 . Вводячи до базису змінну x_2 та виключаючи з базису змінну x_3 переходимо до нового опорного плану задачі (таблиця 7).

Таблиця 7. Оптимальний план задачі

Базис	C	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6
x_2	10	0	1	0,5	0,5	0	-1
x_5	30	0	0	-6,5	0,5	1	-3
x_1	80	1	0	1,5	0,5	0	2
$-z'$	460	0	0	0,5	0,5	0	4

Цей опорний план є оптимальним (у індексному рядку немає від'ємних значень). Таким чином, оптимальний розв'язок задачі знайдено (змінні беремо зі стовпчика Базис, а їх значення зі стовпчика C):

$$x_1 = 80; \quad x_2 = 10; \quad Z_{\max} = 460.$$

Для досягнення максимального прибутку у 460 грн., підприємству необхідно доставити 80 тонн вантажу I та 10 тонн вантажу II.

До процедури розв'язування та оптимального розв'язку задачі слід зробити деякі зауваження:

– при розрахунках у стовпчику C у рядках змінних задачі ніколи не може з'явитися від'ємне значення. Така ситуація свідчить про невірні обчислення чи неправильний вибір провідного стовпчика;

– обсяги доставки вантажу III виду дорівнюють нулю, оскільки змінна x_3 не є базисною. Знаходження у базисі змінної x_5 , яка входить в обмеження за трудовими ресурсами, показує, що $x_5 = 30$ людино-годин будуть не використані. Ресурси ж транспорту та навантажувально-розвантажувальних механізмів будуть використані повністю.

Висновки. Як показує досвід, створення математичних моделей різних задач, що вивчаються у лінійному програмуванні, дозволяє:

- 1) Мотивувати студентів до подальшого вивчення дисципліни.
- 2) Демонструвати практичну значущість математики.
- 3) Розширювати світогляд студентів, як через самі прикладні задачі, так і через розгляд суміжних питань, пов'язаних з умовою задачі.
- 4) Формувати навички та прийоми математичного моделювання.

Література

1. Програма з математики: <http://iitzo.gov.ua/serednya-osvita-navchalni-programy>.
2. Панченко Л.Л. Про понятійний апарат математичного моделювання в загальноосвітній школі та педагогічному вузі/ Панченко Л. // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 3. Фізика і математика у вищій і середній школі. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. – № 1. – С. 89–97.
3. Кугай Н. Математичне моделювання як засіб формування методологічної компетентності вчителя математики/ Н.Кугай. Є.Борисов // Математика в рідній школі. – 2015. – № 5. – С. 31–34.
4. Кудрявцев Л.Д. Современная математика и её преподавание / Л.Д. Кудрявцев. – М.: Наука, 1985. – 170 с.
5. Тихонов А.Н. Математическая модель/ А.Н.Тихонов // Мат. Энциклопедия. Т.3. – М.: Из-дво физ.-мат. Лит-ры, 1982. – 592с.
6. Блехман И.И. Прикладная математика : предмет, логика, особенности подходов / И.И.Блехман, А.Д.Мышкис , Я.Г.Пановка. – К.: Наук. думка, 1976. – 272 с.
7. Рубинштейн С.Л. О мышлении и путях его исследования/ С.Л.Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1989. – 488 с.
8. Волошена В. Математичне моделювання в процесі розв'язування фізичних вправ/В.Волошена// Математика в рідній школі. – 2015. – № 6. – С. 30–32.
9. Кузнецов Ю.Н., Кузубов В.И., Волощенко А.Б. Математическое программирование. – М.: Высшая школа, 1980. – 304 с.

В.Д. ДЕМИДЕНКО,

вчитель вищої категорії, учитель-методист гімназії №283 II-III ступенів
Деснянського району міста Києва

РЕКЛАМА ЯК ОДНА З ФОРМ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Наше життя ми сьогодні не можемо уявити без реклами. Вона всюди: на вулиці, біля будинку, в магазині, вдома... Реклама сприймається як частина нашої повсякденної загальнодоступної культури. Багато з того, про що розповідають рекламні оголошення ми сприймаємо «як належне», хоч в багатьох інших видах комунікації це здалося б дивацтвом. Проте, вона повинна бути ефективна, правдива, не набридати споживачам і справді доносити потрібну нам і цікаву інформацію. Адже, хто володіє інформацією – той володіє світом.

Слово «реклама» походить від французького *reklame* чи від латинського *reklamare* і дослівно перекладається як «викрикувати». У Давній Греції та Римі оголошення голосно викрикували на майданах та на інших людних місцях.

Реклама — це друковане, рукописне, усне або графічне повідомлення про особу, товари, послуги або суспільний рух, відкрито опубліковане рекламодавцем й оплачене з метою збільшення обсягів збуту, розширення клієнтури, одержання голосів або суспільної підтримки («Теорія і практика сучасної реклами»).

В Академічному тлумачному 11-томному словнику української мови існують такі визначення реклами:

1. Популяризація товарів, видовищ, послуг і т. ін. з метою привернути увагу покупців, споживачів, глядачів, замовників і т. ін. Поширення відомостей про кого-, що-небудь для створення популярності.

2. Плакат, об'ява і т. ін., що використовуються як засіб привертання уваги покупців, споживачів, глядачів, замовників.

Предмет «Українська література» в 11-річній загальноосвітній школі набуває особливого значення, адже він засобами мистецтва слова допомагає формувати, збагачувати внутрішній світ дитини, позитивно впливати на формування її самосвідомості, спрямовувати морально-етичний потенціал, розвивати інтелектуальні, творчі здібності, естетичні смаки.

Метою вивчення української літератури в загальноосвітній школі є: підвищення загальної освіченості громадянина України, досягнення належного рівня сформованості вміння «читати й усвідомлювати прочитане», «прилучатися до художньої літератури, а через неї — до фундаментальних цінностей культури», розширення їхніх культурно-пізнавальних інтересів; сприяння всебічному розвитку, духовному збагаченню, активному становленню й самореалізації людини в сучасному світі; виховання національно свідомого громадянина України; формування й утвердження гуманістичного світогляду особистості, національних і загальнолюдських цінностей.

Складові цієї стратегічної мети реалізуються через такі конкретні завдання навчального предмета «Українська література», які, відповідно до Державного стандарту, ґрунтуються на емоційно-ціннісній, літературознавчій, загальнокультурній, компаративній змістових лініях:

1. Зацікавлення учнів художнім твором як явищем мистецтва слова, специфічним «інструментом» пізнання світу і себе в ньому — прищеплення і стійкого утримання бажання читати.

2. Розвиток уміння сприймати літературний твір як явище мистецтва слова.

3. Підняття рівня загальної освіченості учнів: набуття ними базових знань з української літератури, необхідних для повноцінної інтеграції в суспільство на різних рівнях. Ознайомлення з найвизначнішими і найпоказовішими взірцями української народної творчості та художньої літератури.

4. Формування загальної читацької культури учнів, розвиток естетичного смаку, вміння розрізняти явища високого мистецтва і низькопробної культури.

5. Формування стійкого інтересу до української літератури як вагомого духовного спадку народу, повноцінного оригінального мистецтва.

6. Виховання майбутнього читача й шанувальника української літератури.

7. Формування гуманістичного світогляду, принципів патріотизму й толерантності, розвиток духовного світу, утвердження загальнолюдських морально-етичних орієнтирів і цінностей.

8. Сприяння національному самоусвідомленню і стійкому відчуттю приналежності до культурної світової спільноти.

9. Вивчення української літератури в національному і світовому культурологічних контекстах.

10. Розвиток творчих і комунікативних здібностей учнів, їхнього самостійного і критичного мислення, культури полеміки, уміння аргументовано доводити власну думку.

11. Вироблення вміння компетентно і цілеспрямовано орієнтуватися в інформаційному і комунікативному сучасному просторі.

12. Вироблення вміння застосовувати здобуті на уроках літератури знання, навички в практичному житті.

13. Розвиток навичок самоосвіти, бажання і спроможності постійно вчитися (Програма з української літератури для 5—9 класів загальноосвітніх навчальних закладів розроблена відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392. (зі змінами, внесеними у 2015 році).

Розвивати соціальні, мотиваційні, функціональні компетентності, а також компетенцію саморозвитку і самоосвіти допоможуть творчі роботи різних видів. Сьогодні цікавим для компетентісного розвитку школяра є досвід рекламної діяльності. Сучасна реклама — головний елемент маркетингу, вона має чимало спільного з пропагандою книжки, що особливо актуально, адже телевізійний простір витісняє інтерес до друкованого слова, до книги. Тому реклама — чудовий засіб привернути увагу дитини до книги, запалити в учня бажання.

Твір — реклама для учнів — жанр новий, а тому досить цікавий. У процесі роботи з розвитку мовлення вчитель, використовуючи ситуативні вправи, вчить мистецтву створення рекламної статті, яка разом із відповідними ілюстраціями приверне увагу потенційного читача, розкаже про конкретні переваги книги.

На уроках літератури доцільно використовувати три види реклами :

Інформативну рекламу, яка створює первинний попит та інформує читача про існування художнього твору, його особливості.

Стимулюючу рекламу. У ній важливо показати основні переваги цього твору, книги порівняно з іншими.

Найефективніші рекламні засоби для стимулюючої реклами:

- реклама в газетах і журналах;
- реклама на радіо;
- телереклама.

Непрямую рекламу — рекламування твору, книги через інтерв'ю, публікації, радіо-, телепередачі, рекламний текст — це інтрига з першого рядка. Нова інформація, у яких згадується рекламований продукт, - шлях до розв'язання проблеми.

Щоб учні краще зрозуміли в чому ефективність рекламної статті, учитель повинен донести до них основну мету реклами.

Рекламний текст починається зі слів, що впадають в око (Вперше! Увага! Нарешті!); звертаються до своєї аудиторії (Усім! Поціновувачам книжки пропонується!); подання реклами як новини (Справжній прорив!); постановкою інтригуючого чого запитання (Чи знаєте ви? Чи припускаєтесь ви?).

Висловлювання в цьому жанрі відрізняється від інших передусім тим, що воно звернено до певного кола осіб, тому в тексті повинні бути названі люди, яким адресована річ або предмет. Учні повинні знати, що в більшості випадків увагу читачів можна привернути за допомогою додаткових хитрощів: розміру та розміщення рекламного оголошення; ілюстрацій, що впадають в очі.

Отже, текст рекламного оголошення в комплексі з ілюстраціями повинен відповідати формулі: привернути увагу + викликати інтерес + викликати бажання + спонукати до дії.

Твір-реклама має важливе пізнавальне та розвивальне значення у процесі вивчення літератури. Мета малих реклам привернути увагу до книги письменника. Великі реклами передбачають уміння учнів аналізувати твори, виокремлювати проблеми, робити висновки, наводити аргументи на доказ власної думки.

Література

1. Словник української мови Академічний тлумачний словник (1970—1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>
2. Програма 10-11кл, затверджена Міністерством освіти і науки України (наказ від 28.10.2010р. № 1021. Рівень стандарту, академічний рівень / Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н. В. Левчик, М. П. Бондар, О. А. Камінчук, В. І. Цимбалюк, за загальною редакцією Р.В. Мовчан. —К.: Грамота, 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/program/30993/>
3. Програма з української літератури для 5—9 класів загальноосвітніх навчальних закладів розроблена відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392. (зі змінами, внесеними у 2015 році) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/program/8795/>
4. Песоцкий Е. Современная реклама - Теория и практика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.e-reading.club/bookreader.php/44374/Pesockiii_-_Sovremennaya_reklama_-_Teoriya_i_praktika.html
5. Музыкант В. Л. Теория и практика современной рекламы. – М.: Евразийский регион, 1998.
6. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/derj-stand.html>

Т.А. НЕКІЗ,

студентка факультету природничо-географічної освіти та екології
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

О.А. ЦУРУЛЬ,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психолого-педагогічних дисциплін
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

РЕАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ У НАВЧАННІ БІОЛОГІЇ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Згідно Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 рр., Проекту Закону України «Про освіту» та Концепції Нової української школи розпочинається реформа, яка «перетворить українську школу на важіль соціальної рівності та згуртованості, економічного розвитку і конкурентоспроможності України» [4, с. 7].

Передбачаються кардинальні зміни в організації навчально-виховного процесу: перехід від традиційного (інформаційно-пояснювального) до компетентнісно-орієнтованого навчання. Ключовою компонентою Нової української школи є педагогіка партнерства, яка визначає доцільність організації інноваційного навчання – зорієнтовану на динамічні зміни в навколишньому світі навчальну та освітню діяльність, яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості [1, с. 4]. Сутнісною характеристикою такого навчання є зміна ставлення до об'єкта навчання та перетворення його на суб'єкт, у результаті чого підвищується навчально-виховна ефективність занять, зростає рівень реалізації принципів свідомості, активності та якості формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві.

Об'єкт дослідження: навчально-виховний процес з біології у ЗНЗ.

Предмет дослідження: сутність та особливості впровадження інноваційних підходів у навчанні біології учнів основної школи.

Завдання:

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури та шкільної практики з проблеми реалізації інноваційних підходів у навчанні біології учнів основної школи.

2. Охарактеризувати провідні інноваційні підходи до організації навчального процесу та особливості їх реалізації у навчанні біології.

3. Розробити інструктивно-методичні матеріали щодо реалізації інноваційних підходів у навчанні біології учнів 8 класу та здійснити їх апробацію в умовах реального навчального процесу.

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури [2; 3; 5; 6; 8; 9; 10; 11] з проблеми реалізації інноваційних підходів у навчанні біології свідчить, що впровадження в практику інновацій – це складний процес, який передбачає поступове оновлення і вдосконалення змісту, методів, засобів та педагогічних технологій навчання.

Узагальнення результатів аналізу шкільної практики навчання біології дає підстави для виокремлення таких провідних інноваційних підходів: ІКТ, метод проектів, біологічні розминки, елементи ейдетики, інтерактивні прийоми навчання, технологія критичного мислення. Реалізація інноваційних підходів дає змогу раціонально розподіляти час уроку, забезпечує підвищення активності навчально-пізнавальної діяльності учнів, формування самостійності мислення, розвиток їх творчості та креативності.

У ході виконання завдань дослідження ми розробили та апробували під час педагогічної практики цикл уроків теми 7 «Зв'язок організму людини із зовнішнім середовищем. Нервова система» (8 кл., [7]), основу яких складають: біологічні розминки, ІКТ, прийоми інтерактивного навчання та прийоми розвитку критичного мислення.

Під час дослідження було проведено:

а) діагностичний зріз № 1 (ДЗ 1), який проводився напередодні, на завершальному етапі стандартного, традиційного уроку;

б) діагностичний зріз № 2 (ДЗ 2), який проводився на завершальному етапі заключного уроку, проведеного за авторськими інструктивно-методичними матеріалами.

Анкетуванням було охоплено 18 учнів 8 класу однієї зі шкіл м. Києва (табл. 1). Анкети містили рефлексивні запитання, які є загальновідомим інструментарієм реалізації зворотнього зв'язку щодо якості ходу і результатів навчального процесу.

Таблиця 1

Результати анкетування

№ з/п	Запитання	Варіанти відповідей	Кількість учнів (%)		Приріст (%)
			ДЗ 1	ДЗ 2	
1.	Мій настрій на початку уроку	добрий	83	89	+6
		поганий	17	11	
2.	Матеріал уроку для мене був	зрозумілим	70	80	+10
		незрозумілим	30	20	
		корисним	65	70	+5
		некорисним	35	30	
3.	Урок мені здався	цікавим	72	88	+16
		нудним	28	12	
		короткотривалим	70	75	+5
		довготривалим	30	25	
4.	За урок я	не втомився/лась	67	78	+11
		втомився/лась	33	22	
5.	Своєю роботою на уроці я	задоволений/на	83	94	+11
		незадоволений/на	17	6	
6.	На уроці я був/була	активним/ною	22	34	+12
		пасивним/ною	78	66	
7.	Мій настрій напри-	поліпшився	70	87	+17

	кінці уроку	погіршився	30	13	
8.	Домашнє завдання мені здалося	легким	60	78	+18
		важким	40	22	
		цікавим	57	64	+7
		нецікавим	43	36	

Джерело: розроблено авторами.

Порівняння результатів діагностичних зрізів та їх аналіз дають підстави для висновків про позитивну динаміку за більшістю показників, а отже і позитивний вплив на учнів розроблених інструктивно-методичних матеріалів для проведення уроків біології із застосуванням інноваційних підходів навчання. Перспективними вважаємо подальші дослідження проблеми у контексті реалізації Концепції Нової української школи.

Література

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посіб. / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Доманчук Х.М. Використання Інтернет-ресурсів у навчальному процесі з біології / Х.М. Доманчук, О.А. Цуруль // Пошук молодих: матеріали Всеукр. студ. наук.-практ. конф. [“Актуальні проблеми природничо-математичної освіти в середній і вищій школі”], (Херсон, 18-19 квітня 2013 р.) / Укл.: В.Д. Шарко, І.В. Коробова. – Херсон: ПП В.С. Вишемирський. – 2013. – Вип. 12. – С. 195-197 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/2051/1/%D0%A1%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%B0%D0%BF%D1%80%202013.pdf#page=196>.
3. Ковальчук В.І. Інноваційні підходи до організації навчального процесу / В.І. Ковальчук. – 2-е вид. доп. і перероблене. – К.: Шк. світ, 2011. – 128 с.
4. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>.
5. Кулініч О. Інтерактивні уроки біології людини. 9 клас / О. Кулініч, Л. Слободянюк. – К.: Шкільний світ, 2007. – 128 с.
6. Кулініч О. Конструюємо сучасний урок біології / О. Кулініч // Біологія. Шкільний світ. – 2013. – № 1. – С. 14-23.
7. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Біологія. 6-9 класи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activition/zagalnaserednya/navchalni.programy.html>.
8. Стецюк Л.І. Урок, якого чекають учні: Всебічний розвиток особистості / Л.І. Стецюк // Все для вчителя. – 2006. – № 15/16 (14 серпня). – С. 20-28.
9. Цуруль О.А. Розвиток критичного мислення при вивченні розділу «Царство Рослини» / О.А. Цуруль, С.В. Мілюкова // Наукова спадщина академіка М.М. Гришка: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Глухів, 13-14 квітня 2005). – Глухів: ГДПУ, 2005. – С. 229-231 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8962>.
10. Цуруль О.А. Технологія розвитку критичного мислення у змісті методичної підготовки сучасного вчителя біології / О.А. Цуруль // Імплементация сучасних технологій навчання у навчальний процес: матеріали Міжнародн. наук. конф. (м. Київ, 17-18 березня 2015 р.). – К.: Вид-во НУХТ, 2015. – С. 272-276 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dSPACE.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19884/1/implement%202015.pdf#page=272>.

11. Швая О.П. Напрямки використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі з біології ЗНЗ / О.П. Швая, О.А. Цуруль // Науковий вісник СНТ ім. Григорія Волинки: матеріали VIII Міжнар. наук. форуму [«Простір гуманітарної комунікації»], (м. Київ 28-30 жовтня 2015 р.) – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – Вип. 1. – С. 134-137. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://snt.npu.edu.ua/images/doc/Naukoviy_visnik_studentsi_Verstka.pdf.

В.О. ОВЧИННИКОВА-МИРОШНІЧЕНКО,
студентка 2 року навчання освітнього ступеня «магістр»
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК СКЛАДОВА ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

ВНЗ необхідно розглядати як велику організацію (корпорацію), що є стабільною багатопрофільною територіально розподіленою структурою, яка має усі необхідні управлінські системи життєзабезпечення і функціонує на принципах децентралізованого управління.

Інформаційна система ВНЗ повинна бути корпоративною інформаційною системою управління (КІС), яка б не тільки забезпечувала інтеграцію усіх основних ділових процесів організації і переводила їх в площину комп'ютерних технологій, а і мала можливість інтегруватись з іншими системами, в тому числі і з системами електронного урядування. Така система має «статус» системи колективної роботи, тому що електронне урядування це і є колективна робота в інтегрованому інформаційному просторі.

Забезпечити виконання основних корпоративних функцій і побудувати ефективну інформаційну систему управління ВНЗ можна лише за умови, коли ядром КІС, її системо утворюючим елементом, який забезпечує початкову інформацію для системи, буде така система, яка здатна об'єднати разом у рамках єдиної системи сучасні технології колективної роботи і надати їм абсолютно нову якість.

Проблеми створення і впровадження корпоративних інтегрованих, інформаційних систем управління ВНЗ як інструментів збору, обробки, зберігання та аналізу інформації, яка функціонує в середовищі ВНЗ, мабуть доцільно розглядати і в більш широкій площині, а саме, в загальнодержавній, і розглядати такі системи як локальні підсистеми загальнодержавної системи електронного урядування [1].

В якості таких доцільно розглядати системи електронного документообігу, тому що до їх складу і входять всі основні засоби, що забезпечують працездатність КІС. Системи електронного документообігу вищих навчальних закладів як складові системи електронного урядування СЕД в широкому розумінні – це організаційно-технічні системи, які забезпечують процеси створення, управління доступом і поширення електронних документів у комп'ютерних мережах, а також забезпечують контроль за потоками документів в організації.

Наразі, компанії розробники програмного забезпечення пропонують досить широкий вибір різноманітних СЕД, розрахованих на різні установи та організації. Це і коробкові системи з різною функціональністю, як унікальні, так і створені на базі потужних платформ (IBM Lotus Notes/Domino, IBM FileNet, Microsoft SharePoint, Oracle, EMC Documentum тощо), розробки на замовлення, гібридні системи — побудовані на основі кастомизації коробкових систем (адаптації готових продуктів під конкретних користувачів) та інше. Але що стосується ВНЗ (та інших наукових установ), абсолютна більшість СЕД, що придатні до застосування в організаціях торгівлі та виробництва, є незастосовними внаслідок того, що специфіка діяльності вишів породжує велику кількість типів та видів документів, що не використовуються в діяльності інших категорій організацій (наприклад, науково-технічні звіти, наукові статті, звіти про наукові досягнення, патенти та ін.) [2].

На основі аналізу існуючих СЕД можна стверджувати, що для ВНЗ потрібні системи, що мають гнучку та відкриту архітектуру, дозволяють створювати власні типи та категорії документів і маршрути їх руху. Системи електронного документообігу ВНЗ можуть бути системо-утворюючими складовими лише за умови, що вони будуються на інформаційних платформах, які стали де-факто і де-юре стандартами для створення інформаційних систем, засобами забезпечення колективної роботи.

Розглядаючи існуючі СЕД можна також зробити ще дуже важливий висновок, а саме, незважаючи на велику кількість розробок та впроваджень, відомства та установи, в тому числі і ВНЗ, з погляду на єдиний інформаційний простір, все таки остаються ізольованими один від одного, а ефективність роботи окремо взятої установи губиться в загальній системі міжвідомчого документообігу, де ускладнені процеси контролю і збору аналітичних даних, оброблення зовнішніх документів. Тому, створюючи СЕД для вищих навчальних закладів (а загалом і органів виконавчої влади), треба розглядати їх не тільки як засоби автоматизації внутрішнього документообігу, а як одні із важливих і основних складових систем управління електронним урядуванням, які повинні забезпечувати інформаційний зв'язок між вищими та органами державної влади, органами місцевого самоврядування тощо. І тільки при такому підході можна буде створити єдиний інтегрований інформаційний простір, єдину інфраструктуру міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування між собою і вищими навчальними закладами [3].

Вищі навчальні заклади як середовища по підготовці фахівців-управлінців для роботи в інтегрованих корпоративних інформаційних середовищах Передумовою для ефективного впровадження електронного урядування є здатність управлінців до роботи в середовищі новітніх інформаційних технологій, здатність як самостійно так і разом з іншими аналізувати комплекси ситуацій, які чекають на своє залагодження і по яких необхідно приймати конкретні рішення, розробляти різноманітні варіанти рішень, обмірковувати їх переваги і недоліки, приймати і обґрунтовувати належні управлінські рішення. І в даному випадку треба говорити не про комп'ютерну грамотність користувачів у вузькому розумінні, а

про здатність управлінців працювати в інтегрованих середовищах інформаційних систем колективної роботи і прийняття рішень.

Вищі навчальні заклади повинні стати полігонами по підготовці фахівців-управлінців, котрі повинні оволодіти навичками колективної роботи в інтегрованих корпоративних інформаційних середовищах.

Література

1. Якісна освіта для всієї молоді: вимоги і тенденції розвитку освіти на планеті // Освіта України. — 2014. — 19 жовт. — № 81–82.
2. Moon J. The Evolution of E-Government among Municipalities: Rhetoric or Reality? / J. Moon // Public Administration Review. — 2012. — Vol. 62. — №4.
3. Яцюк В. О. Вища освіта в розвинутих країнах / В. О. Яцюк // Формування ринкових відносин в Україні : зб. пр. — 2015. — Вип. 7 (50). — С. 72–80.

УДК 378.14

Ю.М. ОСТРАУС,

викладач кафедри іноземних мов з курсом латинської мови та медичної термінології
Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАЦІЯ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ»

Анотація. Стаття присвячена аналізу різних наукових підходів до визначення категорії «комунікація». Розкрито сутність поняття «професійна комунікація майбутніх сімейних лікарів.

Ключові слова: комунікація, спілкування, професійна комунікація, сімейний лікар.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні згідно з Концепцією реформування системи охорони здоров'я розвиток первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини розглядається як стратегічний напрям і першочергове завдання. Очікується, що сімейний лікар має бути найкращим спеціалістом з хвороб, що виникають у членів родини, оскільки він добре знає своїх пацієнтів, постійно знаходиться у контакті з ними. Він координує усі види медичної допомоги членам сім'ї і несе відповідальність за здоров'я кожного, здійснюючи цілу низку заходів - діагностику, лікування та профілактику поширених захворювань у дорослих і дітей, динамічне спостереження за здоров'ям пацієнтів, надання невідкладної допомоги, організацію консультацій спеціалістами у разі необхідності, консультації з проблеми планування сім'ї, етики, психології, гігієни, проблем виховування та виховання дітей. Для успішного виконання зазначених завдань та досягнення взаєморозуміння з пацієнтами сімейний лікар повинен бути належним чином підготовленим до успішної професійної комунікації, що лежить в основі його роботи. У зв'язку з цим, розкриття сутності поняття «професійна комунікація сімейного лікаря» набуває все більшої актуальності.

Стан дослідження. Дослідженню комунікації, її загальних механізмів та закономірностей присвячено значну кількість наукових праць, серед яких доробки

Б. Ананьева, Г. Андреевой, В. Батаршева, Ф. Бацевича, М. Василика, Л. Вікулової, Є. Ільїна, М. Кагана, Ж. Ніколаєвої, М. Філоненко та інших.

Виклад основного матеріалу. У сучасних наукових джерелах термін «комунікація» використовується у трьох значеннях: процес передачі інформації, що включає відправника, канали, кодування, декодування, зміст, ефективність, контроль, ситуацію, наміри та адресата; акт спілкування між людьми за допомогою передачі символів, метою якого є взаєморозуміння; обмін інформацією будь-якого виду між різними системами зв'язку [12, с. 133]. Філософський сенс даного явища тлумачиться як обмін думками, відомостями, ідеями тощо; передача того чи іншого змісту від однієї свідомості до іншої за допомогою знаків, зафіксованих на матеріальних носіях; соціальний процес, що відображає структуру суспільства і виконує в ньому функцію зв'язку [13, с. 269].

Психолого-педагогічні дослідження сутності поняття «комунікація» розкривають її як фундаментальну ознаку людської культури, що супроводжує кожен акт життєдіяльності людини в суспільстві і полягає в активному спілкуванні людей на основі обміну різноманітною інформацією за допомогою певних знакових систем.

Аналіз наукової літератури дозволив виявити декілька підходів до визначення сутності та природи комунікації. Перш за все, зазначимо, що ряд науковців (С. Бірюкова, С. Знаменська, А. Леонтьєв, В. Соковнін, Н. Степанова, М. Філоненко, О. Халупо) у своїх працях ставить знак рівності між цими двома явищами. Однак, значна кількість дослідників (Г. Андреева, О. Андрієнко, А. Батаршев, Ф. Бацевич, Н. Бутенко, І. Вітенко, О. Губа, І. Зімняя, Л. Кайдалова, М. Лісіна, А. Лобанов, Г. Медведь, В. Пасинок, О. Сергеевкова, О. Скрипченко та ін.) називають спілкування більш широким поняттям, ніж комунікацію. Загальноприйнятим при цьому є виділення трьох компонентів спілкування: комунікація (обмін інформації між особами, що спілкуються), інтеракція (взаємодія, обмін не тільки знаннями та ідеями, а й діями) та соціальна перцепція (сприйняття та пізнання людьми один одного, встановлення взаєморозуміння).

Розглянемо більш детально деякі визначення досліджуваного поняття в руслі даного підходу. Зокрема, О. Андрієнко пов'язує дане поняття з інформаційним обміном, що існує між людьми у процесі спілкування та спільної діяльності, вважаючи його «актом і процесом встановлення контактів між суб'єктами взаємодії за допомогою вироблення спільного сенсу інформації, яка передається та отримується» [2, с. 97–126]. На думку Ф. Бацевича, комунікація є смисловим та ідеально-змістовим аспектом соціальної взаємодії, операціями з інформацією у спілкуванні, складовою спілкування поряд з перцепцією та інтеракцією, а у широкому розумінні — спілкуванням особистостей за допомогою мовних і паралінгвальних засобів з метою передавання інформації [3, с. 329]. Н. Куніцина сенс комунікації вбачає саме в обміні суб'єктивним досвідом між людьми, які знаходяться у просторовій близькості і мають можливість бачити, чути, торкатися один одного, здійснювати зворотній зв'язок [7, с. 8].

Загалом, М. Василик стверджує, що найбільш поширеним є визначення комунікації, що трактує її як специфічну форму взаємодії людей по передачі ін-

формації від людини до людини, яка здійснюється за допомогою мови та інших знакових систем [9, с. 11]. Розширює це визначення О. Ковальчук, називаючи комунікацію специфічною культурною формою спілкування, обміном інформацією між людьми за допомогою знаків, символів, при якому інформація передається цілеспрямовано, сприймається вибірково, а взаємодія здійснюється за певними правилами та нормами [6, с. 474]. Слід також зазначити, що Г. Андреева, аналізуючи специфіку комунікації між людьми, вказує на те, що кожен її учасник є активним суб'єктом, тобто відбувається не просто рух інформації, а й розуміння, осмислення і вироблення спільного сенсу. Відповідно, дослідниця робить висновок, що суть комунікації полягає не тільки у взаємному інформуванні, але й у спільному осягненні предмету [1, с. 64–65].

Визначаючи відмінності між тісно пов'язаними поняттями «комунікація» та «спілкування», вчені (О. Андрієнко, Г. Андреева А. Батаршев, Ф. Бацевич, І. Зімяя, Н. Куніцина, М. Лісіна та ін.) зазначають, що основною метою комунікації є передача інформації, а спілкування має на меті не тільки інформування, але також спрямоване на здійснення взаємодії та впливу осіб один на одного, сприйняття, пізнання та оцінку людьми соціальних об'єктів у процесі міжособистісних відносин.

Отже, вивчення і аналіз підходів до визначення терміну «комунікація» дає можливість виділити її суттєві особливості: комунікація не рівнозначна спілкуванню, а вужче за нього явище, одна з його складових; комунікація являє собою взаємодію між людьми, під час якої відбувається обмін досвідом, уявленнями, ідеями, інтересами, настроями, установками та почуттями, формується ставлення до отриманої інформації, що сприяє взаєморозумінню; у процесі комунікації інформація не просто передається, а й розуміється, осмислюється, уточнюється, розширюється.

У зв'язку з тим, що комунікація є однією з важливих складових будь-якої професійної діяльності, виникає необхідність уточнити сутність терміна «професійна комунікація».

Дане поняття зазвичай розглядається як процес виникнення взаєморозуміння в певній предметній галузі, процес обміну інформації між фахівцями. Зокрема, О. Каверіна пов'язує зміст професійної комунікації з реалізацією программовної поведінки залежно від спроможності фахівця орієнтуватися в конкретній професійній ситуації та розуміє його як форму соціального і професійного спілкування, що відбувається у природних обставинах життя або професійної діяльності [5, с. 16]. Н. Орлова пропонує визначати професійну комунікацію як «зумовлений професійно-виробничою ситуацією процес встановлення та підтримання контактів між фахівцями певної галузі на основі їх професійного єднання» [8, с. 300]. Поряд з цим, професійна комунікація характеризується наявністю наступних ознак: комунікаторами виступають фахівці певного профілю, що професійно виконують свої обов'язки в певній галузі знання; духовно інтелектуальна єдність комунікаторів, їх спільна свідомість і культура; володіння мовою професійного спілкування (понятійно-категоріальним апаратом певної сфери діяльності та відповідною системою термінів); при необхідності використання різ-

них знакових систем; створення професійною спільнотою засобів комунікації; спільна комунікативна сфера, тобто професійно-виробниче середовище [8, с. 299–300].

Науковці визначили, що професійна комунікація виконує низку функцій, а саме: інформативну (обмін повідомленнями, сприйняття та осмислення їх змісту), експресивну (емоційно виразне надання інформації та обмін емоціями), смислоутворювальну (професійна та індивідуальна значущість комунікативних дій), діагностичну (ступінь опанування її суб'єктами необхідною інформацією), індивідуалізаційну (забезпечення індивідуальних потреб суб'єктів комунікації), спонукальну (активність комунікантів та їх самореалізація через засоби комунікації), прогностичну (планування змісту комунікації, вибір засобів та технологій), культурологічну (демонстрація рівня загальної, професійної культури та культури мовлення, знань норм етикету), психотерапевтична (надання психологічної допомоги, запобігання конфліктам шляхом використання засобів комунікації) [4, с. 23–24].

Що стосується професійної комунікації медичних працівників, в сучасних наукових дослідженнях цей феномен розглядається як система безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодій фахівця, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікативної взаємодії, регулювання взаємодії у професійній діяльності медика [10, с. 8]. Доповнюючи це трактування, Г. Риб розкриває професійну комунікацію медиків як один з видів професійної діяльності фахівця, засіб підвищення її ефективності, спосіб набуття нових знань, що сприяє професійному зростанню комунікантів як фахівців. До характерних особливостей даного процесу науковець відносить активність його учасників в єдиному комунікативному просторі; ідентичне розуміння суб'єктами комунікації професійно-орієнтованої інформації та ситуації спілкування; наявність взаєморозуміння між учасниками комунікативної взаємодії, що створюється за допомогою мови, а також психологічних особливостей співрозмовників, завдяки чому підтримується зворотній зв'язок; чітке визначення предмета (збереження здоров'я) і змісту комунікації (надання кваліфікованої допомоги для збереження здоров'я); наявність взаємного впливу між комунікантами за допомогою системи знаків та психологічних особливостей [11, с. 87–89]. Поряд з цим І. Гуменна вважає професійну комунікацію лікарів обов'язковою складовою їх готовності до роботи за фахом та розуміє її як встановлення контакту між комунікантами на рівнях лікар — лікар, лікар — пацієнт, лікар — медичний персонал для обміну професійно-орієнтованою інформацією та як спосіб отримання знань для підвищення професійної кваліфікації [4, с. 33].

Висновки. Отже, проведений аналіз наукової літератури надає можливість уточнити сутність поняття «професійна комунікація сімейних лікарів» та визначити його як зумовлений професійно-виробничою ситуацією процес встановлення та підтримання контактів, що реалізується за допомогою вербальних і невербальних засобів комунікації і має на меті обмін професійно-орієнтованою інфор-

мацією, управління та регулювання процесом комунікативної взаємодії у професійній діяльності сімейного лікаря.

Література

1. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. — М. : Аспект Пресс, 2001. — 384с.
2. Андриенко Е. В. Социальная психология : Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. авде-ний / Под ред. В. А. Слостенина. — М. : Издательский центр «Академия», 2000. — 264 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Ф. С. Бацевич. — К. : Видавничий центр «Академія», 2004. — 344 с.
4. Гуменна І. Р. Підготовка майбутніх лікарів до професійної комунікації на засадах міждисциплінарної інтеграції : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Гуменна Іванна Романівна. - Рівне, 2016. - 270 с.
5. Каверіна О. Г. Інтегративний підхід до формування готовності студентів вищих технічних навчальних закладів до професійної комунікації : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Каверіна Ольга Геннадіївна. — К., 2010. — 44 с.
6. Ковальчук О. Основи психології та педагогіки : навч. посібник / Оріся Ковальчук, Світлана Когут; [за заг. ред. Л. Ковальчук]. — Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. — 624 с.
7. Куницына В. Н. Межличностное общение. Учебник для вузов / В. Н. Куницына, Н. В. Казаринова, В. М. Погольшна. — СПб. : Питер, 2002. — 544 с.
8. Орлова Н. В. Комунікативно-функціональний підхід до вивчення професійної мови журналістики / Н. В. Орлова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»: Збірник наукових праць. Випуск V. — Херсон, 2007. — С. 298—301.
9. Основы теории коммуникации : Учебник / Под ред. проф. М. А. Василика. — М. : Гардарики, 2003. — 615 с.
10. Поплавська С. Д. Формування готовності студентів медичних коледжів до комунікативної взаємодії у професійній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / С. Д. Поплавська. — Житомир, 2009. — 20 с.
11. Риб Г. Г. Сутність поняття «Професійна комунікація медичних працівників середньої ланки та її різновиди» / Г. Г. Риб // Вісник ЛНУ імені Т. Шевченка. — 2013. — № 15 (247). — С. 83—91.
12. Социологический энциклопедический словарь / [ред.-координ. Г. В. Осипов]. — М. : Издательская группа Инфра-М-Норма, 2000. — 488 с.
13. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. — М. : Сов. Энциклопедия, 1983. — 840 с.

Л.В. СТОРЧЕУС,

вчитель вищої категорії Черкаської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 19
Черкаської міської ради Черкаської області

НОВІТНІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ

Актуалізує тему наукової розвідки те, що на сьогоднішній день українське суспільство досить активно розвивається в інформаційному середовищі, де інформаційний матеріал вважається стратегічним ресурсом розвитку останнього, а знання — предметом відносним і ненадійним, який швидко застаріває та вимагає постійного оновлення, що, у свою чергу, сприяє безперервному процесу навчання.

Потреба в нових знаннях, інформаційна грамотність і вміння самостійно здобувати знання сприяли виникненню інноваційного виду освіти, в якому новітні інформаційно-комунікаційні технології відіграють системо-утворюючу та інтегруючу роль, внаслідок повсякденного перебування молодого покоління у світі електронної культури.

У зв'язку з вище зазначеним у ХХІ ст. роль вчителя в інформаційній культурі зазнала певної модифікації. Зокрема, координуючи інформаційний потік, вчитель початкових класів зобов'язаний володіти новітніми методиками та освітніми технологіями для роботи з молодшими школярами. Відповідно його провідними завданнями є поглиблення знань учнів 1–4 класів про навколишній світ, активізація їх розумової діяльності тощо.

Мета наукової розвідки: висвітлити діяльність вчителя початкової школи в Україні в умовах використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій навчання.

Об'єкт дослідження: інформаційно-комунікаційні технології навчання.

Предмет вивчення: види новітніх інформаційно-комунікаційних технологій навчання та їх застосування вчителем початкової школи в Україні на уроках.

Досліджувана автором проблема щодо новітніх інформаційно-комунікаційних технологій навчання в початковій школі України перебуває в полі зору багатьох науковців, серед яких М. Головань [1], О. Кивлюк [3, 4], Л. Петухова [6], О. Рибалко [7], О. Сафонова [8] та інші. Однак, вважати її всесторонньо вивченою і такою, що не потребує переосмислення не є правильним, адже використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій навчання в школі І ступеня є запорукою подальшого успішного навчання учня в середній загальноосвітній школі, а згодом у вищому навчальному закладі.

Бурхливий розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і впровадження їх у загальноосвітні заклади України накладає значний відбиток на розвиток особистості сучасного учня молодшої школи. На сьогоднішній день у традиційну схему «вчитель—учень—підручник» впроваджена нова ланка — комп'ютер, а в учнівську і вчительську свідомість — комп'ютерне навчання [10, с. 11].

Однією з основних частин інформатизації освіти є використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на уроках. Відповідна умова для початкової школи означає зміну пріоритетів у розстановці освітніх цілей. Так, одним із результатів навчально-виховного процесу у школі I ступеня повинна стати готовність молодших школярів до оволодіння сучасними комп'ютерними технологіями і здатність актуалізувати отриману за допомогою останніх інформацію для своєї подальшої самоосвіти [2; 7, с. 22].

Для реалізації цих цілей виникає необхідність застосування у практичній роботі вчителя початкових класів різних стратегій навчання учнів, передусім, використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в навчанні та вихованні останніх, що, насамперед, дозволяє: розвивати вміння учнів 1–4 класів орієнтуватись в інформаційних потоках навколишнього світу; опановувати практичні засоби інформаційної діяльності; розвивати вміння, яке дозволяє обмінюватись інформацією за допомогою сучасних технічних засобів [9, с. 42; 11, с. 63].

Використання на уроках у молодшій школі комп'ютерних технологій дозволяє зробити заняття більш цікавими, мобільними і продуктивними, оскільки відповідає необхідності у використанні ряду матеріалів. Наприклад, будь-які підручники, репродукції чи аудіо-супровід є заздалегідь готовими та розміщеними на маленькому компакт-диску [12, с. 37].

Уроки з використанням інформаційно-комунікаційних технологій вважаються досить актуальними для школи I ступеня. Так як, учні 1–4 класів володіють наочно-образним мисленням, дуже важливо будувати їх навчання, застосовуючи велику кількість якісного ілюстративного матеріалу, при цьому залучаючи до процесу сприйняття не лише зір, а й слух, емоції та уяву [1, с. 65].

Досить доречним на уроках в початковій школі є використання вчителем цікавих і яскравих комп'ютерних слайдів. Зокрема, мультимедійний супровід на уроках дозволяє перейти від пояснювально-ілюстрованого способу навчання до діяльного, при якому учень стає активним суб'єктом навчання [6, с. 121].

Стає досить очевидним, що створення відповідних комп'ютерних програм і використання педагогічних прийомів вимагає розробку технологій навчання на основі концепції комп'ютеризації та інформатизації освіти в початковій школі. Зокрема, досліджуючи аспекти використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в школі I ступеня науковці дійшли наступних висновків:

- комп'ютер — об'єкт, засіб й інструмент навчання; застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в навчально-виховному процесі формує в молодших школярів стійкий інтерес до навчання, розвиває логічне мислення та навички, сприяє здійсненню аналізу та синтезу навчального матеріалу, розвиває творчі компоненти та авторське мислення;

- в навчальній практиці використовуються різні комп'ютерні програми: керуючі та діагностуючі, призначені для індивідуальної й групової роботи, які дозволяють послідовно ставити перед учнями 1–4 класів завдання, аналізувати отримані відповіді, визначати вчителем рівень засвоєння матеріалу молодшими школярами, виявляти допущені останніми помилки;

➤ демонстраційні програми сприяють розміщенню на екрані дисплея барвистих, і динамічних ілюстрацій, які доповнюють теоретичну частину уроку: програми Power Point та Microsoft Word [2; 4, с. 35; 8, с. 47].

Такий підхід до організації навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі дає можливість залучити учнів 1–4 класів до творчої діяльності, яка формує різні якості творчого мислення. Працюючи з вище зазначеними програмами, учні мають можливість закріпити навички роботи з комп'ютером, навчитись спілкуванню, розвинути логічне та алгоритмічне мислення [3, с. 68-69].

Для того, щоб молодші школярі використовували комп'ютер як помічника в навчанні, необхідно подбати про універсальність їх користувальницьких навичок. Для цього учні вправі користуватись сучасними засобами праці на уроці. Наприклад, робота з інтерактивною дошкою допомагає підвищити зацікавленість і полегшити засвоєння нового матеріалу. Скажімо так, з нею можна працювати як у великій аудиторії, так і в маленьких групах. До того ж, програмне забезпечення дозволяє писати і робити позначки прямо поверх зазначеного на ній матеріалу [9, с. 44].

Сучасне уявлення про роботу за комп'ютером в школі I ступеня як про творчу діяльність, вимагає, поряд із формуванням логічного і системного мислення, розвивати здатність мислити винахідливо і продуктивно. Так, не всі діти одразу звикають до того, що вони стали школярами. Причиною цьому є недостатня ігрова практика під час уроку. Тож застосування комп'ютерних технологій в навчально-виховному процесі як раз і дозволяє вчителю молодших класів поєднати ігрову та навчальну діяльності на своїх уроках [1, с. 67; 10, с. 12]. Саме цим забезпечується плавна зміна діяльності, яка робить навчання не формальним, а цікавим для молодшого школяра. Зокрема, використання багатих графічних, звукових та інтерактивних можливостей комп'ютера створює сприятливий емоційний фон на уроках, сприяючи розвитку учня як би непомітно для нього, — граючись [5; 7, с. 23].

Можливі напрямки педагогічного використання комп'ютеру в початковій школі досить різноманітні, серед основних: розвиток індивідуальних особливостей через індивідуальну роботу з учнем за комп'ютером, створюючи умови комфортності при виконанні завдань передбачених програмою; розширення можливостей одержуваної навчальної інформації, коли новітні інформаційно-комунікаційні технології навчання дозволяють не тільки відтворювати реальну обстановку, але і розкривають процеси, які в реальності не можуть бути поміченими [1, с. 69; 12, с. 54].

До того ж, наочне уявлення можна використовувати і в якості самостійного джерела знань для створення проблемних ситуацій. У цьому плані значний ефект надає організація пошукової та дослідницької діяльності. Наприклад, для того, щоб учні були активно залучені до навчального процесу, вчитель у своїй роботі повинен використовувати метод проектів. В основі відповідного проекту є розвиток пізнавальних навичок самостійно конструювати свої знання, уміння орієнтуватись в інформаційному просторі, розвивати критичне і творче мислення. Метод проектів завжди орієнтований на самостійну діяльність учнів (індивідуальну,

парну чи групову), яку останні виконують протягом певного відрізка часу [8, с. 49]. На сьогоднішній день існує ряд вимог стосовно використання методу проєктів, зокрема: наявність важливої в дослідницькому і творчому планах проблеми-завдання, що вимагає інтегрованого знання; дослідницький пошук для її вирішення і практична, теоретична, пізнавальна значимість передбачуваних результатів [12, с. 83].

Не менш важливе місце в освітній діяльності початкової школи займають телекомунікаційні проєкти, під якими розуміють спільну навчально-пізнавальну, дослідницьку, творчу або ігрову діяльність учнів-партнерів, організовану на основі комп'ютерних телекомунікацій. Це, коли проблематика і зміст телекомунікаційних проєктів повинні бути такими, щоб їх виконання цілком природно вимагало залучення властивостей комп'ютерної телекомунікації, а їх включення в навчальну діяльність учня школи I ступеня сприяло формуванню в останнього таких комунікативних вмінь, які формують основу ефективних соціально-інтелектуальних взаємодій: вміння запитувати, управляти голосом, висловлювати свою точку зору та домовлятися [9, с. 44].

Таким чином, аналізуючи представлену проблему автор дійшов висновків, що під час занять у початковій школі розвиток мислення учнів відбувається в контексті таких процесів як: аналіз і синтез, формування алгоритмів порівняльного аналізу, вміння виділяти загальний спосіб дій і перенесення його на інші навчальні завдання, можливість адекватно оцінювати свою та чужу роботу. Саме використовуючи сучасні техніки та оптимальні методи навчання, вчитель початкових класів створює на своїх заняттях належні умови навчання, надаючи можливість учню «подорожувати» у світі знань, подібно до того, як він «подорожує» по ігровим сценам розважальної гри, а це, перш за все, створює новий потужний імпульс для розвитку його самостійної пізнавальної активності.

Література

1. Головань М. Інформатична компетентність: сутність, структура та становлення / М. Головань // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2007. – № 4. – С. 62–69.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/education/average>
3. Кивлюк О. Аналіз наукових досліджень з проблематики пропедевтики інформатики в початковій школі / О. Кивлюк // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2006. – № 6. – С. 69–72.
4. Кивлюк О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в системі навчальних дисциплін початкової школи / О. Кивлюк // Початкова школа. – 2004. – №4. – С. 34–35.
5. Комп'ютер і дитина: інтелектуальний прогрес чи емоційна катастрофа? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://teacher.at.ua/publ/26-1-0-2121>
6. Петухова Л. Теоретичні основи підготовки вчителів початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища / Л. Петухова . – Херсон : Айлант, 2007. – 200 с.
7. Рибалко О. Молодший школяр і комп'ютер / О. Рибалко // Комп'ютер у школі та сім'ї. – № 5. – 2010. – С. 21–24.

8. Сафонова О. Комп'ютер — надійний помічник учителя початкових класів / О. Сафонова // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2008. — № 4. — С. 47—49.
9. Таргоній О., Чабанюк Т. Використання інформаційних технологій на уроках у початкових класах / О. Таргоній, Т. Чабанюк // Сучасна школа України. — 2011. — № 2. — С. 42—44.
10. Хоружа Л. Інтерактивні smart-технології у початковій школі / Л. Хоружа // Початкова школа. — 2007. — №8. — С. 11—14.
11. Шакотько В. Комп'ютер у початковій школі: навч.-метод. посібник / В. Шакотько. — Київ : ТОВ Редакція «Комп'ютер», 2007. — 128 с.
12. Шакотько В. Методика використання ІКТ у початковій школі: навч.-метод. посібник / В. Шакотько. — Київ : ТОВ Редакція «Комп'ютер», 2008. — 128 с.

О.М. ЦИМБАЛ,

викладач кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ЕСТЕТИЧНЕ ТА ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ МУЗИКИ

Однією з домінуючих тенденцій української культури кінця ХХ — початку ХХІ століть стає повернення до її традиційних основ, зокрема релігійно-духовних, до тих невмирущих цінностей, які містяться в сакральній традиції. Значних масштабів набув вплив релігії на мистецьке життя, засоби масової інформації тощо. Почали відбудовуватися храми, відроджуватися традиції церковного співу. Творчість українських композиторів зазначеного періоду складає широку панораму інтерпретацій релігійної й навіть богослужбової тематики, яка набула нової популярності, що на межі ХХ — ХХІ ст. активізувало діалогічну взаємодію світського, мирського і релігійного, церковного (сакрального) типів свідомості.

Передумови для відродження релігійно-духовного мистецтва в останні десятиріччя закорінені в глибоких суспільних змінах, які супроводжувалися переоцінкою спадщини минулого і прагненням до духовного оновлення. Насильно призупинений наступом тоталітаризму 30-х — 60-х рр., жанр духовної музики з потрійною силою розгорнувся під кінець ХХ ст. Поясненням цього феномену може бути болісний пошук втрачених цінностей, відновлення національних мистецьких пріоритетів, одним з яких впродовж століть була українська церковна музика.

Протягом останніх років на проблемах духовності сконцентрована увага багатьох вчених, філософів, публіцистів, які розглядають релігійність як важливу рису українського національного характеру, як особливість його світосприйняття.

Враховуючи відомий факт тривалого замовчування та цілеспрямованого виключення духовної музики з музичного мистецтва, із педагогічної практики, виникла потреба у вихованні нової генерації педагогічних кадрів у сфері музично-педагогічної освіти, у відновленні, вдосконаленні та розвиненні методики вивчення і застосування духовної музики.

Аналіз процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у вищих педагогічних навчальних закладах, опрацювання теоретичних джерел і програмного забезпечення дали змогу дійти висновку про те, що в педагогічній теорії та практиці спостерігається низка суперечностей, які гальмують вивчення студентами духовної музики. Насамперед, це суперечності між усвідомленням у суспільстві потреби школи в досвідчених педагогах, які володіють сформованими знаннями, вміннями і навичками в галузі духовної музики, і недостатньою увагою ВНЗ до цієї проблеми; між виховними можливостями духовної музики і нестачею відповідного навчального матеріалу в підручниках, нерозробленістю теоретико-методичних засад використання духовної музики у фаховій підготовці майбутніх вчителів музичного мистецтва. У зв'язку із зазначеними вище проблемами було обрано тему даної роботи.

Релігійно-духовне мистецтво можна вважати особливою національно-художньою формою осмислення дійсності, формою художньої діяльності; і тому воно являє собою традиційну, головну гілку вітчизняної культури в цілому. В ній сторіччями склалися ціннісні орієнтири народу: патріотизм, естетичні та художні ідеали, моральні правила поведінки в суспільстві. Духовна музика протягом багатьох століть розглядалася у вітчизняній музичній педагогіці як дійовий засіб виховання підростаючих поколінь. Вже за часів Київської Русі богослужбовий спів входив у зміст освіти і вважався не менш важливим, ніж навчання читанню і письму.

Духовна музика, яка належить до культурно-історичних цінностей, є засобом патріотичного, естетичного і морального виховання дітей; тому сьогодні надзвичайно актуальним є введення духовної музики в шкільну освіту. Духовна музика пройшла перевірку часом і сьогодні має бути представлена у навчальних програмах вузів і шкіл, у репертуарах хорових колективів. Маючи особливу силу емоційного впливу, духовна музика, є засобом утвердження морально-етичних, естетичних ідеалів людини; її патріотичного виховання; тому знання духовної музики необхідне для підвищення рівня професійної підготовки майбутніх викладачів музичного мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах. Метою є формування у студентів ціннісного ставлення до творів духовної музики, також їх смислове сприйняття, для чого необхідне поглиблення та систематизація знань студентів з історії розвитку духовної музики. Основними формами роботи мають бути лекційні, практичні та семінарські заняття, музичні вікторини, відвідування концертів духовної музики тощо.

Отже, кінець ХХ — початок ХХІ століть ознаменував у духовному житті України рішучий перелом, однією з істотних ознак якого була зміна ставлення до релігії. Перед вченими, педагогами і священнослужителями стало нагальне завдання об'єднати свої зусилля в духовно-моральному відродженні нашого народу. На думку багатьох відомих педагогів, у наш час першорядним завданням є виховання в людині патріотизму, християнських морально-етичних принципів, життєвих ідеалів і цінностей; і важливим засобом досягнення цього є українська духовна музика.

Література

1. Кияновська Л. Українська музична культура. / Л. Кияновська — Львів, 2009.
2. Козаренко О. Сакральна творчість українських композиторів ХХ століття в контексті національних музично-семіотичних процесів. / О. Козаренко // Українське музикознавство. / Науково-методичний збірник. - Вип.30. — К., 2001.
3. Козаренко О. Українська національно музична мова: генеза та сучасні тенденції розвитку. / О. Козаренко. Автореферат дисертації. — К., 2001.
4. Корній Л. Історія української музики. / Л. Корній. — Ч.1 — Київ — Харків — Нью-Йорк, 1996.
5. Медушевский В. О предмете и смысле истории музыки. / В. Медушевский // Музично-історичні концепції у минулому і сучасності. — Львів., 1997.
6. Радковська Л.М. Формування музичного сприйняття студентів мистецьких навчальних закладів засобами духовної музики. Л. М. Радковська. Автореферат дисертації. — Київ, 2007.
7. Янкова А. Літературні трансформації біблійних сюжетів в контексті етичних проблем сучасності. / А. Янкова // Біблія і культура. / Збірник наукових статей. - Вип. 3. — Чернівці, 2000.

УДК 378

Ю.О. ШЕВЧЕНКО,

студентка Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка

ГЕНЕЗА ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ОСВІТНЬО-УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті обґрунтовано формування офіційно-ділової комунікації, здійснено порівняльний аналіз понятійних систем; подано характеристику основних етапів становлення діловодства, проаналізовано стан наукового стилю та загальний рівень офіційно-ділової комунікації.

Ключові слова: комунікація, комунікаційний стиль, стиль, стиль літературної мови, офіційно-діловий стиль, діловодство.

Annotation: In the article the formation of official-business communication, comparative analysis of conceptual systems; Posted description of the main stages of records management, analyzed the state of scientific style and the overall level of official-business communication.

Keywords: communication, communication style, style, Vasyl literary language, official-business style paperwork.

Із давніх часів взаємодія в колі «людина-людина» «людина-група» зміцнювала соціальні зв'язки, допомагала формуванню первісної общини, ставала засобом передачі досвіду, певної інформації. Згодом взаємодія вдосконалювалася, змінювалися на певного роду зображальну документацію; де відображалися побутові офіційні явища: зображення тварин і людей, виконані на камені, тематичні гравюри на кістках і рогах, рельєфи, малюнки, глиняні і кам'яні скульптури, тощо. Потреба у постійному спілкуванні спонукала до зародження різних стилів мови і мовлення, серед яких: документознавчий, а згодом офіційно-діловий.

У 21 столітті перед суспільством постало завдання розвитку і вдосконалення комунікативного рівня саме офіційно-ділового стилю. Особливо актуалізувалася проблема володіння основами ділової комунікації фахівцями держслужби, управлінцями. Адже перед усіма суспільними інституціями стоїть вимога компетентної роботи з нормативною офіційно-діловою документацією [4].

Застосовується офіційно-діловий стиль мови в державно-політичному, громадському й економічному житті, законодавстві, адміністративно-господарській, освітній діяльності. Проте досконало вирішити проблеми та впровадити інновацію в офіційно-ділове спілкування та документознавство не можливо без дослідження історії розвитку [17, с. 12].

Проблематика офіційно-ділової комунікації простежується в дотриманні норм офіційно-ділового стилю; усвідомленні комунікантами закономірностей функціонування мови в різних сферах суспільного життя; розумінні жанрової диференціації підстилів офіційно-ділового стилю, вплив на генезу цього стилю його приватного й зрусифікованого характеру, оскільки український народ не мав своєї державності й українська мова довгий час офіційно не визнавалася, тому й нині оформлення офіційно-ділової комунікації простежується російською мовою [16].

З огляду на це Іван Огієнко писав: «...Історія митарств українського друкованого слова пов'язана з десятками, сотнями таємних і гласних, санкціонованих на "височайшому" рівні і в кабінетах місцевих "держиморд", актів, циркулярів, указів, розпоряджень, метою яких було знищити мову багатомільйонного народу, звести нанівець сподвижницькі зусилля самовідданих діячів українського національного відродження, аби підняти народ з колін, нагадати про його гідність і славу, змусити зрештою думати і діяти...» [12 с. 7].

Аналіз наукових джерел засвідчує актуальність проблематики вивчення історичного аспекту офіційно-ділового стилю. Так у працях Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Ботвина Н.В. досліджувалася стилістика офіційно-ділової комунікації, жанри і різновиди офіційно-ділового стилю вивчали Возна Р.Ф.,

Коваль А.П., Жовтобрюх М.А., Перебийніс В.І., Баранник Д.Х., Пещак М.М., Пилинський М.М., Марахова А.Ф. Проте обмаль узагальнених праць, де простежено генезу становлення та її інтеграцію в освітній процес.

Метою і завданнями статті є аналіз офіційно-ділового стилю та комунікації, з'ясування особливостей офіційно-ділового стилю, характеристика його понятійно-категоріального апарату і форми поширення в управлінській офіційно-діловій комунікації в синхронічному та діахронічному аспекті.

Виклад основного матеріалу. Становлення офіційно ділового стилю, зокрема офіційно-ділової комунікації, розпочалося в кінці ХХ — на початку ХХІ століття, коли відбувалася реформація економіки, її глобалізація. З того часу до ділової взаємодії включалися носії різних культур, змінювалися мовні контакти, прискорювалися темпи спілкування. З розвитком офіційно-ділового стилю почали виникати і проблеми комунікативного характеру: подібність моральних, етичних вимірів, звичаїв, наявність мовних стандартів. Ці проблеми є актуальними і сьогодні, адже соціальний прогрес, інформаційна революція несуть поту-

жні наслідки. Так, наприклад, П. Дракер називає сучасну інформаційну революцію лише четвертою, пов'язуючи попередні три з винайденням писемності, рукописної книги та книгодрукування, що безпосередньо має зв'язок з офіційно-діловим стилем [2].

У наш час неможливо прожити день без мовної комунікації, та уявити ділову зустріч без паперів. Вербальна і невербальна взаємодія займає найбільше нашого часу протягом робочого дня. Але щоб досягти успіху у спілкуванні, довести свою думку, та переконати людину- важлива якість, та організованість мовлення.

Слово комунікація перекладається як— єдність, передача, з'єднання, повідомлення. У сучасній лінгвістиці комунікація визначається, як спілкування, обмін думками, даними, ідеями [18].

Теорія комунікацій — галузь знань, розробкою якої займаються фіхівці психології, філології, соціології, інформаційних технології та інших наук. Вчені аналізують види інформації і способи її передачі в залежності від групи або особи з якою взаємодія відбувається . За теорією комунікацій, їх бажана поведінка досягається тільки через розуміння й узгодження із прийнятою інформацією [16, с. 8–9].

Комунікація як сфера знання і наукових інтересів сформувалась досить давно. У науковій літературі існує велика кількість тлумачень терміна “комунікація”. За автором Бацевич Ф.С. комунікація — це смисловий та ідеально-змістовий аспект соціальної взаємодії; обмін інформацією в різноманітних процесах спілкування; Семенюк О.А. та Паращук В. Ю вважають комунікацією обмін значеннями або інформацією між індивідами засобами спільної системи символів або коду. Ч. Кулі трактує наступним чином термін “...комунікація — механізм, за допомогою якого забезпечуються існування та розвиток людських стосунків, який охоплює всі розумові символи, засоби їх передачі у просторі та збереження у часі; К. Черрі розкриває комунікацію — у широкому сенсі — соціальне поєднання індивідів за допомогою мови та знаків, установлення загальнозначущих наборів правил для різної цілеспрямованої діяльності. Мейер П. А.: «Комунікація- людський зв'язок— це ключ до особистого і професійного успіху». Яшенков О.В. трактує комунікацію, як цілеспрямований процес інформаційного обміну між двома і більше сутностями за допомогою певної семіотичної системи. Американський психіатр Юрген Рюш виокремив 40 підходів до комунікації в різних сферах [2, 16, 18].

Соціологи, зокрема Сорокін П.О., розуміють під комунікацією взаємодію, тобто передачу соціальної інформації . Психолог Леонтьєв А.Н. розкриває термін, як процес обміну продуктами психологічної діяльності, насамперед спілкування. Кібернетики на чолі з Урсул А.Д. комунікацією вважають — обмін інформацією між складними динамічними системами та їхніми частинами сприймати, накопичувати та переробляти інформацію [3].

Так, у праці «Теорії комунікації» ред. Василик М. О. виділяється три підходи до поняття комунікація: перший підхід полягає в тому що, «комунікація» і «спілкування» -тотожні поняття; другий підхід розкритий Каганом М.С., який

намагається розмежувати поняття: «...якщо спілкування має і практичний, матеріальний і духовний, інформаційний, практично-духовний характер», то «...комунікація-суто інформаційний процес — передавання тих або інших повідомлень»; третій підхід характерний поняттям інформаційного обміну, тобто «...спілкування позначає тільки ті процеси обміну інформацією, які являють собою специфічну людську діяльність, направлену на встановлення та підтримку взаємозв'язку», а комунікація «...інформаційний обмін, який здійснюється на вербальному рівні» [16].

Щоб комунікація була ефективною і якісною, на сьогодні повідомлення передають у вигляді методичних вказівок, інструкцій, наказів, доповідей, звітів, електронних листів та ін.. В залежності від випадку: підбір слів у формуванні повідомлень, настрій, самопочуття, потреби адресатів мають великого значення на результативність і ефективність комунікації.

Україна сьогодні стає динамічним суспільством, в якому комунікація починає посідати нове місце, ніж до цього. Пройшовши шлях від суто теоретичного до суспільного і управлінського життя. У системі управлінської діяльності комунікація — це процес обміну інформацією між двома або більше особами, який забезпечує їх взаєморозуміння. Особливість комунікацій: 1. Вирішення багатьох управлінських задач ґрунтується на взаємодії людей. 2. Міжособові комунікації є діючим методом обговорення і вирішення питань [3].

Як ми бачимо термін комунікація має широкий спектр використання в різних наукових та технічних сферах і є базовим для створення нових сучасних понять. Наприклад, у технічних науках під комунікацією розуміють просторові та часові зв'язки (водні комунікації, газові комунікації). У гуманітарних галузях термін пояснюється як теорія масової інформації та комунікації, комунікативна лінгвістика. Так Манакін В.М. під поняттям мовної комунікації розуміє модус існування явищ мови; спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації [8].

Яшенкова О.В. комунікацію розглядає як багатозначне слово і фактично ототожнює із поняттям «спілкування», «...цілеспрямований процес інформаційного обміну між двома і більше сутностями за допомогою певної системи; спілкування, як соціально зумовлений процес обміну інформацією між людьми в різних сферах їхньої пізнавально-трудової та творчої діяльності, що реалізується переважно за допомогою вербальних засобів комунікації» [18].

Комунікація дає підстави до узагальнення про те, що під цим терміном варто розуміти «процес обміну інформацією», який відбувається між комунікантами, особистістю та групою людей, особистістю та установою через мовно-мовленнєві та невербальні засоби залежно від мети, обставин обміну інформацією. У процесі комунікації до уваги потрібно брати функції та завдання інформації, яка транслюється.

У процесі комунікації випрацьовується комунікативний стиль. Комунікативний стиль — це спосіб, за допомогою якого особистість будує взаємодію з іншими. За Р. Нортоном — це мета повідомлення, що вказує, як саме необхідно трактувати повідомлення [2].

В. Сатір виділяє такі комунікативні стилі: 1. Блеймер— людина, яка постійно критикує інших, якій властива демонстрація своєї влади, домінування, захоплення простору та домінуючої позиції у приміщенні. 2. Плакатор— людина, яка постійно відчуває свою провину і почуває себе безправним. 3. Комп'ютер — завжди поводить себе дуже коректно, така людина дуже розумна, спокійна, зібрана, вона вміло приховує свої емоції. 4. Дистрактор— ніколи не відповідає на поставлені питання по суті, боїться бути зрозумілим, ясним, передбачуваним [16].

При цьому сформований стійкий стиль спілкування свідчить про рівень комунікативної майстерності, якої досягла конкретна людина. У стилі спілкування провідну роль відіграють особистісні якості людини та засоби вербальної та невербальної комунікації. Стиль становить собою систему найближчих комунікативних цілей та способів їх досягнення.

Стиль — це власні слова на власному місці як зазначив Д. Свіфт [4]. С.В. Шевчук, стиль— це «сукупність мовних засобів вираження, зумовлених змістом і метою висловлювання. Б. Головін трактує поняття стилю як одну й туж мову в різних комунікативних умовах [17].

Стиль літературної мови — функціональна підсистема, що характеризується певними засобами і мовними ресурсами, які найкраще відповідають певним умовам. Предметом нашого дослідження є офіційно-діловий стиль з його комунікативними ознаками та функціями.

Офіційно-діловий стиль — це функціональний різновид мови, сукупність мовних засобів, який слугує для спілкування в ділових стосунках, на державно-політичному, громадському, економічному рівні (за М. Зубковим). За визначенням С.В. Шевчук офіційно-діловий стиль— це мова ділових паперів, розпоряджень, постанов, програм, заяв, автобіографій, актів, законів, наказів [17].

Основними ознаками офіційно ділового стилю є: послідовність і точність викладу, документальність, об'єктивність оцінок, гранична чіткість, емоційно-експресивна нейтральність; стиль відзначається вимогами до лексики й фразеології.

Залежно від запланованої мети обирають певний підстиль офіційно-ділового мовлення: законодавчий— використовується в законотворчій сфері жанрами якого є Конституції, закони, укази, статuti, постанови тощо; дипломатичний — функціонує у сфері міждержавних офіційно-ділових стосунків та реалізується в таких жанрових різновидах: договори, конвенції, протоколи, заяви тощо; юридичний — підстиль юриспруденції, основні жанри — акти, позові заяви, протоколи, постанови, запити, повідомлення тощо; адміністративно-канцелярський— використовується в професійно-виробничій сфері, правових взаєминах і діловодстві у вигляді офіційної кореспонденції, договорів, контрактів, заяв, автобіографій, доручень тощо [17].

Гене́за офіційно-ділового стилю починається з процесу діловодства. Ділова сфера є однією з основних, життєво необхідних сфер людської діяльності. За допомогою ділових документів установлюють офіційні, службові, партнерські зв'язки між підприємствами, установами, освітніми закладами, державами. З

огляду на це важливим є формування усвідомлення організаційної ролі документа—основи офіційно-ділового стилю, та ділового мовлення [11].

Діловодство— це діяльність, яка охоплює питання документування і організації роботи з документами в процесі здійснення певних дій. Діловодство, як і офіційно-ділова комунікація має свою історію. З давніх часів через суспільний розвиток починають з'являтися різноманітні форми передачі інформації: піктограми, малюнки. До цього основними засобами укладання договорів та для полегшення запам'ятовування були палиці із зарубками, також використовували малюнкове письмо на стінах—піктографія, клинопис (глиняні таблички шумерів), ієрогліфи. Від шумерської писемності взяли свій початок системи письма Акадії, Вавілонії, Асирії. На сьогодні прочитано та розшифровано тисячі табличок різноманітнішого змісту: царські накази, господарські записи. Таким чином, із зародженням писемництва та початку укладання наказів та договорів почала формуватись офіційно-ділова комунікація, яка згодом укладалась на основі як ділових паперів, так і дипломатичних зустрічей. Так, наприклад, у часи великого переселення народів відправляли послів для вирішення певних питань, наймали писак, які складали документи, грамоти, листи. Також дуже цікавим є факт про те що деякі вожді, які управляли арміями, країнами, складали і вели дипломатичні ігри, і досягали успіху не вміючи навіть поставити свого підпису, але вміли оточити себе розумними та кмітливими людьми. У час візантійської дипломатії найяскравішим представником якої був Юстиніан, при дворі якого завжди спостерігалось багато посольств з різних кінців Європи. Головним завданням дипломатії того часу— візуально вразити розкішшю послів, дипломатів. У Франкській країні під час правління Папи Римського зберігались прийоми імператорської канцелярії. У різні епохи існували різні традиції зустрічей та ведення переговорів, але незмінним залишалася наявність комунікації та її офіційна і ділова спрямованість, яка поступово удосконалювалась і унормовувалася[4,5,14,17].

На території сучасної України про писемництво та документознавство від найдавніших часів збереглися лише поодинокі документи, проте історія виникнення документальних матеріалів сягає ще часів Київської Русі.

І етап – документальні матеріали Київської Русі.

На цьому етапі розпочинається діяльність канцелярій: митрополитних, єпископських та княжих. Першим проповідником і Київській Русі був митрополит Іларіон, який проголосив проповідь яку назвав «Словом про закон і благодать». Створюються акти (грамоти), що підтверджували передачу земель монастирям, єпископіям. Збереглися договори (домовленості) князя Олега з греками (912 р.), з Візантією (937 р.), власне, міжнародного характеру, грамота Мстислава (1130 р.) тощо.

II етап – литовсько–польська доба (XIV – XVI ст.).

Грамоти XIV–XV ст. диференціювалися на документи приватного характеру (купчі, продажні, дані, поручні, вкладні) і державного характеру (привілеї, угоди від імені князів і королів). Розвиток державного апарату спричинив збільшення обсягів документообігу, почалося ведення земських, міських, церковних і

монастирських книг, діяльність судової системи обслуговувалася жанром трибунальних актів.

III етап – документи гетьманської України.

XVI ст.–початок XVII ст.–період поширення книгодрукування, науки й освіти в Україні. Масово відкривались братські школи, вищі навчальні заклади. У XVII столітті почалось активне міждержавне листування канцелярії гетьманської України. Потреба обслуговування таких установ, як Генеральна військова канцелярія, Генеральний скарб, Генеральний військовий суд, Генеральна артилерія, а також ратуш і магістратів сприяла подальшому розвитку грамоти і появи нових її різновидів: наказу, ордера, інструкції, універсалу тощо. Крім того, почало простежуватися формування стилю у текстах гетьманських статей XVII—XVIII ст.

IV етап – класифікації та диференціації ділових паперів.

На основі Валуєвського циркуляру до 1917 року українська мова залишалася позбавленою державного й офіційного статусу в межах Російської імперії. Тому і безпосереднього розвитку офіційно-ділової комунікації українською мовою не існувало [5].

Подальший розвиток офіційно-ділового стилю української літературної мови відбувався вже в межах іншої держави: він обслуговував діяльність державного апарату Української Радянської Соціалістичної Республіки. Починаючи з цього періоду стиль ділового й офіційного спілкування почав унормовуватися.

V етап – формування Незалежності і Суверенності.

Починаючи з Незалежності Української держави, її визнання на світовому просторі у 1991 році та прийняття Конституції України в 1996 році почалась нова історія української мови, ділового мовлення та діловодства. Саме з цього часу починає популяризуватись українська мова як державна та мова міждержавних та міжнаціональних контактів. Саме даний етап влучно описує вислів Мацько Л.І. „Гострота мовного питання в Україні зумовлюється не сучасною політикою Української держави, а трагічною історією цього питання в минулому” [3].

VI етап – мовне питання на сучасному етапі розвитку.

Сьогодні мова вже питання української ідентичності. Сучасна ситуація та «мовне питання» — відлуння тривалого пригнічення з 1654 року, адже населення поділене на різномовні частини. Незважаючи на Революцію Гідності і патріотичний підйом в Україні триває русифікація, але її відсоток на сьогодні набагато нижчий ніж 5 років тому. Для захисту власного майбутнього і безпеки громадян держава має вжити заходів для реального утвердження української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території країни, як це передбачено Конституцією.

Проаналізувавши історію та етапи становлення офіційно-ділової комунікації з найдавніших до нашого часу, хочемо зауважити, що актуальним є підвищення рівня мовної культури українців, адже через вплив сусідніх держав, історичні моменти більшість населення України не володіє державною мовою, зокрема і управлінці, держслужбовці. Оскільки офіційно-ділова лексика формувалася під впливом певних факторів, умов, закономірностей у розвитку мови. У вітчизняній

лінгвістиці висловлено думки, згідно з якими мова не зазнає істотних змін при зміні суспільних відносин. У кожний період відображаються попередні лексико-семантичні зміни. Всі ці явища дуже близькі до сучасних, хоча сприймаються як нові.

Протягом всієї історії людства, крім поповнення лексичного багатства новими словами, постійно відбувається переоцінка та переосмислення багатьох застарілих слів, що в сучасних умовах замінені іншими, які більш конкретні, або краще розкривають лексичний зміст. Тому нове значення висувається на перший план, а давнє або зберігається, або зовсім втрачається.

Таким чином, ми з'ясували, що офіційно-діловий стиль— це функціональний різновид мови, який слугує для спілкування в ділових стосунках і використовуються в щоденному обігу через такі жанри: договір, заява, наказ, постанова, довіреність, оголошення, довідка, законодавчі акти тощо.

Зіставивши етапи становлення і розвитку офіційно-ділового стилю, та комунікації минулого і сьогодення, хочемо зауважити, що розвиток людства, технологій спонукає до постійної інноватики, яка має відобразитися і в офіційно-діловій комунікації зокрема, адже, як зазначає С.В. Шевчук,— це мова ділових паперів, які відіграють важливу роль в сучасному світі. Отже проаналізувавши обсяг документації, яку постійно необхідно опрацьовувати, переглядати, зберігати, (особливо це стосується нормативно-правової документації), хочемо зауважити про необхідність активного впровадження досягнень інформаційної революції в сучасний документообіг, і управлінський зокрема. Наприклад перехід на повну електронну базу, без використання паперу, а по-друге для збереження власного часу за рахунок можливості швидкого пошуку документації, можливості електронного підпису [17].

Зростаючі потреби в спілкуванні та співпраці потребують гарних мовленнєвих здібностей, ораторських навиків. Для цього потрібно постійно вдосконалювати свою підготовку, актуальним сьогодні є самоменеджмент. Адже доведено, що найліпше управління і вдосконалення— це самоуправління. Основою самоменеджменту є вміння керувати собою, самоорганізовуватись, можливість безперервної самоосвіти і саморозвитку, що сприяють удосконаленню особистості.

Сучасне суспільство створює стійкий попит на особистість, здатну до новаторства, самовизначення, самоорганізації, здатну аналізувати та прогнозувати життєву перспективу. Бо під керівництвом такої особи заклад будь-якого рівня матиме вагомі передумови до розвитку та конкурентоспроможності. І неабияку роль у формуванні такої особистості відіграє її мовлення, вміння вести діалог і триматись на будь-якому рівні [6].

Саме формування здібностей ділового спілкування їх удосконалення та розвиток може стати, на нашу думку, системоутворювальним чинником професійної компетентності майбутніх фахівців з будь-якої діяльності.

Література

1. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови / Н.Д. Бабич. – Львів: Світ, 2003. – 432 с.
2. Бацевич В. С. Основи комунікативної лінгвістики / В. С. Бацевич. – Київ: "Академія", 2004. – 344 с.
3. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві / В. М. Бебик. – Київ: МАУП, 2005. – 440 с.
4. Брус М.П. Українське ділове мовлення / М.П. Брус. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2014. – 306 с.
5. Галузинська Л.І. Українська мова (за професійним спрямуванням): навчальний посібник / Л.І. Галузинська, Н.В. Науменко, В.О. Колосюк. – К.: Знання, 2008. – 430 с.
6. Заєць Г.С. Управління освітою / Г.С. Заєць // Рідна школа. – 2008. – № 6. – С. 34–36.
7. Зубков М. Г. Сучасна українська ділова мова / М. Г. Зубков. – Харків: Торсінг, 2004. – 448 с.
8. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. / В.М.Манакін .-Київ: ВЦ «Академія», 2012–288 с.–С. 274
9. Мацько Л.І. Стилiстика української мови / Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. – Київ: Вища школа, 2003. – 462 с.
10. Мацько Л.І. Вітчизняна риторика / Л.І. Мацько // Діловодство. – 2002. – № 12. – С. 20–26.
11. Михайлюк В.О. Ділове мовлення / В.О. Михайлюк // Дивослово. – 2002. – № 5. – С. 36–40.
12. Огієнко Іван Історія Української літературної мови /Іван Огієнко.– Київ: Либідь, 1995. – 296 с.
13. Основи теорії комунікації: учебник / под ред. проф. М.А. Василика. – М.: Гардарики, 2003. – 615 с.
14. Пономанів О. Д. Стилiстика сучасної української мови / О.Д.Пономанів. – Київ: Либідь, 1992. – 248с.
15. Пентелюк М.І. Культура мови і стилістики / М.І. Пентелюк. – Київ: Вежа, 1994. – 240 с.
16. Семенюк О.А. Основи теорії мовної комунікації / Семенюк О.А. , Парашук В.Ю. - Київ: "Академія", 2010. – 240 с.
17. Шевчук С. В. Українське ділове мовлення / С. В. Шевчук. – Київ: Арій, 2007. – 576 с.
18. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації / О.В. Яшенкова. – Київ: "Академія", 2011. – 304 с.

В.В. ШТОГРІН,

студентка історичного факультету
Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова

ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Потреба створення нової системи викладання історичних дисциплін у вищій школі є нагальною потребою.

Навчальний процес є основним джерелом формування історичної свідомості та всебічного розвитку молоді. На це звертають увагу такі дослідники, як П. Кравченко, В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко, В. Кремень, В. Огнев'юк, інші вчені. Йдеться, насамперед, про викладання історії у вищих нав-

чальних закладах. Саме воно забезпечує цілісне ставлення молоді і студентів до історичного процесу, формує структуроване історичне знання.

Головним недоліком викладання історії у ВНЗ є те, що воно дублює відповідний курс шкільної програми. Відтак студент не здобуває нових знань, а навпаки втрачає інтерес до вивчення минулого. До того ж, викладання цих дисциплін у ВНЗ має носити діалогічний характер у формі, тобто, мається на увазі, діалог студента з викладачем-істориком; діалог студента з навчальним підручником; діалог студента з своєю історичною пам'яттю, сформованою в школі і оновлюваною в процесі вивчення історії у ВНЗ [1].

Все це вказує на необхідність реформувати методику викладання історичних дисциплін у вищій школі, особливо зараз, в час інформаційних технологій.

Актуальним завданням у цьому сенсі є оновлення змісту всіх курсів у ВНЗ, проведення додаткових науково-педагогічних досліджень у вітчизняній науці та використання їх результатів у навчально-виховному процесі.

У викладанні історії необхідно запозичувати як передовий вітчизняний досвід, так і досвід інших країн. При цьому треба враховувати, що значний обсяг навчального матеріалу студентам доводиться опрацьовувати самостійно. У зв'язку з цим особливо актуальним стає перехід до активних методів навчання.

Безперечно, такий процес має обов'язково базуватися на обґрунтованому використанні різних методів і прийомів. Необхідно поєднувати різні форми роботи: лекції, семінарські заняття, робота з джерелами та літературою та індивідуальна робота студента. Лише це забезпечить ефективність навчання. [2].

Нові методики викладання історії у ВНЗ обов'язково мають спиратися на активні методи і форми навчання, які найбільше задовольняють потребу студентів у самонавчанні та самовдосконаленні. Такі методи і форми поширюються на досить велику групу прийомів і способів проведення теоретичних і практичних занять з історії. Це і проблемно-пошукові завдання до кожної семінарської теми, які спрямовують студентів на поглиблене вивчення історії, і наукові реферати, що націлюють студентський пошук на самостійне вивчення минулого.

Серед активних методів, які доцільно використати у нових методиках викладання історії у ВНЗ, треба особливо виокремити такі, як аналіз конкретних ситуацій, розв'язування проблемних завдань, ділові (операційні та імітаційні) ігри, індивідуальні практикуми, «круглі столи» тощо [3]. При використанні цих методів бажаним є обговорення зі студентами питань, що стосуються типу, форм і методів проведення практичного заняття з історії, розподіл між ними різних ролей (пропонента, опонента, рецензента, експерта тощо). Це не тільки підвищує відповідальність студентів за проведення заняття, але й сприяє набуттю ними знань і навичок самостійної роботи та вирішення організаційних проблем. Досить результативними є такі прийоми активізації роботи студентів, як самостійне формування проблемних питань доповідачеві, аналіз на основі засвоєного понятійного апарату актуальних проблем історичної науки, постановка і обговорення в рамках теми семінарського заняття питань, що хвилюють самих студентів, у вирішенні яких вони найбільш зацікавлені [4].

Деякі студенти вважають заняття з впровадженням активних форм і методів навчання важчими, ніж заняття, що проводяться за традиційними методами. Адже активізація роботи студентів на практичних заняттях з історії потребує набагато більшого витрачання зусиль і при підготовці, і під час проведення самих занять. Саме тому з інтересом сприймають нові, активні форми і методи навчання більш підготовлені студенти і, навпаки, скептично ставляться до них ті, що не люблять витратити зусилля для поглибленого вивчення історії [5, с. 46]. Це ставить перед викладачами додаткові завдання з подальшої активізації роботи студентів на практичних заняттях.

Необхідно зауважити, що перехід до нової методики викладання історії у середніх і вищих навчальних закладах вимагає забезпечення відповідною навчально-методичною літературою.

Сучасний «західноєвропейський» підхід до індивідуалізації навчання полягає у створенні груп із різним рівнем навчальних завдань та індивідуалізованим темпом пізнавального просування. Так звана практика малих груп широко застосовується в організації навчального процесу середніх шкіл Англії. Індивідуалізація навчання тут означає відмову від горизонтального групування за віком і створення навчальних груп за рівнем підготовки та успішності з окремих предметів з гнучкими переходами із групи в групу в залежності від виду навчальної роботи та освітніх можливостей учня [6, с. 60].

Таким чином, викладання історичних наук у вищій школі необхідно реформувати та удосконалити.

Література

1. Професійна підготовка студентів педагогічних інститутів до виховної діяльності. Збірник наукових статей / За заг. ред. А. Капської. — К., 1996.
2. Орієнтовний зміст виховання в національній школі. Методичні 120 рекомендації / Заг. ред. Є. Коваленко. 9 К., 1996.
3. Балаев А. А. Активные методы обучения. — М.: Профиздат, 1986.
4. Поташник М. М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт. — К.: Рад. шк., 1988.
5. Гузик М. П. Учить учиться. — М., 1981.
6. Падалка О.С., Нісімчук А.М., Смолюк І.О., Шпак О.Т. Педагогічні технології. — К., 1995.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

В.Н. БИСТРЯКОВА,

доцент кафедри рисунка та живопису,
Київський національний університет технологій та дизайну

А.М. ОСАДЧА,

старший викладач кафедри рисунка та живопису,
Київський національний університет технологій та дизайну

Є.П. ГУЛА,

професор кафедри рисунка та живопису,
Київський національний університет технологій та дизайну

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ВИМІР ЕПОХИ МЕТАМОДЕРНІЗМУ

Аналізуючи наукову літературу з питань періодизації сучасного мистецтва, дослідник все частіше зустрічається із новим терміном — «епоха метамодернізму», яким позначається нинішній історичний період розвитку культури, що прийшов на зміну постмодернізму.

Метамодернізм — це термін, що одержав останнім часом поширення як спосіб вказівки на новоутворені форми сучасної культури, що, як стверджується (і як наше покоління, вочевидь, інтуїтивно визнає), можна розглядати як вихід за межі модальності постмодерна, що була властива кінцю ХХ століття. Внаслідок безлічі криз за останні два десятиліття — змін клімату, фінансового колапсу й ескалації глобальних конфліктів, а також кризи багатьох ідеологій і релігій — ми побачили виникнення відчутного колективного прагнення змін у напрямку чогось більшого, аніж передчасно оголошений «Кінець історії».

Останні 10 років спостерігається наростання тенденції до активного пошуку альтернатив проекту постмодерна й культурі постмодернізму як такої. Тут можна згадати такі формулювання як пост-постмодерн, археомодерн, альтмодерн, трансмодерн тощо.

Високий рівень уваги до концепції метамодернізму в культурі й мистецтві обумовлений не лише її змістом, але й формальною специфікою. Метамодернізм не заперечує постмодернізм і проект постмодерн як віху в новітній історії культури, а заявляє про його занепад і необхідність початку нового етапу для людського співтовариства

Метамодернізм є культурною парадигмою, яка поступово доповнюється філософським, соціально-політичним та іншими аспектами. Вагомою помилкою філософів і соціологів були саме спроби створювати альтернативу постмодернізму через філософію без наявності готового культурного матеріалу, оскільки і

модерн, і постмодерн як соціально-філософські проекти були концептуалізовані ретроспективно, на основі сформованих культурних мов і практик модернізму й постмодернізму відповідно.

Отже, наступність і «культуроцентризм» метамодернізму, поряд із загальною «втомою» від постмодерністської мови з його іронічно-цинічними інтерпретаціями, дозволив йому активно розвиватися у середовищі мистецтвознавців і публіцистів. Його основні якості й критерії сформульовані. Це — динамічність коливань між полюсами трансцендентності та її відсутності, серйозності й іронії, раціоналізму та ірраціоналізму, що лаконічно сформульована у «Маніфесті Метамодерніста» як «прагматичний романтизм» [7].

Основні ідеї культури метамодернізму:

— «коливання» (раціональна синкретика) — поєднання протилежних явищ в єдиному цілому (людина: душу й тіло, культура: наука, філософія, мистецтво, релігія, психологія). Визнання унікальності кожної частини цілого, вивчення їхнього змісту, пошук взаємовпливів;

— «структура почуття» (естетична синкретика). Раціональна синкретика не придатна для творчості. Естетична (почуттєва) синкретика оперує поняттям «атмосфера» (Неявне), що сполучає у собі почуттєве й трансцендентне. Атмосфера є у кожному предметі, людині або явищі. Загальнозрозумілі атмосфери — це стиль автора («творча особа») або талант конкретної людини;

— вираження атмосфери і знаходження єдиного їхнього джерела, переживання єдності, всупереч різниці — одна із цілей нового мистецтва.

Нові епохи або напрямки у мистецтві метамодернізму розширюють і конкретизують попередні. Класичне мистецтво створило зразкові твори й основні художні форми. Зміст класики — це художня правда, що заснована на моральних цінностях й відображає особливості світу й людини. Класична епоха почалася з незапам'ятних часів і закінчилася на гегелівському твердженні «кінця мистецтва», що обумовило народження модернізму. Художники модернізму оголосили розрив з історичним досвідом мистецтва й стали стверджувати нові форми для вираження світу й людини. Модернізм — це особливе ставлення до життя, а не певний стиль. Невипадково власне модернізм нараховує у собі безліч напрямків.

В основі модернізму лежала філософія позитивізму, феноменологія (від неї: екзистенціалізм), а також фрейдизм, марксизм і ніцшеанство. Позитивісти й феноменологи прагнули до об'єктивного знання, фрейдисти, марксистки й ніцшеанці зосередили свою увагу на людині («Бог помер»). І той, і інший підхід зазнав поразки після двох світових воєн. Наука забезпечила людей зброєю масового ураження, а вивчення впливу економіки й ірраціональних аспектів людини сприяло створенню ідеологій тоталітарних держав. Народився постмодернізм, що оголосив розрив із традицією модернізму. У мистецтві він запровадив панування еклетики й хаосу: стильовий синкретизм, ігри з мовою, епохами й напрямками, домінування тексту над особистістю. Постмодернізм розкритикував твердження про універсальну істину, яку можна пізнати.

Філософія постмодернізму хаотична, істина для неї умовна, реальним є тільки простір Тексту. Постмодернізм погодився з тезою «Бог помер», а також оголосив «кінець мистецтва», «кінець історії» і «смерть автора».

Водночас у 2010 році голландські філософи Тімотеус Вермюлен і Робін Ванден Аккер запроваджують термін «метамодернізм». Метамодернізм, за словами його «батьків» — «це не система мислення, не рух і не троп. (...) це - структура почуття» [6]. В основі цього напрямку лежить ідея про «коливання», як природний світоустрій («Маніфест метамодернізму»): «Надалі рух має здійснюватися шляхом коливань між положеннями з діаметрально протилежними ідеями, що діють як пульсуючі полюси колосальної електричної машини, яка приводить світ у дію» [1].

«Колівання», як синонім раціональної синкретики, застосовується для знаходження нових формул у науці й філософії. Але такий шлях мистецтво не вичерпує. Тому батьки-засновники метамодернізму створюють поняття «структура почуття», що логічно замінюється на «естетичну синкретику». Як вже згадувалося, в основі естетичної (естезис — відчуження) синкретики знаходиться поняття атмосфери (Неявного). Це поняття, що природно влилося у наш лексикон, поєднує у собі почуттєвий і трансцендентний аспект.

Ідея «коливання» — це не лише синонім синкретики, особливої філософської логіки. Викладена вона у монографії «Основи синкретики. Філософія носіїв» С. Федосіна, який стверджує, що «сутністю нового підходу є синкретна логіка, в якій усі філософські категорії стають рівнозначними й необхідними для опису засадничих понять теорії. Взаємодіючі між собою носії, що запроваджуються аксіоматично, персоніфікують собою сутність буття, їх можна виявити і як реальні об'єкти природи й суспільства, і як ідеальні об'єкти, що існують у свідомості» [2]. Описується ця філософська логіка також у романі Г. Гессе «Гра в бісер».

Природна поява синкретики виходить із того, що зводячи в абсолют одну або ряд категорій у рамках метафізичної або діалектичної логік, філософи створюють нову систему. У підсумку філософія розділяється на безліч напрямків, які суперечать один одному. Синкретика визнає кожний напрямок унікальною частиною цілого. Мета синкретики — вивчення цілого, складових частин і зв'язків між ними.

У маніфесті футуристів стверджується: «Те, що було істиною вчора — сьогодні не більше, як обман. Ми, наприклад, заявляємо, що портрет не повинен походити на оригінал, і що художник у собі носить пейзаж, що він бажає запам'ятати на своєму полотні. Щоби написати портрет, не потрібно писати його — потрібно тільки передати усю атмосферу, що його оточує» [6].

Отже, одна із цілей нового мистецтва — вираження атмосфери і знаходження єдиного їхнього джерела. Виходячи із цього слід сформулювати мета метамодернізму, що виник на порозі нової (синкретної) раціональності. Це заклик до творчого пізнання істини унікальним для кожного способом. Завдання метамодернізму — проникнення у сутність окремих концепцій істини й переживання єдності їхнього обсягу в процесі рівноправного діалогу.

Таким чином, метамодернізм (або пост-постмодернізм) представляє собою сукупність сучасних стилів і напрямів, які об'єднані кількома трендами. У той час як постмодернізм характеризувався деконструкцією, іронією, імітаціями, нігілізмом і відкиданням «грандіозних наративів» (якщо буде дозволено дещо спростити його образ), натомість дискурс пов'язаний із метамодернізмом займається відродженням щирості, надії, романтизму, емоційності й потенціалу до великих наративів і універсальних істин, не відкидаючи при цьому всього, чому ми навчилися завдяки постмодернізму.

Усе вищевикладене можна підсумувати однією тезою: метамодернізм — це осмислення гри, усвідомлення людської культури як цілого, пошук сенсу культури й мистецтва.

Література

1. METAmoDernism: переключки внутренние и внешние [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://postmodern.in.ua/?p=2366>.
2. Митрошенков О. Что придет на смену постмодернизму? / О. Митрошенков [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://metamodernizm.ru/chto-pridet-na-smenu-postmodernizmu>.
3. Русін Р. М. Художній образ: від класики до постмодерну : [монографія] / Руслан Русін ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — К. : Київський університет, 2015. — 206 с.
4. Смержевська О. Постмодерністські візії релігійності: сучасне язичництво у міській культурі (Україна в загальноєвропейському контексті) : монографія / О. Смержевська. — К. : Олег Філюк [вид.], 2017. — 196 с.
5. Титаренко Т. М. Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності : монографія / Т. М. Титаренко, О. М. Кочубейник, К. О. Черемних ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. — К. : Міленіум, 2014. — 204 с.
6. Luke Turner. Metamodernism: A Brief Introduction [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.berfrois.com/2015/01/everything-always-wanted-know-metamodernism>.
7. Timotheus Vermeulen and Robin van den Akker. «Notes on metamodernism» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.emerymartin.net/FE503/Week10/Notes%20on%20Metamodernism.pdf>.

О.В. КОЖЕКОВ,

професор кафедри живопису та композиції,
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, м. Київ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ЖИВОПИСІ США (2010-ТІ РОКИ)

Нині незаперечно — Сполучені Штати Америки є не лише загальнознавчий світовим політичним та економічним лідером, але й країною, яка багато в чому формує міжнародні культурно-мистецькі тенденції, зокрема у сфері живопису.

Крім того, не можна заперечувати, що американське кіно, телебачення, блюз, джаз, реп тощо служать фундаментом світової масової культури. Саме в США вперше з'явився Інтернет, масовий автомобіль, одержали розвиток інформаційні технології. Будучи провідною економічною й військовою державою світу, Сполучені Штати багато в чому визначають спосіб життя іншого людства.

У ХХ столітті творчість американських художників охоплює широкий спектр стилів. На відміну від країн Європи, у Сполучених Штатах примітивні твори художників-самоучок традиційно мають успіх. На початку століття одержує поширення індустріальний пейзаж, а також реалістичне зображення міста з усіма його недоліками. У творчості художників окремих штатів переважає пейзаж і народний побут ферм і містечок Середнього Заходу й Півдня США.

Як і раніше значним був вплив європейських художніх напрямків, які проникали в Америку через серію виставок у Нью-Йорку, таких як Арсенальна виставка в 1913 році. Крім того, багато видатних європейських художників під час Другої світової війни емігрували до США. Переживав розквіт експресіонізм, а у другій половині ХХ століття одержав розвиток абстракціонізм. У подальшому на основі поп-арту у Сполучених Штатах зародилася безліч напрямків живопису, об'єднаних нігілістичним ставленням до традицій світової культури.

Серед специфічно американських стилів живопису слід виокремити магічний реалізм, прецизійнізм, а також ріджіоналізм.

Як художній напрямок магічний реалізм склався на американському ґрунті, ставши еквівалентом європейського сюрреалізму. Багато в чому відповідаючи смакам і потребам американського глядача, твори майстрів магічного реалізму носили епатуючий, шокуючий своєю відвертістю характер, при цьому поєднуючи його з анекдотичністю ситуацій і карикатурністю персонажів. У творах цього напрямку реальність скоріше нагадувала неспокійний сон або марення.

Прецизійнізм, або пресижинізм (англ. precision — точність, чіткість) — напрямок, характерний для американського живопису 30-х років минулого століття, різновид магічного реалізму. Головний сюжет для прецизійністів — зображення міста, Головна тема — механістична естетика, натомість простір картин стерильний — сформоване таке відчуття, що із них викачане повітря, у них немає людини.

Ріджіоналізм або регіоналізм (від англ. regional — місцевий) — художній напрямок у мистецтві США 1920-1940 років, в основі якого знаходилося прагнен-

ня створити справді американське мистецтво на противагу авангардним течіям, які зародилися в Європі. Натхненні ідеями національної самобутності, художники-ріджіоналісти зосередилися на зображенні «справжньої» Америки. Тематами їхніх творів стали американські пейзажі, сцени з життя фермерів, побут маленьких містечок, епізоди з історії, місцевих легенд і фольклорних розповідей.

Переходячи до сучасного живопису в Сполучених Штатах, варто назвати таких видатних художників як В. Морріс, У. Ченг, К. Ульріх, М. Девор, М.К. Кенні, П. Уотвуд, П. Рубіно, П. Вальдес, С. Гріллі, Е. Фішл.

Американська художниця Верба Морріс народилася у далекій від мистецтва великій родині й художню освіту здобула вже після школи. Бакалавром у мистецтві вона стала в університеті Нью-Мексико у 1981 році. На сьогоднішній день В. Морріс займається мистецтвом уже понад 20 років, її роботи відомі як на батьківщині, так і за її межами, і неодноразово приносили їй призи й нагороди. З ними можна ознайомитися в галереях Альбукерке, Санта-Фе, Нью-Мексико, Мадрида.

Художник Уоррен Ченг народився в 1957 році в Каліфорнії, одержав ступінь бакалавра образотворчих мистецтв у сфері живопису в коледжі дизайну в Пасадені й наступні 20 років працював ілюстратором для різних компаній, почавши кар'єру професійного художника тільки у 2009 році. Манера живопису У. Ченга йде коріннями у творчість художника XVI століття Яна Вермеєра — Уоррен Ченг працює в реалістичній манері, створюючи дві основні категорії: біографічні інтер'єри й картини, що зображують працюючих людей. Наразі У. Ченг викладає в Академії Мистецтв у Сан-Франциско.

Художник з Лос-Анджелеса Крістофер Ульріх — сюрреаліст із іконографічним ухилом. На його творчість вплинула антична міфологія. Перша персональна виставка Ульріха відбулася в червні 2009 року.

М. Девор — молодий художник, уродженець Оклахома-Сіті працює у класичній реалістичній традиції. У мистецтво він прийшов за допомогою й за підтримкою своєї родини, і перше ніж почати вивчення образотворчого мистецтва в університеті Пеппердайн у Малібу завоював безліч нагород у рідному штаті. Далі художник продовжив навчання в Італії. Наразі його роботи виставляються по всьому світі й знаходяться у приватних колекціях. Майкл Девор є членом товариства Oil Painters of America, Міжнародної Гільдії реалізму, Національного суспільства художників маслом і акрилом та товариства художників-портретистів Америки.

Мері Керол Кенні народилася у штаті Індіана в 1953 році. Її освіта досить віддалено пов'язана з образотворчим мистецтвом, але з 2002 року, мотивована бажанням стати художницею, почала брати уроки скульптури й кераміки у міському коледжі Санта-Барбара, а після стала вчитися у Ріки Штриха. На сьогоднішній день є членом товариства The Santa Barbara Art Ass, гільдії скульпторів Санта-Барбара й власницею безлічі нагород у скульптурі й живописі.

Художниця-реаліст Патрісі Уотвуд народилася в 1971 році в штаті Міссурі. Закінчила з відзнакою Академію Мистецтв, училася в майстерні Джейкоба Коллінза й у Теда Сет Джейкобса. Стиль художниці — це сучасний класицизм: у

картинах поєднуються міфологія, алегорії й сучасне життя. Останні кілька років Патрісія читала лекції про класицизм по всій країні, зараз живе з родиною в Брукліні.

Паула Рубіно — сучасна американська художниця й письменник — народилася у 1968 році в штаті Нью-Джерсі, виросла у Флориді. Має докторський ступінь у галузі права. В 90-х роках переїхала у Мексику й зайнялася живописом. Навчалася мистецтву малювання в Італії, там же написала свій перший роман та серію розповідей. Наразі живе у Флориді.

Петссі Вальдес народилася в Лос-Анджелесі в 1951 році, вивчала образотворче мистецтво в художньому інституті Отіс, де отримала звання видатного випускника 1980 року. В 2005 році Вальдес одержала премію й звання «Latina of Excellence in the Cultural Arts» від Конгресу США й латиноамериканського форуму. Стала відомою вже на ранньому етапі своєї кар'єри під час роботи з авангардною арт-групою ASCO. Є лауреатом багатьох престижних нагород, у тому числі присуджених Цільовим фондом візуальних мистецтв Дж. Пола Гетті, Національним фондом мистецтв. Одержала стипендію у сфері візуальних мистецтв. Картини П. Вальдес входять до складу кількох великих колекцій у США.

Художниця Сінтія Гріллі одержала ступінь бакалавра образотворчих мистецтв у школі дизайну Род-Айленда в 1992 році, а до 1994 року — і ступінь магістра живопису в Нью-Йоркській академії мистецтв. Її роботи були опубліковані в численних друкованих виданнях США, виставлялися по всій країні й входять до складу приватних і корпоративних колекцій Америки та Європи. Сінтія є дворазовим лауреатом фонду Елізабет Гріншилдс.

Е. Фішл народився в Нью-Йорку у 1948 році. В 1972 році закінчив Каліфорнійський інститут мистецтв і одержав ступінь бакалавра. Після випуску певний час працював охоронцем у чиказькому музеї сучасного мистецтва. Переїхавши до Сполученого Королівства Фішл став викладати у коледжі мистецтв і дизайну Нової Шотландії й зайнявся безпосередньо живописом. У Шотландії також відбулася його перша персональна виставка. Жанри його робіт досить різноманітні, але, в основному, це фігуративний живопис та епізоди із сучасного американського життя.

Загалом американське образотворче мистецтво 2010-х років лишається потужним засобом пошквалювання культурної пам'яті й пам'яті індустріального розвитку цієї країни. Вимогами поточного десятиліття є багатогранна роль художника-артиста, різноманіття форм, розширення художньо-естетичного поля. Залучення глядача, специфічність художніх творінь, стилістична непостійність, мистецтво дискурсу, гібридизація — ці різні стратегії характеризують сучасне образотворче мистецтво США і відрізняють його від модерністських попередників.

Натомість постмодернізм міцно пов'язав мистецтво Сполучених Штатів із багатьма сферами творчості людини — насамперед із філософією та наукою (психоаналізом, лінгвістикою тощо). Була віддана данина «теорії реконструкції» Жака Дерріда, згідно з якою перегляду зазнавало поняття буття як такого, а також здійснювалася критика засадничих концептів традиційної філософії.

Постмодернізм не замкнувся у власне Сполучених Штатах, у результаті глобалізації він став всесвітнім явищем. Глобалізацію часто сприймають як на-самперед негативне явище, що веде до гомогенізації національних культурно-мистецьких процесів. Але у США популярною є й протилежна точка зору: глобалізація веде не до гомогенізації культурних потоків, а до тріумфу їх відмінності. Це не проблема «не-любові», а питання поваги до інших культур. Культура підіймається над персональними уподобаннями, і «згори» видимими стають відмінності різних культурних світів.

Література

1. Американский характер. Очерки культуры США. Традиция в культуре / РАН, Научный совет по истории мировой культуры, Комиссия по истории культуры США и Канады ; отв. ред. О. Э. Туганова. — М. : Наука, 1998. — 412 с.
2. Берестовская Д. С. История художественной культуры Западной Европы и США XX века : [монография] / Д. С. Берестовская. — Симф. : АРИАЛ, 2011. — 224 с.
3. Катаргіна Т. І. Збереження культурної спадщини у Великій Британії, США, Канаді (історія і сучасність) / Т. І. Катаргіна ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. — К., 2003. — 186 с.
4. Маліненкова Е. І. США: географія, економіка, культура / Е. І. Маліненкова, В. Л. Крутоус. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2006. — 236 с.
5. Мандич Е. Г. Короткий курс історії та культури Великобританії та США / Е. Г. Мандич, Н. А. Скляр ; Сумський держ. педагогічний ун-т ім. А.С.Макаренка. — Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2003. — 104 с.
6. Мерфі Н. Українці в США: збереження національних та культурних традицій / Н. Мерфі. — Донецьк : Ноулідж, 2010. — 247 с.
7. Ощепкова В. В. Язык и культура Великобритании, США, Канады, Австралии, Новой Зеландии / В. В. Ощепкова. — М. : Глосса-Пресс ; СПб. : Каро, 2004. — 336 с.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ
ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

С.Ю. БАРАНОВ,

викладач факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

**ВПЛИВ ІНШОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ
НА АНГЛІЙСЬКУ МОВУ ХХ СТОЛІТТЯ**

Протягом усього часу свого існування, англійська мова формувалась під впливом мов та культур народів, що вели на території Британських островів загарбницькі війни. Проте здебільшого, завойовники не прагнули повністю асимілювати місцеве населення, що у певні історичні періоди призводило до порівняно мирного співіснування двох та більше мов (наприклад, після Норманського завоювання). Таким чином, сучасна англійська складається зі слів, запозичених з латини (28%), старофранцузької (28%) та мов германських племен (25%) [2, с. 23].

Процес глобалізації, що продовжує набирати оберти, перетворив англійську мову на універсальний засіб комунікації у більшості розвинених країн світу. Причиною цьому є непохитні вже протягом століття позиції Сполучених Штатів та Великобританії на світовій економічній та політичній аренах. Цілком зрозуміло, що потрапляючи у все нові куточки планети, англійська мова так чи інакше зазнає впливу тамтешніх культур, проте питання щодо того, наскільки цей вплив є інтенсивним з точки зору збагачення англійської новими запозиченнями, і які саме слова за кілька останніх десятиліть стали надбанням англомовного лексикону, залишатиметься відкритим і являє суттєвий інтерес для мовознавців. Дану роботу присвячено розгляду особливостей окремих лексем, що почали вживатись носіями мови та були занесені до словників англійської протягом ХХ століття.

З метою надання даній роботі структурованості, усі одиниці дослідження були розподілені на категорії за принципом їх умовної приналежності до різних сфер життєдіяльності людини. Варто вказати, що спільним для усіх нижчезазначених категорій є той факт, що запозичені слова відображають реалії у різних культурах, що не мають концептуального відповідника у англійській мові, тобто

жодне з цих запозичень не замінило існуючі слова в англomовному лексиконі [3, с. 9]. У ході дослідження було виділено такі категорії запозичень:

– **світова політика та глобальні конфлікти:** усього – близько 300 лексем, серед яких: «glasnost», 1986 (від рос. «гласность») – політика сприяння відкритості та свободі слова [1, с. 395]; «blitz», 1939 (від нім. «Blitz», «блискавка») – саме таким чином у англійській мові було скорочено поняття «Blitzkrieg» [3, с. 41], теорія ведення швидкісних воєнних дій у часи Другої світової [1, с. 67]; «apartheid», 1927 (африк. «apartheid») – політика расової сегрегації у ПАР [1, с. 94].

– **популярна культура:** усього – близько 1500 слів, серед яких: «paparazzi», 1981 (від італ. «Paparazzo») – фоторепортер, що намагається зробити знімки відомих осіб без їх відома [1, с. 878]; «karaoke», 1979 (від яп. «空 [カラ] オーケストラ» – «пустий оркестр») – спів за допомогою автомата, що надає музичний супровід [3, с. 278]; «lego», 1957 (від дат. «Leg-godt», «отримувати задоволення») – конструктор, що складається з маленьких пластикових деталей, також назва торгової марки [3, с. 306].

– **фізична культура та спорт:** усього – близько 100 слів, серед яких: «slalom», 1921 (від норв. «slå», «схил» і «låt», «шлях») – вид спорту, в якому учасники змагаються у швидкості спуску спеціальною трасою [1, с. 916]; «taekwon do», 1967 (від кор. «태권도», «шлях руки і ноги») – вид бойових мистецтв; «kung fu», 1966 (від кит. «功夫», «майстерність») – вид бойових мистецтв [1, с. 652].

– **кулінарія:** усього – близько 3500 слів, серед яких: «pizza», 1935 (від італ. «pizzare», «бути гострим») – італійська національна страва, відкритий тип пирога; «baguette», 1928 (фр. «baguette», «предмет видовженої форми») – довгий і тонкий хлібулочний виріб [1, с. 186]; «döner kebab», 1958 (від тур. «döner kebab», «смажене м'ясо») – страва з м'яса, загорнутого у тісто.

В цілому, за ХХ ст. англійська мова запозичила з інших мов близько 20 000 слів, що демонструє її неперервний розвиток та необмежену здатність відображати нові реалії. Враховуючи те, що серед мов, що вважаються міжнародними, англійська вже досить довгий час займає чільне місце, збереження тенденцій, про які йдеться у даній роботі, лише сприятиме укріпленню її позицій у світі, водночас забезпечуючи мовознавців новим матеріалом для подальших досліджень.

Література

1. Универсальный энциклопедический словарь. — М.: Большая Российская энциклопедия, 2000. — 1551 с.
2. Hitchings H. The Secret Life of Words: How English Became English / Henry Hitchings. — London: John Murray, 2008. — 448 с.
3. Speake J. The Oxford dictionary of foreign words and phrases / Jennifer Speake. — Oxford: Oxford University Press, 1997. — 524 p.

А.С. ВУСТЯН,
студентка філологічного факультету
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ ТА ПРИКАЗКАХ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Стаття присвячена розгляду та класифікації українських прислів'їв та приказок з огляду на цінності моралі, відображені в них. Особлива увага приділяється лінгвістичним засобам, які сприяють прагматичному ефектові паремій.

Ключові слова: паремії, моральні цінності, лінгвістичні засоби, тропи, метафоричність.

Кожен народ прагне до самопізнання. Це дає йому можливість стверджуватися й розвиватися далі. Тому звернення до вивчення мовного механізму правил поведінки, притаманних українському суспільству, що фіксуються в пареміях, є важливим і актуальним. Мета статті — дослідити лінгвістичні засоби відображення цінностей моралі в українських прислів'ях та приказках. Об'єктом вивчення є принципи моралі, вироблені українським етносом упродовж багатьох віків, зв'язок між історичним розвитком і формуванням української етноментальності та типовими цінностями, проголошеними в пареміях. Предмет дослідження — лінгвістичні засоби відображення цінностей моралі в українських прислів'ях та приказках. Фактичний матеріал вивчення — 274 паремії, у яких зафіксовані певні принципи моралі.

Чи не найповніше принципи моралі народу відображені в його прислів'ях та приказках. Вони дають народну оцінку об'єктивним явищам дійсності, виражають особливості ментальності, світосприйняття народу. До вивчення паремій зверталось чимало фольклористів, етнографів, мовознавців, літературознавців: М. М. Пазяк «Українські прислів'я та приказки: проблеми пареміології та пареміографії» [6], М. Б. Лановик, З. Б. Лановик «Українська усна народна творчість» [3]. Питання, яке стосується лінгвістичних засобів відображення принципів моралі в українських прислів'ях та приказках, лише частково розглядалось у працях Т. А. Космеди, Т. Ф. Осіпової «Комунікативний кодекс українців у пареміях: Тлумачний словник нового типу» [2].

Розтлумачимо основні робочі терміни статті. Прислів'я — це «короткий часто віршований крилатий вислів, в якому у високохудожній формі виражено повчальний життєвий досвід і мудрість мас [4:337]. У статті досліджуються лише лінгвістичні засоби, які слугують для вираження постулатів моралі. Мораль — «це система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють моральну поведінку людей» [9:399]. Отже, можна сказати, що мораль виконує в житті людини виховну функцію. Оцінюючи поведінку за ustalеними суспільством нормами, мораль орієнтує людину на певні цінності, визначає її життєву позицію, розставляє пріоритети та пояснює, що таке «добре», а що — «погане».

У формуванні моральних цінностей народу велике значення відіграє мистецтво: авторське, художнє або мистецтво народу, фольклор. «Окрім естетичної своєї ролі, мистецтво покликане стати одним із засобів розумної організації жит-

тя» [7:48]. Отже, оскільки усна народна творчість є невід'ємною частиною мистецтва, її завдання (особливо прислів'їв та приказок) — це впровадження в свідомість людини моральних норм, цінностей, іншими словами — моральне виховання людини, закріплення в її свідомості суспільних норм, ідеалів та принципів.

У результаті опрацювання джерел зафіксовано та класифіковано 274 паремії, у яких відображено основні принципи моралі, типові для українського народу. Розроблена нами класифікація прислів'їв і приказок дає змогу наглядно побачити, які цінності є пріоритетними для світогляду українців, які дії засуджуються, які заохочуються. Вони втілюються у таких тематичних групах:

1. Не бажай чужого (15 паремій): *Не надійся, Роман, на чужий карман, раніше вставай та свій набивай* [8:116].

2. Стосунки між чоловіком і жінкою (15 паремій): *Все тільки до часу, а жінка до смерті* [8:179]; *Не микуляй очима, як не твоя дівчина* [8:156].

3. Повага та любов до батьків (13 паремій): *Хто батька-матір зневажає, той добра не знає* [8:187].

4. Шлях правди хоча й тернистий, але найліпший (12 паремій): *Маленька правдонька всі неправди переважить* [8:46].

5. Викриття посягання на чужу власність (11 паремій): *Як будеш чесно працювати, то прийде сама доля до хати* [8:108].

6. Перелюб — то гріх (9 паремій): *Де двоє, там рада, а де третій — там зрада* [8:177].

7. Вшанування Бога у святій день (9 паремій): *Сховай слабість на неділю, бо тепер робота є* [8:69]; *Неділя — день вимушеного безділля* [8:69].

8. Заздрість — погана подруга (6 паремій): *Хай тому трясця, хто зазіхає на наше щастя* [8:48]; *Чуже щастя очі коле* [8:48].

9. Те, що своє — найкраще (6 паремій): *Свій хліб ліпший від чужого калача* [8:128]; *Найсмачніший хліб од свого мозоля* [8:127].

10. Засудження лихих вчинків (3 паремії): *Так треба в світі жити, щоби лиха не чинити* [8:206]; *І плач не допоможе, як зло зробиш, небоже* [8:52].

11. Не ображай та не кривди близьких людей (2 паремії): *Ворона вороні ока не виклює* [8:62]; *Вовк вовка в яму не втрутить* [8:60].

Класифікація демонструє стан та особливості українського світогляду та українського суспільства. Паремії розкривають ті явища, які в українському суспільстві є найбільш актуальними. Акцентується увага на таких негативних рисах українців, як пліткарство, схильність говорити неправду, заздрощі, лихі вчинки, підступність, хизування. Разом із тим прислів'я та приказки не тільки фіксують недоліки характеру українців — вони зображують негативні наслідки хибної поведінки та спрямовані на формування правильних, з погляду суспільства, цінностей моралі: вживання добрих слів, поваги до Бога, почуття вдячності до батьків, безкорисливості добрих вчинків, вміння цінувати те, що в тебе є, здорових стосунків у родині тощо.

Українська усна народна творчість, зокрема паремії характеризуються високим ступенем метафоричності художньої мови. Метафора є базисом для творення таких афористичних висловів, як паремії. Тому на її основі ґрунтуються

інші складніші стилістичні фігури, завдяки яким прислів'я та приказки досягають свого риторичного ефекту. Для паремій характерний синкретизм лінгвістичних засобів. Являючи собою метафоричне висловлювання будь-яке прислів'я або приказка поєднує в собі декілька фігур або тропів.

Поширена наявність антитези, що базується на зіставленні протилежних явищ, образів, думок чи понять для підсилення виразності пояснюється повчальною функцією прислів'їв та приказок. За рахунок паралельного протиставлення між собою певних понять, явищ, дій паремії уможливають зіставлення цінностей моралі та хибної поведінки. Звідси у свідомості людини відкладається, що є добрим, а що поганим: *Краща правда в болоті, як неправда в золоті* [8:45]; *Має Бога на язиці, а дідька в зубах* [8:356].

Серед досліджуваних паремій виокремлено 36 прикладів із тавтологією — повторенням одних і тих самих слів або близьких за змістом слів, виразів, зворотів. Як стилістичний засіб, тавтологія використовується для підвищення виразності висловлювання, для посилення емоційного впливу [1:302]. У пареміях тавтологія використовується як свідоме прагнення зробити акцент на ключових словах і повернути до них увагу: *Добрий доброго навчає, а злий на зле навчає* [8:262].

Для того, щоб досягти прагматичного ефекту, справити емоційне враження на людину, а іноді з комічною метою, у малих жанрах фольклору використовується гіпербола — «стилістична фігура, в якій навмисно перебільшено певну ознаку з метою надати зображуваному більшій виразності, загостреності» [1:47]: *Правда з дна моря вирятовує, а неправда в калюжі топить* [8:46].

Виокремлені стилістичні фігури і тропи увиразнюють зображуване явище та надають цінностям моралі очевидності, впливовості, створюють дієвий прагматичний ефект.

Синтаксична будова паремій урізноманітнюється таким засобами, як ведення діалогу: *Смачна каша! — Хіба ти їв? — Ні, не їв. — А почім же знаєш? — Чув, як говорили*; звертання: *Дай, Боже, нам повеселитися, а вам подивитися*, риторичні запитання *Нащо клад, коли в сім'ї лад? Ускладнена синтаксична будова наближує описувані ситуації до реального життя. Цим підкреслюється, що люди, які порушують норми народної моралі, поруч, що негативні явища існують в суспільстві і важливо не повторювати помилок інших людей.*

Відображення світогляду більш давньої людини язичницького мислення, яке виявляється в причинно-наслідкових прислів'ях-заборонах «не роби того, бо буде щось погане» синтаксично виражається завдяки складнопідрядним реченням із підрядною частиною причини: *З дурним не водися, бо й сам дурним станеш* та безсполучниковим складним пояснювальним реченням з відтінком значення причини: *Не позичай — злий звичай: як віддає, то ще лає*, складнопідрядним реченням з підрядною обставинною частиною умови: *Як будеш з правдою кохатися, то не будеш паном зватися* [8:47] та безсполучникових складних речень часово-умовно-наслідкового зв'язку: *Розкажи другу — піде по колу*. Конструкція складнопідрядних з'ясувальних речень дозволяє проілюструвати,

яке життя чекає на того, хто не живе за мораллю та порушує норми поведінки:
Кому на язичі гірко – той гірким плює.

Гуманістична, оптимістична усна народна творчість випромінює ідеали віри, добра, любові, працелюбності, патріотизму. У фольклорі закладено необхідний компонент життя людини – той світогляд, що відрізняє український народ від інших. За допомогою лінгвістичних засобів паремії не тільки репрезентують ієрархію цінностей, притаманну українському народу та зображують особливості національного менталітету, але й виховують в людях цінності моралі, формують соціально безпечну поведінку, закріплюють в її свідомості суспільні норми та принципи. Тому дивитися на фольклор як на старе, віджиле – примітивний погляд, адже ті цінності, які проголошує народна творчість ніколи не втратять свою актуальність та моральну цінність.

Література

1. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища шк., 1985 – 360 с.
2. Космеда Т. А. Комунікативний кодекс українців у пареміях : Тлумачний словник нового типу / Т. А. Космеда, Т. Ф. Осіпова. – Дрогобич : Коло, 2010. – 272 с.
3. Лановик М. Б., Українська усна народна творчість : підручник / М. Б. Лановик, З. Б. Лановик. – К. : Знання-Прес, 2001. – 591 с.
4. Лесин В. М. Словник літературознавчих термінів / В. М. Лесин, О. С. Пулинець. – [3-тє вид., переробл. і доповн.]. – К. : Рад. шк., 1971. – 484 с.
5. Мацько Л. І. Стилїстика української мови: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – К.: Вища шк., – 2003. – 464 с.
6. Пазяк М. М. Українські прислів'я та приказки: проблеми пареміології та пареміографії / М. М. Пазяк. – К. : Наук. Думка, 1984. – 204 с.
7. Стражний О. С. Український менталітет : Ілюзії. Міфи. Реальність / О. С. Стражний. – К. : Книга, 2008. – 368 с.
8. Українські прислів'я та приказки / [упоряд. С. В. Мишанич, М. М. Пазяк]. – К. : Дніпро, 1983. – 390 с.
9. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарюка. – [2-ге вид., перероб. і доповн.]. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.

А.О. ГОНЧАРУК,

студентка Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

Т.І. ТКАЧУК,

науковий керівник, кандидат філологічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНІЧНОГО ТА ЛІТЕРАТУРНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Переклад з однієї мови на іншу — це складний процес розумової діяльності людини. Перекласти — означає адекватно відтворити поняття, виражене засобами однієї мови, за допомогою засобів іншої мови, відтворити оригінал з урахуванням взаємодії змісту і форми.

Переклад науково-технічної літератури відрізняється від перекладу художньої літератури, газетних статей, документально-ділового матеріалу тощо. До поняття «науково-технічна література» входять такі її різновиди, як власне науково-технічна література, а саме, монографії, збірники та статті з різних проблем науки і техніки; учбова науково-технічна література (підручники, довідники тощо); науково-популярна література з різних галузей техніки; технічна і супровідна документація; технічна реклама, патенти та ін. Переклад такої літератури викликає певні труднощі.

Вагомий внесок у розробку особливостей технічного та літературного перекладу внесли Л.С. Бархударов, В.Е. Бреус, В.Н. Комісаров, В.В. Коптілов, Я.І. Рецкер, А.В. Федоров.

Метою даного дослідження є порівняння технічного та літературного перекладу.

Література займає особливе місце серед інших видів мистецтв. Літературний твір інколи стикається із значними перешкодами на шляху до свого читача, якщо цей читач є носієм іншої мовної системи, ніж автор твору. На допомогу приходять переклад, вид творчості, який посідає особливе місце у літературному процесі. Переклад як літературне явище має багатовікову історію, але сучасне перекладознавство як самостійна наука сформувалося в основному у другій половині ХХ століття, оскільки післявоєнне розширення міжнародних контактів у всіх сферах людського спілкування викликало зростання потреб у перекладах і перекладачах.

Для літератури як для мистецтва, матеріалом якого служить мова, характерним є особливий зв'язок між художнім образом і мовною категорією, на основі якої він утворюється. Разом з образністю художню літературу від інших творів відрізняє особлива властивість, яку можна назвати його смисловим вмістом. Ця властивість проявляється у здатності письменника сказати більше, ніж говорить прямий смисл слів у їхній сукупності, змусити працювати думки, почуття і уяву читача. Ще одна характерна риса художньої літератури — це яскраво виражена національна забарвленість змісту і форми, що досить природно для літератури, як для відображення дійсності в образах, обумовлених у певній мові [3, с. 59].

Проблема художнього перекладу — співвідношення контексту автора і контексту перекладача. Художній переклад обумовлений не лише об'єктивними факторами, але й суб'єктивними. Жоден переклад не може бути абсолютно точним, оскільки сама мовна система приймаючої літератури за своїми об'єктивними даними не може досконало передати зміст оригіналу, що неминуче призводить до втрати певного об'єму інформації. Тут також замішана особистість перекладача, який при передачі тексту обов'язково випустить щось із змісту, а також його схильність продемонструвати чи не продемонструвати усі особливості оригіналу. Закономірністю є те, що при перекладі твору на іншу мову, в силу мовних розбіжностей, ці асоціативні зв'язки руйнуються. Щоб твір продовжував «жити» як містецький витвір в новому мовному середовищі, перекладач повинен прийняти на себе функції автора і певною мірою повторити творчий процес його створення і наповнити твір новими асоціативними зв'язками, які викликали б нові образи, властиві даній мові [1, с. 68].

В свою чергу, технічний переклад представляє собою вид перекладу, який допомагає встановити взаєморозуміння між людьми, що говорять різними мовами. При спрощеному підході під технічним перекладом розуміють переклад технічних текстів. В основі даного виду перекладу лежить формально-логічний стиль, який характеризується точністю, неемоційністю та безособовістю.

Мова науково-технічної літератури відрізняється від розмовної мови або мови художньої літератури певними лексичними, граматичними та стилістичними особливостями.

Найбільш типовою лексичною ознакою науково-технічної літератури є насиченість тексту спеціальними термінами, термінологічними словосполученнями. Терміни — це слова або словосполучення, які мають лінгвістичні властивості як і інші одиниці словникового складу. Відмінність терміна від звичайного слова залежить, перш за все, від його значення. Терміни виражають поняття науково оброблені і властиві лише конкретній галузі науки і техніки [2, с. 35].

Для англійських науково-технічних текстів характерне виділення (логічне або емоційне) головного з основної маси фактів, що повідомляються. Це досягається вживанням особливого порядку слів (інверсії) і використання спеціальних конструкцій: Sometimes they are visible — інколи вони видимі; Even under a small microscope they are visible — вони видимі навіть під малим мікроскопом; In order to be visible they are studied under a small microscope — щоб їх побачити, вони розглядаються під мікроскопом.

Таким чином, у процесі всієї своєї перекладацької діяльності перекладач повинен вдосконалюватись у всеможливих дисциплінах та сферах, консультуватись з фахівцями сфери в якій перекладає, постійно читати фахову літературу, ретельно опрацьовувати нову термінологію, працювати з тлумачними словниками, енциклопедіями, ознайомлюватись з усіма чинними стандартами в галузі відповідної спеціалізації та чітко дотримуватись їх положень. Під час здійснення перекладу варто звертати увагу на особливості літературного та технічного перекладу.

Література

1. Андрієнко Л.О. Науково-технічний переклад: конспект лекцій і дидактичний матеріал для студентів лінгвістичних спеціальностей / Андрієнко Л.О. — Черкаси : ЧДТУ, 2002. — 92 с.
2. Дерді Е. Т., Сахро А. С. Причини низької якості науково-технічного перекладу та шляхи їх подолання / Е. Т. Дерді., А. С. Сахро // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. — 2011. — С. 34–39.
3. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. — Вінниця: Нова книга, 2002. — 564 с.

УДК 8 1751

Г.П. ЛЮБІНСЬКА,

студент Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»

О.П. ЛЕВЧЕНКО,

доктор філологічних наук, завідувач кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»

МОВЛЕННЕВИЙ АКТ ВИБАЧЕННЯ: СКЛАДНИКИ, ВИДИ ТА ЛЕКСИЧНІ МАРКЕРИ

Анотація. Статтю присвячено теоретичному огляду підходів до розуміння поняття мовленнєвий акт вибачення: наведені визначення поняття, приклади вживання, складові, види, а також представлена типологія лексичних маркерів.

Ключові слова: вибачення, мовленнєвий акт, лексичні маркери.

Annotation. The article is a review of the concept «speech act of apology». Definitions of the concept, examples of usage, constituents, kinds as well as the typology of lexical markers are presented here.

Key words: apology, speech act, lexical markers.

Феномен вибачення як мовленнєвого акту розглянуто у працях К. О. Плетневої [1], В. О. Літвінової [2, 3, 4], С. С. Авакімян та Н. М. Перельгут [5], Є. Г. Каторової [6], І. О. Щербакової [7], Ж. Козицької-Борисовської [8], А. Д. Коген, Е. Олштайн, Д. С. Розенштайн [9], Л. Сонг та Л. Ліу [10], Шатхи Ал Алі [11] та багатьох інших дослідників.

Мета цієї праці — зібрати з різних джерел та представити теоретичний матеріал, що стосується поняття мовленнєвого акту вибачення, а також створити класифікацію лексичних маркерів мовленнєвого акту вибачення.

Вибачення є чи не центральною темою християнства — однієї з найпоширеніших релігій світу. У головній молитві «Отче наш» християни просять в Господа: «І прости нам провини наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим». Біблія вчить, що визнання своїх провин і прохання прощення є єдиним шляхом до побудови позитивних стосунків з Богом, адже люди народжуються зі схильністю до гріха. І в Старому, і в Новому завіті, ця книга наводить численні приклади того, як люди просили пробачення. Пророк Даниїл та Неемія виголошували благаль-

ну молитву за гріхи ізраїльського народу (Книга пророка Даниїла, 9 розділ, вірші 4-19; Книга Неемії, 1 розділ, вірші 4-11); цар Давид просив пробачення за вбивство Урія та гріх з Вірсавією (Книга псалмів, 50 псалом); блудний син з однойменної притчі каюся перед батьком і був прощений та прийнятий у батьківський дім як улюблена дитина (Євангеліє від св. Луки, 15 розділ, вірші 11-32); митник із притчі про митника й фарисея бив себе у груди й розкаювався перед Богом, в результаті чого пішов з храму більше виправданий, ніж учитель закону (Євангеліє від св. Луки, 18 розділ, вірші 9-14); митник Закхей, до якого Ісус прийшов в дім, виразив своє покаяння готовністю компенсувати шкоду, яку він заподіяв своїм співгромадянам: «Господи, половину маєтку свого я віддам ось убогим, а коли кого скривдив був чим, верну вчетверо» (Євангеліє від св. Луки, 19 розділ, вірші 1-10); і навіть сам Бог — Ісус Христос просив пробачення, — висячи прибитим до хреста, він вибачався за тих, хто з нього знущалися: «Отче, відпусти їм, бо не знають, що чинять вони!...» (Євангеліє від св. Луки, 23 розділ, вірші 33-34) [12].

Серед інших причин популярність питання вибачення в наукових колах зумовлена власне суттю мовленнєвого акту та потужним позитивним впливом, яке воно може здійснювати на стосунки різного типу. Як зазначає А. Лазар, «справжнє вибачення, запропоноване і прийняте, є однією з найглибших взаємодій цивілізованих людей. Воно має силу відновлювати пошкоджені відносини незалежно від того, чи вони є малих масштабів, між двома людьми, наприклад близькими друзями, чи великих масштабів, між групами людей, навіть націями. Якщо все зроблено правильно, вибачення може вилікувати образу і генерувати прощення» [13]. Цей мовленнєвий акт важливо вивчати в лінгвістичному аспекті, оскільки він виражається саме в мовних засобах.

Поняття *мовленнєвий акт вибачення* складається з двох концептів — *мовленнєвий акт* та *вибачення*. Спираючись на традиційний підхід до теорії мовленнєвих актів, А. Синиця тлумачить мовленнєвий акт як «мінімальну одиницю мовної діяльності, висловлену деяким суб'єктом і осмислену іншим суб'єктом» [14, с. 17]. Згідно з Е. Гофманом, «вибачення — це жест, за допомогою якого особа роздвоюється на частину, яка є винною у вчиненні правопорушення та частину, яка дистанціюється від злочину і погоджується з думкою про те, що право було порушено» [15, с. 113]. Карл Д. Шнайдер зазначає, що «акт вибачення представляє одну з ключових відновлюваних можливостей в пошкоджених стосунках» [16, с. 265]. Отже, мовленнєвий акт вибачення — це мінімальна одиниця мовної діяльності, що виражає спробу адресанта залагодити ситуацію та «відділити» його від завданої шкоди.

М. Дойтчманн розглядає складники вибачення в контексті його прототипної структури. Він говорить, що тут мають бути наявні «кривдник», «ображений», «образа» і «компенсація» [17, с. 44]. Класичний приклад такого вибачення відбувся після падіння нью-йоркських хмарочосів 11 вересня 2001 року. Роль «кривдника», крім терористів, тут відігравав і американський уряд, політика якого, ймовірно, спричинила цю трагедію і який не убезпечив пасажирів літаків, «ображені» — постраждали і їхні сім'ї, «образа» — власне трагедія, «компенса-

цію» здійснював урядовий фонд з капіталом сім мільярдів доларів США, який конгрес створив через 11 днів після атак, щоб компенсувати 5562 сім'ям втрати їхніх рідних. Кошти були надані вдовцям та вдовам, дітям та батькам загиблих [18]. Хоча практика показує, що не завжди всі запропоновані компоненти є наявні, коли мова йде про політичні вибачення. Вибачення колишнього президента Сполучених Штатів Джорджа В. Буша за війну в Іраку не було супроводжене жодними компенсаціями [19]. У вибаченні британського прем'єра перед Аланом Тюрінгом немає «ображеного», тобто самого Тюрінга, через те, що він уже мертвий. Однак це вибачення було наслідком кампанії англійських ЛГБТ-активістів, які за допомогою подібних історій покращують свої позиції в суспільстві. Цікаво, що є і випадки, коли зі всіх складників вибачення є лише один. Наприклад, лише «образи» може бути достатньо для того, щоб відбулось вибачення. Переважно трапляються такі випадки, коли вибачаються за події, які вже стали далеким минулим. У 1997 році прем'єр-міністр Великобританії Тоні Блер попросив пробачення за Ірландський картопляний голод, який відбувся в другій половині 1840-х років. Він звинувачував «тих, хто правив у Лондоні» [20], його звернення не почула жодна жертва трагедії, і він не запропонував компенсації. Це вибачення було сприйнято неоднозначно та, як зауважують Джейсон Е. Едвардс і Ембер Луці, «з великим схваленням. Ніколас Уотт назвав його каяття дуже «важливим», що означало, «зцілення однієї з найбільших ран в англо-ірландській історії». Крім того, воно було сприйнято «як сигнал справжнього бажання уряду не тільки надати нового імпульсу мирному процесу, а й забезпечити повну єдність з владою Дубліну». Проте Блер був також підданий критиці через вибачення за події 150-річної давності, оскільки існують історичні розбіжності щодо британської відповідальності за голод. На думку критиків прем'єра, вибачення створило очікування того, що від британського уряду, будуть представлені наступні прохання пробачення за їхні несправедливості в минулому» [21, с. 43].

Існують різні види вибачення. Н. Тавучіс поділяє вибачення на чотири види: «1. Вибачення однієї особи перед іншою, від Одного до Одного (One to One); 2. Вибачення особи перед колективом, або від Одного до Багатьох (One to Many); 3. Вибачення колективу перед особою, або від Багатьох до Одного (Many to Many); 4. Вибачення одного колективу перед іншим, або від Багатьох до Багатьох (Many to Many)» [22, с. 48].

Іншу спробу класифікації пропонує В. О. Літвінова. Вона говорить про «реальні вибачення, що демонструють каяття і визнання провини, і формальні, співвідносні з великою кількістю порушень конвенцій етикету й соціальної дистанції, не пов'язаних з емоційними переживаннями» [2, с. 123]. С. С. Авакімян та Н. М. Перельгут також зазначають, що вибачення відрізняються за ступенем ввічливості. «Ввічливість щодо вибачення — градуальна величина, і вибачення може оцінюватися за шкалою від незначного до важливого. Ступінь ввічливості вибачення варіюється залежно від серйозності приводу для вибачення (серйозна шкода, очевидно, перебуває поза зоною ввічливості) і може вимірюватися на основі вироблених способів вираження, при цьому прагматичні значення вибачен-

ня значною мірою залежать від соціокультурного контексту, ситуації і характеристик учасників спілкування» [5, с. 7].

Прохання вибачити можуть бути чесними та фальшивими. Цей аспект розглядає Верена Утікал у праці «*I am sorry - Honest and fake apologies*». Вона стверджує, що «вибачення є не пустою розмовою, а сигналом. Хоча реципієнти вибачення не мають інформації про те, який намір стояв за помилкою, вони можуть розрізнити фальшиве і справжнє вибачення. Отже, прощення після чесного вибачення є більш ймовірним, ніж після фальшивого» [23, с. 8].

Американський психоаналітик, доктор Джеральд Фредрік Шоенвульф виокремлює шість типів вибачень: вибачення для заспокоєння, вибачення на вимогу, вибачення без вибачення, вибачення через вину, вибачення заради ввічливості, вибачення з любові [24]. Подібну класифікацію пропонує Тамі Ленскі, блогер, автор праць на тему вирішення конфліктів та тренер. Вона визначила чотири види: Мені жаль. Я винен.; Мені жаль. Я шкодую про це.; Мені жаль. Я вам співчуваю.; Мені жаль. Але не насправді [25].

Мовленнєвий акт вибачення реалізують у різних формах. Це може бути офіційний документ, наприклад, американська резолюція *103d Congress Joint Resolution*, прийнята 23 листопада 1993 року конгресом як формальне вибачення перед гавайцями за роль, яку відіграв уряд Сполучених Штатів у державному перевороті [26], так і декілька усних слів, наприклад, вибачення Лоретти Санчез (каліфорнійського політика-демократа): «У божевільному та хвилюючому успіху вчорашніх зустрічей, я сказала дещо образливе і за це я щиро прошу пробачення» [27]. Мовленнєвий акт вибачення може бути виражений навіть всього одним словом: «Вибач».

Основною лінгвістичною ознакою, яка вирізняє мовленнєвий акт вибачення з-поміж інших, є лексичні маркери. А. Е. Дробович подає таке визначення *маркера*: «показник, значущий елемент певної множини слів (дефінієндуму), наявність якого дає змогу висловитись про неї, дати їй характеристику, позначити її» [28, с. 167]. Ще одну дефініцію пропонує О. М. Бандаренко: «лексичні маркери — вербальні сигнали, що відображають у своїй семантиці не лише цілі та інтенції учасників комунікації, а й їхню оцінку предмета, явища, образу» [29, с. 266]. Поняття *лексичного маркера контексту* розглядає В.О. Маркова: «Це слова в контексті, які допомагають у виборі лексичного або граматичного засобу... Лексичний маркер може служити сигналом для вибору слова з обмеженою сполучуваністю... Лексичний маркер контексту — найбільш яскравий і добре усвідомлений «момент комунікації» [30, с. 274].

Можна виокремити такі групи найчастіше вживаних слів-маркерів у мовленнєвому акті вибачення:

1. Маркери пробачення та прохання пробачення:

а) *просити вибачення, просити пробачення, просити прощення; вибачати, пробачати, прощати; вибачити, пробачити, простити; каятися, розкаюватися; перепросити, перепрошувати, дарувати (у значенні пробачати):* «Від імені Організаційного комітету з ушанування пам'яті жертв Голодомору прошу вибачення у всіх, хто через при-

крі непорозуміння, недбальство чи нічим не виправдану грубість окремих співробітників не зміг потрапити на молебень та інші заходи біля Меморіалу пам'яті, або зазнав з тим невинуватих труднощів... Перепрошую пані Наталю Дзюбенко-Мейс...» (частина тексту вибачення Адміністрації президента за грубість під час вшанування пам'яті жертв Голодомору) [31]; *«Я прошу вас дарувати мені, що перебив вашу відповідальну розмову над проектом»* (приклад з тлумачного одинадцятитомного «Словника української мови», виданого у 1970 — 1980 роках) [32];

б) заперечні конструкції: не гнівайтесь; не ображайтеся; не тримайте зла: «Ви не гнівайтесь на мене, бо я ані не хотів, ані силоміць не тягнув грошової сторони мого побуту собі у голову — саме прийшло. Саме прийшло, та й до сьогодні відійти не хоче. Не гнівайтесь, бо на дурних гнів не лік» (з листа Василя Стефаника до С. А. Морачевської) [33];

2. Маркери визнання завданої шкоди:

а) помилка, помилитися, помилятися; вина, винен, винуватий, завинити; неправий: «Любі мої, вибачте мені, якщо я щось не так зробила, вибачте мені за всі мої помилки» (Юлія Тимошенко в ефірі телеканалу «Інтер») [34];

б) визнавати, усвідомлювати: «Я каюсь, і повністю визнаю свою вину. Мені дуже прикро» (вибачення у суді сина високо посадовця, який спричинив смертельну ДТП) [35];

в) брати на себе відповідальність, нести відповідальність: «Я хочу вибачитись перед суспільством, що, можливо, я зробив якийсь неправильний крок. Але він в мене мотивований, і я розумію, для чого я це зробив. Відповідальність я готовий нести» (вибачення депутата Володимира Парасюка за бійку на засіданні антикорупційного комітету) [36];

3. Маркери висловлення жалю: жаль, жаліти, на жаль; шкода; шкодувати; прикро: *«Я хочу вибачитися за терикон, що два місяці віцепрем'єр-міністр, якому доручив, нічого не зробив, на превеликий жаль. Я зробив йому зауваження з цього приводу з точки зору, що байдужість і безвідповідальність я терпіти не буду. Вибачте, що мій колега так несерйозно поставився до цієї проблеми»* (Прем'єр-міністр В. Гройсман просить вибачення за бездіяльність віцепрем'єра Геннадія Зубка) [37].

Звернімось ще раз до вибачення Адміністрації президента: *«Гірко, що подібне ще затьмарює події, які мають колосальне значення для всієї нації»*. Тут гірко виконує ту саму функцію, що жаль, шкода. Так само можуть бути слова використані соромно, боляче, неприємно.

4. Маркери, що вказують на бажання компенсувати завдану шкоду та змінити свою поведінку у майбутньому:

а) виправитися, виправити; залагодити, налагодити; компенсувати, компенсація; відшкодувати, відшкодування: «Ми готові до зустрічей з потерпілими, тими людям, які мають підтвердження з лікарні,

чеки про витрати. Ми готові все компенсувати» (вибачення адміністрації ужгородського готелю «Прага» за харчове отруєння клієнтів) [38];

б) *заперечні конструкції: більше не, більше ніколи не: «Але я прийшов попросити пробачення тому, що то був останній гріх, фактично, який мішав мені жити, і я вирішив позбавитися його таким шляхом: прийти, подивитися вам в очі і сказати: вибачте мені, будь ласка, я більше так не буду»* (вибачення Андрія Кузьменка за нецензурну лексику під час концерту) [39];

5. Маркери, що вказують на небажання мовця зашкодити адресату: помилково, ненавмисне; ненавмисний, ненароком; не хотіти: *«На офіційному сайті Солом'янської районної в місті Києві державної адміністрації було помилково розміщено фото п'ятирічної давнини. Дизайнер сайту не помітив наявності георгіївської стрічки на зображенні. Відповідальна особа понесе дисциплінарну відповідальність. Солом'янська райдержадміністрація приносить вибачення за ненавмисний вчинок наших працівників»* (вибачення Солом'янської райдержадміністрації Києва за фото з георгіївською стрічкою на їхньому сайті) [40].

Також у мовленнєвому акті вибачення дуже часто вживають маркер ввічливості, що посилює прохання про вибачення *будь ласка: «Люди, вибачте, будь-ласка, за те, що вам вчасно не платять зарплати. Ми прикладемо всіх зусиль»* (слова голови ІФОДА Олег Гончарук на сесії облради) [41]; *«Нам соромно за Додона. Вибачте, будь ласка!»* (заява на плакатах активістів молдавського молодіжного руху, які вибачалися за молдавського депутата) [42].

Слова-маркери вибачення також часто використовують не з метою прохання пробачення, а навпаки, для підтвердження своєї правоти. У таких випадках дуже часто після них вживають також сполучник *але: «Політика у нашій країні зараз така, що вона пересікається з будь-якою галуззю, як не крути. Деякі футболісти, які їздили грати в Росію, кричать, що спорт поза політикою. Вибачте, будь ласка, але такого не буває»* (пояснення футболіста з Волині Артема Федецького відмову грати за російські футбольні клуби) [43]; *«Я перепрошую, але відповідальність за своїх попередників не маю нести як юридично, так і морально в тому числі»* (чиновник Сергій Савченко коментує ситуацію з землею на Черкащині) [44]; *«Даруйте на слові, але ви більше ніж помиляєтесь»* (приклад з тлумачного одинадцятитомного «Словника української мови», виданого у 1970 — 1980 роках) [32].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Мовленнєвий акт вибачення є важливим засобом у процесі відновлення «пошкоджених» стосунків. Він передбачає наявність таких складників: «кривдник», «ображений», «образа» й «компенсація», проте в мовленнєвому акті вибачення можуть бути представлені й лише окремі компоненти. Вибачення класифікують за різними ознаками: 1) кількість прохачів пробачення й кількість адресантів; 2) ступінь формальності; 3) чесність; 4) мотиви, з якими просять пробачення і ставлення до вибачення самого адресата; 5) форма вибачення. У проаналізованому матеріалі прокласифіко-

вано лексичні маркери мовленнєвого акту вибачення. Особливість цієї класифікації полягає в тому, що за допомогою маркерів, які вона охоплює, можна не лише відрізнити вибачення від інших мовленнєвих актів, а й встановити яка тактика вибачення була застосована. Проте ці слова-маркери можуть бути використані і як складники мовленнєвих актів інших типів. У майбутньому типологію можна вдосконалити та розширити, залучивши до аналізу матеріали, зокрема, української мови. Така інформація може бути використана для лінгвістичних та психологічних наукових досліджень мовленнєвого акту та вибачення, а також для створення комп'ютерних програм, призначених для лінгвістичного, психолінгвістичного та логіко-психологічного аналізу текстів.

Література

1. Плетнева Е. А. Извинение как социокультурно обусловленный коммуникативный феномен / Е. А. Плетнева // Вестн. Воронеж. гос. ун-та. Сер. Лингвистика и межкульт. коммуникация. - Воронеж, 2007. - № 2. - С. 19–25.
2. Литвинова В. А. Мотивация извинения в британской коммуникативной культуре / Валентина Александровна Литвинова // Вестник Волгоградского государственного университета. Сер. 2, Языкознание. - 2013. - № 2 (18). - С. 121–126. - ISSN 1998-9911.
3. Литвинова В. А. Прагматика искренних извинений в английской коммуникативной культуре / В. А. Литвинова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. - Тамбов: Изд-во «Грамота», 2014. - № 4 (34): в 3-х ч. - Ч. II. - С. 124–127.
4. Литвинова В. А. Специфика конвенциональности извинения в английской коммуникативной культуре [Электронный ресурс] / В. А. Литвинова // Современные исследования социальных проблем: электронный научный журнал. - Красноярск, 2013. - № 5 (25). - Режим доступа: <http://journal-s.org/index.php/sisp/article/view/5201347>
5. Авакимян С.С. К вопросу о прагматике извинения / С.С. Авакимян, Н.М. Перельгут // Вестник НГГУ. Филологические науки. - Нижневартовск: Изд-во НГГУ, 2011. - № 3. - С. 3–12.
6. Которова Е. Г. Выражение извинения в русском и немецком дискурсе: прагматический и лингвоструктурный аспекты / Е. Г. Которова // Томский журнал лингвистических и антропологических исследований. - 2015. - № 2 (8). - С. 35–48 - ISSN 2307-6119.
7. Щербакова И.А. Стандартные формулы в речевом акте извинения в русском языке / И. А. Щербакова // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. - Санкт-Петербург: Изд-во: Российский государственный педагогический университет им. А.И. Герцена, 2012. - № 151. - С. 146–154. - ISSN: 1992-6464.
8. Козицка-Борысовска Ж. Прагматико-семантический осмотр речевого акта «извинения» в русском и польском языках / Ж. Козицка-Борысовска. // Русское слово в мировой культуре. Материалы X конгресса Международной ассоциации преподавателей русского языка и литературы. - Санкт-Петербург, 2003. - С. 102-108.
9. Cohen A. D. Advanced EFL apologies: What remains to be learned? / A. D. Cohen, E. Olshtain, D. S. Rosenstein // International Journal of the Sociology of Language. - 1986. - № 62 (6). - P. 51–74.
10. Song Li. Apologies in Chinese and English-A Research Report [Electronic resource] / Li Song, Lida Liu // Intercultural Communication Studies. - 2002. - № XI: 3. - P. 131-144. - Available at: <http://web.uri.edu/iaics/files/12-Song-Li-Liu-Lida.pdf>
11. Shatha Ahmed S Al Ali. A Cross-cultural study of the speech act of apology by Saudi and Australian Females: thesis [Electronic resource] / Shatha Ahmed S Al Ali // Arab World English Journal. - 2013. - 100 p. - Available at: <http://www.awej.org/images/Theseanddissertation/shatha100/100%20full%20thesis%20.pdf>

12. Біблія / Переклад проф. Івана Огієнка. — Київ : Українське Біблійне Товариство, 2009. — 1151 с.
13. Lazare A. Go Ahead, Say You're Sorry [Electronic resource] / Aaron Lazare // Psychology Today, January 1995. — Available at: <https://www.psychologytoday.com/articles/199501/go-ahead-say-youre-sorry>
14. Синиця А. Логіко-філософський аспект теорії «мовленневих актів» / Андрій Синиця // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». — Львів: Видав-тво Національного університету «Львівська політехніка», 2008. - № 607. — С. 16-21.
15. Goffman E. Relations in Public Microstudies of the Public Order / Erving Goffman. — New York: Basic Books, Inc., Publishers, 1971. - 396 p.
16. Schneider Carl D. What It Means To Be Sorry: The Power Of Apology In Mediation / Carl D. Schneider // Mediation Quarterly. — Jossey-Bass Publishers, 2000. — Vol. 17, № 3. — P. 265–280.
17. Deutschmann M. Apologising in British English. / M. Deutschmann. - Umeå, 2003. — 262 p.
18. Smith A. The 9/11 fund: Putting a price on life [Electronic resource] / Aaron Smith // CNN Money. — 2011. — Available at: http://money.cnn.com/2011/09/06/news/economy/911_compensation_fund/
19. George W. Bush Apologizes for Iraq War [Electronic resource] / The Daily Curreant. - 2013. — Available at: <http://dailycurrent.com/2013/03/20/george-bush-apologizes-iraq-war/>
20. Marks K. Blair issues apology for Irish Potato Famine [Electronic resource] / Kathy Marks // The Independent. — 1997. — Available at: <http://www.independent.co.uk/news/blair-issues-apology-for-irish-potato-famine-1253790.html>
21. Edwards J.A. British Prime Minister Tony Blair's Irish Potato Famine Apology [Electronic resource] / Jason A. Edwards, Amber Luckie // Journal of Conflictology. - 2014. - Vol. 5, Iss. 1. - P. 43-51. — Available at: <http://journal-of-conflictology.uoc.edu/joc/en/index.php/journal-of-conflictology/article/download/vol5iss1-edwards-luckie/1863-7539-1-PB.pdf>
22. Tavuchis N. Mea Culpa: A sociology of apology and reconciliation. / N. Tavuchis // Stanford, CA: Stanford University Press, 1991. - 165 p.
23. Utikal V. I am sorry - Honest and fake apologies [Electronic resource] / Verena Utikal // Thurgauer Wirtschaftsinstitut, Universität Konstanz, 2013. — Iss. 81. - 12 p. — Available at: <https://kops.uni-konstanz.de/bitstream/handle/123456789/23518/TWI-RPS-081.pdf?sequence=1>
24. Schoenewolf G. 6 Kinds of Apology and What They Mean [Electronic resource] / Gerald Schoenewolf // Psych Central. — 2015. - Available at: <https://blogs.psychcentral.com/psychoanalysis-now/2015/02/6-kinds-of-apology-and-what-they-mean/>
25. Lenski T. I'm sorry: Four types of apology [Electronic resource] / T.Lenski. — Available at <http://lenski.com/im-sorry-the-four-types-of-apology/>
26. United States Public Law 103-150. 103d Congress Joint Resolution 19 [Electronic resource]. — 1993. - Available at: <http://www.hawaii-nation.org/publawall.html>
27. Calif. Democrat Apologizes for Controversial 'War Cry' Gesture [Electronic resource] / Fox News Insider, 2015. — Available at: <http://insider.foxnews.com/2015/05/18/calif-democrat-apologizes-controversial-war-cry-gesture>
28. Дробович А. Е. «Сучасний гедонізм» як маркер культури / А. Е. Дробович // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: [зб. наукових праць] / ред. рада: В. П. Андрущенко (голова). — К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. — Вип. 28 (41). — С. 166–173.
29. Бондаренко Е.Н. Эвфемизмы как лексические маркеры условий реализации речевой ситуации в профессиональной бреде [Электронный ресурс] / Е.Н. Бондаренко // Электронный периодический научный журнал «SCI-ARTICLE.RU», 2015. - № 17. — С. 265-268. — Режим доступа: http://sci-article.ru/number/01_2015.pdf

30. Маркова В.А. Ощутимые моменты коммуникации как ориентир при выборе языковых средств в ходе построения высказывания на иностранном языке [Электронный ресурс] / В.А. Маркова // Электронный научный журнал, 2016. - № 3(6). - С. 273-277. Режим доступа: <http://co2b.ru/docs/enj.2016.03.pdf>
31. В Адміністрації президента вибачились за грубість під час вшанування пам'яті жертв Голодомору [Електронний ресурс]. - 2015. - Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_v-administraciyi-prezidenta-vibachilis-za-grubist-pid-chas-vshanuvannya-ramyati-zhertv-golodomoru/662659
32. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/daruvaty>
33. Стефаник В. Камінний хрест [Електронний ресурс] / В. Стефаник // Харків: Фоліо, 2010. - Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=1jxGBAAAQBAJ&pg=PT386&lpg=PT386&dq=%22%D0%BD%D0%B5+%D0%B3%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B0%D0%B9%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%8F%22&source=bl&ots=vBV_gFSrTu&sig=HMAMwC8F2yTRAz93W4BBgwEgZCE&hl=uk&sa=X&ved=0ahUKewjarJDPooPTAhXpJZoKHRRoCFoQ6AEIKDAD#v=onepage&q=%22%D0%BD%D0%B5%20%D0%B3%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B0%D0%B9%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%8F%22&f=false
34. Екс-прем'єр попросила вибачення за свої помилки [Електронний ресурс]. - Українська правда, 2011. - Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2011/03/19/6030328/>
35. Підозрюваний у скоєнні смертельної ДТП у Кропивницькому повністю визнав свою вину на суді [Електронний ресурс] / «Перша електронна газета», 2016. - Режим доступу: <http://persha.kr.ua/theme/95705-pidozryuvanyj-u-skoeyenni-smertelnoyi-dtp-u-kropyvnytskomu-povnistyu-vyznav-svoyu-vynu-na-sudi.html>
36. Нардеп Парасюк вибачився за бійку [Електронний ресурс] / Zaxid.net, 2015. - Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?nardep_parasyuk_vibachivsia_za_biyku_pered_suspilstvom&objectId=1373622
37. Гройсман вибачився перед львів'янами через Зубка [Електронний ресурс] / Українська правда, 2016. - Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2016/09/30/7122289/>
38. Отруєння в Ужгороді: керівництво готелю "Прага" готує компенсувати всі витрати на лікування [Електронний ресурс] / Час Закарпаття, 2016. - Режим доступу: <http://chas-z.com.ua/news/39667>
39. Скрыбін перепросив за свій «останній гріх» [Електронний ресурс] / Табло ID, 2009. - Режим доступу: <http://tabloid.pravda.com.ua/news/4a3fd04ef0d7c/>
40. Офіційна заява Солом'янської РДА [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Солом'янської районної в місті Києві державної адміністрації, 2016. - Режим доступу: <http://www.solor.gov.ua/info/0/10808>
41. Гончарук каже, що має підтримку Президента щодо розвитку Прикарпаття (відео) [Електронний ресурс] / Агенція новин Firtka.if.ua. - Режим доступу: <http://firtka.if.ua/print.php?action=show&id=122562>
42. В Кишиневе извинились перед Україною за заявлення Додона о Крыме Укринформ [Електронний ресурс] / Укринформ, 2016. - Режим доступу: <https://www.ukrinform.ru/rubric-politycs/2116068-v-kisineve-izvinilis-pered-ukrainoj-za-zaavlenia-dodona-o-kryme.html>
43. Футболіст з Волині Федецький відмовився грати в Росії за 2 мільйони євро [Електронний ресурс] / Волинська служба новин, 2017. - Режим доступу: <http://vsn.com.ua/futbolist-z-volyni-fedetskyj-vidmovyvsya-graty-v-rosiyi-za-2-miljony-yevro/>
44. На Черкащині у селян відбирають землю (відео) [Електронний ресурс] / Про все, 2015. - Режим доступу: <http://provce.ck.ua/na-cherkaschyni-u-selyan-vidbyrayut-zemlyu-video/>

Н.В. МАРЧЕНКО,

кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник
Літературно-меморіального музею-квартири П.Г. Тичини

ЗАКОРДОННЕ ВІДРЯДЖЕННЯ П. ТИЧИНИ У СКЛАДІ ПИСЬМЕННОЇ ДЕЛЕГАЦІЇ (1924–1925 РР.)

В 1920-х — початку 1930-х рр. закордонні вояжі українських радянських письменників були звичайною практикою. Виїжджали як окремі письменники (О. Довженко, М. Хвильовий та ін.), так і спеціальні делегації. В цей період у складі офіційних делегацій П. Тичина двічі був закордоном. Вперше в 1924-1925 рр. він відвідав Європу, в 1928 р. — Туреччину разом з Л. Первомайським. Закордонні поїздки української радянської інтелігенції мали переважно агітаційні цілі. Уряд мав на меті розколоти політичну еміграцію, як небезпечного — з огляду на міжнародні обставини — ворога, звабивши її успіхами та здобутками політики українізації. Автономія, яку отримала українська література і мистецтво в контексті проведення більшовиками національної політики, давала певним емігрантським колам надію на повернення в Україну і можливість реалізувати свій інтелектуальний потенціал [1, с. 115].

Наприкінці 1924 р. П. Тичина разом з українськими письменниками О. Досвітнім та В. Поліщуком вирушили до Європи у складі першої офіційної письменницької делегації. Народний комісаріат освіти відправив «гартівців» з офіційною метою — для ознайомлення Заходу з досягненнями пролетарської культури та налагодження зв'язків з закордонними письменниками. Протекторат письменникам склав новий нарком освіти О. Шумський, який, як і голова «Гарту», В. Еллан-Блакитний, був колишнім боротьбистом [2].

Перед поїздкою П. Тичину постійно мучили сумніви щодо доцільності відрядження. Він серйозно задумувався про можливість відмовитися, проте саме на нього уряд покладав найбільші надії. Перша збірка «Сонячні кларнети», яка вийшла друком у 1918 р. і перевидавалася кілька разів у наступні роки отримала велику кількість позитивних відгуків закордоном. Кандидатура П. Тичини була виграшною і компромісною для налагодження втрачених зв'язків з еміграцією. Сам Павло Григорович жалівся в листі до майбутньої дружини Л. Папарук: «Я тільки недавнечко зрозумів: на закордон не треба було б мені і згоджуватися. Ну зрозумійте: три як не чотири місяці пропало в мене як чортзна-що, — на якісь хожденія, біганину, дріб'язки, одмітки. І це називається командировка! Хочеться вже засісти і попрацювати» [3, с. 38].

Маршрут гартівців пролягав через Москву і Ригу в Берлін. З Берліна вони відправилися в Гамбург, Дрезден і Лейпціг, далі була Прага і Париж. Під час подорожі постійно виникали конфліктні ситуації між письменниками: П. Тичина ніяк не міг вписатися в образ модного радянського поета, який активно пропагували його колеги по перу.

Спокійному естетові П. Тичині не подобалася ні компанія, ні швидкий темп подорожі: «так шалено літати по Європі можна заради чогось; заради якоїсь ідеї». Одержимість ідеєю забирала у поета час, гроші, нерви і здоров'я. Він му-

сив на всьому економити та пропускати все, що любо його душі: картинні галереї, музеї, оперу. Єдиною світлою подією для митця у Дрездені стали трьох годинні відвідини галереї мистецтв та очне знайомство з картинами великих європейських художників [3, с. 42].

В іншій тональності скаржився на П. Тичину В. Поліщук, якого влучно академік С. Єфремов обізвав «сутенером в літературі». На початку 1925 р. він писав дружині з Праги: «Тичина робиться все більш противний. Не їсть, щоб не тратити грошей. Ми з Сашком обідаємо по 2 марки 50 пфенінгів (1 крб 25 коп.), а він бутерброд на 70 пфенінгів (35 коп.) з'їдає, а потім не має сили ходити. Скряга, ой... Насилу настояли з Досвітнім, щоб викинув якусь брудну коробку, що взяв з Харкова, й не дискредитував нас. Плюшкін. Але кріплюсь і мовчу. В Празі він потрібний, бо своєю неясною творчістю він відповідає й імponує цілком тим емігрантським колам з їх провінційними, з українського болота виловленими думочками та настроями. А все-таки й він свідчить за Радянську Україну й проти них. Але в Париж я не можу його брати з собою, а прийдеться. Бр... Слизняка тягати за собою. От судьба спрягла.» [2].

У Празі П. Тичина зустрівся з емігрантами, діячами літератури - О. Олесем (цього не приховував) та Є. Маланюком (факт їхнього спілкування надовго залишився таємницею). Під час зустрічі зі студентами Академії образотворчих мистецтв читав свої твори та познайомився з графіком В. Касіяном, якого переконав після закінчення навчання виїхати до України. В своїх спогадах графік зізнався: «...Радянська дійсність не відразу відкрилася переді мною в своїй повноті й реальності. Я її більше знав з історичної літератури, з поезії, зокрема з творів Тичини, з якими мав щасливу нагоду зустрітися під час перебування групи українських літераторів у Празі в січні 1925 року...» [5, с. 43]. В Празі В. Касіян подарував П. Тичині офорт «Бездомні, безробітні. (Молоді пролетарі)» (1925), який до цього часу прикрашає стіни музею-квартири поета в Києві.

Через низку об'єктивно - суб'єктивних обставин Прага залишила у Павла Григоровича неприємне враження, про що він писав у листі до Л. Папарук у на початку 1925 р.: «У Празі я знайшов багато неприємностей і нових ворогів, а в подорожі коли не ворогів, то, просто сказати, чужих людей. Так, Ліда, два коло мене їдуть, і такі вони добрі, що третій коло їх не існує. Тяжка подорож, непотрібна подорож, незрозуміла подорож...» [3, с. 43]. Невдовзі В. Поліщук і О. Досвітній залишили Тичину самого і далі подорожували окремо.

Лише в Парижі, «покинутий» поет зміг сповна насолодитись красою міста, архітектурою та мистецтвом. У листі до А. Любченка (лютий 1925 р.) писав: «Ніяка спина і нічий зад (вибачте) не затуляють тут мені цього життя. Я зійшовсь з людьми, з художниками, багато побував де, багато побігав, подумав...» [3, с. 46].

26 лютого 1925 р. відомий громадсько-політичний діяч, літературний критик, академік, віце-президент ВУАН С. Єфремов у своєму щоденнику резюмував перебіг урядової закордонної місії першої письменницької делегації. Офіційна мета — подивитися Європу, неофіційна — «розкладати» українську еміграцію. Склад делегації різносторонній — В. Поліщук «сутенер у літературі», а О. Дос-

вітній прославився тим, що 1917 р. поїхав з Америки з грішми для Центральної Ради, але так мудро забарився десь у Японії, що в Україну приїхав без грошей. Оскільки ЦР тоді вже не було, О. Досвітній швидко пристав на бік більшовиків. Про П. Тичину академік зазначав, що він не витримав почесної компанії і втік від неї. Насправді, перші двоє самі лишили Павла Григоровича, оскільки він не вписався в їх розгульний спосіб життя.

Далі С. Єфремов красномовно описав, як українські радянські письменники намагалися справити враження на еміграцію: «Ця невеличка, але чесна компанія в Європі поводилась, як московські купчики старих часів: найкращі отелі, шикарні вина, дорогі обіди, і коли не били дзеркал, то хіба тому, що в Європі за це опинилися б або в буцегарні, або в домі для божевільних. Тичині, коли він пробував протестувати проти такого бонвіванства, говорили, треба ж Європі показати, як виражає своїх людей пролетарська держава. Нарешті, коли Тичина пішов до Олеса в Празі, то товариші почали на його уїдатись за «зносини з еміграцією». Тут вже Тичина не витримав і вивтікав, сказавши, що вже ніколи з знаменитостями не поїде. До речі, в Празі, коли вони поспробували виступити прилюдно, їх освистали [5, с. 201].

Попри всю комічність та суперечливість закордонних відряджень українських радянських митців, вони приносили результат. Частина еміграції налаштувалася на примирення з радянською владою і повернення в Україну. Показовим є випадок з графіком В. Касіяном — студентом Празької академії образотворчих мистецтв, який прихильно ставився до більшовиків і після закінчення академії приїхав до Києва, де тісно товаришував з П. Тичиною.

Література

1. Історія української літератури ХХ століття: у 2 кн.: 1910—1930-ті роки: Навч. посібник / [відп. ред. В. Г. Дончик]. — Кн. 1. — Київ: Либідь, 1993. — 784 с.
2. Цимбал Я. Чемодан, вокзал, Європа, або Шепетівка, валюта і панчохи [Електронний ресурс] / Ярина Цимбал // ЛітАкцент. — 2016. — Режим доступу: <http://litakcent.com/2016/06/14/chemodan-vokzal-jevropa-abo-shepetivka-valjuta-i-ranchohy/>.
3. П. Тичина. Зібрання творів: у 12 т. / Павло Тичина / АН Української РСР, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка — Київ: Наукова думка, 1990. — Т. 12. — 485с.
4. Владич Л. Василь Касіян. Пять етюдів про художника / Леонід Владич — Київ: Мистецтво, 1978. — 173 с.
5. Єфремов С. Щоденники 1923-1929 / Сергій Єфремов — Київ: ЗАТ „Газета Рада”, 1997. — 848 с. : іл.

А.С. ПЕЧЕНА,
студентка факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ РИСИ АНГЛІЙСЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ ТА ПРИКАЗОК

Спектр творів усної народної творчості кожної нації надзвичайно великий, прислів'я та приказки у ньому посідають важливе місце. Тематична класифікація англійських паремій надзвичайно велика та різноманітна, вона увібрала у себе найбільш значні та важливі явища людського життя та характеру. І це не дивно, адже *паремійні одиниці були створені у вигляді узагальнених висновків-спостережень людства, щоб підкреслити погані або хороші риси певного життєвого процесу*. Тематика приказок та прислів'їв дозволяє використовувати їх у будь-яких ситуаціях та обставинах, вони прикрашають мову і при цьому конкретизують ідею висловлювання.

У художній та науковій літературі прислів'я та приказки подані як єдині невідокремлені елементи, проте між ними існують певні відмінності у функціях, стилістичній будові, експресивності та у визначенні самих термінів. Говорячи про функціонування в мовленнєвих актах, приказки реалізують номінативну функцію, в той час як прислів'я — комунікативну [2, с. 102]. Загалом, прислів'я — довершений за змістом вислів, який становить граматично й інтонаційно оформлене судження, як правило, у формі складного речення, що має двочленну структуру [3, с. 537]. Наприклад:

as you sow, so you reap — що посієш, те й пожнеш;
nothing seek, nothing find — під лежачий камінь вода не тече;
nothing venture, nothing gained — ризик — благородне діло.

Так для прислів'їв характерний дидактичний сенс, що виражається через переосмислення відповідного зразка, наприклад: *too many cooks spoil the broth* — у семи няньок дитя без нагляду [5, с. 87]. Вони наповнені глибоким життєвим змістом і є мудрими судженнями. В одній фразі вміщується думка великої ваги. Навіть кожне слово несе змістове навантаження, а речення гранично лаконічні і художньо відшліфовані. Це досягається як стислістю виразів, так і стрункістю їх композиції [1, с. 80-81]. Слід також відзначити милозвучність прислів'їв, де кожний структурний елемент гармонійно поєднаний і всі компоненти містять закінчену думку, виражену у стислій формі. Аналіз глибинних структур прислів'їв, їх автосемантичності, однозначності їхніх імплікацій говорить про наявність зафіксованих у змісті прислів'їв культурних концептів, ціннісних вимірів, що дозволяють виділити фрейми їхнього вживання [4, с. 153].

Приказка має свої особливості, це образний вислів чи мовний зворот, який влучно характеризує людину, її вчинки, явища життя і т.ін., і є елементом ширшого судження. [3, с. 537]. Наприклад:

a drop in the bucket (ocean) — капля в морі;
the answer is a lemon — цей номер не пройде;

the world is a small place – який тісний світ.

Це частина судження, позбавлена узагальнюючого характеру, що передає лише якийсь психологічний момент чи образний натяк [3, с. 538]. Приказка не містить повчального характеру, у випадку додавання одного елемента до її складу або зміни порядку слів вона трансформується і може стати прислів'ям. Наприклад, розглянемо приказку «*to take a rain check*» – «*відкласти щось на невизначений термін*», за допомогою допоміжного слова теперішнього часу «do» та заперечної частини «not» можна утворити форму поради: «*Don't take a rain check*» – «*Не варто відкласти це на потім*».

Отже, хоча прислів'я та приказка відрізняються структурою, функціональними та семантичними особливостями, їх майже не відмежовують і подають як одне ціле в сучасних класифікаціях та лінгвістичних дослідженнях. Будь-які зміни у їх структурі призводять до трансформації форм та значення, так, змінивши навіть одне слово приказка може стати прислів'ям і навпаки.

Література

1. Грицай М.С. Українська народно-поетична творчість. / Грицай М.С, Бойко В.Г, Дунаєвська Л.Ф. – Київ: Вища школа, 1983. – 359 с.
2. Корень О.В. Системно-функціональні особливості англійських прислів'їв: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук: спец. 10.02.04 / Корень О.В. – Харків, 2000. – 20 с.
3. Лановик М.Б. Українська усна народна творчість: Підручник. / Лановик М.Б, Лановик З.Б. – Київ: Знання-Прес, 2005. – 591 с. – (3).
4. Парадигматичні особливості прислів'їв та приказок // Гуманітарний вісник. Серія – Іноземна філологія. – Частина 1. Проблеми сучасної лінгвістики. – Черкаси, 1998. – С. 152–157.
5. Чернышева И.И. Фразеология современного немецкого языка / Чернышева И.И. – Москва: Высшая школа, 1970. – 199 с.

І.В. ПРИДАТЬКО,

старший науковий співробітник відділу проектної документації
ОКЗ «Харківський науково-методичний центр охорони культурної спадщини»

ВНЕСОК ХАРКОВА У РАКЕТНО-КОСМІЧНУ ГАЛУЗЬ СРСР

Харків радянського часу відомий як один з найбільших центрів машинобудівної промисловості СРСР, вагому частину якої складала ракетно-космічна галузь, акумулюючи в своєму динамічному розвитку зусилля конструкторських бюро, ВНЗ та заводів міста профільного спрямування.

Першим науковим осередком Харкова з розробки і випробувань реактивної техніки була ракетна група, створена у 1934 році при військово-науковому комітеті Харківської обласної ради Осоавіахіму (з 1937 року працювала при Харківському авіаційному інституті). Перший пуск розробленої групою порохової ракети № 1 зі стартовою масою 8 кг відбувся у березні 1940 року. Наступною у цьому ж році група запустила ракету № 2 зі стартовою масою 23 кг.

Після закінчення Другої Світової війни, в січні 1946 року в Харківському авіаційному інституті було створено Дослідно-конструкторське бюро 8-го Головного управління Міністерства авіапромисловості СРСР, що займалося проектуванням ракет з рідинними ракетними двигунами, але воно конкурувало з Дніпропетровською реактивною групою. Як наслідок, в серпні 1948 року наказом Міністерства авіаційної промисловості Харківське ДКБ ліквідоване у зв'язку з необхідністю зосередження робіт зі створення реактивних двигунів у спеціалізованих вузькопрофільних організаціях.

Вересень 1951 року ознаменував собою новий етап ракетобудування в Харкові. Тоді було затверджено постанову Ради міністрів СРСР № 3538-1646, якою заводу «Електроінструмент» (нині державне науково-виробниче підприємство «Об'єднання Комунар») доручили виготовляти і постачати до Дніпропетровська бортову апаратуру системи керування ракет Р-1, Р-2, Р-5. Для супроводу виробництва апаратури в листопаді 1951 року в складі заводу «Комунар» було створено спеціальне конструкторське бюро – СКБ № 897.

У 1956 році Рада Міністрів СРСР ухвалила Постанову «Про створення міжконтинентальної балістичної ракети Р-16». Розробка була доручена ОКБ № 586 у Дніпропетровську. Головним розробником системи управління визначено НДІ № 885 (м. Москва). Впровадженням і супроводом робочої документації у серійному виробництві повинне було займатися Комунарівське СКБ. Московський НДІ не спромігся розробити інерційну систему управління без радіокорекції. Керівництво Дніпропетровського ОКБ звернулося до уряду із пропозицією організації в Харкові на базі СКБ № 897 нового конструкторського бюро з систем управління, якому доцільно доручити розробку автономної інерційної системи управління ракети Р-16.

У 1959 році на базі серійних КБ № 897 заводу «Комунар» і КБ № 285 заводу імені Т.Г. Шевченка в системі Державного комітету з радіоелектроніки створено Особливе конструкторське бюро № 692 (в подальшому - КБ «Електроприладобудування», НВО «Електроприлад», нині – ПАТ «Хартрон») з систем управління міжконтинентальних ракет, що розміщувалось на Зміївському шосе (тепер – проспект Гагаріна). За рік бюро перевели в Помірки. До 1991 року «Хартрон» був найбільшим у СРСР розробником і виробником систем управління ракет стратегічного призначення, ракет-носіїв космічних апаратів (легкого й середнього класу), систем управління космічних апаратів важкого класу.

Наказом Голови ДКРЕ від 16.05.1961р. № 97 організаційно оформлене створення дослідницького заводу а/с 92 союзного підпорядкування (у наш час НВП «Хартрон-Плант»). Київський радіозавод і Харківський завод ім. Шевченка стають серійними з виготовлення комплектів апаратури, що постачає замовникові зі всіх замовлень «Хартрон». Таким чином розробки «Хартрону» йдуть в серію з київського заводу і трьох харківських – ім. Шевченка, «Комунара» і власного заводу.

За радянський період «Хартрон» створив системи управління для трьох поколінь космічних ракет-носіїв, чотирьох поколінь міжконтинентальних балістичних ракет, космічних апаратів та багатьох типів штучних супутників землі.

Революційний перехід аналогової побутової апаратури на цифрову відбувся у 90-і роки минулого століття; радянське ракетобудування перейшло в цифрову еру значно раніше. В кінці 1960-х років «Хартрон» розробив систему управління транспортного корабля постачання орбітального комплексу «Алмаз». Вперше в системах управління для виробів подібного класу була застосована бортова цифрова обчислювальна машина. І якщо на першому виробі цифрова система управління ще дублювалася аналоговим контуром, то надалі всі системи управління проектувалися виключно цифровими.

Серед інших досягнень «Хартрону» — системи управління для найнадійнішої в світі ракети-носія «Циклон-2» (зі 106 пусків — 106 вдалих), для ракети-носія 65СЗ, що вивела на орбіту більше тисячі космічних апаратів, вперше в СРСР створена технологія «електронного пуску», розроблено комплекс автономного управління найпотужнішої в світі ракети-носія «Енергія», у 1981 році здійснено автоматичне стикування транспортного корабля постачання з орбітальною станцією «Салют-6» за допомогою системи автоматичного зближення й причалювання розробки «Хартрону». Технологія автоматичного стикування й метод стабілізації великогабаритної пружної зв'язки — досягнення «Хартрону» світового класу. Також хартронівцями створена система управління роздільної головної частини міжконтинентальних балістичних ракет 15А18М комплексу Р-36М2 як і самих ракет. Кожна головна частина наводилась на свою ціль з мінімальним відхиленням. Даний комплекс за кордоном має назву «SS-18 Satan» і залишається невразливим до систем протиракетної оборони будь-якої держави світу. В світі не існує навіть проектів розробок, рівних комплексу по бойовій ефективності.

До 2014 року «Хартрон» і завод «Комунар» брали участь у підтримці технічного стану ракет СС-19, комплексу «Тополь», СС-20В («Воєвода»), що знаходяться на бойовому чергуванні в Російській Федерації. Також займалися системами управління ракет-носіїв «Союз», «Протон», РН морського старту «Зеніт», входили до складу міжнародної космічної станції російського блоку «Альфа».

Завод ім. Шевченка у 1949-53 роках розробляв спеціальну апаратуру для ракетно-космічної техніки, в тому числі і для першого штучного супутника Землі. У 1957 році виготовлено апаратуру для запуску космічного корабля «Восток», пілотованого Юрієм Гагаріним. У 1960-65 роках освоєно виробництво бортової та наземної апаратури управління балістичними ракетами, виготовлення систем управління космічними об'єктами, з 1980 року — виробництво автоматизованих систем управління бойовими ракетними комплексами різного базування.

Завод «Комунар», окрім військових розробок «Хартрону», брав участь у виконанні наступних програм:

- біологічні дослідження на супутниках «Біон»;
- технологічні експерименти з одержання в умовах невагомості надтвердих, надпровідних і надчастотних матеріалів на супутниках «Фотон»;
- дослідження природних ресурсів Землі на супутниках «Ресурс Ф2».

Створення та виробництво рухомого ґрунтового ракетного комплексу «Тополь» являє собою останній масштабний ракетобудівний проект в рамках СРСР, який демонструє рівень кооперації, здавалося б, зовсім різних за своєю сферою діяльності установ Харкова.

Наземна апаратура системи керування випускалась на заводі «Комунар». Бортова апаратура систем керування ракет комплексу вироблялася Харківським заводом електроавтоматики. Електропостачання всіх машин комплексу «Тополь» в польових умовах здійснювалося від дизель-генераторів на базі дизелів СМД-11, СМД-14 розробки конструкторського бюро двигунів заводу «Серп і молот». Для забезпечення бойового чергування комплексу в пунктах постійної дислокації КБ Харківського електромеханічного заводу була спроектована спеціальна система електропостачання. Харківський завод торговельного обладнання розробив і серійно постачав малогабаритну холодильну машину для охолодження наземної апаратури системи керування.

Деякі електродвигуни на машинах комплексу виробництва Харківського електротехнічного заводу. Харківський завод радіореле випускав для комплексу «Тополь» деталі, що навіть сьогодні за своїми технічними характеристиками (насамперед надійності) не поступаються кращим світовим зразкам. До розробки допоміжного обладнання для комплексу долучився Харківський завод підйомно-транспортного устаткування.

При створенні спеціальних зразків ракетного палива і композиційних матеріалів широко використовувалися розробки Інституту монокристалів та Харківського інституту низьких температур. Для використання в системах навігації комплексу машини геодезичного забезпечення і пучкової установки Харківським інститутом метрології в найкоротші терміни розроблений і потім серійно виготовлявся спеціальний гравіметр.

Окремо хотілося б наголосити на внеску в розроблення комплексу «Тополь» заводу імені Т.Г. Шевченка (на той час ВО «Моноліт»). Система бойового керування ракетних військ стратегічного призначення, так звані «нижні ланки» якої входять до складу ракетних комплексів «Тополь», розроблялася ОКБ «Імпульс» (Ленінград). Враховуючи обмежені можливості НВО «Імпульс», рішенням Міністерства загального машинобудування ВО «Моноліт» доручили виготовити дослідні зразки апаратури системи керування. Таким чином КБ ВО «Моноліт» стало співрозробником цієї апаратури.

І нарешті — внесок харківської науки в підготовку кадрів для ракетно-космічної галузі. Наприкінці 1950-х років у Харківському авіаційному інституті був створений ракетобудівний факультет. Пізніше в Харківському політехнічному інституті відкриті дві кафедри: колісні та транспортні машини, автоматичне управління рухом. Також до ракетобудівної тематики долучались інші кафедри інституту (зокрема на інженерно-фізичному та факультеті автоматики і приладобудування). У 1964 році до Харківського інституту гірського машинобудування, автоматики та обчислювальної техніки (нині Харківський національний університет радіоелектроніки) зі складу ХПІ переведений радіотехнічний факультет.

Таким чином, з усіх ракет-носіїв, створених в СРСР, половину складають ракети з харківськими системами управління. Після розпаду СРСР науково-технічний і кадровий потенціал харківських конструкторських бюро і підприємств космічної галузі вдається підтримувати шляхом самостійної участі в комерційних програмах. І якщо найближчим часом українська нація прийде до усвідомлення необхідності захисту держави надійним ракетно-космічним щитом і наповнення бюджету шляхом участі в економічно вигідних і перспективних комерційних національних і міжнародних космічних програмах, десятки харківських підприємств і наукових установ з тисячами зайнятих на них працівників і вчених органічно долучаться до цього процесу.

Література

1. Глушко В.П. Развитие ракетостроения и космонавтики в СССР / В.П. Глушко. — Москва: Машиностроение, 1987. — 304 с.
2. Первов М. Баллистические ракеты великой страны / М. Первов ("Авиация и космонавтика" №№ 4, 7-12 1998, №№ 1-4, 7, 10, 12 1999, №№ 1-4, 7-9 2000)
3. Раушенбах Б.В. Управление движением космических аппаратов / Б.В. Раушенбах. — Москва: Знание, 1986. — 64 с.
4. Хардести В., Айсман Дж. История космического соперничества СССР и США / В. Хардести, Дж. Айсман. — Санкт-Петербург.: Питер, 2009. — 256 с.
5. Хозин Г.С. Великое противостояние в космосе (СССР-США) Свидетельство очевидца / Г.С. Хозин. — Москва.: Вече, 2001. — 415 с.
6. Черток Б.Е. Ракеты и люди. Горячие дни холодной войны / Б.Е. Черток. — Москва.: Машиностроение, 1999. — 528 с.

УДК 811.161.2'81'276

І.С. ПТАШНЮК,

студентка Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

Т.С. СЕМЕГИН,

науковий керівник, кандидат філологічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка

МОВНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ЗАПЕРЕЧЕННЯ

Анотація. У даній статті ми маємо на меті здійснити різновекторний аналіз мовної категорії заперечення, що охоплює особливості його синтаксичної реалізації, семантичної інтерпретації, пресупозиціонування та інформаційного структурування заперечних речень.

Ключові слова: заперечення, категорія, афікс, рівень мови.

Постановка проблеми. Однією із парадигм сучасної англійської мови є заперечення. Воно не є привнесене в предмет або явище ззовні, а являється результатом власного, внутрішнього розвитку. Предмети і явища є суперечливі і, розвиваючись на основі внутрішніх протилежностей, самі створюють умови для власного знищення, для переходу в нову, вищу якість. Заперечення і є подолання старого на основі внутрішніх протиріч, результат саморозвитку, саморуху предметів і

явищ. Із аналізу наукової літератури випливає, що в мові категорія заперечення характеризується розгорнутою та складною системою засобів вираження, що продовжує привертати пильну увагу науковців, незважаючи на її достатньо багатолітнє вивчення. Проблематика заперечення як логіко-філософської концепції хвилювала як мислителів Стародавньої Греції та Індії (Арістотель, Платон), так і їх послідовників (Л. Горн, В. Науман, І. Кант тощо). У філософії існує два погляди щодо сутності заперечення: 1) категорія, яка виражає певний тип відношень між двома послідовними станами, стадіями об'єкта, що розвивається [5, с. 211]; 2) момент розвитку в природі, пізнанні, суспільстві [6, с. 149-150]. При цьому, об'єкт, який розвивається, стає якісно іншим, і одночасно залишається таким самим. У логіці заперечення виступає як одна з найбільш важливих логічних операцій, що протиставляє істинному судженню неістинне, хибному—нехибне, вказує на невідповідність предиката суб'єкту або створює додаток до певного класу.

Актуальність статті зумовлена тим що, перебуваючи на стику суміжних і несуміжних дисциплін, проблеми заперечення не лише не вичерпують свого теоретичного та практичного потенціалу, а навпаки, спонукають до постійного пошуку нового ракурсу дослідження [4, с. 8].

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій проблеми. Заперечення відноситься до логіко-граматичних категорій, однак немає повної та чіткої відповіді щодо формування його універсальності. Цю проблему досліджували такі учені як Р. Зануттіні, У. Зауерлянд, Н. Г. Озерова, Ю.І. Левін, А.Й. Паславська та інші.

Метою дослідження є розкриття однієї із головних проблем сучасної лінгвістики, а саме, мовних аспектів категорії заперечення. Відомий український мовознавець А. Паславська стверджує, що ствердження та заперечення, поряд із категоріями суб'єкта, об'єкта, предиката відображені в найдавніших писемних пам'ятках генетично споріднених, типологічно схожих і віддалених мов. Феномен заперечення полягає в тому, що це не лише одна з мовних категорій, наявних у всіх природних мовах на всіх етапах їхнього розвитку, не лише логіко-філософська категорія, але й водночас математична, психологічна, літературознавча, теологічна та естетична.

Об'єктом дослідження є втілення мовних аспектів актуалізації категорії заперечення.

Предмет дослідження становлять особливості реалізації та трактування категорії заперечення на різних мовних рівнях.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше здійснено порівняльно-типологічний аналіз циклічного розвитку заперечення в германських та слов'янських мовах.

Категорія заперечення реалізується на різних рівнях мовної системи. У кожній мові домінує той чи інший спосіб вираження категорії заперечення. В англійській та українській мовах категорія заперечення виражається 1) морфологічно (за допомогою морфем: суфіксів і префіксів), 2) лексично (за допомогою лексем), 3) синтаксично (за допомогою речень), 4) просодично (із використанням мовної мелодії, наголосу, тимчасових і тембральних характеристик, ритмів).

На морфологічному рівні мови заперечення може реалізуватися за допомогою таких морфем: префіксів, суфіксів. В українській мові — це префікси *не—*, *ні—*, *без—*, *ані*, *зне—*, *обез—*, *недо—*, у семантичній структурі яких заперечення є частиною комплексного значення; запозичені *а—* (*ан—*), *анти—*, *дис—*, *ін—* (*ім—*, *іл—*, *ір—*) та пограничні заперечні префікси *над—*, *поза—* *понад—*. В англійській мові заперечні префікси *de-*, *dis-*, *in-*, *il-*, *im-*, *ir-*, *un-*, *non-*. Окрім префіксів також є заперечні суфікси — англ. *-free*, *-less*. [4, с. 51]. І у слов'янських мовах і в германських заперечні афікси мають чітку тенденцію до поєднання з іменними основа [3, с.56-57]: укр. *ненадійний*, англ. *unreliable*. Заперечні префікси у відношенні з дієсловами змінюють значення *власне заперечення* на *реверсивне*. В англійській мові префікс *un—*, подібно до *dis—*, *de—* (*des—*), *mis—* може поєднуватися з дієслівною твірною основою і виражати зворотню до попередньої, за винятком прикладів зі збереженим запереченням: *disbelieve* 'не вірити', *dislike* 'не любити'. Найпродуктивніші заперечні префікси в сучасних германських, та слов'янських мовах етимологічно пов'язують з індогерманським *n—*. Спорідненим з ним є англійський префікс *un—*, слов'янський *не—* (укр., рос.) [4, с. 52].

Найбільш активно префікс *un—* поєднується з прикметниками. У випадку, якщо до прикметника немає відповідного лексичного антоніма, то від нього завжди можна утворити похідне слово з *un—*. Цей префікс може змінювати непохідні та похідні якісні і відносні прикметники — *unknown*, *unhappy*, *unable*, *unconscious*, а також дієприкметники — *unaccepted*, *undone*. Прикметниковий характер дієприкметника виявляється через його здатність приєднувати до себе префікс *un—*. Незважаючи на широку семантичну сполучуваність, префікс *un—* має низку обмежень на взаємодію з певними твірними основами. Він не поєднується (тільки в окремих випадках) з позначеннями 1) негативної оцінки **unnice* 'непоганий', **unatrocious* 'нежахливий'; 2) кольорів **unyellow* 'нежовтий', **ungreen* 'незелений'; 3) градаційних ознак **uncolossal* 'неколосальний', **unhuge* 'невелетенський'. Чинники перелічених семантичних обмежень переважно прагматичні. Що стосується першого випадку, то ми знаємо, що англійська мова старається уникати полінегації результатом якої є позитивне поняття чи твердження. Хоча у художній літературі дуже часто автори слугуються подвійним запереченням, яке спочатку може спантеличити:

But Julia wasn't dissatisfied with his answer. (Maugham) [12]

Досить слушно зазначає Б. Науманн, заперечувати позитивні форми доцільніше, ніж шляхом заперечення негативних форм знову перетворювати їх на позитивні. Заперечення із позначенням кольорів передає мало інформації. Дані про те, що певний предмет не є зеленим чи жовтим, не чітко характеризує сам предмет. Що стосується третього обмеження на поєднання з позначеннями максимальних величин, то воно також пояснюється недоцільністю заперечення одиниць з доволі вузьким сигніфікативним потенціалом [8, с. 35—36].

Окрім заперечної префіксації заперечення в англійській мові здійснюється за допомогою суфіксів, а саме *-less*, *-free* зі значенням *kindless*, (*not kind*), *carefree* (*not cared*). За відсутності заперечних суфіксів, їхні функції в слов'янських мовах переймають префікси. Частково це стосується префікса *не—*: *анг. incurable //*

укр. *невиліковний* // рос. *неизлечимый*. Однак більшість англійських прикметників із заперечними суфіксами корелюють з відповідними українськими (російськими, польськими) похідними з префіксом *без-* (рос. *без-*/*бес-*, пол. *bez-*), етимологічно пов'язаним із прийменником *без*: англ. *careless* // укр. *безтурботний* // рос. *беззаботный* // пол. *beztroski*.

Найбільш продуктивними моделями словотвору, до складу яких входить *без-*, в українській (російській, польській) мовах є іменникові словотвірні моделі: укр. *безробіття*, рос. *безработница*, пол. *bezrobocie*. Активними є також прикметникові моделі: укр. *безсоромний* // рос. *безсовестный* // пол. *bezwstydy*.

Досить специфічною ознакою словотвірних експонентів заперечення в слов'янських мовах, порівняно з германськими, є можливість одночасно вживати в одній словотвірній конструкції декілька заперечних афіксів, а саме, згадані вище *не- та без-*: укр. *небезгрішний* // рос. *небезгрешный*. Відповідно до законів логіки подвійне заперечення твірної основи мало б мати результатом ствердження ознаки, які денотує коренева морфема. Однак і в цьому випадку природні мови відрізняються від штучних (логічних), тому що комплексне значення вони формують не лише простим додаванням окремих значень компонентів. У ході інтеграційних семантичних процесів відбувається переосмислення змісту похідного, нарощування нової семантики. Так, лексема *небезгрішний* не є семантично тотожною з лексемою *грішний*, а, радше, означає *частково грішний*.

Отже, за допомогою афіксів мовне заперечення є дотичним до відповідного логічного щодо формування протилежного значення. Подвійне заперечення на рівні лексеми не призводить до його нейтралізації, а сприяє формуванню нового значення, зазвичай, відмінного від первинного значення непохідної одиниці [4, с. 67].

Найпереконливішим доказом семантичної неповноцінності заперечних слів є їхня нездатність до автономного вжитку: українське речення *Ніхто прийшов* є аграматичним на відміну від аналогічного англійського *Nobody came*. Той факт, що заперечні слова (таб. 1) вживаються паралельно з прийменником *без*, не перетворюючи заперечного змісту висловлення на позитивний, також промовляє на користь тези про хибність розгляду заперечних слів як заперечних кванторів [10, с. 101–102].

Таблиця 1

Заперечні слова як заперечні квантори

Англійською мовою	Українською мовою
Nothing	Ніщо
Nobody/no one	Ніхто
Neither	Жоден (до 2-х)
None	Жоден (до більше ніж 2-х)
No	Ніякий

Узагальнюючи аналіз заперечних слів у германських та слов'янських мовах, можна стверджувати, що всіх їх об'єднує семантичний зв'язок із запереченням. Однак характер цього зв'язку різниться від мови до мови. Здебільшого заперечні слова не є носіями заперечної семантики, а лише вказують на його експліцитну чи імпліцитну присутність у реченні, виконуючи функцію негативних полярних елементів [10, с. 42]. Рідше заперечні слова самі можуть бути носіями заперечної семантики. У таких випадках вони мають семантичний статус заперечних кванторів і здатні створювати заперечний контекст для НПЕ (негативних полярних елементів) [9, с. 37]. Германські, романські та слов'янські мови демонструють такі типи заперечних слів.

Типологія заперечних слів

Нормативна англійська:

a) *Bill doesnt know anything*

Bill NEG знає НПЕ—чого

b) *No—body said any—thing to any—one*

NEG—хто сказав НПЕ—що до НПЕ—кого

Англійська розмовна:

c) *Nobody said nothing to nobody*

NEG—хто сказав НПЕ—що до НПЕ—кого

Серед частин мови англійська частка *not* є носієм заперечення, яке створює відповідний заперечний контекст для НПЕ з ініціальним *any—*. *Nobody* та аналогічні займенники і прислівники з ініціальним *no—* є варіативними одиницями, які можуть виконувати функції заперечних кванторів або негативних полярних елементів. Це дає підстави узагальнити, що асиметрія форми і змісту знаходить відображення у двох взаємодоповнювальних процесах. Редукція форми, зазвичай, супроводжується семантичною компресією; експансія форми навпаки створює надлишкові елементи — експлетиви, характерною ознакою яких є дублювання значення інших мовних одиниць. Явище негативної полярності, про яке йшла мова у цьому підрозділі, — частковий вияв другого типу мовної асиметрії, коли форма (заперечна у згаданому випадку) сама не несе заперечної семантики, а лише реагує на її присутність у реченні [4, с. 86].

Заперечення виражене за допомогою частки є одним із найпродуктивніших типів граматичної реалізації. Індоевропейська частка *ne* — належить, як відомо, до найстаріших заперечних часток. Особливістю сучасного англійського заперечення є поєднання частки *not* з допоміжним дієсловом *do* у складі аналітичної заперечної форми дієслова. У деяких діалектах англійської мови заперечна частка може приєднуватися до модальних і навіть повнозначних дієслів: *comesna* (= *comes not*), *winna* (= *will not*), *dinna* (= *do not*), *haenna* (= *have not*). У шотландських діалектах заперечна частка *no* (*від not*) може вживатися перед дієсловом [2, с. 69]:

Ye no read books.

Заперечними вважають також численні сполучники та прийменники, семантичним компонентом яких є заперечення. Як заперечні в англійській мові кваліфікуються сполучники: *unless, while, whereas, but ma in.* :

a) *Fabermacher nodded in agreement, but his eyes glittered with silent triumph and contempt for the victory. (Wilson) [12];*

b) *His nerves had become blunted, numb, while his mind was filled with weird visions and delicious dreams. (London) [12].*

До засобів вираження заперечення традиційно зараховують так звані словаречення: укр. *ні*, рос. *нет*; англ. *no*:

a) – *"I don't pretend to be a great painter", he said, "I'm not a Michael [12] ;*

b) *Angelo, no, but I have something" (W. S. Maugham) [12].*

Заперечними також традиційно вважають неозначені займенники та прислівники, які виражають *небуття, неіснування, відсутність* того, що позначено кореневою морфемою. Інколи заперечні слова розглядають також як засоби, які виконують функцію виокремлення елемента або підмножини із певної множини об'єктів. Відповідно, займенник *ніхто* виокремлює пусту підмножину і стосується множини людей або живих істот. Прислівник *ніколи* належить до множини моментів чи проміжків часу, а прислівник *ніде* – до множини місць у просторі [6, с. 72].

На відміну від слов'янських, германські мови – монологативні. Незалежно від порядку слів, заперечення в них експлікуються за допомогою лише одного форманта [7, с. 114]:

She did nothing of the kind (W. S. Maugham) [12].

На синтаксичному рівні поряд зі стверджувальними реченнями, заперечення кардинально впливають на формування базових актів комунікації. До утворення комплексних одиниць, які можуть містити й інші семантичні складники крім заперечення, веде зв'язок інших мовних одиниць [2, с. 56–57]. Ці значення можуть змінюватися за певних контекстуальних умов, накопичуючи різні модальні відтінки, наближуватися і навіть перетинатися. В реалізації ствердження або заперечення ці категорії мають здатність до обміну засобів реалізації їх семантики: заперечення може переходити у стверджувальну форму, а ствердження, у свою чергу, у заперечну:

a) *It must be delightful to find yourself without the invitation to your sister's wedding [12];*

b) *What a noble illustration of the tender laws of this [12];*

c) *After the party Julia wasn't dissatisfied with herself [12];*

d) *Дуже ти мені потрібний! (М. Стельмах) [11].*

Через відсутність експліцитних засобів реалізації заперечення цю функцію переймає інтонаційне піднесення адвербіального чи предикатного компонентів, які займають головну позицію в реченні й через переплетення відповідного порядку слів та специфічної інтонації реалізують непряме заперечення. І навпаки, заперечення може входити до складу речення, не реалізуючи своєї основної функції. Зокрема заперечний компонент може підсилювати риторичність запитання, або надавати особливого емоційного забарвлення. Однак актуалізації заперечної семантики в таких контекстах не відбувається:

- a) *Why should I do it?* [12];
 b) *What could I do in a case like that?* [12];
 c) “Хіба я ніколи в житті не пив з таких склянок?” — запевнив себе і потягнувся зубами до пекучо-слизької стінки (Ю. Андрухович). [11];
 e) *Тільки вона задрімала — як не заверещить, як не кинеться!* (І. Франко) [11].

Ця функція заперечення виявляється також у підрядних реченнях часу, із сполучниками *when, while, whenever, till, until, as soon as* та ін.:

- a) *How will you forfeit your innocence if you are obliged to yield to a force you can not withstand?* (Richardson) [12];
 b) *Did you not think when you saw the girl in the way you found her that I had actually ruined her, as she calls it?* (Richardson) [12];
 c) *And then just when we might not stop, oh my love, my virgin forest and me your virgin explorer, it is time, just like that, to stop.* (Cooper) [12].

Проте дані функції ствердження та заперечення належать до їхніх периферійних ознак. Кожна із зазначених категорій має достатню кількість спеціалізованих для реалізації відповідного значення засобів.

Отже, завдяки адекватному аналізу можна розмежувати чотири, відносно автономні сфери дії заперечення — семантика, синтаксис, прагматика та просодика, в рамках яких заперечення отримує відповідну специфічну характеристику його синтаксичної реалізації, семантичної інтерпретації, пресупозиціонування та інформаційного структурування заперечних речень.

Література

1. Кант И. Критика чистого разума. — Пг.: 1907. — 464 с.
2. Левин Ю. И. О семантике местоимений // Проблемы грамматического моделирования. — М.: Наука, 1973. — С. 108–121.
3. Озерова Н. Г. Средства выражения отрицания в русском и украинском языках. — К.: Наукова думка, 1978. — 118 с.
4. Паславська А. Й. Заперечення як мовна універсалія: принципи, параметри, функціонування. — Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. — 290 с.
5. Платон. Сочинения: В 3-х т. — Т. 2. — М.: Мысль, 1970. — 611 с.
6. Horn L. A Natural History of Negation. — Chicago and London: University of Chicago Press, 1989. — 200 p.
7. Montague R. English as a Formal Language // Visentini B. (Eds.), *Linguaggi nella Società e nella Tecnica*. — Milano: Edizioni di Comunità, 1970. — P. 189–224.
8. Naumann B. Einführung in die Wortbildungslehre des Deutschen. — Tübingen: Niemeyer, 1986. — 119 S.
9. Sauerland U. No “No”: On the Crosslinguistic Absence of a Determiner “No” // Report of the Special Research Project for the Typological Investigation of Languages and Cultures in the East and West. — Tsukubua University, 1999.
10. Zanuttini R. Syntactic Properties of Sentential Negation: A Comparative Study of Romance Languages. — Philadelphia, 1991. — 201 p.
11. Лінгвістичний портал «Мова» — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.mova.info/Default.aspx>.
12. British National Corpus (BNC-BYU) — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://corpus.byu.edu/bnc/>

В.В. ХОМЕНКО,

студентка Інституту філології

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Я.В. МУКАТАЄВА,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та романо-германської філології

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

МЕТАФОРИЧНІ ПРОЦЕСИ УТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ У НІМЕЦЬКІЙ ФАХОВІЙ МОВІ МЕДИЦИНИ

Аналіз лексико-семантичних особливостей термінотворення передбачає виявлення відмінностей на процеси метафоризації та метонімізації термінів.

Семантичний аспект термінотворення відіграє велику роль у розвитку фахової мови та уможлиблює знаходження зв'язків між термінами та словами загальноновживаної лексики.

В.О. Татаринів виділяє такі етапи семантичного розвитку термінів: 1) повний перехід семантики слова в утворений термін чи його спеціалізація — звуження, розширення; 2) часткове використання семантики слова, а саме її мотиваційно-семантичної ознаки (тропеїчне термінотворення); 3) конвенційне нарощування семантики терміна, його ідіоматизація (морфолого-тропеїчне термінотворення) [3, с. 188].

Семантичний спосіб творення полягає у створенні наявних мовних засобів у створенні нової функції.

Т. І. Панько стверджує що, перш ніж увійти у систему термінології, загальноновживане слово утворює новий лексико-семантичний варіант (ЛСВ), проходить шлях переосмислення у новій системі, вступає в нові формальні відношення з іншими ЛСВ. Воно входить у сферу певного термінологічного поля та набуває термінологічного значення [2, с. 63].

В останні десятиліття проведено велику кількість досліджень, які присвячені темі метафоричного перенесення.

Погоджуємося із твердженням, що «метафора — це одна з фундаментальних форм людського мислення, як принцип ментальності вона лежить за межами мови. Це результат “прориву” змістів із таємних глибин людської свідомості в оточуючу людину реальність; це нитка, яка зв'язує свідомість людини і реальність» [2, с. 5]. Отже, метафора виступає засобом відтворення людських знань та уявлень.

Ю. Д. Апресян та В. Г. Гак розуміють сутність метафоричних перенесень в ієрархічній організації компонентної структури значення слова, в якій, крім диференційних та інтегральних семантичних ознак (сем), ще потрібно розрізняти несуттєві ознаки — “асоціативні” або “потенційні”. Саме “піднесення потенційної семи до рангу диференційної становить семантичний зміст процесів перенесення значення слів” [1, с. 382].

Підставою для метафоризації термінів є:

Подібність об'єкта номінації за зовнішнім виглядом. У дослідженні німецьких термінів виявлено, що перехід загальноновживаних слів у терміни відбувся у

таких випадках: *die Herzklappe* – серцевий клапан, *der Lungenarterienstamm* – легеневий стовбур, *die Wassereinlagerung* (die Ödeme) – набряк, *das Gewebe* – тканина (das Bindegewebe – сполучна тканина), *die Hühnerbrust* – кілевидна грудна клітина (захворювання), *die Schiene* – шина, *der Metallbügel* – металева дуга. Слово *die Klappe*, яке функціонує у загальнолітературному вжитку як 1. *bewegliche Vorrichtung zum Schließen einer Öffnung*; 2. (*umgangssprachlich*) *Bett*; 3. (*salopp, meist abwertend*) *Mund, Mundwerk* [4], тобто 1. прилад, за допомогою якого зачиняють відкриту частину; 2. розм. ліжко 3. фам. рот, пелька є основним елементом композиту *die Herzklappe* і означає *klappenartige, wie ein Ventil den Blutstrom steuernde Gewebsbildung im Herzen* [4] – *тканинне формування у серці, який запобігає тиску крові.*

Семи “зв’язності” й “подібності розташування частин” структурно та семантично присутні у загальнонавчаваному слові *das Gewebe* – 1. *in bestimmter Weise gewebter, aus sich kreuzenden Fäden bestehender Stoff*, 2. (*Biologie, Medizin*) *Verband von Zellen annähernd gleicher Bauart und gleicher Funktion* [4]. Слово *das Gewebe* було використану у складі слова *das Bindegewebe* – *die Organe umhüllendes, verbindendes und stützendes Gewebe* [4], що означає тканину, яка поєднує і підтримує органи.

Функціональна подібність. Процес метафоризації терміна здійснюється за подібністю функції абсолютно різних об’єктів, їхніх ознак чи властивостей. Скажімо, *die Wand* – *im Allgemeinen senkrecht aufgeführter Bauteil als seitliche Begrenzung eines Raumes, Gebäudes* [4] у процесі метафоризації утворює термін *die Venenwand* – стінка вени. На перший погляд, віднайти спільні риси даних понять досить складно, але, якщо взяти до уваги той факт, що *стінка* – це *вертикальна частина будови, яка служить для підтримання перекриття і для розділення приміщення на частини і т. ін.*, то поняття «стінка» найповніше актуалізувалося у новому терміні.

Отже, у медичній термінології існують терміни, які утворилися внаслідок вторинної номінації не тільки на основі загальнонавчаваних слів, але і на основі їх значень в інших галузях.

Функціональна та зовнішня схожість. Процес метафоризації на основі функціональної та зовнішньої подібності проілюструємо на таких прикладах: *Sehnensaden* – хорда, нитка сухожилля, *Schlauch* – шланг катетера. Так, *Sehnensaden* – sind bindegewebige Stränge, die die Segelklappen (Mitralklappe und Trikuspidalklappe) des Herzens mit den Papillarmuskeln verbinden [4], тобто з’єднувальні нитки, які сполучають клапан серця з папілярним м’язом [4]. Тут виокремлюємо інтегральні ознаки терміна: сема подібності – «нитки» та сема функції «сполучення».

Проаналізуємо лексичну одиницю *Schlauch* у контексті – шланг катетера. Основою номінації цього поняття є загальнонавчаване слово *der Schlauch* – *biegsame Röhre aus Gummi oder Kunststoff, durch die Flüssigkeiten oder Gase geleitet werden* [4], тобто *дугувидна трубка з гуми або синтетичного мате-*

ріалу, через яку проводяться рідини або гази, яка і слугує для позначення нового поняття.

Онамасіологічною ознакою є зовнішня і функціональна подібність — сема «шланг». Отже, актуалізується сема зовнішньої подібності і функціональна сема «*проведення певної речовини*».

Нижче пропонуємо класифікацію метафор за Маттіасом Шіфером [6]:

Означальні метафори. До цього класу метафор належать абстрактні метафори, які позначають почуття, емоції, доповнюють відповідні означення: *Stärke/Schwäche, Größe/Kleinigkeit, Schwäre/Kleinigkeit*. Ці означення уможливають одночасну оцінку абстрактних рис.

За Бальдауфом, метафоричному концепту „*Mangel an Emotionen*“ (недостатність емоцій) відповідають такі вирази як: *gefühlskalt, unterkühlt, frigid*. У даному випадку відсутність емоцій було передано за допомогою оцінюючих рис слова „*Kälte*“ (холод) [6].

Конкретизуючі (онтологічні) метафори. Дозволяють описувати та оцінювати фізичні, психічні, духовні риси та виділяти людські риси або персоніфікувати причини. Такі метафори використовують для розуміння подій, діяльності та станів [5, с. 41]. Прикладами конкретизуючи метафор можуть бути: *bestehende Diagnosen, massive Probleme. Die Antwort liegt zwischen beiden Positionen. Er erhärtet sich der Verdacht. Eine Reihe von Symptomen, sich häufende Meldungen, ein wichtiger Teil*. Конкретизація може виступати когнітивним механізмом для розуміння абстрактних понять.

Схематичні метафори використовуються для позначення шляху, вертикальності та рівноваги. Для диференціації діяльності та свідомості ми послугуємося наступними критеріями за Блеком та Курцом [6]. Для Блека «мертва метафора» не є більше метафорою, а просто «вираз, який більше не містить в собі метафоричного значення» [6]. Блек виділяє 3 види метафор: *зниклі, зникаючі та активні* метафори [6].

Зниклі метафори — це метафоричні вирази, які використовуються несвідомо, незважаючи на їх концептуальне походження: *Brustkorb, Schilddrüse, Fußwurzelknochen, Lungenflügel, Sehnenfaden, Venenwand, Klappensegel* [6].

До зникаючих метафор належать потенційно діючі метафори. Вони також можуть бути активними, в залежності від того як їх ідентифікують. Такі метафори використовуються у контексті хвороб: *Krankheit, die fortschreitet, im Verlauf eine Progredienz erkennen lässt, immer wieder kehrt, plötzlich auftritt*. Приклади переходу зникаючих метафор в активні: *Rückfall der Krankheit, die Krankheit sei nicht mehr aufzuhalten* [6].

До активних метафор належать так звані свідомо-активні метафори: *die Vorstellung des Sentinel-Lymphknotens, die Wächterfunktion* [6].

Курц виділяє креативні метафори (активні), конвенціональні метафори (зникаючі) та лексикалізуючі метафори, що за своїми ознаками відповідають зниклим метафорам [6].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що метафоризація — це вербальна репрезентація наукового знання, що відображає основи розумової діяльності,

події, шляхи. Вона розширює і збагачує мову за допомогою новоутворень додаткових значень, використовуючи наявний словниковий фонд, що свідчить про розвиток та збагачення мови.

Література

1. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика / Ю. Д. Апресян. — М. : Школа “Языки русской культуры”, 1974. — 320 с
2. Панько Т. І. Від терміна до системи / Т. І. Панько. — Львів : Вища шк., 1979. — 148 с.
3. Татаринов В. А. Теория термина: история и современное состояние / В. А. Татаринов // Терминоведение. — М., 1996. — Т. 1. — С. 190.
4. Langenscheidt: Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache — Berlin, München, Wien, Zürich, New York: Langenscheidt, 2010. — 1344 S.
5. Lyons J. Introduction to theoretical linguistics / John Lyons. — Cambridge : Cambridge University Press, 2001. — 520 p.
6. Schmidt W. und gesellschaftliche Bedeutung der Fachsprachen / Schmidt. — Leipzig, 1971. — 125 S.

О.О. ЧЕВИЧЕЛОВА,

аспірант кафедри української мови

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

АНАЛІЗ СПІВВІДНОШЕННЯ ТРАДИЦІЙНИХ І ЖИВОМОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ НАЙДАВНІШИХ ВАРІАНТІВ ПІСНІ «ЇХАВ КОЗАК ЗА ДУНАЙ»

Як відомо, у XVIII ст. починається активний вплив літератури на усну народну творчість. Найбільше така взаємодія виявилась у побутуванні серед народу літературних текстів з усіма атрибутами фольклорних (анонімність, варіативність), насамперед це стосується пісень. Багато авторських пісень з часом ставали народними, бо своєю поетикою вони були близькі до народних пісень, функціонували за фольклорними законами. А вже в минулі віки пісня передавалася усно та через рукописні збірники. Тому, як і народна, авторська пісня змінювалася, побутувала в різноманітних варіантах, поступово втрачала авторство і починала сприйматися як народна.

Пісня «Їхав козак за Дунай» виникла на ґрунті традиції українського фольклору, і її зміст близький до багатьох народних пісень, де відтворюється ситуація розставання дівчини з козаком, що їде на війну. На сьогодні дослідники не мають сумнівів, що саме Семен Климівський є автором пісні «Їхав козак за Дунай», широко відомої в світі. Цю пісню студіювали В. Перетц, Г. Нудьга, Б. Криса, В. Шевчук, Л. Ушкалов. Докладно її міжнародне поширення дослідив Г. Нудьга. Однак, на жаль, пісня вивчалася лише в історично-літературному аспекті. Тим часом мовний аналіз цієї першої авторської поезії Слобожанщини є не менш важливим з точки зору історії мови.

Протягом певного часу пісня «Їхав козак за Дунай» мала більш-менш усталений текст, що складався з 16 рядків (4 строфи). Уже на початку XIX ст. вона набуває популярності майже в усіх народів Західної Європи. Нею цікав-

ляться найкращі композитори світу. Від появи збірок пісень М. Максимовича переважають варіанти з шести строф. М. Максимович вмістив у своїй збірці «Малороссийские песни» (1827 р.) 5 куплетів, а в виданні «Украинские народные песни» (1834 р.) додав у примітках шостий куплет («Тебе ж, мила, не забуду...») [1, с. 141]. Крім того, перепущений через фольклорну ошліфовку текст втратив ознаки книжності і тим самим українізувався. Це пішло йому тільки на користь. Оригінал пісні «Їхав козак за Дунай» не зберігся. Існує низка варіантів пісні, важко сказати, котрий із них ближчий до першотвору. Та всі вони заслуговують на мовний аналіз. У статті розглядаються й порівнюються між собою такі варіанти пісні:

1) перша публікація в журналі італійських, французьких, російських пісень під гітару (аналіз проводимо за Г. Нудьгою, який подає цей текст як найдавніший, отже найближчий до авторського [2, с. 118]);

2) публікація в збірнику Максимовича «Малороссийские песни» (1827 р.) [3, с. 83];

3) публікація у збірнику М. Львова «Русские народные песни», що вийшов у 1896 році [4, с. 144] і є, як зазначено в передмові, передруком другого видання збірника «Собрание народных русских песен с их голосами» (1806 р.) без будь-яких змін, окрім виправлення грубих граматичних помилок у текстах пісень. (На жаль, видання 1806 р. нам знайти не вдалося).

Судячи з текстів публікацій, є підстави вважати, що вони написані правописом, побудованим на історико-етимологічному принципі і звичним для народно-розмовного варіанта староукраїнської літературної мови XVIII ст. Цей правопис, як зазначає І. Матвіяс, використовував І. Котляревський. Він застосовував алфавіт, що графічно був спільним з російським, хоч у багатьох випадках виражав відмінну вимову відповідних звуків. Для передачі звука [и], що походить з давніх [ы] та [и], І. Котляревський використовував традиційно літери ⟨ы⟩ (*сынъ*), ⟨и⟩ (*робити*) та ⟨і⟩ (перед [й] — *легкій*), звук [і] передавав літерами ⟨ѣ⟩ (*дѣдъ*), ⟨и⟩ (*жинка*) та ⟨і⟩ (перед голосним та [й] — *свій*), [ji] виражав буквою ⟨ѣ⟩ (*пхавъ*), послідовно зберігав літеру ⟨ъ⟩ в кінці слів після твердих приголосних (*страхъ*) [5, с. 16]. Ці явища спостерігаємо й у різних варіантах пісні, що подаються нижче (як-от: *вороненькій, миленькій, бѣлыхъ, дѣвчина, пхавъ, сказавъ* та ін.), хоча застосовувався цей принцип непослідовно. Слід зазначити, що текст пісні зі збірника «Малороссийские песни» (1827 р.) надрукований правописом, який теоретично відстоював і використовував на практиці автор збірника — «максимовичівкою». Зокрема, М. Максимович запропонував позначати новий український звук [і], який з'явився на місці етимологічних [о], [е], [у], за допомогою діакритичних знаків. Технічні обмеження призвели на практиці до використання не паєрків (за задумом автора), а французьких дашків: ⟨ô⟩, ⟨ê⟩, ⟨î⟩ (що ми й спостерігаємо у його варіанті пісні [3, с. 83]).

Усі публікації пісні містять розбіжності як пунктуаційного характеру, так і в написанні слів, часто-густо описки, як-от слово *гулай*, а не *гуляй* [4, с. 144]. Між варіантами пісні, що розглядаються, наявні графічні паралелі — ⟨ы⟩ та ⟨и⟩, ⟨ѣ⟩ та ⟨и⟩, ⟨е⟩; ⟨о⟩ та ⟨е⟩, ⟨и⟩.

У тексті з джерела [2] спостерігаємо помітний вплив російської мови, як-от у словах *гхалъ, сказалъ*, адже в визвуці український дієслівний суфікс мин. часу {-л} фонетично перейшов в [ў], що ми і бачимо у двох інших варіантах пісні. Ще однією типовою рисою української мови є функціонування кличного відмінка (текст з джерела [3], а далі й у двох інших). Незрозумілим є вживання *Вы*: на-вряд чи цей займенник використовується тут на позначення множини, адже це йде врозрід з наступними рядками пісні. Найбільше непорозуміння викликає використання слова *на силу*, яке в сучасній українській мові пишеться разом та має такі значення: 'з великими труднощами; ледве; те саме, що нарешті; діал. насильно, силоміць' [6, с. 183]. Чи було воно вжито в одному з цих значень, невідомо, — так само як і те, чому у збірці Максимовича натомість вживається слово *неси*. Відзначмо діалектний сполучник *да* [7, с. 80], що вживається тут у єднальній функції при однорідних членах речення.

Вживання прийменника *съ* перед глухими приголосними є прикладом сплутування його з прийменником *зъ* у наслідок помішання живомовних і традиційних форм.

Варто, звернути увагу на той факт, що у словосполученні *зъ войны со славою* сплутування прийменників не виникає, що свідчить про освіченість автора пісні. Прийменник *къ*, який виступає з формами давального відмінка, є діалектним (і традиційним для української книжної поезії XVII ст.). Народнорозмовним є також слово *дожидай*, на відміну від русизму *ожидай*.

П'ята строфа є лише у збірнику М. Максимовича і саме вона найбільш цікава з погляду слобожанського говору:

До «народно-говірних» можна віднести *зоставайся* (що є тепер літературним словом), *года, пріъду, якъ*.

Питання історії розвитку української літературної мови на Слобожанщині не втрачає своєї актуальності та потребує всебічного вивчення. Пісня «Їхав козак за Дунай» є першою авторською поезією Слобожанщини і містить характерні мовні риси, що відповідають діалектному мовленню цієї української території. Написана на початку XVIII ст., ця пісня не могла зберегтися в первісному вигляді, без змін. До старих друкованих текстів нові покоління додали щось своє, але основа пісні зберіглася. Проаналізувавши варіанти пісні надруковані у різних збірниках, ми дійшли висновку, що найбільш цікавою з погляду «народноговірних» елементів є пісня зі збірника «Малороссийские песни» М. Максимовича (1827 р.). Тоді як дві інші версії пісні, вочевидь, пропущені крізь призму російського сприйняття українського тексту (навіть чи українець їх готував до друку). Разом з тим не викликає сумніву той факт, що пісня була написана живою народною мовою у дусі народно-пісенної поезики, й саме це сприяло її міжнародному поширенню.

Література

1. Максимович М. А. Украинские народные песни / М. А. Максимович. — М. : Университетская типография, 1834. — Ч. 1. — 180 с.
2. Нудьга Г. Козак, філософ, поет / Г. Нудьга. — Львів, 1999. — 208 с.

3. Максимович М. Малороссийские песни / М. Максимович. — М., 1827. — 234 с.
4. Львов Н. А. Русские народные песни / собранные Н. А. Львовым; напевы записал и гармонизировал И. Прач. — СПб., 1896. — 154 с.
5. Матвіяс І. Варіанти української літературної мови від найдавніших часів до кінця XVIII ст. / Іван Матвіяс // Культура слова. — 1996. — Вип. 46–47. — С. 3–22.
6. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. — К. : Наукова думка, 1974. — 840 с.
7. Сагаровський А. А. Матеріали до діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини) / А. А. Сагаровський. — Харків, 2011. — Вип. 1. — 293 с.

М.О. ЯРОВА,

студентка Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

Т.І. ТКАЧУК,

науковий керівник, кандидат філологічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ

Переклад рекламних текстів вважається одним з найскладніших видів мовної комунікації, оскільки вимагає від перекладача не тільки чудового знання мов, а й творчого підходу, знання культури цільової аудиторії. Кажучи іншими словами, при перекладі рекламних текстів необхідно, щоб перекладацькі засоби надавали той же ефект на носіїв мови перекладу, що й авторські кошти на носіїв мови оригіналу.

На відміну від перекладу художньої літератури, де перекладач зобов'язаний передати і зобразити весь художньо-естетичний зміст оригіналу, переклад рекламних текстів дещо відрізняється за формою мовних засобів і яскраво вираженими комунікативними спрямуваннями.

На сьогоднішній день, у зв'язку з розвитком міжнародних відносин у сфері туризму і торгівлі, виникає таке поняття як туристичний слоган, що вимагає грамотного перекладу на інші мови, з метою залучення більшої купівельної аудиторії. Отже, вивчення особливостей перекладу рекламних слоганів видається актуальним. Традиційне тлумачення поняття «слоган» у міжнародній рекламній практиці зводиться до наступного:

Слоган - це рекламна фраза, в стислому вигляді викладає основну рекламну пропозицію і входить у всі повідомлення в рамках рекламної кампанії [1, с. 172]. Тлумачний словник реклами дає наступне визначення рекламного слогана: «Слоган - спресована до формули суть рекламної концепції, доведена до лінгвістичного вдосконалення, запам'ятовується думка» [2]. Українському терміну «слоган» відповідають три англомовних поняття: tagline; copyline; endline.

«Tagline», дослівно - «стрічка-бирка», має на увазі нерозривний зв'язок слогана та імені продукту. Приклеївшись до назви намертво, немов етикетка, слоган супроводжує його всюди, зростається з ним довічно або як мінімум на

тривалий час. «Соруліне», буквально - «рядок, що завершує рекламний текст», розташовує слоган в креативний контекст, відводячи йому роль вирішальної фрази, ключової ідеї. Синонімічні терміни «endline», дослівно - «фінальний рядок», підкреслює кульмінаційне значення слогана в логічній структурі компанії [1, с. 173].

Реклама доводить до свідомості потенційних споживачів найбільш важливу інформацію і факти, про туристичні продукти і туристичні підприємства. За допомогою неї туристичні підприємства освоюють нові ринки збуту. Будучи засобом конкурентної боротьби, реклама загострює її, сприяючи підвищенню якості туристичного обслуговування. Інакше кажучи, реклама-своєрідний маркетинговий хід, який використовується для просування фірми і її бренду на міжнародних ринках. Саме слоган є невід'ємним компонентом будь-якої реклами, ці кілька слів містять в собі основну ідею і відображають образ товарів і послуг. Один з читачів журналу «Індустрія реклами» сказав: «Слоган - це окремий, дуже важливий вид рекламного мистецтва. Він не тільки продає товар, а й формують образ компанії в головах споживачів» [3, с. 248].

Основним критерієм розуміння рекламного контексту є здатність правильно сприймати і адекватно оцінювати рекламні тексти і назви торгових марок. Завдання будь-якого перекладу - це передати засобами іншої мови цілісно і точно зміст оригіналу, зберігши його стилістичні й експресивні особливості [4]. Для визначення ступеня спільності змісту оригіналу і перекладу були введені такі поняття як еквівалентність та адекватність. Поняття еквівалентності розкриває найважливішу особливість перекладу.

Лев Костянтинович Латишев, виділив чотири основні концепції еквівалентності, які використовуються при перекладі:

- концепція нормативно-змістовного відповідності, коли еквівалентність являє собою баланс точної передачі елементів змісту вихідного тексту, з дотриманням норм мови, що для рекламних текстів нормативність мовних засобів, звичайно, бажана, але не є обов'язковою. Тому, чим в більш повному обсязі переклад передає емоційний посил, закладений творцем реклами в текст, тим якіснішим його можна вважати.
- концепція формальної відповідності, коли передається все, що піддається передачі, аж до структури вихідного тексту. Цей принцип застосовується тільки для транскрибування або транслітерації назв торгових марок і країн, але не для цілісного перекладу слоганів [4].

Концепція повноцінного (адекватного) перекладу авторами якої є А. В. Федоров і Я. І. Рецкер визначили такі якості:

- вичерпна передача смислового змісту тексту;
- передача змісту рівноцінними (тобто виконують функцію, аналогічну вирадною функції мовних засобів першотвору) засобами [5, с. 37].

При перекладі рекламних слоганів, відмітною ознакою є часте вживання імперативних форм дієслова, що значно підсилює динамічність рекламного обігу, наприклад: англійські - see, buy, fly; українські - дзвони, заходь, купи. Дослідження англійських рекламних слоганів показує, що до найбільш часто вжива-

ним в імперативі дієсловам можна віднести наступні: buy, try, ask, get, see, call, feel, taste, watch, smell, find, listen, drive, let, look, drink, do, discover, start, enjoy.

Найбільше труднощів при перекладі викликають дієслова в наказовому способі. Незважаючи на те, що в українськомовній рекламі відсоток використання дієслів в імперативній формі, безсумнівно, високий, звучання таких, як to have або to love (або навіть to like) в українських аналогах буде не зовсім адекватно. Для милозвучності і в цілях уникнути двозначності в подібних випадках необхідно підшукувати заміну залежно від сенсу слогана. Travel - Подорожуй з любов'ю.

Перекладачі англомовної реклами, звертають увагу на особливий характер вживання в рекламних слоганах особистих і присвійних займенників. «We, our» - для позначення рекламодавця, «You, youг» - для звернення до потенційного покупця і «They, their» - для посилення на можливих конкурентів. В обох мовах часто використовуються особисті та присвійні займенники 2-ї особи, оскільки вони посилюють рекламне звернення [5, с. 40].

Підбивши підсумок, необхідно відзначити, що переклад рекламного слогану - це складне завдання, потребує обов'язкової адаптації тексту до соціокультурних особливостей аудиторії, тобто це не тільки переклад окремих слів, а переклад ідей, які були закладені спочатку. Е.Л. Головльова каже: «Треба переводити дух і контекст рекламного повідомлення, а не просто слова» [5, с. 39]. Тільки тоді реклама буде ефективно виконувати свою роль мови спілкування.

Література

1. Морозова І. Складаючи слогани. Академія реклами. – М.: РІП-Холдинг, 2014. – С. 172–173.
2. Тлумачний словник маркетингових термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/3781/1/%D0%A1%D0%>.pdf – Дата доступу: 19.12.2009.
3. Латишев Л. К. Курс перекладу: Еквівалентність перекладу та способи її досягнення. - М.: Міжнародні відносини, 2011. – 248 с.
4. Ткаченко Т. С. Особенности перевода англоязычных рекламных слоганов на русский язык [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://nsportal.ru/vuz/pedagogicheskie-nauki/library/2012/09/08/osobennosti-perevoda-angloyazychnykh-reklamnykh>
5. Головльова Є. Л. Основи реклами. М.: Моск. Гуманітарний ін-ут; Ростов-н / Д.: Изд-во «Фенікс», 2015. – С. 37–40.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ.
ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

Л.О. АЛЕКСЕЄВА,

студентка фінансового факультету Університету митної справи та фінансів

В.Р. ТРИСТАН,

студентка фінансового факультету Університету митної справи та фінансів

Л.О. ЗАВОЛОКА,

старший викладач кафедри фінансів суб'єктів господарювання та страхування
Університету митної справи та фінансів

**СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Страхування — це важливий елемент фінансового ринку країни, основа стабільності та збалансованості розвитку суспільства. На сьогодні роль страхового ринку в Україні все більше зростає, адже фінансові ресурси, що акумулюються страховими компаніями є важливим джерелом довгострокових інвестицій в економіку, а для громадян та суб'єктів господарювання страхування є раціональним, доступним та ефективним засобом захисту від ризиків різного роду. Тому питання вдосконалення та подальшого розвитку ринку страхових послуг залишається надзвичайно актуальним у сучасних умовах, адже створення розвинутого страхового ринку забезпечить сприятливі умови для розвитку національної економіки та міжнародних відносин.

Значна увага в наукових колах приділяється дослідженням ринку страхових послуг, розвитку теорії та практики їх формування. Проблеми страхових відносин та ринку страхування досліджувалися західними економістами: В.К. Рейхером, К.О. Граве, В.Р. Ідельсоном, Є.Н. Гендзехадзе та іншими.. Серед українських науковців, які досліджували теоретичні основи та особливості функціонування страхового ринку України варто назвати: С.В. Мочерний, О.А. Гвозденко, М.С. Клапків, М.Я. Шимінова, В.Д. Базилевича, М.Є. Білоусова та інших. Віддаючи належне суттєвому науковому доробку вчених, варто зазначити, що страховий ринок України перебуває на початку інтеграції в світовий ринок, тому це питання потребує подальших досліджень, що посилює актуальність теми.

Діяльність кожного суб'єкта ринкових відносин пов'язана з ризиком, який необхідно попереджувати та зменшувати, на що й спрямовано страхування. Са-

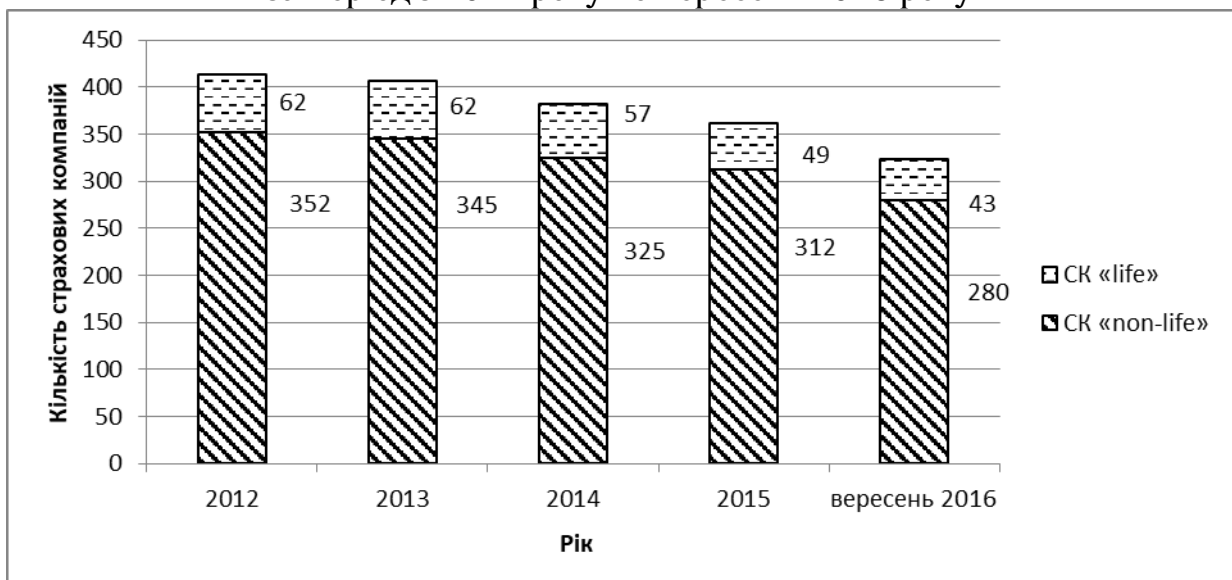
ме тому страховий ринок можна вважати однією з найважливіших складових фінансової безпеки країни [5, с.166-167]. Адже необхідним фактором стабільності економіки є високий рівень економічного захисту суб'єктів, що забезпечує стабільна система страхування.

Існує безліч визначень поняття «страховий ринок» як від вітчизняних, так і від зарубіжних науковців, але ми б хотіли наголосити саме на визначенні, яке дає О. Гвозденко: «Страховий ринок – це сукупність економічних відносин з купівлі-продажу страхової послуги, що виражається в захисті майнових інтересів фізичних та юридичних осіб при настанні страхових випадків за рахунок грошових коштів (внесків, премій) страхувальників. Обов'язковою умовою існування страхового ринку є наявність попиту на страхові послуги і страховиків які здатні задовольнити ці потреби» [1]. Цей політекономічний підхід повністю розкриває суть ринку страхових послуг.

Якщо проаналізувати історію становлення сучасного інституту страхування, то без розвинутої системи захисту функціонувати економіка не зможе. Адже, останнє стало невід'ємним елементом, який надає безпеку в умовах нестабільності економіки.

Сучасний ринок страхових послуг залишається найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків України [2, с.77]. Станом на 2016 рік загальна кількість страхових компаній становить 323, у тому числі страхових компаній «life» – 43, а СК «non-life» – 280, але тенденція їх кількості йде до зниження (див. рис. 1).

Рисунок 1. – Динаміка кількості страхових компаній в Україні за період з 2012 року по вересень 2016 року

Джерело: складено авторами на основі [5].

Зменшення кількості страхових компаній можна пояснити посиленням контролю з боку Національного комітету фінансових послуг щодо порушення вимог діяльності компаній, що працюють на ринку фінансових послуг. Унаслідок підвищення вимог до діяльності страховиків, обмеженості платоспроможного попи-

ту клієнтів на послуги страхування, можливий подальший вихід із ринку операторів страхових послуг [2].

За даними таблиці 1 найбільші показники страхових внесків (премій) у 2016 році – 24884,20 млн.грн., що на 3 125,5 млн.грн (14,4%) більше від суми 2015 року (21718,70 млн.грн.). Це викликано зі збільшенням доходів населення та істотним сповільненням інфляції. Обсяг валових виплат в 2016 році в порівнянні з 2015 збільшився на 1596,5 млн.грн. (34,2%) (див. таблицю 1).

Показники валових страхових виплат і чистих страхових виплат у 2016 році значно зросли, але таку тенденцію не можна вважати позитивною, адже рівень чистих виплат також збільшився, і цей факт негативно впливає на ефективність діяльності страхових компаній. Темп зростання страхових виплат значно перевищують темпи зростання страхових платежів, що є негативним фактором.

Таблиця 1

Страхова діяльність за період 2015-2016 рр., млн.грн.

	вересень 2015	вересень 2016
Валові страхові премії	21718,70	24884,20
Валові страхові виплати	4674,80	6271,30
Рівень валових виплат, %	21,5%	25,20%
Чисті страхові премії	16746,40	19588,40
Чисті страхові виплати	4577,90	6046,30
Рівень чистих виплат, %	27,30%	30,87%

Джерело: складено авторами на основі [4].

За період 2015-2016 років спостерігається тенденція щодо збільшення страхових резервів на 12,9 % (у 2015 році резерви становлять 17 244,7 млн.грн., а в 2016 році – 19 477,1 млн.грн. [4]). До такого росту призвело проведення переоцінки активів за справедливою вартістю [3].

Основними проблемами розвитку українського страхового ринку є:

1. Недосконала система правового забезпечення та державного регулювання страхової діяльності.

2. Немає чіткого бачення стратегічного розвитку вітчизняного ринку страхових послуг та його окремих складових.

3. На ринку страхових послуг помітно відчувається недостатність кваліфікованих фахівців страхової справи.

4. У зв'язку з погіршенням фінансового стану населення падає попит на послуги страхових компаній.

5. Відсутність надійних довгострокових інструментів, а також гарантій збереження та повернення вкладених коштів.

6. Відсутність довіри населення та суб'єктів господарювання до страхових компаній [3].

Події останніх трьох років попри всі негативні наслідки спрямували Україну на чіткий шлях євроінтеграції. Євросоюз – це не тільки система загальнолюдсь-

ких цінностей, це також система економічних зв'язків та безпеки. В економіці Євросоюзу велике значення приділяють послугам страхового ринку. Ми вже знаходимось на початку євроінтеграції, а подальша розбудова та поглиблення взаємовідносин між Україною та ЄС починає формувати в українців правильне відношення до страхування, адже життя людини дуже вразливе і ми не можемо передбачити, які події відбудуться завтра. Пом'якшити наслідки непередбачених випадків безпосередньо допоможе страхування. Це і збільшить безпеку нестабільної економіки України.

Література

1. Гвозденко А. А. Страхование : учеб. / А. А. Гвозденко — М: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. — 464 с.
2. Ільчук В. П. Проблеми розвитку страхового ринку в Україні [Електронний ресурс] / В. П. Ільчук, В. В. Ануля // Фінансові дослідження. — 2016. — № 1. — С. 76–80. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/find_2016_1_11
3. Лук'яненко І. Г. Сучасні тенденції функціонування та напрями реформування страхового ринку України / І. Г. Лук'яненко, В. В. Сінельнік // Економічний вісник університету. — 2015. — №27/1: Економічні науки — С. 221–227
4. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://nfp.gov.ua/>
5. Слободянюк Н. О. Стан страхового ринку України на сучасному етапі, проблеми та перспективи його розвитку [Електронний ресурс] / Н. О. Слободянюк, Г. Ю. Прокопчук // Молодий вчений. — 2016. — № 5. — С. 166–170. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_5_45

УДК 32.019.51:21/29

Є.І. АРКУШИНА,

студентка факультету історії та права

Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

СВІТОВІ РЕЛІГІЇ ТА ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА СУПЕРЕЧНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена розгляду впливу світових релігій на політику. Вивчено їх особливості, історичні зміни та перспективи розвитку. Також приділено увагу основним протиріччям та шляхам їх уникнення.

Ключові слова: релігія, політика, іслам, буддизм, християнство.

Постановка проблеми. Проблема дослідження полягає у наявності суперечливих поглядів на релігію як таку, її роль у політиці та у житті суспільства. Це пов'язане з недостатнім усвідомленням масштабів впливу, ролі та форм участі релігії в політиці.

Стан дослідження. Всебічні дослідження цієї теми залишаються актуальними незалежно від часу та обставин. Дана проблема є динамічною, тісно пов'язана із світовими процесами, міжнародною політикою та повсякденним

життям людини, розглянута у роботах зарубіжних вчених, проте недостатньо вивчена вітчизняними науковцями.

Виклад основного матеріалу. Релігія була і залишається одним із найважливіших чинників розвитку суспільства та розвитку будь-якої цивілізації. Її місце в житті того чи іншого народу визначається різними обставинами: рівнем розвитку суспільства, суспільної свідомості, культури, традиціями, впливом інших соціально-політичних утворень.

У сучасному світі вплив релігії визначається її вмінням адаптуватись до реалій суспільства, на яке буде здійснюватися вплив.

Вплив релігії реалізується через функції, що вона здійснює у суспільстві. Виконання цих функцій демонструє те, що релігія претендує на регламентацію життя конкретної людини та суспільства в цілому. Наприклад, це заборона на всі види образотворчого мистецтва в ісламі, на науку в середньовічній Європі, та вплив на політику (політична діяльність римо-католицької церкви в дусі концепції Августина Блаженного і Фоми Аквінського).

Головне зіткнення релігій, яке було раніше і продовжується зараз — це, як зазначав у своїй праці «Зіткнення цивілізацій» С. Хангтінгтон, зіткнення західної цивілізації та релігії з ісламською. Це можна назвати глобальним конфліктом, ступінь ескалації якого дуже висока та шляхи до вирішення якого ще не знайдені [1]. Це пояснюється тим, що між цими цивілізаціями та релігіями мало спільного та дуже багато розходжень. Тому між Заходом та ісламським світом ведеться квазівійна, яка приносить свій негатив обом сторонам конфлікту. Більшою мірою ця війна — цивілізаційна, ніж ідеологічна. В даному випадку цей конфлікт лише підживлюється ідеологією. Обидві цивілізації цілком могутні, та як наслідок кожна з них у будь-який спосіб розширює межі свого впливу.

Переконаливим чинником, що пояснює як міжісламські конфлікти, так і конфлікти поза його межами, є відсутність в ісламі однієї або декількох стрижневих країн [1].

Існує думка, що у XXI столітті назриває не «зіткнення цивілізацій», а зіткнення вір, межі яких проходять вище «традиційних» культурно-цивілізаційних бар'єрів [2]. Іслам не є малозначущим елементом долі людства. Чисельність мусульман зросла до трьохсот мільйонів віруючих і при цьому зростає з кожним днем, тому що в більшості ісламських країн народжуваність перевищує смертність, а також тому, що релігійна пропаганда постійно набирає нових послідовників серед племен, які все ще знаходяться в стані варварства [3].

Тисячоліття людської історії доводять, що релігія — це не «маленька відмінність», а, можливо, найглибша відмінність, яка тільки існує між людьми. Повторюваність, масштаби і запеклість воєн уздовж ліній розломів значно збільшуються вірою в різних богів [1].

Щодо буддизму слід зазначити, що протягом останніх років він має великий вплив як нова ідеологія. Окрім цього, тенденція до активного співіснування останнім часом змінила позиції буддизму, перетворивши його з феномену азійської культури на явище значною мірою наднаціональне. Наприклад, одним з перших європейців, який звернув увагу на буддизм, є німецький філософ А. Шопен-

гауер, який запозичив у буддизмі ідею нірвани, яку розумів як повну безтурботність [4].

За А. Шопенгауером, буддизм — це найвища релігія; етичні вчення буддизму є загальноприйнятими всією Азією, виключаючи ті райони, де переважає «огидне вчення ісламу» [4]. Починаючи з кінця ХІХ століття поширюється масова зацікавленість буддизмом серед західної інтелігенції.

Зазначимо, що головним зіткненням в області релігій, що співвідноситься з політикою, є зіткнення ісламської цивілізації з західним, християнським світом. Це тягне за собою появу нових політичних проблем, які є актуальними у наші часи та мають бути вирішеними.

У сучасній науці назріла потреба у дослідженні феномену політичного ісламу, розгляді його не як винятково ізольованого явища, а як частини всесвітнього процесу політизації релігій.

Іслам не є унікальною релігією в тому сенсі, що не відокремлює релігійну сферу від політичної. Інші релігії, зокрема, три напрямки християнства (православ'я, католицизм, протестантизм), характеризуються ідентичним підходом до політики. Уявлення про унікальність ісламу виникло на ґрунті його порівняння з західними версіями християнства, які пройшли через процес секуляризації.

Політизація релігії — це не використання релігії в політичних цілях, а процес «виявлення» політичної складової релігії. Політична релігія — не «єресь», а та ж сама релігія, що обернулася своєю політичною стороною [5].

Причини ворожнечі між християнством та ісламом кореняться у природі цих двох релігій і заснованих на них цивілізаціях. З одного боку, конфлікт породжений відмінностями між ними, і перш за все, розумінням ісламу як способу життя, що виходить за межі релігії і політики та об'єднує мусульман; це суперечить західно-християнській концепції відділення того, що належить Богові від кесаревого. Однак конфлікт відбувався і через подібності двох релігій. Обидві вони монотеїстичні і, на відміну від політеїстичних, не можуть з легкістю приймати нових богів, обидві описують світ в дуалістичних поняттях «ми» і «вони». Обидві універсалістичні і претендують на роль єдиної правильної віри, до якої можуть приєднатися всі люди. Обидві релігії — місіонерські за характером і засновані на вірі в те, що їх послідовники зобов'язані звертати невіруючих в цю єдину істинну віру. Іслам поширювався через завоювання так само, як і християнство. Паралельні концепції «джихаду» і «хрестового походу» не тільки нагадували одна одну, а й відрізняли дві віри від інших світових релігій. Жорсткий конфлікт між ісламом і християнством часом був породжений демографічним зростанням або навпаки, економічним розвитком і занепадом, технологічними змінами та інтенсивністю релігійних переконань [1].

Першим елементом того, що пізніше стане європейською цивілізацією, була грецька спадщина. Саме в Греції зародилася філософська думка. Народилася раціональність, наукова думка, яка з Платоном і Аристотелем досягла своєї вершини і плодами якої ми користуємося дотепер. Цей філософський образ думки наклав відбиток і на римлян. Але вони внесли в нього новий елемент, а саме ідею про імперію, в межах якої панує мир, що спочивають на справедливих законах.

Якщо Греція знаходиться біля витоків раціональної думки, то Рим дав світові право, ідею про те, що відносини між людьми повинні визначатися нормами або правилами, що дають кожному те, що йому належить, а також ідею про те, що ці права можуть бути запропоновані лише законною владою.

Третім складовим елементом європейської цивілізації є християнство. Відзначимо, що саме завдяки християнству ми успадкували культуру Греції і Риму. Без нього Афіни і Рим були б для нас такими ж чужими, якими є сьогодні цивілізації Стародавнього Єгипту і Вавилону.

Іншим найважливішим внеском християнства в нашу цивілізацію є концепція особистості. Фундаментальне твердження біблійної антропології полягає в наступному: людина була створена за образом і подобою Божою. Кожна людина священна, вона є носієм абсолютної цінності, сили і ніколи не повинна бути простим знаряддям в чийсь руках. З подібного сприйняття людини, з цієї концепції особистості і випливає сьогоднішня ідея про права людини. Правда і те, що вона лише поступово утвердилася в умах людей, але ця думка бере початок в християнській ідеї про людину як унікальну і неповторну особистість.

Третій важливий внесок християнства в європейську цивілізацію стосується питання про відносини між громадянським суспільством і державою.

Християнин не пов'язаний ні з якою політичною системою. Це лояльний, але критично мислячий громадянин. Слова Христа про поділ духовної та світської влади означають засудження будь-якої спроби абсолютизувати політичну владу.

Коли політична влада або соціальна система претендують на те, що мають абсолютний і остаточний характер, християнин займає, або мав би зайняти в подібній ситуації, критичну позицію. Церква рішуча в тому, що стосується захисту своєї свободи і свого особливого становища всередині самої держави, в тому, що вона виконує особливу місію, яка належить лише їй одній.

Існує значна відмінність між східною і західною концепціями взаємин духовної і світської влади. З IV ст. Константинопольська церква підкорилася волі імператора і надавала слабкий опір його втручанням в свої внутрішні справи. Ця спадщина перейшла пізніше Царській Росії та іншим країнам православної традиції, де церква не надто активно протистояла тиску політичної влади.

На Заході церква з набагато більшим успіхом захищала свої права перед державою. Щоправда, зовнішні умови значно допомогли їй в цьому. У той час як Західна імперія впала в V ст. під ударами варварів, Східна імперія продовжувала існувати ще тисячу років. Так, на Заході папство стало єдиним духовним і моральним авторитетом і єдиною сполучною ланкою культури між державами, що з'явилися після навали німецьких і слов'янських народів. Церква змогла поділитися своїм досвідом з молодими націями і змусити їх прийняти свою доктрину поділу влади. У візантійській церкві не було такого шансу, що частково може пояснити і теперішнє становище православної церкви [6, С. 90–97].

Спостерігаємо глибоку проблему змішування релігії і політики. Основи релігії — це моральність, чистота, віра і мудрість, в той час як основа політики —

влада. З історії відомо, що часто релігія використовувалася з метою надання легітимності можновладцям і виправдати використання ними цієї влади.

Коли релігію використовують для політичних забаганок, їй доводиться переступати свої моральні ідеали і деградувати під впливом мирських потреб політики. Саме в цих обставинах релігію використовували щоб виправдати війни і захоплення чужої території, переслідування, жорстокості, повстання, руйнування творів культури і мистецтва.

Буддистський підхід до політичної влади — це забезпечення моральності і відповідальне використання громадського впливу. Будда проповідував вчення про ненасильство у світі. Він не схвалював насильство або знищення життя і заявляв, що не існує поняття «справедлива війна» [7].

Висновки. Життя людей в суспільстві регулюється законами і приписами, економічними умовами, встановленими в цій країні. Також воно регулюється умовами, що накладаються державними інститутами, на які впливає політична ситуація. На прикладі основних релігій проаналізовано їх вплив та зміни у суспільстві та перспективи розвитку. У сучасному світі вплив релігії визначається від її вміння адаптуватись до реалій суспільства, на яке буде здійснюватися вплив. Головним зіткненням в області релігій, що співвідноситься з політикою, є зіткнення ісламської цивілізації із західним, християнським світом, що тягне за собою політичні проблеми, що є актуальними у наші часи та повинні бути вирішені на світовому рівні.

Література

1. Хантингтон Самюель. Столкновение цивилизаций [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://royallib.com/book/hantington_samyuel/stolknovenie_tsivilizatsiy.html
2. Дмитрієв А. В. Конфліктологія: Навчальний посібник / Дмитрієв А. В. — М.: Гардаріки, 2000. — 320 с.
3. Servier A. L'islam et la psychologie du musulman / Andre Servier // Preface. — 1923
4. Лантух А. П. Релігієзнавство: Курс лекцій і довідковий матеріал / А. П. Лантух, Г.М. Холап. — Донецьк: «ВІК», 2006. — 306 с.
5. Семедов С.А. Политический ислам в современном мире: дисс. доктора философ. наук: 09.00.13 / Семедов Семед Абакаевич. М., 2009. — 367 с.
6. Роде Ф. Роль христианства в европейской цивилизации / Роде Ф. Европейский альманах. История. Традиции. Культура. М., Наука, 1993. — С. 90—97.
7. Базирувиха А.М. Буддизм и его влияние на отечественную и мировую культуру / А.М. Базирувиха // материалы студенческой конференции «Отечественная культура в контексте мировой культуры». — М.: — 2014.

А.М. ВОЛЬФ,

студентка Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Н.Я. КУТАРЕНКО,

кандидат економічних наук,

асистент кафедри економіки підприємства та управління персоналом

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ВПЛИВ ФАКТОРІВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Перехід підприємств до відкритої системи не можливий без впливу факторів зовнішнього середовища на суб'єкт господарювання. Будь-яке підприємство чи організація незалежно від форми власності та виду діяльності знаходиться і функціонує у певному середовищі, яке безпосередньо або частково впливає на нього. Вивчення факторів впливу займає важливе місце у побудові стратегії підприємства і у цілому у діяльності суб'єкта господарювання. Інформація про безпосередній вплив чинників зовнішнього середовища та можливість пристосовуватися до змін — є важливою складовою стратегічного успіху підприємства.

Не стабільність середовища призводить до необхідності його вивчення і, звичайно, кожне підприємство повинно не тільки знати природу його змін, але й вміти реагувати на ці зміни: недоліки в пристосуванні до середовища можуть стати причиною невдалого бізнесу взагалі.

Згідно з визначенням американського дослідника Джеральда Белла, зовнішнє середовище містить такі елементи, як споживачі, конкуренти, державні заклади (інституції), фінансові організації, джерела трудових ресурсів, тощо [1].

Елвар Елбінг зробив висновок, що фактори зовнішнього середовища доцільно поділяти на дві групи:

- прямої дії, тобто ті, що безпосередньо впливають на діяльність організації й залежать від цієї діяльності: постачальники, конкуренти, споживачі, профспілки, закони.

- непрямої дії, тобто на діяльність організації вони впливають не безпосередньо, а через певні механізми й взаємини: економіка країни, соціокультурні фактори, міжнародні події, політика, науково-технічний прогрес [2].

Фактори прямого впливу часто ототожнюють з факторами мікросередовища, а фактори непрямого впливу з - макросередовищем підприємства.

Одними із складових маркетингового дослідження зовнішнього середовища підприємств є STEP — аналіз (аналіз впливу зовнішнього середовища на стан конкурентоспроможності підприємства). STEP-аналіз — Social (соціальний), Technological (технологічний), Economical (економічний), Political (політичний).

Аналіз STEP-чинників забезпечує ряд переваг:

1. Коли керівник і його найближчі співробітники працюють з STEP-чинниками, вони починають думати про зовнішнє оточення, а не тільки говорити про нього.

2. У працівників з'являється "бачення" зовнішнього оточення. Виховується культура обліку зовнішніх чинників.

3. Вільно пересуваючись від чинника до чинника, аналітик вибудовує цілісну картину зовнішнього оточення.

4. Виникає стійка звичка роздумувати над зовнішнім оточенням і не захоплюватися внутрішніми проблемами.

При аналізі зовнішнього середовища, враховують наступні чинники:

1. Соціальний: При вивченні і аналізі цього чинника з'ясовують відношення людей до роботи і якості

життя, звичаї працівників проживаючих в районі дії організації, зростання населення, демографію.

2. Технологічний: Потрібно наперед побачити, як буде розвиватися техніка в даній галузі і як це вплине на виробництво нашої продукції.

3. Економічний: Для розгляду цього чинника необхідно аналізувати інформацію в країні, безробіття продуктивність праці, процентну ставку банків, структуру населення, рівень утворення робочої сили.

4. Політичний: Визначення впливу цього чинника здійснюється через дослідження та передбачення намірів уряду, виявлення і аналізу тих засобів, які використовує уряд і місцеві органи влади для проведення своєї безпосередньої політики [3, с.186].

Фактори зовнішнього середовища пов'язані між собою рівнем сили, з якою переміна одного фактора впливає на інші складові.

При визначенні впливу на діяльність підприємства зовнішнього середовища важливо розуміти, що характеристики середовища відмінні, але тісно пов'язані з його факторами. Характеристики взаємозалежності, складності, рухливості та невизначеності описують фактори як прямої, такі непрямої дії.

Зовнішнє середовище водночас забезпечує підприємство необхідними ресурсами, для подальшої діяльності, адже і постачальники ресурсів, і споживачі продукції є елементами даного середовища, а отже підприємство змушене реагувати на його зміни та пристосовуватися до його особливостей.

Література

1. Шостак Л.В. Корпоративне управління [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/2898/3/korporupr.pdf>.
2. Новак В. О. Організаційна поведінка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1628041458979/menedzhment/zovnishnye_seredovische
3. Василенко В.О., Ткаченко Т.І. Стратегічне управління підприємством. Навчальний посібник. — Вид. 2-ге, виправл. і доп. За ред. Василенка В.О. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 400 с.

О.Є. ВОСТРИКОВА,

студентка факультету психології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Н.В. ЗАВ'ЯЗКІНА,

кандидат психологічних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ОБРАЗУ ТІЛА

Анотація: У статті проводиться аналіз підходів до вивчення розладів харчової поведінки та образу тіла, досліджуються теоретичні основи взаємозв'язку між даними феноменами.

Ключові слова: харчова поведінка, булімія, розлади харчової поведінки, анорексія, образ тіла.

Постановка проблеми. Особливої уваги заслуговує проблематика взаємозв'язку образу тіла та досить розповсюджених, на сьогодні, розладів харчової поведінки. Враховуючи те, що етіологія даного спектру розладів включає вагомий соціальні елементи, образ тіла є тією заломлюючою ланкою системи взаємовідносин особистості з існуючими стандартами краси, що наявні у суспільстві. Побічний, неопосередкований зв'язок між образом тіла та розладами харчової поведінки недостатньо вивчений та залишає за собою простір для досліджень. Відомим є взаємозв'язок тіла та психіки, і те, що тіло є інструментом для роботи ідеальними психічними феноменами. Відповідно, додаткове, більш диференційоване вивчення питань взаємозв'язку образу тіла з тенденціями до виникнення тієї чи іншої харчової девіації, дозволить розвивати більш ефективні методи роботи з саморуйнівною, патологічною поведінкою особистості.

Мета статті. Провести теоретичний аналіз взаємозв'язку між феноменом образу тіла та розладами харчової поведінки.

Стан дослідження. Стосовно проблематики образу тіла та харчової поведінки наявні розробки вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, питанням порушення харчової поведінки займалися такі дослідники як М.В. Коркіна,

І. Г. Малкіна-Пих, Брунна Тушен-Каф'є, Ірмела Флорин, В. Бройтигам, Ф. Александер. Феномен образу тіла детально розглядається в роботах Д.А.Леонтьєва, Е.Т.Соколової, А.А.Налчаджян, Г. Хэда, Дж. Чанлипа, Д. Беннета, Р. Шонса, С. Фишера та ін.

Виклад основного матеріалу. Образ тіла виступає однією з найважливіших категорій вивчення в психології, що обумовлено її вагомістю та значенням у питанні психологічних аспектів благополуччя особистості.

На сьогодні існує багато підходів до даного феномену. Однак, проаналізувавши існуючі наукові погляди можна пересвідчитись, що образ тіла є одним з основних компонентів самосвідомості особистості і відіграє ключову роль на всіх рівнях її функціонування, починаючи з перцептивного рівня самосприймання, закнчуючи окремою специфічною поведінкою.

Так, під образом тіла розуміється система уявлень людини про фізичну сторону власного. Образ тіла не є пасивною сталою характеристикою, він динамічний і формується самою людиною в процесі активної діяльності [4].

Сприймання і оцінка тілесних форм носить емоційне забарвлення і здійснюється як на інтерсуб'єктивному, так і на інтрасуб'єктивному рівні. Оцінка пов'язана із з порівнянням своїх зовнішніх даних із зовнішніми даними інших людей, другий - з переживанням задоволеності від сприйняття форм і якостей своєї тілесної самості, яка відображає ступінь відповідності зовнішності вимогам, що особистість пропонує собі [5].

Отже, образ тіла включає в себе два основних компоненти: **оціночний та перцептивний**

Так, оціночний компонент включає в себе:

- 1) глобальну оцінку тіла (задоволеність чи незадоволеність)
- 2) емоції і почуття з приводу зовнішності
- 3) когнітивний аспект (переконання щодо тіла)
- 4) відповідну поведінку

Ставлення до тіла розвивається в результаті інтерналізації соціальних оцінок, які суб'єкт отримує від однолітків, членів сім'ї та інших значущих. Оцінки оточуючих впливають на суб'єктивний характер сприйняття своєї зовнішності, а переконання людини й особливості його поведінки можуть впливати на характер зворотного зв'язку, одержуваної з боку оточуючих. Феномен атрибутивної проєкції, коли індивід робить припущення про те, що оточуючі сприймають його так само, як він сприймає себе, може чинити драматичне вплив на когнітивні і поведінкові складові відношення до власного тіла [3].

Перцептивний компонент заснований саме на сприйманні окремих частин та відчутті тіла вцілому. Ключову роль тут відіграє наявна схема тіла та пропріорецепція.

Звичайно, оціночний та перцептивний компоненти тісно взаємопов'язані між собою, складають одне ціле та функціонують в системі [5].

Дослідження порушень образу тіла, відповідно, розглядають порушення:

- 1) сприймання власного тіла;
- 2) афективно-когнітивного компонента образу тіла;
- 3) психосемантичного, концептуального компоненту образу тіла;
- 4) поведінкового компонента образу тіла.

На перцептивному рівні знаходиться неадекватне оцінювання фізичних характеристик свого тіла. На афективно-когнітивному рівні виникає страх зміни ваги, роздуми про їжу і стурбованість, невдоволення своєю фігурою і вагою. У підсумку на поведінковому рівні проявляється поведінка компенсаторного характеру, яка регулює неадекватні перцепції, афективно-когнітивні симптоми і концептуальні компоненти образу тіла [6].

Описання поняття та складових образу тіла допомагає краще зрозуміти природу та проблему його зв'язку з особливостями харчової поведінки.

Під харчовою поведінкою розуміється ціннісне ставлення до їжі та її вживання, стереотип харчування. Харчова поведінка людини спрямована на задово-

лення не тільки біологічних і фізіологічних, але також психологічних і соціальних потреб. Стиль харчування відображає емоційні потреби і душевний стан людини.

Останнім часом все частіше зустрічаються випадки порушень харчової поведінки, таких як нервова анорексія, булімія, переїдання, тощо. Враховуючи те, що етіологія даного спектру розладів включає вагомні соціальні елементи, образ тіла є тією заломлюючою ланкою системи взаємовідносин особистості з існуючими стандартами краси, що наявні у суспільстві [7].

Кожне з порушень має свої особливості розвитку і протікання, але виникають вони внаслідок наявних конфліктів особистості з зовнішнім світом. Широкого розповсюдження набувають захворювання нервової анорексії та булімії, розладами даного типу страждають біля 4% молодих жінок, рідко це явище може зустрічатися у чоловіків.

Харчова поведінка оцінюється як адекватна або девіантна, перш за все, залежно від значення, яке людина приділяє їжі. Згідно із МКБ-10 передбачені 2 типи розладів харчової поведінки: нервова анорексія та нервова булімія.

Нервова (психічна) анорексія - захворювання, якому характерне свідоме обмеження в їжі з метою схуднення та вторинні соматоендокринні розлади, які виникають при цьому, також зростаюче фізичне виснаження.

Основним симптомом нервової анорексії є свідома відмова від їжі, що призводить до значного схуднення хворого.

DSM- IV рекомендує для постановки діагнозу «нервова анорексія» чотири критерії:

A. Відмова підтримання нормальної маси для відповідного віку і зросту.

B. Явно виражений страх перед збільшенням маси або об'єму тіла.

C. Порушення в сприйнятті власної фігури і маси тіла, перебільшений вплив цих зовнішніх характеристик на самооцінку.

D. Наявність у жінок аменореї, тобто відсутність принаймні трьох наступних один за одним менструальних циклів [2].

Рекомендоване комплексне лікування анорексії, що включає медичний та психотерапевтичний підхід.

Буллімія- жадібне, неконтрольоване і надмірне поїдання їжі, яке носить характер періодично наступаючих епізодів. Розлад, зазвичай, починає розвиватися у зв'язку з міжособистісним конфліктом у будь-якій сфері життя Виділяють наступні критерії нервової булімії:

1) постійна заклопотаність їжею і непереборна тяга до їжі навіть в умовах відчуття ситості;

2) спроби протидіяти ефекту ожиріння від їжі, що з'їдається за допомогою таких прийомів, як виклик блювоти, зловживання проносними засобами, голодання, використання препаратів, що пригнічують апетит;

3) нав'язливий страх ожиріння [1].

Висновки. Проведений аналіз таких понять як образ тіла та розлади харчової поведінки, дозволяє описати наявність зв'язку між ними.

Порушення адекватності образу тіла призводить до дезадаптивності особистості, викликає серйозні труднощі в спілкуванні та інші характерологічні зміни,

що перешкоджають процесам нормальної адаптації в широких сферах соціального життя. Зокрема, наводяться дані, згідно з якими задоволеність фізичним виглядом має високу кореляцію з задоволеністю своїми психічними якостями. У таких випадках, коли власний фізичний недолік ясно усвідомлюється і фруструє особистість, можуть розгортатися процеси компенсації і зверхкомпенсації, що реалізуються у поведінковому компоненті.

Стосовно харчової поведінки це може приймати форми самоіндукованої блювоти, зловживання проносними і сечогінними, різноманітними дієтами, надмірною фізичною активністю. Так, розлади харчової поведінки завжди супроводжуються порушенням образу тіла на тому чи іншому рівні. Можна припустити, відповідна робота з образом тіла, націлена на його гармонізацію, в свою чергу, може призвести до позитивних змін при наявності харчових девіацій.

Отже, є актуальним подальше дослідження практичної спрямованості взв'язку між образом тіла та харчовою поведінкою.

Література

1. Коркина М.В., Лакосина Н.Д., Личко А.Е. Психиатрия: Учебник. — М.: Медицина, 1995. — 608 с.
2. Международная статистическая классификация болезней и проблем, связанных со здоровьем. 10 пересмотр = International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems: Tenth Revision. — Москва: Медицина, 2003. — Т. 1-4. — 2440 с.
3. Налчаджян А. А. Психологическая адаптация: механизмы и стратегии / А. А. Налчаджян. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Эксмо, . — 368 с.
4. Слотина, Т.В. Психология личности [Электронный ресурс]: учебное пособие / Т.В. Слотина. — СПб.: Питер, 2010. — 304 с. — Режим доступа: <http://ibooks.ru/product.php?productid=21516&cat=1084&page=1>
5. Соколова Е. Т. Самосознание и самооценка при аномалиях личности. М., 1989.
6. Столин В.В. Проблема самосознания личности с позиции теории деятельности А.Н.Леонтьева. — В кн.: А.Н.Леонтьев и современная психология. М., 1983.
7. Фролова Ю.Г., Скугаревский О.А. Социальные факторы формирования негативного образа тела // Социология. — 2004. — № 2. — С. 61–68.

О.С. ГРЕБЕНЮК, С.А. КРЕНЦ,

студенти фінансового факультету Університет митної справи та фінансів

Л.О. ЗАВОЛОКА,

науковий керівник, старший викладач кафедри фінансів суб'єктів господарювання та страхування, Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро

СУЧАСНИЙ СТАН ТА АНАЛІЗ РОЗВИТКУ РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Актуальність. Страхові компанії посідають особливе місце в процесі залучення вільних коштів населення в економіку країни. Вони здатні виконувати функції інституціональних інвесторів, мобілізуючи значну частину фінансових ресурсів юридичних і фізичних осіб та спрямовуючи їх у різні види інвестицій. За допомогою страхування можна забезпечити стимулювання інвестиційної діяльності

через здійснення страхових операцій за видами страхування. Крім того, страхування життя є важливою складовою в системі страхового та соціального захисту населення та джерелом інвестування національної економіки через свою здатність спрямовувати вільні кошти населення (внески страхувальників) на їх заощадження, а не на споживання. В Україні ж страховий ринок є досить нерозвинутим.

Мета роботи полягає в визначенні особливостей страхування життя України та факторів які стримують розвиток страхового ринку та зокрема такого виду страхування, як страхування життя.

Страхування життя в усьому світі — один з найбільш сильних інструментів вирішення соціальних проблем. У багатьох країнах уже давно склалася система взаємодоповнюючого соціального захисту: державне соціальне забезпечення, групове страхування співробітників підприємств, індивідуальне страхування. В Україні надходження страхових премій зі страхування життя не перевищує 4 % від надходження страхових премій в цілому по страховому ринку і займає лише близько 5 % усього ринку.

Страховий ринок поєднує в собі дві категорії, з одного боку — це специфічна сфера грошових відносин, об'єктом якої є купівля-продаж страхової послуги, тобто «вторинної послуги», попит на яку багато в чому залежить від стану «первинного ринку» товарів і послуг [1, с. 76]; з іншого боку, страховий ринок — це складна інтегрована система страхових та перестрахових організацій, які в сукупності здійснюють страхову діяльність.

Ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній станом на 30.09.2016 становила 323, у тому числі СК "life" — 43 компаній, СК "non-life" — 280 компаній, (станом на 30.09. 2015 рік — 368 компанії, у тому числі СК "life" — 50 компаній, СК "non-life" — 318 компаній). Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення, так станом на 30.09.2016 порівняно з аналогічною датою 2015 року, кількість компаній зменшилася на 45 СК [2] (табл.1).

Кількість страхових компаній	2013	2014	2015	Станом на 30.09.2016
Загальна кількість	407	382	374	343
в т.ч. СК "non-Life"	345	325	319	298
в т.ч. СК "Life"	62	57	55	45

Таблиця 1 — Кількість страхових компаній в Україні станом на 30.09.2016 рік

За період з 2014 по 2016 роки на страховому ринку України прослідковується негативна динаміка. Через нестабільну економічну та політичну кількість страхових компаній, і зокрема страхових компаній зі страхування життя щорічно зменшується (рис. 1).

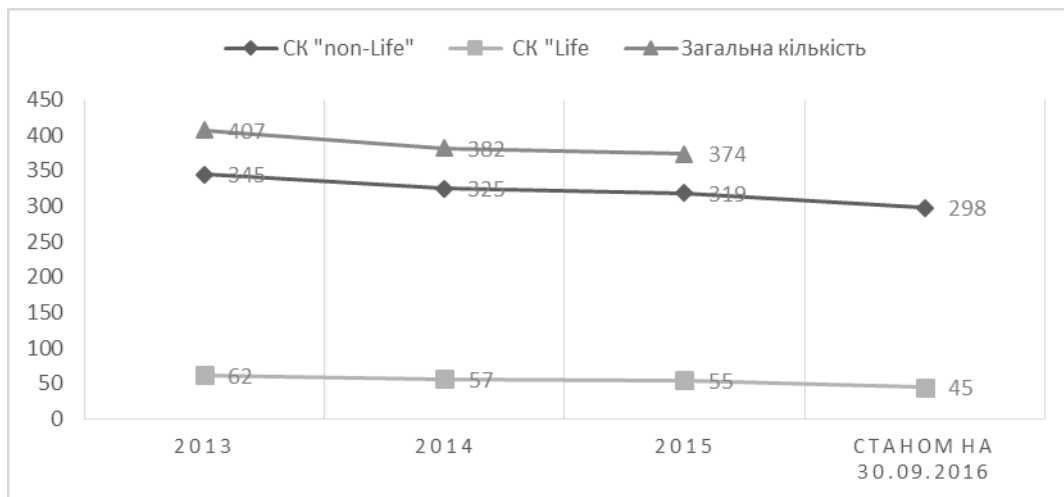

Рисунок 1 – Динаміка кількості страхових компаній в Україні за 2013-2016 рр. [2]

Відповідно до графіка ринок страхування життя України є достатньо монополізованим, в 2016 році спостерігається лише 45 страхових компаній зі страхування життя.

Що ж до валових страхових платежів (премії, внески) при страхуванні життя за 9 місяців 2016 року, вони становили 1 987,2 млн. грн., що на 32,2% більше, ніж за 9 місяців 2015 року (станом на 30.09.2015 – 1 503,3 млн. грн.). Структура валових надходжень страхових платежів (премій, внесків) станом на 30.09.2016 має такий вигляд:

- 1 894,8 млн. грн. (або 95,4%) – що надійшли від фізичних осіб;
- 92,4 млн. грн. (або 4,6%) – що надійшли від юридичних осіб.

Станом на 30.09.2016 року зменшилась кількість застрахованих фізичних осіб на 13,7% або на 653 765 осіб (станом на 30.09.2015 застраховано 4 765 558 фізичних осіб, станом на 30.09.2016 – 4 111 793 фізичні особи). Протягом 9 місяців 2016 року застраховано 1 236 917 фізичні особи, що на 22,1% або на 223 793 особи більше проти відповідного періоду 2015 року (за 9 місяців 2015 року застраховано 1 013 124 фізичних осіб).

Структура валових страхових премій та виплат із страхування життя зображена на рисунках 2 та 3.

Обсяги надходжень валових страхових платежів та валових страхових виплат за 2013 – 2015 рр., станом на 30.09.2016 рік, зображено на рис. 4.

Обсяг валових страхових виплат із страхування життя станом на 30.09.2016 становив 299,1 млн. грн., що на 20,4% менше в порівнянні з відповідним періодом 2015 року (станом на 30.09.2015 – 375,6 млн. грн.).

Основною причиною стримування розвитку страхування життя є недовіра до страхових компаній. Також велику роль у розвитку страхування життя займає рівень життя і заробітна плата населення. Тому для пересічного громадянина платіж на страхування життя зазвичай є досить проблематичним [3].

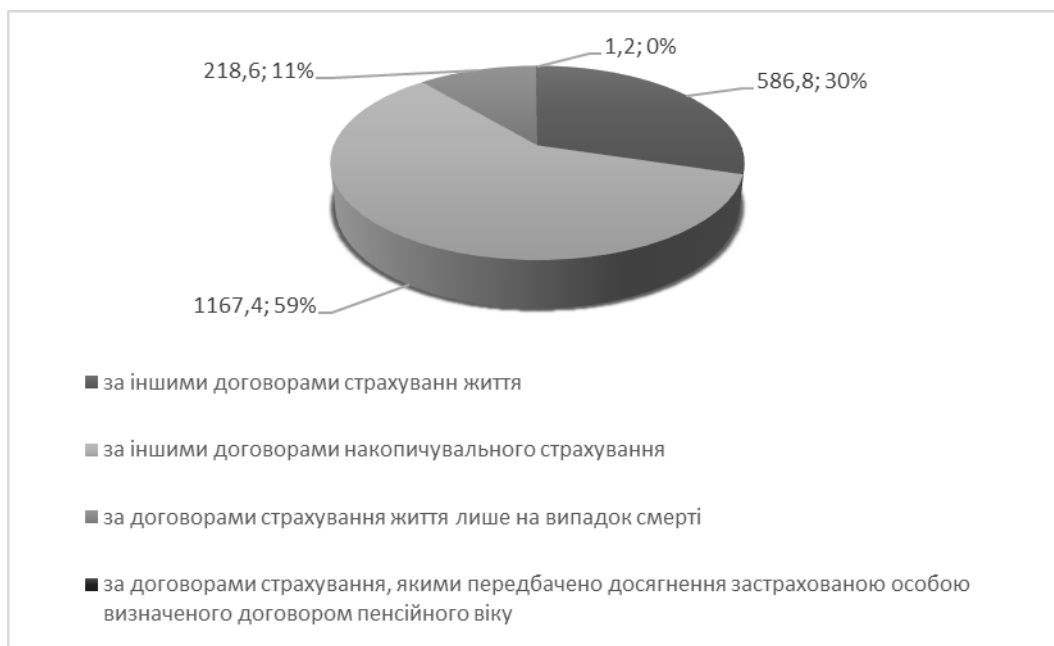

Рисунок 2 – Структура валових страхових премій із страхування життя станом на 30.09.2016 (млн. грн.) [2]

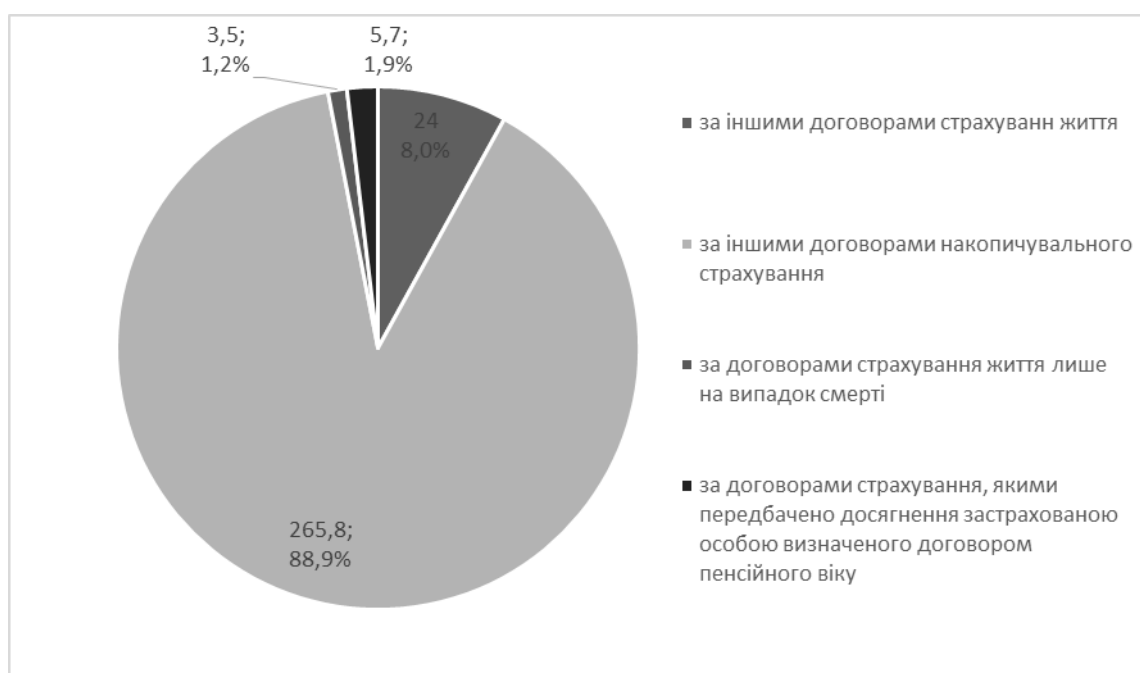

Рисунок 3 – Структура валових страхових виплат із страхування життя станом на 30.09.2016 (млн. грн.) [2]

Рисунок 4 – Динаміка страхових премій та страхових виплат зі страхування життя за 2013-2015 рр., станом на 30.09.2016 рік (млн. грн.) [2]

Висновки. Вищевикладене свідчить про важливість і необхідність розвитку страхування життя в Україні, а також те, що тільки комплексні заходи з боку держави та самих страхових компаній допоможуть постійно розвивати цей сегмент ринку фінансових послуг, передумовами якого є: поступове зростання доходів населення з тенденцією до подолання низького рівня платоспроможності; підвищення заінтересованості юридичних та фізичних осіб у захисті своїх майнових інтересів; збільшення кількості прибуткових підприємств; розвиток ринків фінансових послуг (у тому числі фондового ринку) та формування національної системи іпотечного кредитування; розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення.

Страхування життя є важливим засобом захисту рівня добробуту та забезпечення стабільності економічної системи і досить могутнім джерелом внутрішніх інвестицій. Однак, незважаючи на позитивну динаміку розвитку цього виду страхування, наша країна ще має розв'язати велику кількість проблем, пов'язаних з відсутністю відповідних традицій страхування життя, недостатньою кількістю операторів і агентських мереж, неурегульованістю вітчизняного законодавства щодо суб'єктів страхової справи.

Література

1. Железняк, В. В. Методи та підходи оцінки рівня розвитку регіонального страхового ринку / В. В. Железняк, І. Г. Аберніхіна // Проблеми економіки транспорту : зб. наук. пр. Дніпро-петр. нац. ун-ту заліз. трансп. ім. акад. В. Лазаряна. – Дніпропетровськ, 2013. – Вип. 6. – С. 76–82.
2. Підсумки діяльності страхових компаній за 9 місяців 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/sk_1%D0%86%D0%86_2016.pdf
3. Хаменко К. Проблеми ринку страхування життя в Україні / К. Хаменко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pck.kneu.edu.ua/?p=344>

А.А. ДАШЕВСЬКА,

студентка економічного факультету
Хмельницького національного університету

В.Й. БАКАЙ,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства і підприємництва
Хмельницького національного університету

СТРАТЕГІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У даній статті розглянуто поняття «соціально-економічної безпеки підприємства»; наведено загрози економічній безпеці підприємств; представлена мета забезпечення економічної безпеки підприємства. Розроблено стратегію соціально-економічної безпеки підприємств України в умовах євроінтеграційної діяльності та зазначено методіку проведення оцінювання економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: безпека, соціально-економічна безпека підприємства, єроінтеграційна діяльність.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Діяльність підприємства як складної соціально-економічної системи повинна ґрунтуватися на принципах економічної безпеки його розвитку. Європейська економічна інтеграція надає нові можливості для українських підприємств, як учасників світової економічної діяльності. Проте входження України в європейський економічний простір може спричинити істотні соціально-економічні наслідки як позитивного, так і негативного характеру для підприємств, які не виробили власної стратегії економічної безпеки. В умовах постійних економічних змін, наявності загроз як всередині, так і ззовні сучасного підприємства, необхідним є розроблення сучасної методіки оцінювання економічної безпеки підприємства, яка передбачає всебічне врахування впливу євроінтеграційних факторів та різноманітних аспектів його діяльності.

Стан дослідження. Систему економічної безпеки підприємства досліджували в своїх наукових працях такі вітчизняні дослідники, як Андрійчук В., Бакай В.Й., Барановський О., Гальчинський А., Клебанова Т., Шлемко В. та інші. Але незважаючи на вагомий їхній доробок, існує об'єктивна потреба глибшого вивчення сутності системи економічної безпеки підприємств України, а також формування точної стратегії щодо зменшення загроз діяльності вітчизняних підприємств в умовах євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. В умовах ринкових відносин, коли держава вже не несе відповідальності за результати фінансово-господарської діяльності підприємства, забезпечення безпеки стає однією з найбільш важливих і актуальних проблем його життєдіяльності.

Серед вітчизняних і зарубіжних вчених немає єдиного визначення терміну «безпека» [4]. Разом з тим, принципів розходжень у підходах до трактування

змісту даної категорії не спостерігається. Є наступні тлумачення цього поняття, це:

- становище найбільш ефективного використання ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства на теперішній час і в майбутньому;
- захищеність його діяльності від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не відбиваються негативно на його діяльності;
- комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості господарчих суб'єктів за умов ринкової економіки, які захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів;
- сукупність чинників, які забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів.

А під соціально-економічною безпекою розуміють здатність підприємства протистояти несприятливим зовнішнім та внутрішнім впливам шляхом гармонізації інтересів з метою забезпечення стійкості діяльності, мінімізації втрат та збереження контролю над власністю [5].

Необхідність постійного дотримання безпеки зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення головних цілей своєї діяльності. Рівень соціально-економічної безпеки підприємства залежить від таких факторів, як:

- безпосередні чинники виробництва;
- стабільний попит на продукцію;
- надійність постачальників;
- зовнішня конкуренція на продукцію;
- державне економічне регулювання діяльності підприємства;
- надійний захист комерційної таємниці;
- компетентність керівництва підприємства.

Джерелами негативних впливів на безпеку підприємства можуть бути:

1. Свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств-конкурентів).

2. Збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури на ринках даного підприємства, наукові відкриття та технологічні розробки, форс мажорні обставини тощо). Залежно від суб'єктної обумовленості негативні впливи на безпеку можуть мати об'єктивний і суб'єктивний характер. Об'єктивними вважаються такі негативні впливи, які виникають не з волі конкретного підприємства, або його окремих працівників. Суб'єктивні впливи мають місце внаслідок неефективної роботи підприємства в цілому або окремих його працівників [2, с. 89].

Головна мета безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективне функціонування тепер, і високий потенціал розвитку в майбутньому. До основних функціональних цілей безпеки належать [6]:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу того чи іншого суб'єкта господарювання;
- досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективно організації структури управління підприємством;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;
- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;
- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів.

Головна та функціональні цілі зумовлюють формування необхідних структуроутворюючих елементів і загальної схеми організації безпеки підприємства. Забезпечення безпеки передбачає виділення, аналіз і оцінку існуючих загроз з кожної функціональної складової та розроблення на їх основі системи протидіючих і застережних заходів.

У сучасних важких умовах господарювання та в умовах євроінтеграції перед більшістю українських підприємств стоїть проблема створення ефективної системи забезпечення економічної безпеки, яка здатна забезпечити зниження рівня загроз діяльності підприємств від впливу внутрішніх, зовнішніх та дестабілізуючих факторів, сприяти реалізації інтересів власників, працівників, партнерів підприємства та інших зацікавлених сторін.

Система забезпечення економічної безпеки підприємства повинна вирішувати такі завдання, як [3, с. 278]:

- прогнозування та організація діяльності із попередження можливих загроз економічній безпеці підприємства, в тому числі і загроз, які виникають в умовах розширення ринків діяльності;
- виявлення, аналіз і оцінка наявних реальних загроз економічній безпеці підприємства, а також прийняття управлінських рішень щодо їх нівелювання;
- забезпечення фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності підприємства в будь-який момент часу;
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення конкурентоспроможності продукції;
- підбір достатнього рівня кваліфікації персоналу та оцінка ефективності його функціонування;
- захист інформаційного середовища, комерційної таємниці та досягнення високого рівня інформаційного забезпечення роботи;

- забезпечення безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів;
- недопущення проникнення на підприємство структур економічної розвідки конкурентів, організованої злочинності та окремих осіб із протиправними намірами;
- вироблення найбільш оптимальних управлінських рішень щодо стратегії і тактики економічної діяльності підприємства;
- організація системи контролю за ефективністю функціонування системи безпеки, вдосконалення її елементів.

В умовах глобалізації ринку будова системи економічної безпеки підприємства має здійснюватися на основі дотримання наступних принципів [7]:

- законності (вся діяльність підприємства повинна здійснюватися на законних підставах);
- прав та свобод особи (система повинна забезпечувати економічну та правову безпеку кожного працівника й власника підприємства);
- системності та комплексності (кожен елемент системи може бути розглянутий як джерело та загроза економічній безпеці);
- раціональності та економічної ефективності (витрати на організацію та функціонування системи безпеки не повинні перевищувати доходи бізнесу);
- ієрархічного підпорядкування (у економічній системі повинна бути вибудована чітка система повноважень і обов'язків кожного працівника, визначена ієрархічна система підпорядкування);
- безпосередності та безперервності (передбачає забезпечення постійної працездатності системи і поєднання превентивних та репресивних заходів забезпечення економічної безпеки).

В сучасних умовах господарювання здійснення практичних дій щодо забезпечення економічної безпеки підприємства повинно починатися із діагностики фактичного стану економічної безпеки підприємства. Діагностика собою являє сукупність досліджень для виявлення слабкої ланки в системі забезпечення економічної безпеки об'єкта, визначення проблем та пошук варіантів їх вирішення. А результатом діагностики повинен стати перелік пропонованих заходів щодо підвищення рівня економічної безпеки в умовах постійного зростання ризиків діяльності підприємства та план дій із здійснення постійного моніторингу стану об'єкту. Далі необхідно буде оцінити ефективність запропонованих заходів та здійснити реалізацію найбільш оптимальних рішень із урахуванням їх швидкодії.

Так як на економічну безпеку підприємства впливає величезна кількість зовнішніх та внутрішніх факторів, то на підприємстві повинен бути побудований механізм постійного контролю та відстеження за зміною цих факторів.

Для ефективного управління економічною безпекою підприємства, крім безлічі факторів, необхідно враховувати і сучасні умови господарювання, зокрема [1, с. 382]:

- критичне зниження рентабельності та доходів підприємств, що сповільнює переорієнтацію та стабілізацію виробництва без підтримки зовнішніх інвес-

тиційних джерел;

– появу нових конкурентів на ринку, що зумовлено розширенням ринків в умовах євроінтеграції;

– постійне зростання витрат виробництва, що зумовлено, головним чином, монопольним ціноутворенням в системі господарських зв'язків підприємств, забезпечення його матеріальними, енергетичними, комунікаційними та іншими ресурсами [6].

Щоб зменшити загрози діяльності вітчизняних підприємств, а також для ефективного управління економічною безпекою підприємства в умовах євроінтеграції необхідно створити стратегію, яка буде містити наступні підсистеми економічної безпеки підприємства [1]:

– підсистему планування та прогнозування, яка дозволяє визначати цілі управління;

– інформаційну підсистему (фінансовий і управлінський облік), яка в будь-який момент забезпечує управління актуальною, повною і точною інформацією про стан керованого об'єкта і зовнішнього середовища, а також про тенденції їх зміни в майбутньому;

– аналітичну підсистему, тобто мати у своєму розпорядженні спеціалістів, інструментарій та методи діагностики;

– ефективну виконавчу підсистему (контроль), що дозволяє швидко і точно реалізувати керуючий вплив;

– підсистему зворотного зв'язку (прийняття управлінських рішень) для оцінки результату керуючого впливу на стан об'єкта управління та внесення коректив у разі виходу відхилення досягнутого стану системи від її бажаного стану за межі заданого інтервалу — інтервалу допустимих відхилень.

Висновки. Отже, соціально-економічна безпека — це здатність підприємства протистояти несприятливим зовнішнім та внутрішнім впливам шляхом гармонізації інтересів з метою забезпечення стійкості діяльності, мінімізації втрат та збереження контролю над власністю. Її головна та функціональні цілі зумовлюють формування необхідних структуроутворюючих елементів і загальної схеми організації безпеки підприємства. В умовах глобалізації ринку будова системи економічної безпеки підприємства має здійснюватися на основі дотримання певних принципів, а здійснення практичних дій щодо забезпечення економічної безпеки підприємства повинно починатися із діагностики фактичного стану економічної безпеки підприємства. Також в результаті досліджень ми представили таку стратегію, яка зменшить загрози діяльності підприємств, а також поліпшить ефективне управління економічною безпекою підприємства. Ця стратегія містить ряд підсистем, які будуть забезпечувати розвиток бізнесу та розширювати ринки збуту в умовах євро-інтеграційних процесів.

Література

1. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: [монографія] / Т.Г. Васильців. — Львів: Арал, 2008. — 384 с.
2. Довбня С.Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С.Б. Довбня, Н.Ю.

- Гічова // Фінанси України. — 2008. — № 4. — С. 88—97.
3. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. — К.: Лібра, 2003. — 280 с.
 4. Поняття та система безпеки підприємства. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://banduliak.blogspot.com/2013/03/blog-post_21.html.
 5. Соціально-економічна безпека підприємства. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://msn.khnu.km.ua/course/view.php?id=3720>.
 6. Стратегії та механізми забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://revolution.allbest.ru/economy/00579486_0.html.
 7. Сутність системи економічної безпеки підприємства в умовах євроінтеграції. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/11-2015/25.pdf>.

УДК 159.9

Т.М. ДЕРКАЧ,

студентка факультету психології

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Н.В. ТКАЧЕНКО,

кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної психології і психології управління Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ З РІЗНИМИ РІВНЯМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Анотація. Стаття призначена висвітленню сутності та змісту таких понять як «мотивація» та «професійна ідентичність» у особистісній сфері працівників харчової промисловості. Теоретично проаналізовано та емпіричним шляхом виявлено особливості мотивації працівників харчової промисловості, враховуючи рівні їхньої професійної ідентичності.

Ключові слова: мотивація, професійна ідентичність, мотивація праці, харчова промисловість, мотивація до досягнення успіху, мотивація до уникнення невдач.

Постановка проблеми. У нинішні бурхливі часи розвитку України як держави, при змінах інтенсивного характеру, що стосуються політичного, правового, соціального та інших аспектів зросту економіки, з кожним днем збільшується потреба у конкурентоспроможному та сильному ринку нашої країни.

При такій нагальній потребі економічної стабільності нашої країни, нам, як психологам, неможливо не звернути свій погляд на основу, що диктує успішність економічних справ в будь-яких своїх проявах. Фундаментом процвітання будь-якого підприємства, організації чи установи, незалежно від форми власності, завжди був кадровий склад, або ж персонал.

У зарубіжній та вітчизняній літературі з менеджменту мотивація праці має різні визначення. Зокрема, можна виділити наступне.

Мотивація праці — це прагнення працівника задовольнити потреби (отримати певні блага) за допомогою трудової діяльності [1, с. 108].

Поняття мотивації працівників тісно пов'язане з поняттям професійної ідентичності. На думку Л.Б. Шнейдер, «професійна ідентичність — це психологічна

категорія, яка відноситься до усвідомлення своєї приналежності до певної професії й певного професійного співтовариства» [2, с. 48].

Отже, тому ми і обрали саме таку проблематику дослідження: його актуальність як у загальнопсихологічному, так і у прикладному аспектах являє собою великий простір для науки та практики.

Стан дослідження. Ми провели аналіз теоретичної бази з питань особливостей мотивації працівників з різними рівнями професійної ідентичності та виявили такий факт, що в науці існує великий дефіцит дослідження подібних проблем. Досліджуються суміжні теми, але саме теоретична розробка особливостей мотивації працівників харчової промисловості з різними рівнями професійної ідентичності є, без перебільшення, унікальною.

До авторів, що займалися проблемами трудової мотивації, можна віднести, зокрема, наступні імена: Р. Беннет, Ф. Герцберг, Х.Т. Грехем, А.Ф. Кіт, О.В. Крушельницька, Д. МакКлеланд, А. Маслоу, Г.В. Осовська Й.М. Петрович тощо.

Питання професійної ідентичності досліджували наступні вчені: А. Азбель, О. Єрмолаєва, Є. Клімов, Дж. Марсія, М. Марусинець, Ю. Поваренков, У. Родігіна, Л. Шнейдер і т.д.

Виклад основного матеріалу. Отже, ми вирішили емпіричним шляхом дослідити особливості мотивації працівників харчової промисловості з різними рівнями професійної ідентичності.

Концептуальна гіпотеза нашого дослідження — працівники з різними рівнями професійної ідентичності будуть мати значущі розбіжності в мотиваційній сфері.

Емпіричні гіпотези:

1. працівники з досягнутим рівнем професійної ідентичності будуть зорієнтовані на внутрішню мотивацію, на відміну від працівників з такими рівнями професійної ідентичності як дифузна та мораторій — вони будуть зорієнтовані на зовнішню мотивацію;

2. працівники, у яких досягнутий рівень професійної ідентичності, будуть мати вищі показники за мотивацією досягнення успіху, у порівнянні з працівниками із такими рівнями професійної ідентичності як дифузна та мораторій;

3. працівники з такими рівнями професійної ідентичності як дифузна та мораторій будуть мати вищі показники за мотивацією до уникнення невдач, у порівнянні з працівниками із досягнутим рівнем професійної ідентичності.

Для дослідження ми обрали наступні методики: методика вивчення професійної ідентичності Л.Б. Шнейдер; мотиваційний тест Ф. Герцберга; методика діагностики особистості на мотивацію до досягнення успіху Т.Елерса та методика діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач Т.Елерса.

Досліджувані (характеристика вибірки). Загальна кількість досліджуваних — 60 осіб. Всі досліджувані мають вікові рамки від 26 до 55 років, тобто, за теорією психосоціального розвитку Е. Еріксона, вибірку можна віднести до ранньої дорослості (20-45 років) та середньої дорослості (40-60 років) [3]. Усі досліджувані займають керівні посади різних рангів на підприємстві, а також

мають вищу освіту. Серед досліджуваних 30 чоловіків та 30 жінок. Вибірка якісно та кількісно представляє генеральну сукупність, основні типи досліджуваних.

Процедура дослідження проводилась в 2017 році на одному з підприємств харчової промисловості Дніпропетровської області (точні дані, такі як назва та місцезнаходження підприємства автори статті надати не мають права, так як підписували документи про нерозголошення цих даних, бо це суперечить Закону України «Про захист персональних даних» та Положенню «Про комерційну безпеку» підприємства; за порушення цих норм передбачається відповідальність згідно з чинним законодавством України).

Аналіз та інтерпретація даних відбувалися за допомогою комп'ютерного пакету SPSS for Windows версія 22.0. На початковому етапі результати наших досліджуваних були перевірені на нормальність розподілу за критерієм Колмогорова-Смирнова. Дані засвідчили, що розподіл не є нормальним. Відтак, для подальшої обробки, базуючись на характері розподілу, ми вирішили використовувати непараметричну статистику.

При проведенні методики вивчення професійної ідентичності (Л.Б. Шнейдер) ми встановили у наших досліджуваних три рівні професійної ідентичності – дифузну (11 чоловік), мораторій (31 людина) та досягнуту (18 чоловік). Такі рівні професійної ідентичності, як передчасна та псевдоідентичність у нашій вибірці не виявлені. Так як ми маємо три групи досліджуваних, то для виявлення значущих розбіжностей між їхніми показниками мотивації ми вирішили використовувати Н-критерій Крускала-Уолліса. Крім того, з метою кращого наочного встановлення розбіжностей між першою та другою, другою та третьою, першою та третьою групами досліджуваних ми додатково використали U-критерій Манна-Уїтні.

Отже, згідно з отриманими результатами, ми виявили, що у показниках мотивації працівників з різними рівнями професійної ідентичності існують статистично значущі розбіжності.

Зокрема, між працівниками з такими рівнями професійної ідентичності як дифузна, мораторій і досягнута є статистично значущі розбіжності за показниками: фінансові мотиви ($H=10,594$; $p=0,005$), співпраця в колективі ($H=11,414$; $p=0,003$), відносини з керівництвом ($H=8,510$; $p=0,014$), просування по службі ($H=6,226$; $p=0,044$), особистий успіх ($H=13,587$; $p=0,001$) та відповідальність ($H=8,684$; $p=0,013$).

Таким чином, можна стверджувати, що працівники з дифузним рівнем професійної ідентичності більше схильні до таких компонентів зовнішньої мотивації як фінансові мотиви та співпраця в колективі; працівники ж з таким рівнем професійної ідентичності як мораторій, мають найбільшу схильність до такого компоненту зовнішньої мотивації як відносини з керівництвом, а за всіма іншими шкалами мають середні показники; працівники ж досягнутим рівнем професійної ідентичності за показниками зовнішньої мотивації мають найменші показники, натомість, за такими компонентами внутрішньої мотивації як просування по службі, особистий успіх та відповідальність вони мають найвищі показники.

Також, згідно з результатами встановлення розбіжностей за U-критерієм Манна-Уїтні, між працівниками з такими рівнями професійної ідентичності як дифузний та мораторій є статистично значущі розбіжності за показниками: фінансові мотиви ($U=87,00$; $p=0,016$) та співпраця в колективі ($U=76,00$; $p=0,006$).

Таким чином, можна стверджувати, що працівники з дифузним рівнем професійної ідентичності більше схильні до таких компонентів зовнішньої мотивації як фінансові мотиви та співпраця в колективі, на відміну від працівників з рівнем професійної ідентичності мораторій; працівники ж рівнем професійної ідентичності мораторій мають більшу схильність до внутрішніх (мотиваційних) факторів, ніж працівники з дифузним рівнем професійної ідентичності.

Між працівниками з такими рівнями професійної ідентичності як дифузний та досягнутий є статистично значущі розбіжності за показниками: фінансові мотиви ($U=39,00$; $p=0,001$), співпраця в колективі ($U=40,00$; $p=0,001$), просування по службі ($U=187,00$; $p=0,025$), особистий успіх ($U=206,00$; $p=0,003$) та відповідальність ($U=212,00$; $p=0,05$).

Тож, можна стверджувати, що працівники з дифузним рівнем професійної ідентичності більше схильні до таких компонентів зовнішньої мотивації як фінансові мотиви та співпраця в колективі, а за всіма іншими шкалами мають низькі показники, на відміну від працівників з досягнутим рівнем професійної ідентичності; останні за показниками зовнішньої мотивації мають більш низькі показники, натомість, за такими компонентами внутрішньої мотивації як просування по службі, особистий успіх та відповідальність вони мають високі показники.

Нами було визначено, що між працівниками з такими рівнями професійної ідентичності як мораторій та досягнутий є статистично значущі розбіжності за показниками: відносини з керівництвом ($U=183,00$; $p=0,009$), особистий успіх ($U=498,000$; $p=0,001$) та відповідальність ($U=445,500$; $p=0,025$).

Робимо висновок, що працівники з рівнем професійної ідентичності мораторій більше схильні до таких компонентів зовнішньої мотивації, як відносини з керівництвом, а за такими шкалами внутрішньої мотивації, як особистий успіх та відповідальність, мають менші показники, ніж працівники з досягнутим рівнем професійної ідентичності; останні за показниками зовнішньої мотивації мають менші показники, натомість, за такими компонентами внутрішньої мотивації як особистий успіх та відповідальність вони мають вищі показники.

Отже, базуючись на вищесказаному, ми можемо стверджувати, що наша *перша емпірична гіпотеза*, що звучить наступним чином: «працівники з досягнутим рівнем професійної ідентичності будуть зорієнтовані на внутрішню мотивацію, на відміну від працівників з такими рівнями професійної ідентичності як дифузний та мораторій — вони будуть зорієнтовані на зовнішню мотивацію» *підтверджується частково*.

За результатами дослідження відповідно H-критерію Крускала-Уолліса, встановлюємо, що між працівниками з такими рівнями професійної ідентичності як дифузний, мораторій і досягнутий є статистично значущі розбіжності за показником мотивації до досягнення успіху ($H=15,317$; $p=0,000$).

Для більш детального розгляду розбіжностей за цим показником переходимо до аналізу за U-критерієм Манна-Уїтні. За його результатами ми можемо говорити про те, що між працівниками з такими рівнями професійної ідентичності як дифузний та мораторій за показником мотивації до досягнення успіху статистично значущих розбіжностей не виявлено.

Також між працівниками з такими рівнями професійної ідентичності як дифузний і досягнутий існують статистично значущі розбіжності за показником мотивації до досягнення успіху ($U=205,000$; $p=0,000$).

Розуміємо, що працівники з дифузним рівнем професійної ідентичності менше схильні до мотивації досягнення успіху в порівнянні з працівниками із досягнутим рівнем професійної ідентичності.

І, нарешті, було встановлено, що між працівниками з такими рівнями професійної ідентичності як мораторій та досягнутий також існують статистично значущі розбіжності за показником мотивації до досягнення успіху ($U=526,000$; $p=0,000$).

З цього випливає, що працівники з рівнем професійної ідентичності мораторій, у порівнянні з працівниками з досягнутим рівнем професійної ідентичності, менше схильні до мотивації досягнення успіху.

Таким чином, можна сказати, що наша *друга емпірична гіпотеза*, яка звучить так: «працівники, у яких досягнутий рівень професійної ідентичності, будуть мати вищі показники за мотивацією досягнення успіху, у порівнянні з працівниками із такими рівнями професійної ідентичності як дифузний та мораторій» повністю підтвердилася.

Знову звертаємось до результатів дослідження за H-критерієм Крускала-Уолліса. Результати вказують на такий факт, що між працівниками з такими рівнями професійної ідентичності як дифузний, мораторій і досягнутий існують статистично значущі розбіжності за показником мотивації до уникнення невдач ($H=43,594$; $p=0,000$).

Розглянемо більш детально цей показник, звернувшись до U-критерію Манна-Уїтні. Можемо зрозуміти, що між працівниками з такими рівнями професійної ідентичності як дифузний і мораторій існують статистично значущі розбіжності за показником мотивації до уникнення невдач ($U=35,000$; $p=0,000$).

Це вказує на те, що працівники з дифузним рівнем професійної ідентичності більше схильні до мотивації уникнення невдач, ніж працівники з рівнем професійної ідентичності мораторій.

Встановлено, що між працівниками з такими рівнями професійної ідентичності як дифузний і досягнутий також існують статистично значущі розбіжності за показником мотивації до уникнення невдач ($U=0,500$; $p=0,000$).

Розуміємо, що працівники з дифузним рівнем професійної ідентичності більше схильні до мотивації уникнення невдач, у порівнянні з досягнутим рівнем професійної ідентичності.

І, нарешті, встановлено, що між працівниками з такими рівнями професійної ідентичності як мораторій та досягнутий теж існують статистично значущі розбіжності за показником мотивації до уникнення невдач ($U=9,000$; $p=0,000$).

З цього випливає, що працівники з рівнем професійної ідентичності мораторій, у порівнянні з працівниками з досягнутим рівнем професійної ідентичності, більше схильні до мотивації уникнення невдач.

Таким чином, можна сказати, що наша *третьа емпірична гіпотеза*, яка звучить так: «працівники з такими рівнями професійної ідентичності як дифузна та мораторій будуть мати вищі показники за мотивацією до уникнення невдач, у порівнянні з працівниками із досягнутим рівнем професійної ідентичності» *повністю підтвердилася*.

Висновки. Отже, в результаті нашого емпіричного дослідження, ми встановили, що твердження, що лише працівники з досягнутим рівнем професійної ідентичності повністю схильні до внутрішньої мотивації, не є цілком вірним. Такі працівники також мають у своєму мотиваційному профілі показники зовнішньої мотивації. Також можна казати, що працівники з такими рівнями професійної ідентичності як дифузний та мораторій схильні не лише до зовнішньої мотивації, а і частково до внутрішньої. На це вказує те, що наша перша емпірична гіпотеза підтвердилася лише частково.

Також ми встановили, що працівники, у яких досягнутий рівень професійної ідентичності, будуть мати вищі показники за мотивацією досягнення успіху, у порівнянні з працівниками із такими рівнями професійної ідентичності як дифузна та мораторій.

Крім цього підтвердилося наше наукове припущення, що працівники з такими рівнями професійної ідентичності як дифузна та мораторій будуть мати вищі показники за мотивацією до уникнення невдач, у порівнянні з працівниками із досягнутим рівнем професійної ідентичності.

Література

1. Травин В.В. Менеджмент персонала предприятия / В.В. Травин, В.А. Дятлов. — М.: Дело, 2003. — 272 с.
2. Шнейдер Л.Б. Личностная, гендерная и профессиональная идентичность: теория и методы диагностики /Л.Б. Шнейдер. — М.: Изд-во МПСИ, 2007. — 128 с.
3. Еріксон Е. Ідентичність: юність і криза /Е. Еріксон. — М.: Флінта, 2006. — 342с.

А.Ю. КАРПОВА,

студентка Полтавського юридичного коледжу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

К.С. ПИВОВАРСЬКА,

науковий керівник, кандидат філософських наук, викладач Полтавського юридичного коледжу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ І ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Ця тема є актуальною, оскільки, виборча система України є менш розвинутою порівняно з іншими країнами світу. Удосконалення політичного забезпечення необхідне, тому що на законодавчому рівні визначається тип виборчої системи і виборчий процес. Існуюча система політичних відносин в Україні характеризується значними недоліками у їх функціонуванні. Визначення шляхів розвитку виборчої системи України залишається суперечливим питанням. Модернізація вимагає певної розробки, які здатні усунути проблеми в її діяльності.

Мета даної роботи полягає у вирішенні питань, щодо удосконалення функціонування сучасної виборчої системи, визначення механізмів подолання проблем у виборчій системі. Через недосконалу законодавчу базу залишається незбалансованість у формуванні та діяльності гілок влади, що потребує негайного вирішення. [3, с. 65]. Вказані проблеми зумовлюють необхідність розробки механізмів, які знищували негативні впливи на виборчу систему України.

Головними загрозами у діяльності і функціонуванні виборчої системи є існування факторів впливу на результати виборів, вплив на волевиявлення громадян на етапі політичного процесу. На жаль, виборчий етап в Україні в повній мірі не визнається суспільством. Особливістю політичного розвитку України можна вважати часту зміну виборчого законодавства, майже кожне проведення чергових виборів регулюється іншим законодавчим актом.

Одним з найголовніших у подоланні проблем у виборчій системі України є адміністративний механізм. Значна відповідальність покладається також на багаторівневу систему виборчих комісій, яка зобов'язана не допустити застосування адміністративного ресурсу, у результаті використання якого відбувається не волевиявлення, а самовідтворення влади [5]. Ефективність виборчої системи полягає не в тому, яким чином вона формує і відображає громадську думку, а на основі чого формується урядова більшість.

Українська дослідниця О.Тодика зазначала, що у прийнятті основоположних положень виборчого закону були взяті за основу принципи виборів народних депутатів України, які діяли у період мажоритарної системи виборів [4, с. 6]. Закон про вибори має чітко визначити, як друковані ЗМІ повинні позначати оплачені матеріали, пов'язані з виборами [3, с. 64].

Огляд виборчого законодавства України свідчить, за загалом обрано вірні напрями розвитку цієї галузі, але відсутність системності призводить до помилок. В подальшому така робота може сприяти погіршенню виборчого законодавства і відповідно виборчого процесу також.

Науковцями пропонується внести поправки до законодавства, які не дозволяли відмовити у розгляді скарги щодо невідповідності формату виборів. Виборчі комісії мають забезпечувати повний розгляд усіх скарг. О.Л. Копиленком рекомендується внести зміни до закону про вибори для усунення прогалин, щоб зменшити масштаби різного застосування закону і проблеми, які виникають у результаті під час розгляду виборчих спорів.

На сьогодні постали проблеми, як остаточний вибір виборчої системи, питання призначення виборів, прозорість фінансування політичних партій, формування виборчих комісій, пошук дієвого механізму для реалізації виборчих прав. Для України потрібно врахувати факт, що вибори проводяться у декількох виборчих округах, що дає можливість всім регіонам бути представленим у парламенті [1, с. 123]. Проведення виборів у окрузі з жорсткими списками кандидатів створює можливість для виникнення розладу у представництві окремих регіонів країни та не сприяє розвитку партійних організацій. Одночасно слід на законодавчому рівні вирішити проблеми запобігання можливим підробкам врегулювання процедури фінансування виборчого процесу, недопущення застосування адміністративного ресурсу [6, с. 93]. Разом з удосконаленням окремих законодавчих норм стосовно виборів, повинні привернути увагу щодо підвищення систематизації всього виборчого законодавства України.

Особлива увага зосереджена на необхідності удосконалення політичного забезпечення виборчого процесу в Україні під час президентських виборів. Суд визнав неконституційними деякі положення, якими керуються виборчі округи, згідно з яким усі члени виборчих комісій повинні проживати в межах відповідного територіального округу чи дільниці. Внаслідок цього були внесені нові зміни до закону про вибори [2, с. 6].

Зміни стосовно виборчого законодавства рекомендовані міжнародними організаціями всередині держави, але за умови, що держава прагне зробити виборчий процес максимально зручним і прозорим для звичайних громадян і таким, який відповідатиме всім правам людини і не обмежуватиме їх. Функціонування політичних виборів на сьогоднішній день перебуває на ланці встановлення, тому одним із головних завдань є удосконалення політико-правового забезпечення виборчого процесу [5].

Аналізуючи шляхи удосконалення виборчого процесу і законодавства, можна зробити такі висновки:

1. У рамках правового механізму необхідно передбачити конституційне закріплення функціонування виборчої системи, що збільшить її стабільність.
2. Щодо фінансового механізму треба запровадити контроль за фінансуванням виборчої системи та контролювати його.
3. Запобігати втручанню іноземних держав у політичний виборчий процес.
4. Зробити дієвою функцію притягнення до кримінальної або адміністративної відповідальності за порушення виборчого законодавства і процесу.

Література

1. Боринська О.Л. Шляхи удосконалення політико-правового забезпечення виборчого процесу в Україні / Ольга Леонідівна Боринська // ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. — 2014. — С. 119–128.
2. Генералюк В.В. Механізми удосконалення виборчої системи України / Віктор Вікторович Генералюк. — 2012. — С. 1–8.
3. Іванов М.С. Проблеми удосконалення політичної системи України в контексті формування нової політичної культури громадян / Микола Семенович Іванов. // МДГУ ім. Петра Могили. — 2005. — С. 64–67.
4. Копиленко О.І. Удосконалення виборчої системи в контексті конституційної реформи / Олександр Іванович Копиленко. — 2015. — С. 5–7.
5. Лінецький С.В. Виборче законодавство та перспективи еволюції державного режиму сучасної України / С.В. Лінецький // Вісник політологічних наук. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.naiu.kiev.ua>
6. Савков А.П. Шляхи подальшого вдосконалення виборчого законодавства в Україні / Анатолій Петрович Савков. — 2015. — С. 92–95.

А.Р. КЕНДЗЕРСЬКА,

студентка 2 року навчання освітнього ступеня «магістр» факультету психології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ПРОЯВІВ АУТОАГРЕСІЇ У ОСІБ ІЗ НАРЦИСТИЧНИМИ ТЕНДЕНЦІЯМИ

Ключові слова: нарцисизм, аутоагресія, конструктивний нарцисизм, деструктивний нарцисизм, дефіцитарний нарцисизм, меланхолія, мазохізм, сором, заздрість.

Постановка проблеми: Нарцисизм — актуальний психологічний феномен сучасності, що має характерні прояви та викликає відповідні деривати, серед яких можна назвати й аутоагресію. Наукове вивчення нарцисизму змінювалось з роками та продовжує активно розвиватись, що пов'язано з перебуванням цього феномену на межі клінічної та соціально-культурної проблеми. Також важливо, що ця проблема знаходиться на межі норми та патології і своєчасне втручання допоможе завадити його розвитку, а також передбачити виникнення аутоагресивних тенденцій.

Стан дослідження: серед авторів, що зробили вагомий внесок у розвиток дослідження феномену нарцисизму: З. Фрейд, Е. Фромм, Н. Мак-Вільямс, О. Кернберг. Серед вітчизняних та зарубіжних авторів, що активно займаються питанням сьогодні: Пилягіна Г.Я., Г. Аммон, І.А. Погодін, Н.І. Оліфірович, О.Т. Соколова, А.Б. Холмогорова, Н.Г. Гаранян, А. Купер та інші.

Мета роботи: довести значення впливу нарцисизму на виникнення та рівень аутоагресії з допомогою розробленого опитувальника для дослідження аутоагресії.

Виклад основного матеріалу: На сьогодні нарцисизм отримує глобальне розповсюдження. Н. Мак-Вільямс зазначає, що «проблема нарцисизму отрима-

ла характер епідемії» [4]; група авторів — К. Леонард, К. Групмен, М. Купер та М. Арнольд називають нарцисизм однією з найбільш актуальних психологічних проблем для досліджень [16].

Для широкого загалу термін «нарцисизм» популяризував З. Фрейд, що став вживати його з 1905 року, використовуючи його для характеристики особливого виду сексуальної перверзії [11].

На відміну від класичного психоаналізу, де нарцисизм трактується як самозакоханість, неофрейдисти трактують його як самодеструкцію, самоненависть, причина якого криється не у фіксації лібідо.

Е. Фромм вказував на те, що нарцисизм може бути як очевидним, коли людина не може почути та прийняти до уваги думку іншого та прихований, так і іпохондричним, при якому людина може бути зайнята як своїми вдаваними хворобами, так і тим, що вона недостатньо хороша для інших, при цьому акцент робиться на збереженні власної «ідеальності» [10].

К. Хорні розглядала нарцисизм як один з напрямків патологічного розвитку, як захист від тривоги через ідентифікацію не з «реальним Я», а з «ідеальним Я» [13].

Ж. Лапланш висловив думку, що нарцистична любов припускає об'єктні відносини. Проте справа не в тому, що нарцис любить тільки себе і нікого більше, а в тому, що він любить себе так само погано, як і іншого [4].

На думку багатьох вчених інфільтрація патологічного Я з примітивною агресією додає нарцистичним особистостям насильницьких та самодеструктивних властивостей. За таких умов вони несвідомо ненавидять не тільки все хороше та цінне у зовнішніх об'єктах, але й у собі.

В серії робіт Х. Кохут запропонував нову інтерпретацію нарцистичного розладу, яких розташовує на грані між психозами та межовими розладами з одного боку та психоневрозами та розладами характеру. На відміну від фрейдівської теорії конфлікту, Х. Кохут розвиває теорію дефіциту, зокрема, дефіциту «віддзеркалення», під яким автор розуміє цілу матрицю взаємодії «мати-дитина», що включає не тільки віддзеркалення грандіозності, але й надійність, емоційну адекватність, емпатію тощо [3].

Логічно припустити, що неможливість виявляти свої емоції ззовні, нарцис спрямовую їх на себе, в тому числі, і агресію.

Головною причиною формування нарцистичної особистості О. Кернберг вбачав надмірно строгу та «правильну» мати та відстороненого батька [2].

Мабуть, одним з найбільш знакових доповнень до теорій нарцисизму стало трактування феномену Н. Мак-Вільямс. Вона запропонувала розглядати головними емоціями осіб з нарцистичною організацією сором і заздрість. Перші аналітики недооцінювали силу даної емоційної установки, часто неправильно тлумачили її як провини і робили інтерпретації, орієнтовані на неї. Почуття провини — це переконаність у тому, що ти зробив щось погане і твоє супер-Его це засуджує. Сором — це почуття, що тебе сприймають поганим; спостерігач в цьому випадку знаходиться поза власним «Я». Вразливість нарцистичних особистостей до заздрості пов'язана з їх бажанням приховати власні недоліки та бажання бути

схожим на тих, в кого є переваги. Заздрість нерідко лежить в основі іншої відомої властивості нарцисів — схильності засуджувати самих себе чи інших [4].

Доповнили емоційну картину нарцисів І.А. Погодін та Н.І. Оліфірович. Вони підкреслили значимість ще однієї емоції — розчарування. Причина її виникнення дещо парадоксальна — це намагання уникати розчарування, тобто не прив'язуватися до інших, щоб потім не втратити [8].

Стосовно основних довідників по психічним розладам, то в МКБ-10 специфічні діагностичні критерії «нарцистичного розладу особистості» відсутні, лише згадуються серед «інших специфічних розладів особистості» [5], а згідно з четвертою редакцією Діагностичного і статистичного керівництва по психічним розладам (DSM-IV), нарцистичний розлад особистості визначається як «перебільшення власної значимості і підвищена заклопотаність питаннями самоповаги». Таким особистостям характерна постійна потреба в захопленні з боку оточуючих і неможливість співпереживання, що проявляється в різних життєвих ситуаціях [15].

Згідно з даними Національного інституту охорони здоров'я США, опублікованими в «Journal of Clinical Psychiatry», число американців, що демонструє подібну поведінку значно виросло (серед 20-29 річних їх виявилось 10%, а серед 60-69-річних — лиш 3%) [17].

Подібні дані лиш підтверджують ідею про те, що нарцисизм отримує глобальне розповсюдження.

З точки зору діагностики, мабуть, найбільш відповідним являється трактування, яке пропонує Г. Аммон. Він називає психічні розлади хворобами ідентичності і стверджує, що за одними і тими ж симптомами можуть приховуватись різні типи ураження особистості. Причиною ж розладів є порушені міжособистісні відносини в значущих соціальних групах, в першу чергу — в батьківській родині.

Він вирізняє конструктивний, деструктивний та дефіцитарний нарцисизм. Конструктивний нарцисизм — це цілісне реалістичне прийняття себе і гармонійне поєднання різноманітних проявів «Я для себе» та «Я для інших». Деструктивний нарцисизм означає порушення здатності особистості реалістично сприймати, відчувати й оцінювати себе; нестабільність ставлення до себе, що виявляється коливаннями ідей власної переоцінки і недооцінки з неможливістю стабілізації ставлення до себе внаслідок неможливості об'єктивізувати його в «дзеркалі» міжособистісної взаємодії. Дефіцитарний нарцисизм являє собою рудиментарний (недорозвинений) стан конструктивного нарцисизму, як нездатність відчувати самодостатність і автономію, сформувати цілісне уявлення про свою особистість, реалістично оцінювати себе, так само як і надавати значення своїм бажанням, цілям, мотивам і вчинкам, відстоювати власні інтереси і мати самостійні погляди [14].

Переходячи до питання аутоагресії, одразу варто зазначити, наскільки парадоксально невизначеним являється даний феномен. В науковій літературі його схильні розглядати або як підвид агресії, або ж детально досліджувати лиш крайній його прояв — суїцид. З одного боку, обидва підходи являються вірними, з іншого — таке трактування не враховує увесь обсяг явища.

Одне з перших трактувань аутоагресії відносить нас до часів З. Фрейда, який ввів поняття «морального мазохізму» [11].

Термін «мазохізм» використовується психоаналітиками як означення любові до болю і страждання, яка має нав'язливий характер, проте це не еквівалент аутоагресії. Специфіка взаємопов'язаності цих понять полягає в тому, що іноді аутоагресія може набувати мазохістського характеру, тобто приносити задоволення і набувати характеру загрозової повторюваності.

Більш детально поняття аутоагресії розкрила сучасний психоаналітик Н. Мак-Вільямс. Згідно з автором, в її основі цього феномену — зміна напрямку агресії з зовнішніх об'єктів на самого себе з причин відсутності, витіснення та надто високої значимості зовнішнього об'єкта, або ж неприйняття та засудження зовнішньої агресії взагалі [4].

А.О. Реан запропонував ввести поняття «аутоагресивний паттерн особистості», у структурі якого він виділяє 4 блоки, що корелюють з рівнем аутоагресії: характерологічний, блок самооцінки, інтерактивний та соціально-перцептивний блок [8].

Е. Фромм визначав різні форми агресії: ігрову, реактивну, архаїчну та компенсаторну або злякисну. Саме до останньої він відносив хронічну депресію та нудьгу, які трактував як агресію, спрямовану на себе, що слугує людині замінником продуктивного життя [10].

Г.Я. Пилягіна розглядає аутоагресію в структурі моделі дезадаптивного поведінки, що виникає як результат фрустрації, тобто виступає як спосіб реагування, адаптаційний та захисний механізм [5].

Важливо підкреслити те, що питання аутоагресії в рамках дослідження проблеми нарцисизму фігурує відносно недавно, проте так чи інакше воно вже розглядалось у роботах деяких авторів.

Першим суттєвим вкладом стали теорія та роботи З. Фрейда, який пояснював один з аспектів нарцисизму — меланхолію (в сучасному розумінні — ендогенну депресію) оберненням ненависті на «Я» [11], що можна трактувати як агресію, спрямовану на себе.

Неофрейдист Е. Фромм зазначав, що одним з проявів нарцисизму може виступати «моральна іпохондрія», коли людина боїться власної вини. Це створює ілюзію моральної та совісної людини [10]. Очевидним є те, що така поведінка перетворюється на замкнуте коло між нарцисизмом та самобичуванням.

В подальшому К. Абрахам класифікував такий вид нарцисизму як негативний, що характеризується відчуттям власної неповноцінності та самозвинуваченням [1].

Підсумовуючи психоаналітичну точку зору, сучасний дослідник проблеми О.Т. Соколова зазначає, що агресивні дії нарцистичних особистостей являються і садистськими, і мазохістськими одночасно, більше того, вони дуже часто компульсивні, так як мають на меті зниження тривоги [9].

Н. Мак-Вільямс називає основними емоціями «нарцисів» заздрість та сором, а основними емоціями «мазохістів» — гнів. Спільним для них є те, що ці емоції є захистом і відповіддю на неможливість задоволення потреб. Вона наго-

лошує на тому, що нарцистичні особистості отримували недостатньо тепла з боку батьків, або ж їхнє емоційне ставлення мало фоновий характер. Індивідууми, схильні до морального мазохізму, також часто зазнавали страждань і тому виробили у собі звичку завдавати шкоди самому собі, «щоб це не зробив хтось інший» [4]. Проте, знову ж таки, ця точка зору стосується мазохізму, а не всього обсягу аутоагресії.

Підсумовуючи теоретичні дані, можна визначити, що аутоагресія у нарцистичних особистостей має деякі дуже характерні: вона може суттєво відрізнятись при дефіцитарному та деструктивному нарцисизмі; при деструктивному нарцисизмі являється компонентом збереження ідеального Я, тому може мати постійний, компульсивний характер, частково усвідомлюватись; при дефіцитарному нарцисизмі може мати цілком несвідомий характер, являється наслідком недорозвиненої самості, високої конформності та залежності від інших.

Всі зазначені припущення можливо з'ясувати лиш емпіричним шляхом. Тому було проведене дослідження. З метою отримання та аналізу емпіричних даних було обрано два опитувальники: «Я-структурний тест Аммона» (шкали нарцисизму та агресії) і «Опитувальник стану агресії» (Басса-Дарки), а також було розроблено та верифіковано авторський опитувальник для дослідження аутоагресії. Введення, обробка та обчислення даних проводились за допомогою SPSS Statistics – програмі для статистичної обробки даних.

Вибірку склали студенти вищих навчальних закладів міста Києва: *57 досліджуваних, віком від 19 до 30 років. Розподіл респондентів за статтю був приблизно рівним: 31 чоловіків та 26 жінок*

Перший етап дослідження стосувався перевірки розробленого опитувальника для дослідження аутоагресії на надійність та валідність. *Надійність було перевірено за допомогою вирахування показника Альфа Кронбаха та подальшого вилучення ненадійних питань, після чого опитувальник зменшився з 50 до 39 питань. Валідність визначалась за допомогою вирахування коефіцієнтів кореляцій між сумарним показником аутоагресії розробленого опитувальника з однієї сторони та результатами даних інших опитувальників для дослідження тієї ж ознаки: Опитувальника стану агресії Басса-Дарки та Опитувальник «Ауто- і гетероагресія» Е.П.Ільїна. В результаті чого опитувальник було визнано надійним та валідним.*

Подальша робота над опитувальником передбачала визначення кількості факторів. В результаті було визначено, проаналізовано та названо 8 факторів, якими стали: «Заздрість та сором», «Невміння висловлювати агресію», «Гнів», «Мазохізм», «Песимізм», «Муки совісті», «Імпульсивність емоцій», «Супер-Его». Так як факторів виявилось доволі багато, їх додатково було згруповано за допомогою кластерного аналізу. Отже було сформовано наступні індекси факторів – «Нарцистичний» (сформований тільки одним фактором «Заздрість та сором»); «Набутий» (фактори «Невміння висловлювати агресію», «Імпульсивність емоцій», «Супер-Его» та «Гнів») та «Характерологічний» (фактори «Мазохізм», «Песимізм» та «Муки совісті»)

Для визначення взаємозалежності між аутоагресією та нарцисизмом було вираховано коефіцієнти кореляцій між кожним фактором аутоагресії, трьома індексами аутоагресії та загальним показником рівня аутоагресії з однієї сторони та трьома видами нарцисизму — із іншої. Перший фактор «Заздрість та сором», він же ж і самостійний індекс, що отримав назву нарцистичного не показав високих коефіцієнтів. В загальному було виявлено, що фактори «Набутого» індексу корелювали із деструктивним нарцисизмом нижче, аніж із дефіцитарним, адже він приховує у собі гнів, який через неможливість виявлення та тиск правил та моральних норм довго стримується, але може набувати імпульсивних, некерованих, різких форм виявлення. Загалом цей індекс можна вважати більш небезпечним, адже він може приховувати у собі глибинні травми та компоненти, які складно усвідомити та опрацювати. «Характерологічний» індекс загалом передбачав загальне ставлення нарцистичних особистостей до життя та діяльності. Загальний показник аутоагресії також вище корелював із «Дефіцитарним нарцисизмом», який є ще більш загрозливим ніж виховання в умовах неприйняття та цькування нормами і правилами.

Висновки. В даній роботі було підтверджено, що діагностика аутоагресії має характерні особливості при різних формах нарцисизму. Особливо небезпечне виникнення аутоагресії при дефіцитарному нарцисизмі, адже її не так легко спостерігати, а її вивчення може бути неконтрольованим.

Теоретичне значення роботи полягає у доповненні до існуючих знань про сутність питань нарцисизму та аутоагресії. Вона може слугувати поштовхом для подальшого перерозгляду феноменів з врахуванням не тільки клінічної, а й соціальної сторони, адаптацію вже існуючих та розробку нових методик. Отримані результати можуть знайти практичне застосування у таких сферах: клінічна психологія, розробка освітніх та корекційних програм, консультування.

Література

1. Абрахам, К. Характер и развитие / Карл Абрахам. — Пер. с нем. под науч. ред. С.Ф. Сироткина. — Ижевск: 2007. — 180 с.
2. Кернберг О. Ф. Отношения любви: Норма и патология. Перевод с английского М.Н. Георгиевой под редакцией М.Н. Тимофеевой и Т.С. Драбкиной. — Москва. — Независимая фирма «Класс». — 2000.
3. Кохут Х. Восстановление самости. — М.: Когито-Центр, 2002.
4. Лапланш, Ж. Словарь по психоанализу / Ж. Лапланш, Ж.-Б. Понгалис. М.: Высшая Школа, 1996. — 623 с.
5. Мак-Вильямс Н. Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе. М., 1998. — 480 с.
6. МКБ-10. Классификация психических и поведенческих расстройств. — С-Пб: «Адис», — 1993. — 304 с.
7. Пилягина Г.Я. Аутоагрессия: биологическая целесообразность или психологический выбор // Таврический журнал психиатрии. — 1999. — Т. 3, № 3. — С. 24–27.
8. Погодин И.А., Олифинович Н.И., Нарциссизм: феноменология, диагностика, психологическая помощь // Возрастная и педагогическая психология. — Минск. — 2007. — С. 303–309.
9. Реан, А.А. Психология личности в трудах зарубежных психологов. Хрестоматия. — 1-е издание. — С-Пб, 2001. — 320 с.

10. Соколова Е.Т., Чечельницкая Е.П. Психология нарциссизма. –М: Учебно-методический коллектор «Психология». – 90 с. – 2001.
11. Фромм Э. Душа человека. – М.: Республика, 1992. – 402 с.
12. Фрейд, З. Скорбь и меланхолия // Фрейд, З. Художник и фантазирование. — М., 1995. — С. 252.
13. Холмогорова А.Б., Гаранян Н.Г. Нарциссизм, перфекционизм и депрессия // Консультативная психология и психотерапия. 2004. №1. — С. 18-35
14. Хорни К. Наши внутренние конфликты, СПб, 1997.
15. Я-структурный тест Г.Аммона: опросник для оценки центральных личностных функций на структурном уровне: пособие для психологов и врачей / авторы-сост. Ю.Я. Тупицын, В.В. Бочаров, Т.В. Алхазова,. — СПб.: Науч.-иссл. психоневр. ин-т им. В.М. Бехтерева, 1998. — 70 с.
16. DSM-IV: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. — 4-е издание. — Вашингтон: American Psychiatric Publishing, май 1994. — С. 645—650. — 620 с.
17. Leonard C. Groopman, Arnold M. Cooper (2006). "Narcissistic Personality Disorder". Personality Disorders — Narcissistic Personality Disorder. Armenian Medical Network. Retrieved 2007-02-14.
18. Journal of Clinical Psychiatry: [http://www.psychiatrist.com/Pages/SearchResults.aspx?k=ALL\(%22narcissism%202010%22\)%20\(scope%3A%22All%20Sites%22\)](http://www.psychiatrist.com/Pages/SearchResults.aspx?k=ALL(%22narcissism%202010%22)%20(scope%3A%22All%20Sites%22))

А.А. КОВАЛЬОВА,

студентка факультету економіки, менеджменту та права
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

В.В. ХАЧАТРЯН,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та міжнародних відносин
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

БАНКРУТСТВО ПІДПРИЄМСТВА: МЕХАНІЗМ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

На сьогоднішній день банкрутство є досить поширеним явищем. Це пов'язане з тим, що багато підприємств не завжди можуть ефективно вести свій бізнес. Внаслідок чого кількість підприємств, що знаходяться на межі банкрутства в Україні зростає, а тенденції банкрутства поширюються не лише на окремих суб'єктів господарювання, а й на галузі в цілому.

Дослідження проблеми банкрутства знаходиться в центрі уваги багатьох науковців. Серед них: Мігорян М., Протопопова Н.А., Степанов О, В. Грачова, І. Омелянович, О. Терещенко та ін.

Згідно Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» під банкрутством розуміється визнана арбітражним судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [1].

Сьогодні спостерігається тенденція збільшення кількості підприємств, щодо яких порушено справу про банкрутство в Україні, та які підлягають ліквідації.

Так, найбільше зростання збитків більш ніж у 5 разів - показали підприємства, що працюють в галузях сільського господарства, професійної і наукової діяльності, охорони здоров'я, операцій з нерухомістю. Найбільше зростання прибутку — в 4 рази — зафіксоване у фінансовій і страховій діяльності, а також в галузях мистецтва, спорту і відпочинку. Тому можна передбачити, що саме підприємства тих галузей, де отримуються найвищі збитки, мають надалі найвищий ризик банкрутства. Можна сказати, що регіони з меншою питомою вагою промислових підприємств також мають менше передумов для зростання чисельності збанкрутілих підприємств на своїй території.

До основних причин банкрутства підприємств в Україні слід віднести:

- нестабільна політична та економічна ситуація;
- знецінення національної валюти;
- недосконала організаційна структура;
- надмірна частка позикового капіталу;
- недосконалість правового та податкового законодавства [2].

Процедура банкрутства українських підприємств може тягнутися роками, саме тому за оцінками Всесвітнього банку, Україна за легкістю ведення бізнесу займає 137-е місце, а за ефективністю процедури ліквідації підприємств — 157-е місце із 185 країн світу [3].

Попри невтішні прогнози, все ж можна уникнути і навіть протидіяти банкрутству. Одним із стратегічних напрямів виходу підприємства із кризового стану є забезпечення економічної безпеки.

Економічна безпека підприємства — це стан ефективного використання ресурсів підприємства (капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки тощо) та наявних ринкових можливостей, що дозволяє попередити негативний вплив внутрішніх і зовнішніх загроз та забезпечити його довгострокове виживання й стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії (статутних завдань) [3 с. 316-319].

Головна мета економічної безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективне функціонування в теперішньому часі і високий потенціал розвитку в майбутньому. До основних функціональних цілей економічної безпеки належать:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- забезпечення технічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу об'єкта господарювання;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, належної ефективності НДДКР;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства (організації);

- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці й досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;

- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів [5, с. 321-327].

З урахуванням особливостей стану сучасної економіки України одним із головних завдань забезпечення економічної безпеки суб'єкта економічної діяльності є досягнення економічного суверенітету підприємства (групи підприємств) у сенсі мінімізації його залежності від зовнішніх і внутрішніх факторів.

Можна виділити наступні заходи для швидкого і ефективного механізму протидії банкрутства:

- удосконалення в Україні законодавчої бази про банкрутство;

- розширення державного впливу при вирішенні проблем платєжів з використанням механізмів банкрутства;

- формування гнучкої системи соціального страхування на випадок банкрутства, включаючи обов'язкове і добровільне страхування працівників.

Таким чином, для України банкрутство є актуальним явищем сьогодення, що потребує швидкого вирішення. З метою запобігання банкрутства підприємства повинні реалізовувати комплекс заходів, які, в першу чергу, мають передбачати моніторинг фінансової діяльності підприємства, процес діагностики банкрутства та забезпечення рівня економічної безпеки підприємства.

Література

1. Про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. із змінами та доповненнями від 06.12.2012 р. № 5518-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-1>
2. Юрченко М.Є., Марченко Н.А. Модель оцінки ймовірності банкрутства підприємств в сучасних реаліях / М.Є. Юрченко, Н.А. Марченко // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка», 2015, № 9 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4283>
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Мелихов А. А. Эволюция подходов к содержанию категории «экономическая безопасность предприятия» / А. А. Мелихов, Э.В. Камышникова // Вісник Приазовського державного технічного університету. – 2009. – № 19. – 371 с.
5. Кривов'язюк І. В. Економічна діагностика: навч. посіб. / І.В. Кривов'язюк. – К. : ЦУЛ, 2013. – 456 с.

М.П. КРУПКО,

студентка Навчально-наукового інституту економіки та менеджменту
Національного університету водного господарства та природокористування

МЕТОДИКА КОНТРОЛЮ ДОХОДІВ І ВИТРАТ СУБ'ЄКТА ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРА

У будь-якій країні здійснення функцій загальнодержавного та місцевого управління, а також гарантування реалізації конституційних прав громадян забезпечується бюджетними установами. Некомерційний характер їх діяльності обумовлює потребу в одержанні відповідного фінансового забезпечення, у якості якого виступають кошти державного та місцевих бюджетів. Доступ бюджетних установ до значних за обсягами фінансових ресурсів породжує ризик зловживань та порушень бюджетної дисципліни. У зв'язку з цим існує потреба в надійному механізмі, котрий запобігав би фактам незаконного чи неефективного управління бюджетними коштами. Наразі роль такого механізму на законодавчому рівні закріплено за системою державного фінансового контролю. В контексті змін у сфері бухгалтерського обліку в державному секторі необхідність ефективного контролю фінансово-господарської діяльності бюджетних установ має особливо важливе значення. Разом з тим, у зв'язку з реформою бухгалтерського обліку суб'єктів державного сектору, постає потреба у перегляді організації та методики державного фінансового контролю бюджетних установ з урахуванням тих змін, що набули чинності з 2017 року. Найважливішими об'єктами державного фінансового контролю бюджетних установ справедливо вважати доходи і витрати. Зміна класифікації, умов визнання, оцінки та обліку доходів і витрат вимагає оновлення організації та методики їх контролю.

Практична реалізація реформ щодо доходів і витрат як об'єктів обліку у бюджетних установах відбулася з набуттям чинності відповідними національними стандартами бухгалтерського обліку в державному секторі – НПСБОДС 124 «Доходи» та НПСБОДС 135 «Витрати». Ці стандарти закріпили новий підхід до класифікації доходів і витрат, який передбачає відокремлення їх у дві групи, залежно від виду операції, у результаті якої вони були одержані – обмінної чи необмінної. Доходи розпорядників бюджетних коштів від обмінних операцій включають бюджетні асигнування, доходи від надання послуг, доходи від відсотків, роялті, дивідендів; доходи від необмінних представлені трансфертами та коштами від підприємств, організацій, фізичних осіб та від інших бюджетних установ для виконання цільових заходів [1]. До витрат за обмінними операціями належать витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, матеріальні витрати, амортизація, фінансові витрати, інші витрати за обмінними операціями. Серед витрат від необмінних операцій – трансферти та інші витрати за необмінними операціями [2]. Цей підхід до класифікації втілено у новому плані рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі [3] та оновлених формах звітності для бюджетних установ, які набули чинності з 1 січня 2017 року. Він є ключовим аспектом реформування існуючої методики контролю доходів і витрат.

Процес контролю повинен розпочинатися із розробки організаційної моделі контролю, що включає об'єкти, джерела контролю, методичні прийоми контролю.

Об'єктами (завданнями) контролю доходів і витрат суб'єкта державного сектора є:

1. Визначення законності формування кошторису суб'єктом;
2. Перевірка дотримання існуючого порядку виконання кошторису.

Основні джерела контролю доходів і витрат суб'єкта державного сектора наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Основні джерела контролю доходів і витрат суб'єкта державного сектора

<i>Назва джерела контролю</i>
Нормативні
<p>Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI</p> <p>Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII</p> <p>Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» від 28.02.2002 № 228</p> <p>Постанова Кабінету міністрів України «Про здійснення попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти» від 23.04.2014 № 117</p> <p>Постанова Кабінету міністрів України «Питання оплати працівників державних органів» від 18.01.2017 № 15</p> <p>Постанова Кабінету міністрів України «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів» від 02.02.2011 № 98</p> <p>Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження деяких нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку в державному секторі» від 29.12.2015 № 1219</p> <p>НПСБОДС 124 «Доходи», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 24.12.2010 № 1629</p> <p>НПСБОДС 135 «Витрати», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 8.05.2012 № 568</p> <p>План рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 31.12.2013 № 1203</p>
Облікові
<p>Первинні документи: розрахунково-платіжні відомості, табелі обліку робочого часу, накладні, акти наданих послуг, квитанції, рахунки-фактури, платіжні доручення, виписки з реєстраційного рахунку.</p>

Реєстри: меморіальні ордери № 1-15; книга «Журнал-головна».

Звітність: Баланс, Звіт про фінансові результати, Звіт про надходження та використання коштів загального фонду (ф. №2д, №2м), Звіт про надходження і використання коштів одержаних як плата за послуги (форма № 4-1д, №4-1м), Звіт про надходження і використання коштів, отриманих за іншими джерелами власних надходжень (форма № 4-2д, №4-2м), Звіт про надходження і використання інших надходжень спеціального фонду (форма № 4-3д, № 4-3м).

Інші документи: кошториси, плани асигнувань, лімітні довідки про бюджетні асигнування, довідки змін до кошторису та плану асигнувань, штатні розписи, розпорядження: про преміювання, про прийом на роботу, про надання відпустки, договори про матеріальну відповідальність.

Методичними прийомами документального контролю виступають формальна, арифметична, зустрічна перевірка, перевірка за змістом, фактичного – інвентаризація, опитування, спостереження.

Розроблена організаційна модель дає можливість перейти до виконання контрольних процедур, які необхідно здійснювати у два етапи. На першому етапі слід перевірити законність формування кошторису суб'єкта державного сектора. Задля визначення обґрунтованості розміру асигнувань, наведеного в кошторисі, необхідно встановити доцільність і правильність розрахунку суми запланованих установою витрат та віднесення їх до відповідних кодів економічної класифікації видатків (далі – КЕКВ). На етапі контролю формування кошторису перевіряють відповідність витрат, наведених в розрахунку до кошторису, потребам установи, визначають арифметичну правильність проведених розрахунків. При цьому необхідно визначити обґрунтованість цін і тарифів, які бралися при визначенні установою потреби в бюджетних коштах. Контроль формування кошторису в частині власних надходжень передбачає перевірку правильності визначення обсягу наданих платних послуг, інших розрахункових показників та розміру плати в розрахунку на одиницю показника, який встановлюється відповідно до законодавства. Перевірка законності затвердження кошторису проводиться шляхом встановлення наявності одночасно затвердженого плану асигнувань і штатного розпису, приведення числа працівників у відповідність до визначеного фонду оплати праці.

Другим етапом контролю доходів і витрат є перевірка дотримання порядку виконання затвердженого кошторису. Виконання кошторису в частині доходів від обмінних операцій контролюється шляхом перевірки затверджених і одержаних установою асигнувань за КЕКВ. Для цього зіставляються показники карток аналітичного обліку одержаних асигнувань із сумами виписок із реєстраційного рахунку установи. Необхідним етапом перевірки є зустрічна звірка карток аналітичного обліку одержаних асигнувань із реєстром по котловому рахунку бюджету, з якого було одержане фінансування. Важливо перевірити повноту перенесення даних про одержані доходи із карток асигнувань в реєстр синтетичного обліку – меморіальний ордер № 2.

Під час перевірки доходів від плати за послуги необхідно проконтролювати розрахунки ціни на всі види платних послуг, зокрема встановити, чи не є встановлені ціни нижчими за собівартість послуг. Перевірці підлягають повнота і своєчасність розрахунків дебіторів із установою за реалізовану продукцію, виконані роботи, надані послуги. Це простежується за даними договорів, рахунків і виписок зі спеціального реєстраційного рахунку.

Контроль доходів установи від необмінних операцій, зокрема доходів, одержаних для виконання цільових заходів передбачає перевірку використання коштів за їх призначенням. При цьому необхідно зіставляти суми цільових надходжень, що відображені у виписках зі спеціального реєстраційного рахунку та меморіальному ордері № 3 із сумами розрахунково-платіжних документів, що засвідчують витрати на здійснення таких цільових заходів.

Контроль виконання кошторису суб'єкта державного сектора в частині витрат за обмінними операціями передбачає проведення контролю у розрізі кожної зі складових таких витрат. Для перевірки витрат на оплату праці потрібно встановити відповідність чисельності працівників за обліковими даними кількості, що прийнята по кошторису, а також правильність затвердження і застосування посадових окладів, доплат, надбавок та премій. Основними джерелами контролю при цьому є штатний розпис, розрахунково-платіжні відомості, таблиці обліку робочого часу, лікарняні листи, розрахунки лікарняних і відпускних. Для встановлення правильності відображення операцій з нарахування заробітної плати в реєстрах необхідно перевірити дані меморіального ордеру № 5, звіривши їх з показниками Журнал-головної по рахунках 6511, 6311.

Перевірка витрат на страхування передбачає встановлення дотримання порядку нарахування, звітування та сплати до бюджету єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування,

Під час контролю витрат на придбання матеріалів та послуг перевіряють доцільність здійснених придбань, дотримання кошторисних призначень, порядку розрахунків. Повинна бути здійснена перевірка наявності та законності договорів, накладних, актів наданих послуг, розрахунково-платіжної документації. Важливо провести зустрічну звірку документів установи з документами постачальника, перевірити повноту відображення сум кожного придбання у меморіальному ордері № 6.

Для встановлення законності витрат на закупівлю предметів і матеріалів довгострокового використання необхідно перевірити існування реальної потреби в їх придбанні, наявності відповідних кошторисних призначень, а також дотримання принципу економії бюджетних коштів. Слід проконтролювати дотримання вимог законодавства про публічні закупівлі, перевірити документальне оформлення операцій.

Витрати на відрядження повинні бути перевірені на предмет доцільності відряджень, дотримання порядку їх оформлення і оплати. Повинен визначатись зв'язок відряджень із діяльністю установи, встановлюватись наявність належно оформлених розпоряджень про відрядження, контролюватись правильність і своєчасність складання авансових звітів. Обов'язково потрібно перевіряти ная-

вність і достовірність документів, підтверджуючих витрати підзвітної особи. Для відповідності відшкодованих сум понесеним витратам звіряються авансові звіти з платіжними дорученнями.

Контроль витрат на амортизацію полягає у перевірці дотримання встановленого у НПСБОДС 121 «Основні засоби» [4] та НПСБОДС 122 «Нематеріальні активи» [5] порядку амортизації. Необхідно встановити правильність віднесення об'єкта до відповідної групи необоротних активів з врахуванням вартісної межі, дотримання порядку зарахування на баланс, визначення первісної, ліквідаційної вартості, строку корисного використання, застосування визначених стандартом методів амортизації. За основу повинні прийматись акти приймання-передачі, акти введення в експлуатацію, інвентарні картки обліку об'єктів необоротних активів. Правильність розрахунків амортизації встановлюється шляхом перевірки відомостей нарахування зносу. Необхідно перевірити достовірність перенесення даних з відомостей до меморіального ордера типової форми № 274 (бюджет) із подальшим відображенням у Журнал-Головній по рахунках 8014, 8114.

Досягнення мети фінансового контролю можливе за умови належної організації та методики його проведення із врахуванням змін, котрі відбулися у сфері бухгалтерського обліку. Розроблена організаційна модель контролю доходів і витрат бюджетної установи та сформована на її основі методика здійснення контрольних процедур є взірцем адаптації існуючої практики контролю до нововведень, закріплених національними стандартами бухгалтерського обліку в державному секторі. Її застосування є необхідною умовою для результативного проведення контролю установ, зокрема встановлення законності та ефективності використання коштів державного чи місцевих бюджетів.

Література

1. Про затвердження національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 124 «Доходи»: Наказ МФУ від 24.12.2010 № 1629. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0089-11>
2. Про затвердження національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 135 «Витрати»: Наказ Міністерства фінансів України від 18.05.2012 № 568. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0903-12>
3. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі: Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.2013 р. № 1203. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0085-16>
4. Про затвердження національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 121 «Основні засоби»: Наказ Міністерства фінансів України від 12.10.2010 № 1202. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1017-10>
5. Про затвердження національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 122 «Нематеріальні активи»: Наказ Міністерства фінансів України від 12.10.2010 № 1202. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1018-10>.

І.В. ЛАВРЕНЧУК,
студентка економічного факультету
Запорізького національного університету

О.М. ВАГІНА,
кандидат історичних наук, доцент кафедри політології
Запорізького національного університету

СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що одним з найважливіших індикаторів стану суспільства є стан молоді, оскільки вона являє собою особливу соціально-демографічну групу, з якою пов'язані реальні перспективи розвитку будь-якої країни. Прагнення України інтегруватися до сучасного глобального світу, зокрема до єдиного європейського простору, вимагає від неї створити необхідні умови у сфері державного управління та врегулювати національне законодавство, систему управління відповідно до норм і стандартів ЄС. Це є актуальним та необхідним для всіх сфер суспільного життя. Ці перетворення обов'язково будуть стосуватися молоді, яка найактивнішою соціальною групою, яка без особливих перешкод та зусиль може й готова навчатись новому, прагнути та впроваджувати інновації в усі сфери суспільного життя, інтегруватися до сучасного світу, бути відкритою до реформ і активно їх упроваджувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про широку увагу до досліджуваної проблематики. Державна молодіжна політика в Україні та окремі її аспекти неодноразово ставали об'єктом досліджень сучасних українських науковців. Цьому питанню приділили увагу в своїх працях Є. Бородін, А. Васильєв, М. Головатий, І. Ільїнський, М. Канавець, Л. Кривачук, О. Кулініч, В. Лісовський, В. Луков, Н. Метьолкіна, В. Орлов, І. Парубчак, М. Перепелиця, В. Чупрунов, А. Шаронов та ін.

Метою даної роботи є аналіз становлення державної молодіжної політики в Україні як пріоритетного і специфічного напрямку діяльності держави на основі застосування досвіду формування даної політики у країнах Європи.

У сучасному науковому розумінні молодь – це суспільно-диференційована соціально-демографічна спільнота, якій притаманні специфічні фізіологічні, соціально-психологічні, теоретико-пізнавальні, культурно-освітні властивості, що характеризують її біосоціальне дозрівання як здійснення самовиразу її внутрішніх сутнісних сил і соціальних якостей [1, с. 224].

Державна молодіжна політика формується і реалізується органами державної влади та місцевого самоврядування, за партнерської участі молодіжних та дитячих громадських об'єднань, профспілок, неурядових організацій та інших юридичних і фізичних осіб. Державна молодіжна політика - це системна діяльність держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку

молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України [2]. Молодіжна політика реалізується на всіх рівнях влади за пріоритетними напрямками. Для їх реалізації створюються цільові комплексні програми і виділяються кошти бюджетів загальнодержавного, регіонального та муніципального рівнів.

Як слушно зазначає український дослідник І. Парубчак, «молодіжна політика завжди й майже повністю зорієнтована на майбутнє, є тісно пов'язаною з динамікою конкретних суспільних змін, в цьому її принципова відмінність від будь-якої іншої політики в особливостях характеру та мети» [3, с. 167].

Мета державної молодіжної політики - створити необхідні соціально-економічні, політико-правові, організаційні умови і гарантії для соціального становлення, розвитку і вдосконалення як окремої молодої людини, так і всього молодого покоління.

Державна молодіжна політика в кожній країні формується відповідно до національних традицій роботи з молоддю, що має або динамічний характер, в якому безперервно відбуваються зміни, рух до нових цілей, або статичний, врівноважений характер, за якого зміни, що відбуваються в зовнішньому середовищі, не впливають безпосередньо на державну молодіжну політику. У контексті державної молодіжної політики України важливого значення набуває використання досвіду європейських країн, які мають велике розмаїття в підходах до формування і реалізації національних молодіжних політик. Наприклад, у країнах Північної Європи переважає статична модель, у той час як у Великій Британії та країнах Середземномор'я функціонує динамічна модель, яка приділяє велике значення постійним змінам у роботі з молоддю, забезпеченню взаємодії між учасниками процесу та розробленню й упровадженню молодіжної політики.

У країнах Європи, які здійснюють цілеспрямовану політику щодо молоді, можна виділити характерні найбільш загальні елементи молодіжної політики: соціальний взаємозв'язок між урядом та молоддю шляхом консультування та впливу; поради та інформація про права молодих людей та можливості для них; свобода культурного, творчого та політичного вираження; культура продовження загальної і професійної освіти; підтримка молодої сім'ї; відповідна спеціальна підтримка для молодих людей із «груп ризику»: таких, як люди з особливими потребами чи молоді в'язні; підтримка і заохочення активного проведення вільного часу; правильна організація професійної підготовки тих, хто працює з молодими людьми; дослідження труднощів, з якими стикаються молоді люди; сприяння міжнародним зв'язкам між молодими людьми [4, с. 147].

Беручи за основу учасників молодіжного сектора, шляхи координації молодіжної політики та стан молодіжного законодавства, європейські країни можна класифікувати за трьома категоріями:

1) країни з розвинутим молодіжним сектором. Молодіжна політика безпосередньо сконцентрована в добре визначеному молодіжному секторі, який домінує. Прикладами таких країн є Австрія, Люксембург, Ліхтенштейн, Іспанія, Греція, Португалія;

2) країни обмеженим молодіжним сектором: молодіжну політику частково передано до спеціалізованого молодіжного сектора, а частково розподілено серед традиційних секторів, таких, як освіта, працевлаштування, охорона здоров'я тощо. Це спостерігається в Нідерландах, Франції, Бельгії, Ірландії, Фінляндії, Швеції, Норвегії;

3) країни без спеціального молодіжного сектора: молодіжну політику розподілено за традиційними секторами без явно вираженого центру. Це можна спостерігати у Великій Британії, Ісландії, Італії, Данії [5, с. 25].

До головних принципів державної молодіжної політики, яка перебуває в Україні в стадії формування, належать: повага до поглядів молоді та її переконань; надання прав і залучення молоді до безпосередньої участі у формуванні й реалізації політики та програм, що стосуються суспільства взагалі і молоді зокрема; правовий та соціальний захист молодих громадян; сприяння ініціативі та активності молоді в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Як зазначається в Стратегії розвитку державної молодіжної політики України на період до 2020 року, «одним із пріоритетних завдань органів державної влади щодо забезпечення розвитку економіки, відкритого суспільства, інтеграції України до світової спільноти є вдосконалення роботи з основних напрямів реалізації державної молодіжної політики, забезпечення повноцінної роботи з молоддю» [6].

Отже, сьогодні українське суспільство поволі починає розуміти, що інтеграції України до Європейської спільноти заважають не стільки політичні чинники, скільки чинники ментальні. Європейці не хочуть бачити в своєму союзі людей, що не поділяють їх цінності, насамперед у правовому полі, адже висока правосвідомість індивіда та уособлення себе як відповідального громадянина є фундаментальною підвалиною демократичної теорії та практики.

Відтак українській державі необхідно сформувати цілеспрямовану державну молодіжну політику з головним її фокусуванням на демократичній просвіті нашої молоді. Інституційна база для цього у вигляді мережі шкіл, коледжів та вищих навчальних закладів, молодіжних громадських, суспільно-політичних та партійних організацій в країні існує. Наразі необхідна державна програма демократичної просвіти молоді як складової цілеспрямованої політичної соціалізації, конвертована у навчальні плани, комплекси, програми та дисципліни.

Водночас, програма демократичної просвіти молоді мусить бути каналізованою не тільки інституційно (у вигляді навчальних курсів), але й комунікативно (здіяння найбільш поширених серед молоді каналів комунікації) та інструментально (шляхом створення таких умов соціальної діяльності, за яких виникає перевага демократичних вчинків, правил і дій, а отже — закріплюється схильність до демократії).

Література

1. Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник для студентів вищих закладів освіти України / Соціологічна асоціація України / В.М. Піча (заг.ред.). — К. : Каравела, 2002. — 480 с.

2. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні. Декларація Верховної Ради України від 15.12.1992р., № 2859-ХІІ [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>
3. Парубчак І. Генеза формування нормативно – правової бази молодіжної політики України / О. І. Парубчак // Публічне управління : теорія та практика : зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з державного управління. – Х. : Вид-во «ДокНаукДержУпр». – 2012. – № 1 (9). – С. 167–174.
4. Шульга. В.В. Соціально-педагогічні аспекти державної молодіжної політики в Україні // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. / гол. ред. В.Г. Кремень. – К., 2004. – Вип. 40. – С. 32–39.
5. Результати моніторингового опитування населення України стосовно соціального становища молоді. — К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2000. — 34 с.
6. Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року. Указ Президента України № 532 від 27 вересня 2013 року [Електронний ресурс] / Офіційне інтернет-представництво Президента України. – Режим доступу : www.president.gov.ua/documents/16094.html.

Н.Ф. ЛІТВИНОВА,

студентка економічного факультету Харківського навчально-наукового інституту
Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»

І.М. ВЯДРОВА,

кандидат економічних наук, професор,
Харківський навчально-науковий інститут
Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»

ПРОБЛЕМИ ТА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Побудова ринкових відносин в Україні неможлива без використання різних способів забезпечення зростаючих зобов'язань. Одним із них є іпотека. Іпотека — вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном. Як свідчить міжнародний досвід, це достатньо надійний засіб забезпечення виконання зобов'язань.

В Україні відбулося поступове зародження іпотечного ринку, однак цей процес схоластичний, як і в більшості сегментів ринку України, тому мова має йти про системний підхід, про становлення та розвиток системи іпотечного кредитування. Цю систему розглядають як сукупність взаємопов'язаних складних елементів (об'єктів, суб'єктів, інструментів) іпотечного кредитування, які функціонують на основі іпотечних принципів та нормативно-правового забезпечення. Об'єктом іпотечного кредитування є іпотечна нерухомість промислового, аграрного та житлового секторів національної економіки. Суб'єктами вітчизняної іпотеки є особи (учасники), які діють в системі іпотечного кредитування (позичальники, кредитори, інвестори). Зараз в Україні діють закони «Про іпотеку», «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати», «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при бу-

дівництві житла та операціях з нерухомістю», «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень», «Про іпотечні облігації», тощо [2, 3, 4].

Закон України «Про іпотеку» визначає іпотеку так: іпотека — вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника у порядку, встановленому цим Законом [3].

На думку Л.М. Лабєцької, іпотечний кредит є тією ж самою іпотекою, тільки не з боку нерухомості а з боку грошей. Виконуючи низьку функцій іпотечний кредит відіграє важливу роль у процесі грошового обігу, а саме: регулювання кількості грошей в обігу, контроль за вчасним поверненням коштів до кінцевого інвестора, залучення інвестицій у сферу матеріального виробництва тощо [2, с. 216].

І.А. Бланк трактує «іпотечний кредит» як довгострокову позику, надану спеціалізованим банком, що забезпечується основними засобами або майновим комплексом підприємства в цілому, при цьому заставлене в банку майно використовується підприємством. Такий підхід до трактування не враховує, що іпотечні кредити можуть надаватись не лише спеціалізованими банками [2, с. 216].

Є.О. Дробот визначає іпотечне кредитування як сферу довгострокового вкладення капіталу і як будь-який механізм інвестування, розрахований на тривалий період часу [2, с. 217].

В сучасних умовах все більшого значення набуває іпотечне кредитування, яке являє собою договір банківського кредиту де права кредитора, тобто банку, забезпечені нерухомим майном. На сьогоднішній день в системі іпотечного кредитування важливу роль відіграє ринок банківських послуг. Він становить систему економічних відносин, яка забезпечує реалізацію попиту клієнтів на різноманітні послуги, пропозицію цих послуг з боку банківських установ та безпосередньо формування ціни на них. Великі банки контролюють понад 2/3 іпотечного ринку, тобто концентрація всіх операцій відбувається у великих банках, які мають розгалужену філіальну систему і міцні корпоративні зв'язки з будівельними організаціями.

Основними проблемами іпотечного кредитування в Україні є:

- нерозвиненість інфраструктури ринку житла та житлового будівництва;
- відсутність законодавчого положення щодо функціонування вторинного іпотечного ринку іпотечних цінних паперів;
- недосконалість правової бази;
- недовіра населення до українських банків та щодо можливості втрати свого житла у разі банкрутства банку-кредитора.
- відсутність дієвого механізму кредитування під заставу земель сільськогосподарського призначення;
- малоефективна, непередбачува-на, довготривала і витратна для кредитора процедура звернення стягнення на предмет іпотеки за рішенням суду чи виконавчого напису нотаріусу;

- неспроможність банківської системи працювати за міжнародними схемами реінвестування [1, с. 218].

Для вирішення цих проблем потрібно забезпечити державну підтримку іпотечного кредитування. Державна гарантія іпотечних зобов'язань фізичних осіб Державною іпотечною установою, фінансовій компенсації іпотечними банками частини плати за користування кредитом за пільговою процентною ставкою та при наданні для окремих споживачів субсидій для сплати першого внеску або частини іпотечного кредиту для придбання житла - може стати надійним засобом залучення як заощаджень населення, так і потенційних інвесторів для кредитування житлового будівництва. Також варто розвивати фондовий ринок, який буде акумулювати довгі гроші страхових компаній, пенсійних, інвестиційних фондів як довгострокові ресурси для банківської системи.

Сучасний стан іпотечних відносин вказує на існування проблеми затягування процедури задоволення вимог кредиторів за рахунок предмета іпотеки в межах судового та виконавчого провадження. В основу вітчизняного правового регулювання іпотеки покладено концепцію захисту прав боржника, а як наслідок, підвищується кредитний ризик банку, що в свою чергу, заважає розвитку національного іпотечного ринку. Це свідчить про необхідність розробки спеціального законодавчого положення з метою надання можливості кредитору швидко реалізувати предмет іпотеки, в разі порушення боржником зобов'язань [6, с. 34].

На сьогоднішній день, в Україні існує великий попит на послуги банків з іпотечного кредитуванні фізичних осіб. Свідченням цього є тривале істотне зростання цін на житлову нерухомість. Задля визначення єдиних підходів щодо подальшого розвитку іпотечного кредитування, банку доцільно приділити увагу при розробці кредитної політики питанню кредитування під заставу нерухомого майна.

Для прийняття банком рішення про вибір власних цілей у сфері іпотечного кредитування важливе значення мають:

- постановка загальних цілей діяльності банку на наступний період відповідно до доходності та ліквідності;
- адекватний аналіз ринку іпотечного кредитування включаючи вплив централізованих кредитних ресурсів до загальної маси кредитних вкладень по країні в цілому або регіоні;
- прозорість перспектив розвитку ресурсної бази банку;
- вірна оцінка якості кредитного портфелю банку;
- врахування рівня кваліфікації персоналу [5, с. 250].

Очікувати зростання іпотечного ринку протягом 2017 року не варто, оскільки значне зниження кредитоспроможності підприємств та громадян, переорієнтація населення на режим економії коштів у зв'язку із значним погіршенням матеріального становища населення, відсутність довгострокових коштів у іпотечних кредиторів за прийнятною для позичальника ціною в національній валюті лише гальмуватимуть подальший розвиток іпотеки в Україні. Саме тому відбудеться відновлення інвестиційної якості іпотечних банківських установ шляхом реструктуризації, вдосконалення технологій обслуговування та реалізації про-

блемних кредитів. Закон України «Про заставу» визначає іпотеку так: «Іпотекою визнається застава землі, нерухомого майна, при якій земля та (або) майно, що становить предмет застави, залишається у заставодавця або третьої особи.».

В Україні існує законодавча база щодо здійснення іпотеки, яке більше має стосунок до житлової нерухомості та земель несільськогосподарського призначення. Це породжує потребу удосконалення існуючого законодавства стосовно іпотеки, зокрема, стосовно функціонування іпотечних інститутів, розробки українських стандартів, критеріїв аналізу кредитних ризиків. У сфері іпотечного кредитування поряд з іпотечними банками та установами окремим учасником повинен виступати Державний земельний (іпотечний) банк, який має емітувати іпотечні облігації, регулювати їх рух, контролювати операції прав власності з сільськогосподарськими землями та операції щодо цільового використання коштів, проводити інформаційну та консультативну роботу. Кошти для обслуговування такого банку на початковому етапі можливо залучити з резервного фонду Державного бюджету України [3, 4].

Розвиток іпотечного кредитування залежить насамперед від «збалансованого» законодавства, яке має забезпечувати, з одного боку - надійний захист, як іпотечного кредитора, так і позичальника, а з іншого - передбачати стимули для подальшого розвитку та вдосконаленню всього комплексу правовідносин в цій сфері.

Література

1. Лютий І.О. Іпотека: сучасні концепції, тенденції суперечності розвитку : монографія / І.О. Лютий, В.І. Савич., О.М. Калівошко. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 548 с.
2. Петрук О.М. Іпотека та іпотичне кредитування: теоретичний аспект / О.М. Петрук - Вісник ЖДТУ. 2013. № 2 (64), 2013. — 214-218 с.
3. Закон України —Про іпотеку від 15.12.2005. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/898-15>.
4. Закон України —Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати від 15.12.2005. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/979-15>
5. Шарова С.В. Визначення проблем іпотечного кредитування в період економічної кризи / С.В. Шарова, Д.О. Мартищенко // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". -2016.-№1
6. Фатюха Н. Г. Стан та розвиток споживчого й іпотечного кредитування в Україні / Н. Г. Фатюха, Р. В. Кривошей // Інвестиції: практика та досвід. — 2016/ — № 19. — С. 32–37.

Г.Г. МАЛІЦЬКА,
студентка економічного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
І.М. АНТОХОВА,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства та управління персоналом Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: СТАН ТА НАПРЯМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

В сучасних умовах аграрний сектор є однією з найбільш важливих галузей вітчизняної економіки. В складаній фінансовій ситуації аграрний сектор не лише виконує функцію забезпечення населення якісними і доступними продуктами харчування та підтримки на належному рівні продовольчої безпеки країни, але й виступає однією з основних експортоорієнтованих галузей. Тому проблемі аграрного сектора України присвячені дослідження багатьох науковців.

Особливістю аграрного сектора є його екологічна складова, від якої залежить ефективність його розвитку.

Сучасний стан аграрного сектора України засвідчує незбалансованість його розвитку, коли перевага надається економічній складовій при вторинності екологічної та соціальної детермінант [1, 61]. Основним завдання збалансованого розвитку аграрного сектору є поєднання таких важливих його сторін, як економічна, екологічна, соціальна та інституційна. Важливими також є впровадження інноваційних підходів регулювання в поєднанні з традиційними методами ведення аграрного господарювання.

Екологічними проблемами аграрного природокористування є:

- техногенне забруднення та ерозія ґрунтів;
- забруднення гідросфери внаслідок нераціонального водоспоживання в сільському господарстві та забруднення наземних і підземних вод;
- навантаження рослинництва — впровадження монокультур, зменшення природного біорізноманіття;
- дисбаланс видів та порід тварин, хімізація кормової бази;
- урбанізація;
- знищення лісів, їх деградація та зменшення біорізноманіття.

Застосування нових підходів до культури природокористування забезпечить практичну реалізацію сталого розвитку аграрного сектору, підвищить показники ефективності та дозволить вирішити основні екологічні проблеми. В основу зазначених підходів слід покласти такі пріоритети [1, 63]:

економічно доцільним є лише екологічно безпечне;

оптимальне використання усіх взаємопов'язаних ресурсів (природних, техногенних, управлінських, інформаційних тощо);

ефективна взаємодія еколого-економічних і соціальних детермінант ведення сільського господарства;

впровадження нових форм і методів аграрного господарювання, їх ефективно поєднання з традиційними.

Новою формою ведення аграрного господарства повинне стати споживання з одночасним відновленням природно-ресурсного потенціалу, що має реалізовуватись в поєднанні з принципом оптимальності природокористування [1, 64].

Важливим чинником сталого розвитку аграрного сектора був і залишається територіальний, який полягає у відповідності основ ведення аграрного господарювання особливостям території діяльності.

Таким чином, для забезпечення сталого розвитку аграрного сектора необхідним є:

- моніторинг стану сільських територій на різних рівнях за економічними, екологічними та соціальними показниками;
- обґрунтування і здійснення наукового супроводу інноваційних проектів розвитку аграрного сектора;
- ефективне використання природно-ресурсного потенціалу із залученням як внутрішніх, так і зовнішніх резервів;
- розробка нових управлінських рішень щодо раціонального та оптимального природокористування.

Література

1. Antokhova I. M. Ecological perspectives in the consepition of Ukrainian agrarian sector's sustainable development realization / I. M. Antokhova, V. A. Nykyforak, S. I. Todoryuk. // The USV Annals of Economics and Public Administration. – 2016. – №16. – С. 60–65.

Г.Г. МАЛІЦЬКА,

студентка економічного факультету

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Ю.М. ЛОПАТИНСЬКИЙ,

доктор економічних наук,

завідувач кафедри економіки підприємства та управління персоналом

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

О.І. МЕЛЬНИК,

кандидат економічних наук,

асистент кафедри економіки підприємства та управління персоналом

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Функціонування в Україні ринкової системи господарювання обумовлене необхідністю проведення реформ, що означає підвищення ролі держави у розвитку економіки й, особливо, її аграрного сектора. Ефективне державне регулювання сектора необхідне для подолання кризових явищ і забезпечення подальшого інтенсивного розвитку. Досвід високорозвинених країн свідчить, що в умо-

вах ринкової економіки ефективність аграрного виробництва значною мірою залежить від рівня державної підтримки галузі, яка є об'єктивною необхідністю. Аграрний сектор, внаслідок властивих йому специфічних особливостей, не може за рахунок реалізації своєї продукції отримати дохід, достатній для відшкодування витрат виробництва, збереження земель і соціального розвитку села. Державна підтримка — обов'язкова умова існування і зростання сучасного агровиробництва.

Аграрний сектор економіки являє собою складну систему, засновану на міжсекторальних, соціально-економічних, організаційних і регіональних зв'язках, які декларують необхідність інтегрованого розвитку. Державне регулювання аграрного сектора — це складний механізм законодавчого, економічного, організаційного, адміністративного та соціального впливу на відносини в аграрному виробництві.

Підприємництво та функціонування його основних дієвих суб'єктів — підприємств — мають свої секторальні особливості. Особливо яскраво ця специфіка проявляється в аграрному секторі національної економіки. Економічні складнощі, що виникли останнім часом у аграрному секторі різних країн під час переходу від однієї економічної системи до іншої, окрім внутрішніх факторів, значно пояснювався загальним станом економік [1].

Основними проблемами у системі державної підтримки аграрного підприємництва в Україні є:

відсутність довіри до дій держави з боку сільгоспвиробників;

недостатній рівень впливу заходів бюджетної політики на розвиток вітчизняного сільського виробництва.

Причинами існування таких проблем є, перш за все, те, що програми бюджетної підтримки в Україні страждають від постійного недофінансування, а розрив між плановими і фактичними бюджетними витратами за останні роки лише збільшився. Крім того, правила розподілу бюджетних коштів за відповідними програмами підтримки зазвичай схвалюються на щорічній основі і часто змінюються з року в рік, тому важко передбачити терміни надходження коштів. Також необхідно враховувати корупційні прояви та непрозорість у розподілі бюджетних витрат, наявність обмежень та ускладнень для доступу до програм бюджетної підтримки для малих і середніх сільгоспвиробників [2].

Механізм державної підтримки можна класифікувати таким чином:

залежно від джерел фінансування виділяють бюджетний механізм підтримки, коли за рахунок бюджетів усіх рівнів надаються бюджетні послуги, а також розробляються та реалізуються програми регулювання галузі сільського господарства, і позабюджетний, який передбачає здійснення заходів економічної політики, які не потребують витрачання коштів державного бюджету;

залежно від періоду дії заходів, спрямованих на сталий розвиток сільського господарства, розрізняють короткостроковий (до одного року) і довгостроковий (більше одного року) механізм державної підтримки;

за рівнями виокремлюють два види державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників: регіональний, коли заходи державної підтримки поши-

рюються тільки всередині окремого регіону або суб'єкта господарювання та національний, який передбачає реалізацію загальнодержавних програм підтримки сільськогосподарських товаровиробників [2].

На сучасному етапі державна підтримка розвитку аграрного сектора здійснюється за такими напрямками:

Прямі і непрямі інвестиції у розвиток аграрно-промислового виробництва, а саме: збереження, відновлення і розвиток природного та біологічного потенціалу; забезпечення технічного прогресу й стимулювання інноваційних процесів; подолання наслідків несприятливих умов, стихійних лих і захворювань рослин і тварин; розвиток виробництва шляхом фінансової підтримки через цінний і фінансовий механізм; управлінське та інформаційне забезпечення.

Фінансування наукових і прикладних розробок.

Розвиток людського капіталу.

Соціальний розвиток АПК.

Міжнародна діяльність.

За окремими бюджетними програмами по кожному з наведених напрямів щорічно визначаються видатки, що фінансуються за рахунок Державного бюджету України [3].

Аналіз обсягів підтримки аграрного сектора України з боку держави за рахунок бюджетних програм і податкових пільг свідчить про досить низький її рівень. Зменшення державних видатків на розвиток аграрного сектора хоч і не є критичним, але означає, що реальне фінансування сектору зменшується, в той час коли загальні витрати Державного бюджету зростають. Важливо відзначити те, що за останні роки рівень фінансування не перевищив 55% запланованих вкладень. Зазвичай, програми розвитку аграрного виробництва не пов'язуються з реальними показниками його розвитку, про що свідчать постійні зміни у виборі об'єктів фінансування [4].

Державна підтримка аграрного сектора за рахунок бюджетних виплат в Україні здійснюється переважно у вигляді бюджетних субсидій, дотацій та фінансування суспільних послуг, інститутів та інфраструктури.

Державна підтримка в майбутньому має бути переорієнтована з аграрного виробництва на підтримку індивідуальних проектів, що визначаються за єдиним, заздалегідь відомими критеріями, які забезпечують їх високу ефективність. Підтримуючи розвиток аграрних підприємств, держава створює попит, який є локомотивом аграрного сектора, одночасно створюючи стимули для формування кооперації на базі дрібних господарств [2].

Аграрний сектор був і залишається вагомим ланкою як національної економіки, так і суспільного розвитку, маючи значний потенціал і вирішуючи низку важливих завдань економічного, соціального та екологічного характеру, що формує передумови та визначає процес сталості аграрного розвитку. Необхідність подолання існуючих проблем вітчизняного аграрного сектора актуалізується після підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, що зумовлює нагальність визначення пріоритетів та орієнтирів розвитку сектора на засадах концепції сталості. Натомість для України характерна низька активність інституції державного

регулювання у переході від теорії до практики сталого розвитку, зокрема — в аграрному секторі національної економіки [5].

Сьогодні державна підтримка аграрного сектора не є такою дієвою та ефективною, якою має бути. Слід, передусім, підвищити її наукову обґрунтованість, встановити обсяг необхідних коштів для державної підтримки виходячи з відповідних економіко-математичних моделей; вивчати ступінь відповідності балансової і реальної економічної ефективності інвестування сільськогосподарських підприємств, обґрунтувати оптимальні моделі різних типів сільськогосподарських підприємств для сільських територій і розрахувати на їх основі можливості зростання виробництва, прибутку, оплати праці та ін.

В Україні слід скористатися позитивним досвідом країн світу щодо здійснення державної підтримки аграрного виробництва, основними напрямками якої є: підтримка товарного виробництва та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора; підтримка дрібних товаровиробників, сімейних ферм та кооперативних об'єднань; охорона земель та раціональне використання сільськогосподарських угідь; встановлення цін підтримки на окремі види продукції; розвиток ринкової інфраструктури; підтримка місцевих ініціатив розвитку сільських територій та якості життя на селі; розвиток аграрної науки та впровадження у виробництво новітніх технологій виробництва продукції аграрного сектора [6].

Література

1. Національні та регіональні складові функціонування підприємств: Монографія/ За ред. Ю. М. Лопатинського. — Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. — 304 с.
2. Міщенко Д. А. Удосконалення системи державної фінансової підтримки сільського господарства України / Д. А. Міщенко // Агросвіт. — 2015. — №18. — С. 36–40.
3. Коденська М. Ю. Державна підтримка розвитку аграрного сектору економіки / М. Ю. Коденська, А. В. Єремеева // Економіка АПК. — 2013. — №6. — С. 14–21.
4. Маленька І. М. Фінансова підтримка сільського господарства України: програмний аспект / І. М. Маленька // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2015. — №6. — С. 200–205.
5. Лопатинський Ю.М. Детермінанти сталого розвитку аграрних підприємств : [монографія] / Ю.М. Лопатинський, С.І. Тодорюк. — Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. — 220 с.
6. Криленко В. І. Державна підтримка аграрного сектору як складова регуляторної політики держави / В. І. Криленко // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2014. - №6(1). — С. 225–228.

Н.П. НІКОЛАЙЧУК,

студентка факультету економіки, менеджменту та права
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

В.В. ХАЧАТРЯН,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та міжнародних відносин
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

АНТИКРИЗОВЕ ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

На сучасному етапі розвитку України, у зв'язку з важкими загальноекономічними умовами, більшість підприємств мають проблеми з платоспроможністю, деякі з них баланують на межі банкрутства, а значна кількість вже збанкрутувала. В таких умовах виникає необхідність застосування фінансового антикризового управління на підприємстві.

Питання оцінки та аналізу фінансового стану підприємств, розглядалися в працях зарубіжних науковців і практиків, зокрема: М. Баканова, І. Балабанова, В. Ковальова, Б. Коласс, М. Крейніної, Е. Маркар'яна, О. Муравйова, Н. Русак, В. Русак, Г. Савицької, Е. Хелферта та ін. Вагомий внесок у розробку теоретичних та методичних засад оцінки фінансового стану вітчизняних підприємств внесли вчені-економісти: О. Барановський, А. Даниленко, О. Орлов, О. Павловська, В. Сопко, М. Чумаченко, А. Чупіс та ін.

В процесі функціонування підприємства, з урахуванням сьогоденних нестабільних для підприємств економічних умов, існує ймовірність виникнення кризових явищ.

Фінансова криза — це фаза розбалансованості діяльності підприємства та обмеженість можливостей впливу його фінансових менеджерів на фінансові відносини [1].

Зрозуміло, що з кризовими явищами пов'язані загроза неплатоспроможності та банкрутства, діяльність підприємства в неприбутковій сфері або брак у фірми ресурсів для подальшого функціонування.

Під антикризовим фінансовим управлінням, слід розуміти комплекс постійно діючих, взаємозумовлених і взаємопов'язаних складових управлінського процесу, спрямованих на запобігання, попередження та подолання фінансових криз або усунення їх негативних наслідків для підприємства, що реалізуються шляхом відповідної організації фінансової роботи на підприємстві із врахуванням необхідності профілактики та нейтралізації фінансової кризи [2, с. 301].

На нашу думку, в умовах, коли попередити кризу не вдалося, фінансове антикризове управління повинне здійснюватися за такими етапами:

- 1) Усунення неплатоспроможності. Найбільш нагальною задачею підприємства, в умовах кризи, є забезпечення відновлення платежів за власними поточними зобов'язаннями з метою запобігання початку процедури банкрутства.

Такий механізм фінансової стабілізації являє собою систему заходів, що направлена, як на зменшення поточних зовнішніх та внутрішніх фінансових зобов'язань підприємства, так і на збільшення грошових активів, що забезпечують ці зобов'язання.

Якщо поточна неплатоспроможність ліквідована, тобто значення коефіцієнта покриття вище одиниці і загрози банкрутства в поточному періоді не існує, то можна вважати, що мета даного етапу досягнена.

2) Відновлення фінансової стійкості. Усунувши неплатоспроможність підприємства за рахунок впровадження антикризових фінансових заходів, необхідно відновити фінансову стійкість підприємства до безпечного рівня, для того щоб ліквідувати причини, що викликають неплатоспроможність.

Лише відновивши фінансову стійкість, підприємство може уникнути загрози банкрутства у довгостроковому періоді. Механізм використання моделей фінансової рівноваги дозволяє відновити фінансову стійкість в умовах розвитку кризи на підприємстві за рахунок збільшення позитивного грошового потоку при скороченні обсягу використання додаткових фінансових ресурсів. Якщо підприємство досягає значень цільових показників фінансової структури капіталу, які забезпечують його високу фінансову стійкість, мета даного етапу може вважатися досягнутою.

3) Зміна фінансової стратегії з метою прискорення економічного росту.

Про повну фінансову стабілізацію може йти мова тоді, коли підприємство забезпечує стабільне зниження вартості капіталу, що використовується, та постійне зростання власної ринкової вартості. Ця задача потребує прискорення темпів економічного розвитку на основі внесення певних коректив у фінансову стратегію підприємства. Фінансова стратегія, скоригована відносно усунення негативних факторів, повинна забезпечити високі темпи його виробничого розвитку при одночасному зменшенні загрози появи фінансової кризи.

Мета даного етапу фінансової стабілізації вважається досягнутою, якщо внаслідок прискорення темпів економічного розвитку підприємства забезпечено відповідне зростання його ринкової вартості.

В цілому, мета антикризового управління вважається досягнутою, якщо за допомогою зовнішніх та внутрішніх фінансових джерел, проведення організаційних та виробничо-технічних удосконалень підприємство долає кризу (нормалізує виробничу діяльність та уникає оголошення банкрутом з наступною ліквідацією) і забезпечує свою прибутковість та конкурентоспроможність у довгостроковому періоді.

Отже, для виходу з кризової ситуації на підприємстві, необхідно використовувати відповідні механізми антикризового фінансового управління у вигляді спеціальних методів і прийомів управління процесами попередження, переборювання та ліквідації кризи. Ефективне фінансове управління забезпечує не лише усунення загрози банкрутства, а й забезпечує подальший розвиток підприємства в сучасних умовах господарювання.

Література

1. Мараховська Т. М. Фінансова криза на підприємстві: симптоми та фактори, що її спричиняють [Електронний ресурс] / Т. М. Мараховська, А. В. Слободянюк. — 2014. — Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/64239.doc.htm.
2. Литовчинко О. Ю. Концептуальні основи антикризового фінансового управління підприємством / О. Ю. Литовчинко. // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2012. — №39. — С. 300—302.

О.І. ПЕТРАШ,

студентка факультету обліку, фінансів та економічної діяльності
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

Є.О. ГАЛУШКА,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної кібернетики
та міжнародних економічних відносин Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Зовнішньоекономічна діяльність завжди була важливим чинником у розвитку народного господарства. Вихід підприємств на зовнішні ринки сприяє адаптації економіки до системи світогосподарських відносин, формуванню економіки відкритого типу. Саме тому розвиток ЗЕД підприємств — це суттєвий чинник підвищення ефективності господарської діяльності як на рівні мікроекономіки, так і в масштабах усього господарства [6, с. 1].

Питання здійснення та державного регулювання експортної діяльності економічних суб'єктів України диктувалися в роботах провідних українських вчених-економістів, таких, як: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, Ю.В. Макогон, О.А. Кириченко, А. І. Кредісов, В.Є. Новицький, А.П. Румянцев, М.Г. Нікітіна та інших, дані дослідження виявили, що державна система регулювання експортної діяльності включає в себе правові, економічні, адміністративні, валютно-фінансові та фіскальні важелі регулювання, проте вітчизняні підприємства не в змозі ефективно конкурувати на зовнішніх розвинених ринках, що спричиняє необхідні поліпшення якості та ефективності як державного регулювання, так і зовнішньоекономічної політики.

Зовнішньоекономічна політика держави — це комплекс заходів, що мають на меті досягнення економікою країни певних переваг на світовому ринку і водночас — захист внутрішнього ринку від конкуренції з іноземними товарами. Вона спрямована на стимулювання експорту товарів та послуг та обмеження імпорту. Зростання експорту означає збільшення надходжень від ЗЕД та зростання зайнятості. Проте в деяких випадках держави обмежують експорт [6, с. 2]. Найчастіше обмеження експорту запроваджуються з внутрішньо- або зовнішньополітичних причин, але непоодинокими є випадки, коли в основі таких дій лежать еко-

номічні причини. Це пов'язано з : проблемами національної безпеки (наприклад, експорт зброї); небезпекою поширення ядерної зброї ; збереженням природних ресурсів; збереженням ресурсів для використання всередині країни (наприклад, цінних порід дерева); чи для використання в майбутньому (наприклад, нафти).

Сьогодні в Україні обмеження експорту здійснюється шляхом запровадження: експортних квот; експортних мит або податків; заборони експорту визначених товарів. На політику регулювання експорту впливають вимоги міжнародних організацій. Нерідко держави обмежують експорт, виконуючи свої міжнародні угод. СОТ, яка хоча і спрямована на зменшення обсягів торгівлі, не містить положень, які б прямо торкалися обмеження експорту [4, с. 1].

Основою регулювання діяльності підприємств України на зовнішніх ринках є Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», який закріплює основні принципи і правила здійснення ЗЕД та законодавчо закріплює регулювання ЗЕД [1].

Необхідною умовою перетинання митного кордону України при експорті продукції є виконання митних формальностей, порядок здійснення яких регулюється Законом України «Про Єдиний митний тариф», а також Митним Кодексом України. Єдиний митний тариф України - це систематизований звід ставок мита, яким обкладаються товари та інші предмети, що ввозяться на митну територію України або вивозяться за межі цієї території.

При укладенні договорів на здійснення експортних операцій контрагенти зобов'язані використовувати затверджені Міністерством закордонних справ «Положення про форму зовнішньоекономічного контракту», яке закріплює основні умови укладання договорів купівлі-продажу. Окремі аспекти цих договорів закріплені у спеціальних правових актах.

Здійснення платежів у іноземній валюті регулюється Декретами «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», а також Законом України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті». Цими документами встановлений режим здійснення валютних операцій на території України, визначені принципи валютного регулювання, повноваження державних органів, права й обов'язки суб'єктів валютних відносин.

Оподаткування прибутку від експортних операцій здійснюється на підставі Податкового кодексу України, згідно з яким об'єктом оподаткування є валовий прибуток підприємства; визначення прибутку від реалізації продукції проводиться шляхом вирахування з одержаної виручки затрат на виробництво та реалізацію, що включаються до собівартості продукції (робіт, послуг).

Маючи високий експортний потенціал, Україна поки що не використовує його повністю і достатньо ефективно, порівняно з іншими державами [4, с. 3]. Нарощування експорту країни на світовому ринку, збільшення або, принаймні, збереження його питомої ваги у світовій торгівлі, залежить від: географічного середовища та спрямованості експорту; напрямку зовнішньоекономічної діяльності та рівня державної підтримки експортерів враховуючи захист національних товаровиробників; активної участі в міжнародних організаціях, підписання та виконання двосторонніх та багатосторонніх угод про економічну співпрацю; відс-

тоювання інтересів національних виробників на закордонних ринках; науково-технічної політики країни; розроблення стратегій просування товарів на зовнішні ринки [5, с. 190–191].

Для визначення шляхів удосконалення системи держаного регулювання ЗЕД в Україні в сучасних умовах розглянемо механізм державного регулювання експорту у високорозвинутих країнах, які займають провідні позиції у світовій торгівлі.

Беззаперечним лідером у світовій торгівлі товарами на сьогодні є США. Розвиток світогосподарських зв'язків США зумовив необхідність перегляду державної зовнішньоекономічної політики, що вилилося в структурні перетворення економіки та супроводжувалося формуванням розгалуженої системи зовнішньоекономічних зв'язків шляхом створення мережі транснаціональних компаній і корпорацій. У цей самий період на державному рівні застосовувалися досить гнучкі механізми щодо регулювання ЗЕД, які були орієнтовані виключно на захист і розвиток національної економіки [3, с. 120].

Сенсаційним для світової спільноти є стрімкий розвиток зовнішньоекономічних відносин Китаю. Досягнення таких результатів стало наслідком відкритої зовнішньоекономічної політики, яка була орієнтована на розширення економічних зв'язків із зарубіжними партнерами, залучення іноземного капіталу в економіку країни та створення спеціальних економічних зон і відкритих економічних регіонів. Залучений іноземний капітал вкладено в обробну промисловість, завдяки чому в країні виникли нові високотехнологічні галузі промисловості. Крім того, іноземний капітал зайняв провідні позиції у зовнішній торгівлі Китаю, переважну частку торговельного обороту країни здійснюють підприємства з іноземним капіталом. Зі вступом до СОТ зовнішньоекономічна політика Китаю стає ще більш ліберальною, що виявляється у зниженні тарифних і нетарифних обмежень та створенні сприятливого клімату для залучення іноземних інвестицій.

На третьому місці в світі за обсягами торгівлі товарами знаходиться Німеччина, яка в перші роки свого існування здійснювала політику вільної торгівлі. В економічній стратегії уряду Німеччини розвитку зовнішньоекономічних зв'язків відведена ключова роль з урахуванням високої залежності стану економіки від результатів її участі у світогосподарських зв'язках. Стимулюванню німецького експорту сприяє розвинута система фінансування і страхування ЗЕД. Крім того, німецьким фірмам надається державна фінансова підтримка для їх участі в зарубіжних виставках і ярмарках, завдяки чому ініціюється близько 20% усього німецького експорту, розширюється мережа зовнішньоторговельних палат. Висока конкурентоспроможність німецької промисловості на світових ринках забезпечується, як правило, за рахунок переваг у якості і технічному рівні продукції, сервісі, дотриманні термінів поставок та ін. Німеччина є одним із найбільших у світі експортерів капіталу [3, с. 121].

Японська практика регулювання ЗЕД спирається на широку нормативно-правову базу. Системою заходів законодавчого й адміністративно-правового регулювання є ієрархічна піраміда, яку завершує закон про валютний обмін і зовнішню торгівлю. Важливим напрямом державної участі в ЗЕД є інформаційне

забезпечення комерційної роботи, збір і аналіз зарубіжної комерційної інформації. Показовим прикладом є Японська організація сприяння розвитку зовнішньої торгівлі (ДЖЕТРО), яка фінансується урядом. ДЖЕТРО займається вивченням світових товарних ринків, збором і аналізом маркетингової інформації, організацією виставок товарів за кордоном і інших торговельних виставок у Японії, рекламою і видавничою справою.

Наразі до п'ятірки лідерів торговельних країн світу входить Франція, яка здійснила експорт товарів на 485 млрд. дол. США. Зростання рівня відкритості французької економіки виявляється в збільшенні експортної спрямованості виробництва в провідних галузях промисловості. Експортна квота в обробній промисловості перевищує 36% при явному домінуванні галузей електротехнічного і транспортного машинобудування [3, с. 122–123].

Серед основних завдань покращення державного регулювання експорту варто зосередитися на наступних:

1. Виокремлення наукоємних галузей та високотехнологічних товарів та послуг, які матимуть попит на зовнішньому ринку, включаючи проведення маркетингового аналізу існуючих конкурентів, існування вільних ніш та виявлення можливостей виходу на нові ринки.

2. Створення програми підготовки висококваліфікованих спеціалістів обравної галузі з використанням закордонного досвіду.

3. Створення та державне стимулювання підприємств, що діятимуть у галузі, надаючи не тільки пільги в оподаткуванні, кредитуванні, страхуванні та субсидуванні, а й допомагаючи в роботі з міжнародними фондами з розвитку інноваційної діяльності, надаючи гарантії для отримання кредитів від міжнародних установ.

4. Розробка системи збуту товарів та послуг шляхом підписання міжнародних (бажано довгострокових) договорів про співпрацю та державної підтримки закордонної тендерної діяльності, прийняття участі держави самостійно та забезпечення інформаційної підтримки вітчизняних підприємців щодо можливості участі в міжнародних тендерах.

Отже, раціональні елементи державного регулювання експортної діяльності у зарубіжних країнах можуть бути використані в Україні за умови всебічного врахування стану її економіки та національних особливостей. Очевидна необхідність підвищення ролі держави в організації та здійсненні ЗЕД, особливо в кризові, перехідні і стабілізаційні періоди. Бажано підвести законодавчу базу під ті форми зовнішньоекономічних зв'язків, які ще не мають законодавчої регламентації. Позитивну роль може відіграти внесення змін і доповнень до ряду важливих чинних законів, указів Президента, постанов Уряду. Подальших наукових досліджень потребує формування загальнодержавної системи інформаційного забезпечення ЗЕД, необхідна умова ефективного функціонування якої — створення широкої мережі інформаційно-консультативних служб.

Література

1. «Про зовнішньоекономічну діяльність»: Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ.
2. Законодавче регулювання експортних операцій в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrexport.gov.ua>.
3. Скрябіна Д.С. Зарубіжний досвід державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності / Д.С. Скрябіна // Державне управління. – 2011. – №1. – С. 120–124.
4. Стеценко Ж.В. Державне регулювання експорту в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evkpi/2009/48.pdf.
5. Приз О.В. Державне регулювання експортної діяльності України / О.В. Приз // Вісник Донецького університету, серія В: економіка і право. - №2. - 2007. - С. 189 - 194.
6. Харчук А.І. Сучасний стан та проблеми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/9_KPSN_2011/Gosupravlenie/2_84033.doc.htm

УДК 330.322.2

Я.А. САЄНКО,

студент обліково-фінансового факультету
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

О.П. НЕДБАЛЮК,

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Анотація. У статті розглянуті та досліджено особливості інвестиційної діяльності Вінницької області. Висвітленні основні джерела інвестицій даного регіону. Проведений аналіз інвестиційних надходжень іноземних інвестицій в розрізі галузей національної економіки. Окремлено стратегічні пріоритети розвитку інвестиційної діяльності у Вінницьку область. Запропоновано напрями підвищення інвестиційної привабливості різних секторів економіки для іноземних інвесторів.

Ключові слова: капітальні інвестиції, прямі інвестиції, інвестиційна діяльність, джерела інвестицій, інвестиційні ресурси, іноземні інвестиції.

Постановка проблеми. У сучасних умовах надзвичайно важливого значення набуває активізація інвестиційної діяльності, оскільки без цього неможливо здійснити прогресивне зрушення в економіці та забезпечити сталий соціально-економічний розвиток держави. Інвестиційний розвиток регіону являє собою сукупність об'єктивних економічних, соціальних та природно-географічних його властивостей, що мають важливе значення для залучення інвестицій. Оцінка інвестиційного розвитку регіону дає нові можливості для національних та іноземних інвесторів, підвищує гарантію ефективності інвестицій. Вінницька область володіє значним потенціалом, зокрема: природні ресурси, трудовий, виробничий

і культурний ресурс, що дозволяє розглядати регіон як об'єкт для залучення як вітчизняних, так і зарубіжних інвестицій.

Стан дослідження. Проблеми інвестиційної діяльності досліджено у працях М. П. Бутка, З. В. Герасимчук, В. В. Гришка, В. П. Дубіщева, В. С. Жученка, М. Х. Корецького, В. О. Онищенко, В. І. Пили, О. Ю. Поліщук, В. В. Руденко, О. П. Сологуб, Л. І. Яковенко та інших. Разом із тим, потребують подальшого дослідження теоретичні й методичні засади інвестиційного забезпечення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. потребують подальшого дослідження теоретичні й методичні засади інвестиційного забезпечення іноземних інвестицій в посткризовому періоді, виявлення несприятливих факторів, проблемних питань та основних пріоритетів розвитку інвестування в регіональних економічних системах.

Виклад основного матеріалу. Термін «інвестиція» походить від лат. invest, що означає «вкладати». Нині інвестиції - це вкладання капіталу з метою подальшого його збільшення. Приріст капіталу в результаті його інвестування є компенсацією за ризик втрат від інфляції та неодержання процентів від банківських вкладень капіталу [1].

«Найбільш загальним визначенням, яке можна дати акту вкладання капіталу, — писав французький економіст П. Массе, — було таке: інвестування представляє собою акт обміну задоволення сьогоднішньої потреби на очікуване задоволення їх у майбутньому з допомогою інвестиційних благ».

З початком розвитку ринкових відносин в Україні змінюються погляди на сутність інвестицій, виникають і розвиваються наукові підходи до їх оцінки, а також форм, методів та принципів інвестування.

Так, найбільш повне й вичерпне визначення інвестицій знайшло своє відображення в Законі України «Про інвестиційну діяльність» [3] від 18 вересня 1991 року, де під інвестиціями розуміють усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток або досягається соціальний ефект.

Класифікація інвестицій проводиться на основі ознак (або категорій), які дозволяють об'єднати інвестицій в однорідні за класифікаційною ознакою групи. Серед існуючих поглядів щодо класифікації інвестицій найбільшого поширення набули наведені нижче підходи.

- за об'єктами вкладення капіталу (реальні та фінансові);
- за метою інвестування (вимушені, ринкові, антизатратні та дохідні);
- за формами власності капіталу, що інвестується (приватні, державні, іноземні та спільні інвестиції) [4, с. 13];
- за джерелами фінансування інвестиційної діяльності (власні, запозичені та залучені фінансові ресурси);
- за територіальною ознакою (внутрішні, зовнішні та іноземні інвестиції);
- за періодом інвестування інвестиції (коротко-, середньо- та довгострокові);
- за критерієм спрямованості дій (нетто-інвестиції, екстенсивні інвестиції, реінвестування, бруто-інвестиції та дезінвестиції) [5, с. 153].

На сьогодні розвиток інвестиційної діяльності спрямований на створення привабливого інвестиційного середовища та суттєвого нарощування обсягів інвестицій. Разом з тим, річні обсяги інвестицій країни залишаються на низькому рівні через несприятливий клімат, що пояснюється не досконалою законодавчою базою, не розвиненим фондовим ринком та фінансово-кредитної системи, високим податковим тиском, неефективним використанням амортизаційних відрахувань, а також низьким рівнем трансформації заощаджень населення до інвестування, що призводить до відпливу вітчизняного капіталу за кордон та не сприяє залученню іноземних інвестицій в економіку країни.

Таблиця 1

Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів України [2]

Регіон	Область	Геоелекономічна характеристика	Інвестиційна характеристика
Захід	Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька, Хмельницька	Сільське господарство і економіка західного напрямку; Низька щільність населення; Ресурси: сірка, сіль, деревина, нафта, газ та ін.	Середній рівень інвестиційної привабливості, Середній рівень іноземних інвестицій на жителя; Зростання регіональної економіки - середнє
Центр	Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Чернігівська, Черкаська	Розвинена промисловість і сільське господарство; Середня щільність населення; Ресурси: руда, газ, нафта	Рівень інвестиційної привабливості вище середнього; Середній рівень іноземних інвестицій на жителя; Зростання економіки вище середнього
Схід	Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Криворізька, Луганська, Харківська	Розвинена промисловість; Активна експортна і імпортна діяльність з країнами СНД і Азії; Висока щільність населення; Ресурси: вугілля, руда, нафта	Лідер рейтингу інвестиційної привабливості; Високий рівень іноземних інвестицій на жителя; Високе зростання економіки
Південь	Миколаївська, Одеська, Херсонська	Розвинена промисловість; Великі рекреаційні ресурси і інфраструктура; Добре розвинена міжнародна торгівля; Щільність населення вище середнього	Високий рівень інвестиційної привабливості; Високий рівень іноземних інвестицій на жителя; Зростання регіональної економіки середнє

Інвестиційна діяльність у Вінницькій області формується під впливом багатьох факторів. Іноземні інвестори звертають увагу і на такі чинники як: динаміка розвитку економіки та її окремих галузей; перспективи подальшого стабільного розвитку; рівень кваліфікації інженерно-технічних кадрів, менеджерів, вартість робочої сили; перспективи експансії в майбутньому на інші ринки.

Вінницький регіон — розвинений промислово-аграрний, науково-виробничий, культурно-освітній центр України та Поділля, де створені умови для якісного рівня життя громади, шляхом інноваційного розвитку економічного потенціалу і створення позитивного інвестиційного клімату.

За січень-грудень 2015 р. у розвиток економіки області підприємствами та організаціями за рахунок усіх джерел фінансування вкладено 7372,95 млн.грн. капітальних інвестицій. Найвагомішу частку капітальних інвестицій (65,6% загального обсягу) становили власні кошти підприємств та організацій. Інвестицій за рахунок коштів іноземних інвесторів становили 3,9% від загального обсягу. Частка інвестицій освоєних за рахунок кредитів банків та інших позик досягла 6,6 %, у той же час кошти, виділені з державного бюджету, склали 2,3% у загальному обсязі капіталовкладень (див. табл. 2).

Таблиця 2

**Капітальні інвестицій за джерелами фінансування
за січень-грудень 2015 року [6]**

	Освоєно (використано) капітальних інвестицій	
	тис.грн	у % до загального обсягу
у тому числі за рахунок:		
коштів державного бюджету	171397	2,3
коштів місцевих бюджетів	577804	7,8
власних коштів підприємств та організацій	4837397	65,6
кредитів банків та інших позик	487391	6,6
коштів іноземних інвесторів	410740	3,9
коштів населення на будівництво житла	1204685	12,5
інших джерел фінансування	92140	1,3
Усього	7781554	100

Аналіз інвестицій в основний капітал Вінницької області свідчить, що в основному джерелами фінансування в цьому регіоні є власні кошти підприємств та організацій, коштів населення на індивідуальне житлове будівництво, кошти місцевих бюджетів та кредитів банків та інших позик.

Кредити банків та інших фінансових установ мають низку переваг, порівняно з іншими позиковими інструментами: гнучка схема фінансування, можливість виграшу на різниці відсоткових ставок, відсутність витрат, пов'язаних з реєстрацією і розміщенням цінних паперів. Недоліками кредитного фінансування є потреба в забезпеченні, наявність ліміту кредитування та можливі високі відсоткові ставки.

У 2015 році загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку регіону склав 187,1 млн. дол США. Значна частина іноземних інвестицій

— 107,5 млн. дол США (57,5% від загального обсягу) інвестована в переробну промисловість, 55,5 млн. дол США з цієї суми — внесено у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, в хімічну промисловість внесено — 15,1 млн. дол США, в сільське господарство — 24,5 млн. дол США (див. рис. 1) [7].

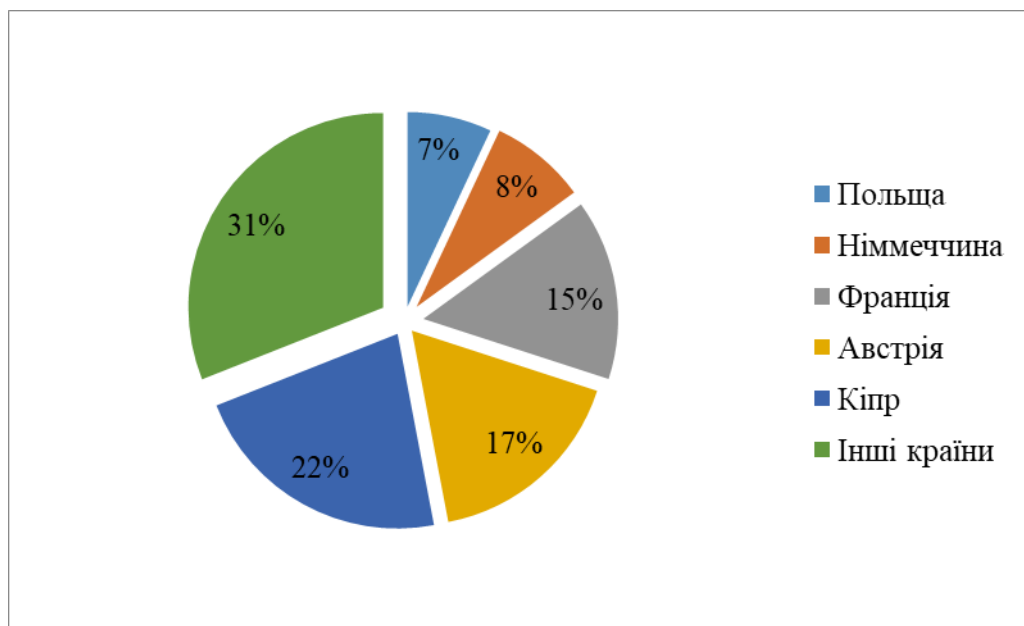

Рис 1. Структура іноземних інвестицій за країнами інвесторами, % [7]

Найбільшими промисловими підприємствами області з іноземними інвестиціями є такі як: Компанія «Nemiroff» — лідер українського горілчаного ринку; ТОВ «Барлінек Україна» (з участю польських інвестицій) — основним продуктом компанії є трьох пластинчата барлінецька дошка, з найкращих видів деревини європейських та екзотичних порід (реалізується в 30 країнах світу); ЗАТ «Пфанер Бар» (німецький капітал) — створене з метою організації переробки сільськогосподарської продукції та розливу натуральних; ТОВ «Люстдорф» — компанія є виробником широкого асортименту молочних продуктів; ТОВ «Агрона Фрут Україна» (присутні інвестиції австрійського походження) — основними напрямками діяльності підприємства є виробництво концентрованих фруктових та овочевих соків, виробництво пюре, виробництво фруктових наповнювачів до йогуртів; ВАТ «Вінницька кондитерська фабрика» — торгівельна марка «Roshen» (Інвестиції концерну «Укрпромінвест» та іноземні інвестиції різного походження) - вид діяльності: випуск цукерок, шоколаду, тортів [8].

Вінницька область зараз знаходиться перед другою хвилею заходу потужних інвесторів, тому в порівнянні з минулими роками, потрібно ставити серйозні вимоги до інвесторів, адже від цього залежатиме формування промислового потенціалу в районах. Адже попри будь-які негаразди в кожному районі, чи-то Мурованокуріловецькому, чи Оратівському, має бути своє налагоджене промислове виробництво. Тобто Вінниччина має бути не сировинним додатком, як це було за часів Радянського Союзу, а самодостатнім регіоном. Усе те, що вирощується, потрібно переробляти в себе.

Висновки. До потенційних можливостей залучення іноземних інвестицій до Вінницької області належать природні ресурси, найбільшим з яких є високоякісні орні землі, економічний, виробничий та туристично-рекреаційний потенціал, інфраструктура, яка забезпечує доволі зручну доступність до регіону.

Водночас для області характерна наявність негативних тенденцій, зокрема економічний спад, низький рівень інвестування, а також структурні проблеми, зумовлені переважно моносекторальною, сильно залежною від сільського господарства, економікою. Тому питання активізації інвестиційної діяльності, покращення можливостей для працевлаштування, підтримки малого й середнього бізнесу.

Область могла б більш ефективно використовувати своє зручне географічне становище шляхом перевезення, через що актуальним питанням є розвиток логістичних та сервісних потужностей для обслуговування перевезень, передусім вантажних.

Низький рівень інвестування за наявності значного інвестиційного потенціалу вимагає особливої уваги як до присутніх у регіоні, так і до залучення нових прямих іноземних інвестицій і супроводу інвесторів. Слід вибудувати системну роботу у цій сфері, креативніше підходити до підготовки й проведення маркетингових заходів. Важливим напрямом діяльності має стати розробка маркетинг-планів, підвищення якості промоційних продуктів та розширення діапазону участі в маркетингових заходах для регіону, формування його позитивного іміджу.

Крім того необхідно підвищити рівень забезпечення законних прав та інтересів інвесторів, викоринити корупційні прояви, з якими все ще стикаються суб'єкти господарювання, підвищити якість роботи дозвільних органів.

Література

1. Кельдер. Характеристика і структура інвестицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://readbookz.com/book/124/3396.html>
2. Офіційний сайт інституту економічних досліджень та політичних консультацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ier.com.ua/ua>
3. «Про інвестиційну діяльність» Закон України від 18.09.1991 р., № 1560-ХІІ
4. Петухова О. М. Інвестування / О. М. Петухова. – Київ: «Центр учбової літератури», 2014. – 366 с.
5. Рудейчук С. Сутність поняття інвестицій та їх класифікація: обліково- економічні аспекти / С. Рудейчук., 2013. – С. 151–154.
6. Офіційний сайт управління статистики у Вінницькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.vn.ukrstat.gov.ua>
7. Офіційний сайт інвестиційного порталу Вінниччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://vininvest.gov.ua>

В.В. СИДОРЕНКО,

студент Пирятинської філії

Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»

А.М. ЖЕЛАГА,

викладач Пирятинської філії

Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»

МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ ЯК ЧИННИК ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРОЦЕСІВ СУСПІЛЬСТВА

В умовах розвитку сучасного суспільства, де нерідко трапляються непорозуміння або навіть конфлікти, на підґрунті культурних цінностей все більшого значення набуває становлення та підтримка діалогу культур, а саме цілісності, відкритості й прозорості взаємозв'язків, у толерантному сприйнятті інших культур та народів [1, с. 179]. Адже культура є багатограним феноменом і поєднує у собі сукупність надбань і цінностей духовної та матеріальної сфер людської діяльності. З еволюцією людства культура видозмінюється і трансформується, поповнюється новими цінностями та надбаннями кожного з поколінь. При цьому, діалог культур є невід'ємною складовою еволюції світового суспільства протягом всієї нашої історії.

Міжкультурний діалог є потребою нашого часу він неможливий без висвітлення універсальних цінностей — демократії, прав людини, верховенства права. Він являється успіхом євроінтеграційних процесів суспільства [3, с. 5].

Неможлива євроінтеграція без успішного діалогу адже діалог це відкритий та шанобливий обмін думками на основі взаєморозуміння та поваги між окремими людьми та групами людей що різняться за своїми етнічними культурними релігійними та мовними ознаками. Діалог діє на всіх рівнях — у межах одного суспільства, між європейським суспільством, а також між Європою та рештою світу [5].

Взагалі євроінтеграція в суспільстві розуміється як двосторонній процес і як здатність людей жити разом, поважаючи гідність кожного, принципи суспільного блага, плюралізм і розмаїття, на засадах солідарності й відмови від насильства, а також їхню здатність брати участь у соціальному, культурному, економічному і політичному житті.

Інтеграційні стратегії обов'язково мусять охоплювати всі сфери суспільного життя, включаючи соціальні, політичні й культурні аспекти. А при розробці таких стратегій слід брати до уваги необхідність поважати гідність і самотність людини.

Так у презентованій Комітетом міністрів Ради Європи Білій книзі з міжкультурного діалогу «Життя разом у рівності і гідності», стверджується від імені урядів 47 держав-членів Ради Європи, що наше спільне майбутнє залежить від здатності захищати і розвивати права людини, закріплені в Європейській конвенції з прав людини, демократію і верховенства права та підтримувати взаєморозуміння. В ній доводиться, що міжкультурний підхід створює орієнтовану на майбутнє модель управління міжкультурним розмаїттям. І пропонується концепція,

заснована на гідності окремої людини (що поширюється на все людство і нашу спільну долю). Якщо йдеться про втілення в життя певної європейської ідентичності, вона має спиратися на спільні фундаментальні цінності, повагу до спільної спадщини і культурного розмаїття, а також визнавати рівність та поважати гідність кожної людини [3, с. 4].

Це розуміння дає можливість разом рухатися вперед, конструктивно і демократично взаємодіяти через наші різні ідентичності на основі спільних універсальних цінностей.

Слід відзначити, що останнім часом найбільш тривалими є саме конфлікти на етнічній чи релігійній основі, які сьогодні спалахують дедалі частіше.

Багатогранність поняття міжкультурного діалогу забезпечує використання терміну в різних контекстах та площинах, починаючи від особистих взаємин між людьми і до глобальної міжцивілізаційної взаємодії.

Важливим для розуміння проблеми міжкультурного діалогу є вивчення не лише поняття культури, а й процесу взаємодії культур, а також психологічних та соціологічних чинників. Міжкультурний діалог є полі- суб'єктним явищем, оскільки одночасно може об'єднувати декілька учасників, серед яких можуть бути окремі особистості, громадські об'єднання, держави тощо [4, с. 96–97].

Принцип діалогу починає набувати все проникаючого характеру. У такому випадку розглядається діалог культур як засіб встановлення взаєморозуміння та толерантності у процесі міжкультурного виховання. Так, взаєморозуміння не передбачає одностороннього сходження одного до логіки іншого, а пропонує компроміс ціннісних ідей, позицій.

Відповідно, в процесі діалогу між культурами виникає певний взаємозв'язок, який формується на «точках дотику», фіксує відносини та сприяє їх розвитку. В процесі розвитку діалогу, як підтвердження активності зв'язків та ефективності точок дотику, породжується взаємодія. Надалі, в залежності від розвитку подій, виникають інші категорії у міжкультурному діалозі, наприклад взаємозбагачення, як процес сприйняття та розуміння «чужого», а можливо і запозичення кращого та більш прийняттого по відношенню до власної культури.

Успішність міжкультурного діалогу багато в чому залежить від виховання покоління відкритого мислення, готового вступати в діалог та дозволяти іншим висловлювати свою точку зору, проявляти особливості своєї культури; сприймати нове та «інше» [2, с. 334].

Міжкультурний діалог є могутнім інструментом посередництва та примирення, єдності, соціальної згуртованості та взаєморозуміння. При цьому свобода вибору, свобода висловлювання, рівність, толерантність та взаємоповага є ключовими елементами міжкультурного діалогу [4, с. 96–97].

Отже можна сказати що міжкультурний діалог являється рушійною силою у розвитку не лише євроінтеграційних процесів країни, а й являється трансформатором суспільних цінностей людства.

Література

1. Саковська Т. Сутність діалогу культури у процесі міжкультурного виховання. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Тетяна Саковська // Випуск 49. – Умань.: 2014. – С. 179–184.
2. Мітькіна О. Збірник наукових праць зареєстровано Вищою атестаційною комісією України як фахове видання зі спеціальності «Історичні науки» / Ольга Мітькіна // – К.: 2013. – С. 324–334.
3. Біла книга з міжкультурного діалогу «Жити разом у рівності й гідності» Міністерство культури і туризму України, ЦР «Демократія через культуру» – К.: «Оранта», 2010. – 48 с.
4. Межуєв В. Діалог як спосіб міжкультурного спілкування в сучасному світі/ В. Межуєв // Філософська думка. – 2011. – № 4. – С. 96–97.
5. Постійне представництво України, при Раді Європи [Електронний ресурс]. Співробітництво між Україною та Радою Європи. – Режим доступу: <http://coe.mfa.gov.ua/ua/ukraine-coe/cooperation>

А.М. СУРЖА,

студентка Полтавського юридичного коледжу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ВИСОКИЙ РІВЕНЬ ЖИТТЯ У КРАЇНАХ СКАНДИНАВІЇ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ВДАЛОГО ПОЛІТИЧНОГО КУРСУ

Актуальність теми. У сучасному світі незалежна держава не може існувати без високоефективної внутрішньої економіки. Україна на даний момент знаходиться на етапі формування свого економічного курсу. Тому, важливим є орієнтація на провідні країни світу та їх економічну політику.

Скандинавські країни – це приклад стабільності і добробуту. Скандинавія – це область у Північній Європі до якої належать: Данія, Швеція, Норвегія, а також підвладні їм території. У ХХІ столітті до скандинавських країн відносять також Фінляндію та Ісландію. Хоча географічно вони не належать до країн Скандинавії, але всі ці країни об'єднує спільність інтересів та методи їх реалізації. Отже, у сучасному світі поняття «Скандинавія» набуває іншого змісту, а саме – це країни «скандинавської моделі» економічного розвитку [1].

«Скандинавська модель», також відома як Шведська або Північноєвропейська модель або ж Північноєвропейська соціал-демократія являє собою економічну та соціальну модель устрою держави. Загальними характеристиками даної моделі є забезпечення прав і свобод людини, сприяння соціальній мобільності, добробут та стабільність економіки. Вона відрізняється від більшості соціальних держав направленістю своєї політики на загальну зайнятість населення, широкий спектр соціальних пільг, гендерну рівність та перерозподіл багатства [5].

Серед політологів та науковців існує декілька варіантів визначення приналежності «скандинавської моделі» до політичних систем. Одні критикують її за надмірний капіталізм, інші вважають цю систему чистим соціалізмом. Але також

існує думка, що дана модель успішно поєднує найбільш вдалі аспекти капіталістичної та соціалістичної систем. Що, на мою думку є найбільш вдалим твердженням. Дана модель постійно розвивається та модернізується, пристосовується до потреб часу та не змінює своє початкове призначення — добробут населення та стала економіка. Звичайно між країнами Скандинавії існують значні відмінності, саме тому скандинавська модель розвитку існує в різних варіаціях, хоча основа у всіх однакова [4].

У Данії, Норвегії, Швеції, Фінляндії та Ісландії більш ніж вдало поєднуються на перший погляд несумісні речі: розвинена економіка, яка заснована на приватному підприємстві та високий рівень оподаткування.

Країни Скандинавії стали такими не за один десяток років. Дана система створювалася методом спроб та помилок і щоденної праці і тепер працює на благо усього населення даних країн. Виникає запитання, чи можливо було уникнути таких високих податків? Звичайно так, і скандинави певний час жили за системою, яка не обтяжувала їх податковими зборами, але не могла забезпечити якісним державним медичним обслуговуванням та освітою. Тобто, вони відчували всі переваги та недоліки і такої системи. Жителів Скандинавії зовсім не влаштувало таке становище речей, і держави почали шукати шляхи модернізації своєї політики. Як наслідок, після реформування податкових систем в кінці 60-х років ХХ століття рівень оподаткування виріс в рази. Наприклад, у Швеції за часи прем'єр-міністра Улофа Пальме верхня планка податкової ставки у 1975 році досягла 87%. Саме тому, дані країни почали активно здійснювати ринкові перетворення, які зробили Скандинавію одним з найбільш успішних регіонів світу. Данія модернізувала ринок праці, Швеція провела пенсійну реформу, Фінляндія послабила державне регулювання у сфері нерухомості. Це були лише перші кроки до сучасної системи [2].

На сьогоднішній день рівень оподаткування у Скандинавії — один з найвищих у всьому світі. За даними Євростату на 2014 рік максимальна ставка прибуткового податку у Швеції це — 56,9%, у Данії - 55,6%, у Фінляндії — 51,5%, в Ісландії — 46,2% та у Норвегії — 39,0% [3].

Щодо мінімальної заробітної плати, то наприклад у Данії, Фінляндії та Швеції таке поняття відсутнє. Узагалі, тут доречніше враховувати середню заробітну плату. В тій же самій Данії вона становить близько 10 000 євро на місяць [6]. І від цих 10 тисяч близько половини піде у вигляді податків до державної казни. Ціни, звичайно, набагато вище, ніж, наприклад, в Україні, але у відсотковому відношенні навіть від невеликої заробітної плати - набагато менше.

Але населення готове сплачувати такі високі податки, тому що вони довіряють і розуміють необхідність такого високого оподаткування. Саме на довірі побудовані відносини скандинавів з державною владою, бо натомість вони отримують якісне соціальне забезпечення. Населення впевнене, що їх гроші не підуть на особисті рахунки чиновників, а повернуться до них у вигляді шкіл, лікарень з сучасним обладнанням чи у соціальних виплатах у разі необхідності. Усі громадяни мають доступ до офіційних звітів, а ЗМІ слідкують за способом життя політиків та чиновників.

Історично склалося, що в країнах Північної Європи існує переконання, що потрібно працювати сумлінно і старанно, відповідально ставитися до праці. При чому це поширюється як на маленькі підприємства, так і на великі корпорації. Тобто, успішність даного регіону залежить і від особливостей менталітету населення. Напевно, саме тому, дана система прижилася та ефективно працює, адже багато залежить від того, як громадяни ставляться до нововведень влади [5].

У скандинавів один з найнижчих показників соціального розшарування суспільства і як наслідок усе населення користується послугами фактично однакової якості. Саме це допомагає уникати ухилення від податків, адже від них залежить якість освіти та охорони здоров'я усього населення, а не лише малозабезпечених. Часто дані держави називають «державами всезагального добробуту», що йде з основних принципів «скандинавської моделі». Політична система Скандинавії суворо дотримується принципів консенсусу та компромісу між усіма верствами населення. Також це держави з найнижчим рівнем злочинності у світі. Люди мають високий рівень довіри до судової системи та правоохоронних органів. [2].

Звичайно і «скандинавська модель» має свої недоліки. Деяка частина громадян вимушена емігрувати до країн з більш лояльною системою оподаткування. Соціальна держава в Скандинавії повинна модернізуватися через ріст імміграції, адже мігранти розраховують на систему соціальних виплат, «спонсором» якої виступають громадяни.

Проте ніякі мінуси ні в якому разі не можуть переважити плюси цієї системи. Навіть країни Сходу намагаються брати приклад з соціальних держав Північної Європи. Адже Північна Європа — це приклад того, як може працювати система заснована на довірі населення до держави. Саме цього так не вистачає країнам Східної Європи, в тому числі і Україні [1].

Таким чином, рівень життя населення скандинавських країн є результатом реальних перетворень у державі, а не просто гучних слів та заяв. Країни Скандинавії є лідерами по рівню освіти, охорони здоров'я, захисту навколишнього середовища та соціального забезпечення. Ми вважаємо, що нам є чого навчитися у скандинавських країн. Адже, «скандинавська модель» розвитку — це гарний приклад для всього світу.

Література

1. Орлова Т. Скандинавські країни: втілення "лівої" ідеї у королівствах / Т. Орлова. // ВІСНИК Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — 2012. — №109. — С. 46–49.
2. Ринкові моделі оплати праці / Під загальною редакцією Гончарова В.М. Автори: Радомський С.І., Гончаров Є.В., Кірнос А.І., Кірнос І.О., Задорожний В. П., Долгальова Є.В. - Харків: Основа, 2000. - 247 с.
3. Рейтинг стран по ставке подоходного налога [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://rating.ru/countries_rankings/20140812/610625725.html.
4. Северная Европа. Регион нового развития /Под.ред. Ю.С. Антюшиной. — М.: Весь мир, 2008. — 512 с.
5. Скандинавская модель экономики [Електронний ресурс]. — 2013. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.fin-eco.ru/2013/05/skandinavskaya-model-ekonomiki.html>.

6. Середня зарплата в Данії 10 тис. євро, мінімальна зарплата в Україні 45 євро [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://antikor.com.ua/articles/96114-serednja_zarplata_v_daniji_10_tis._jevro_minimaljna_zarplata_v_ukrajini_45_jevro.

А.А. СЬОМЧЕНКО,

студентка економічного факультету
Запорізького національного університету

О.М. ВАГІНА,

кандидат історичних наук, доцент кафедри політології
Запорізького національного університету

ПРОБЛЕМИ ЗБЛИЖЕННЯ УКРАЇНИ З ЄС: ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ

Стратегічною метою України є входження до кола цивілізованої світової спільноти. Одним із механізмів реалізації цього задуму є інтегрування у міжнародні структури, зокрема, зближення з Європейським Союзом.

Актуальність і важливість для України цього завдання обумовлює активне обговорення в українському суспільстві проблеми євроінтеграційного вибору протягом останніх років, чому присвячено широке коло досліджень фахівців: В.М. Вакулича, О.І. Романюка, М.Ю. Рябчука, Г.В. Чорнобая та багатьох інших. Головна увага в цьому контексті приділяється, перш за все, торгово-економічним і фінансовим аспектам євроінтеграції, що ж до політичних аспектів проблеми зближення України з ЄС, то вони недостатньо висвітлені українськими дослідниками. Переважна зосередженість на вивченні проблеми розширення НАТО певною мірою спричинила негативне ставлення до європейського вектору інтеграції. Крім того, поза увагою залишаються актуальні політичні аспекти глобалізації.

Тому метою даної роботи є дослідження політичних аспектів зближення України з ЄС.

У процесі дослідження результатів та наслідків євроінтеграції України аналітики та експерти підкреслюють, передусім, процес маргіналізації економіки країни, зростання кредитозалежності, стрімкий темп виведення інвестицій та створення депресивної інвестиційної зони. Вузькі олігархічні групи політиків та чиновників збільшують свій вплив та намагаються встановити контроль за допомогою корупційних схем над окремими видами бізнесу. В той же час, у країні створено інфраструктуру з боротьби з політичною корупцією, що в перспективі має забезпечити корисні для України та її інвестиційного клімату результати [1].

На шляху налагодження ділового співробітництва з ЄС перед Україною посталала актуальна проблема подолання цілого комплексу політичних та економічних бар'єрів. Це, зокрема, стабілізація економіки, завершення розбудови демократичної системи суспільних відносин, наближення законодавчої бази до європейських критеріїв, подолання організованої злочинності та корупції, боротьба з міжнародним тероризмом, перехід до сучасних напрямків економічного розвитку з акцентом на новітні технології та інформатизацію. Крім того, як зазначає Ваку-

лич В.М., існує й серйозна потреба в поліпшенні інформування європейців про реальний стан справ в Україні і справжні наміри її лідерів [2, с. 3-8]. На думку М. Рябчука, Україна ще досить довгий час не зможе відповідати європейським стандартам, оскільки рівень її виробничого потенціалу недостатньо розвинутий. Однак рухатись у цьому напрямку особливо необхідно, оскільки в іншому випадку Україна поступово буде втрачати свій економічний суверенітет, не витримуючи товарної конкуренції навіть у межах СНД [3, с. 175–186].

Щодо більш досліджених економічних переваг вступу України до ЄС, то це можливості модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок ЄС.

Політичні переваги інтеграції України у ЄС пов'язані зі створенням надійних механізмів політичної стабільності, демократії та безпеки. Зближення з ЄС є гарантією, а виконання його вимог – інструментом розбудови демократичних інституцій в Україні. Крім того, членство у ЄС відкриє шлях до колективних структур спільної безпеки Євросоюзу, забезпечить ефективнішу координацію дій з європейськими державами у сфері контролю за експортом і нерозповсюдження зброї масового знищення, дасть змогу активізувати співробітництво в боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю, контрабандою, нелегальною міграцією, наркобізнесом тощо [4].

Проте зближення України з Європейським Союзом має й певні недоліки, а вступ до ЄС може спричинити навіть серйозні загрози для України.

До слабких сторін політичної євроінтеграції можна віднести: часткову втрату суверенітету; невизначеність стратегії розвитку ЄС; погіршення взаємин із країнами СНД; втрату конкурентоспроможності певних галузей; складність переходу на європейський рівень цін; квотування певних видів товарів; ускладнення візового режиму зі східними сусідами тощо.

Серед загроз, спричинених євроінтеграцією, дослідники виділяють небезпеку втягнення України в конфлікт цивілізацій між Заходом і мусульманським світом; можливе переміщення до України шкідливих виробництв; використання України як сировинного придатку; використання українців в якості дешевої робочої сили; поглиблення демографічного спаду; незаконну міграцію та вплив кадрів [5].

Отже, європейський вибір України відкриває нові перспективи співробітництва з розвинутими країнами континенту, надає можливості економічного розвитку, зміцнення позицій України у світовій системі міжнародних відносин. За результатами дослідження слід виділити як позитивні, так і негативні сторони від зближення України з ЄС.

Політичні переваги інтеграції України в ЄС пов'язані з більш активним долученням нашої держави до європейських демократичних цінностей, поширенням на неї зони загальноєвропейської стабільності та безпеки, уникненням нових ліній поділу на континенті. Членство в ЄС дозволить більш ефективно використовувати переваги міжнародної спеціалізації та кооперації, що стане важли-

вою передумовою прискорення економічного розвитку та модернізації країни.

Серед політичних недоліків інтеграційної політики України до ЄС можна виділити наступні: не підготовлене до європейських стандартів українське законодавство, часткова втрата суверенітету та підпорядкування території органам ЄС, невизначеність стратегії розвитку, погіршення взаємин із країнами СНД.

Література

1. Карасьов В. Аналітичний центр «Політика» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://real-politics.org/analiz-investytsijnoho-klimatu-ukrajiny-polityko-ekonomichnuy-kontekst-karasov/>
2. Вакулич В.М. Україна у спільній стратегії Євросоюзу // Дослідження світової політики. Зб. наукових праць. (гол. ред. Л.О. Лещенко). – К. : ІСЕМВ НАН України. – Вип.18. – 2001. – С. 3–8.
3. Рябчук М.Ю. Україна-Європейський союз : від «віртуального» партнерства до реально-го співробітництва / М.Ю. Рябчук // Всесвіт. – 2006. – № 11-12. – С. 175–186.
4. Беззуб І. Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції. [Електронний ресурс] / Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. – Режим доступу: http://nbuvip.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1209:suchasnij-stan-i-perspektivi-ukrajinskoji-evrointegratsiji&catid=8&Itemid=350.
5. Чорнобай Г.В., Романюк О.І. Переваги та недоліки вступу України до Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=65018>.

В.О. ТЕРЕЙКОВСЬКИЙ,

студент факультету бізнес-адміністрування та права
Київського університету ринкових відносин

Т.В. ГАНУЩАК,

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Київського університету ринкових відносин

ЗАХОДИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

У сучасних умовах для більшості вітчизняних підприємств типовим наслідком кризових явищ їхнього економічного розвитку стала гостра нестача необхідного обсягу оборотних активів, що істотно позначається на ефективності їхнього господарювання. Разом із цим низька забезпеченість виробничих підприємств оборотними активами супроводжується низьким рівнем їх використання. Тому одним із найактуальніших завдань у напрямі забезпечення фінансової стійкості вітчизняних підприємств є суттєве вдосконалення механізму управління оборотними активами.

Система управління оборотними активами - це система цілеспрямовано організованих взаємодій між об'єктом та суб'єктом управління шляхом реалізації функцій управління із застосуванням комплексу методів, засобів і фінансово-економічних інструментів дослідження і трансформації взаємопов'язаних процесів формування та використання оборотних активів і джерел їх фінансування за

обсягом, складом, структурою з урахуванням дії на них чисельних факторів внутрішнього і зовнішнього середовища [3, с. 155].

Прикладні дослідження динаміки активів підприємств України за видами економічної діяльності показали, що у 2016 році оборотні активи збільшилися на 14 % порівняно з 2015 роком і склали 4685,12 тис грн. [5].

Для оцінки ефективності використання оборотних коштів підприємств застосовують певні показники, а для підвищення ефективності - відповідні конкретні заходи.

В результаті проведених досліджень можна виділити основні напрямки створення ефективної системи управління оборотними активами підприємства:

- прискорення оборотності оборотних активів за рахунок визначення зайвих запасів та їх ліквідації, оптимального вибору постачальників і поліпшення організації постачання;

- впровадження нових технологій та підвищення ефективності праці; раціональної організації збуту, формування і реалізація ефективної кредитної політики;

- формування такого обсягу та структури запасів, які б забезпечили неперервність і стабільність виробничого процесу при мінімальних витратах на утримання запасів;

- оптимізація обсягу дебіторської заборгованості, розрахунків та визначення оптимального залишку грошових коштів, складання бюджетів поточних надходжень і витрат;

- використання раціональної політики фінансування оборотних активів.

Проведення економічної діагностики ефективності використання оборотних активів можливо за допомогою певної збалансованої системи показників-індикаторів, які відображають та характеризують стан оборотних активів підприємства.

Збалансована система показників (ЗСП) є однією з найбільш поширених на сьогоднішній день систем управління результативністю підприємства, оскільки інтегрує оцінку діяльності підприємства з точки зору фінансових і не фінансових індикаторів з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків між результуючими показниками і ключовими факторами, дає можливість оцінити ефективність обраної стратегії, отримати інформацію про комплексний стан суб'єкта господарювання на визначений момент часу, виявити недоліки його діяльності й оперативно відреагувати на вплив негативних чинників [4, с. 470].

Вивчення літературних джерел дозволило виокремити основні критерії ефективності фінансування оборотного капіталу підприємств, а саме: достатність коштів для підтримки необхідного рівня абсолютної платоспроможності підприємства, забезпечення платоспроможності, забезпечення фінансової стійкості, мінімізація середньозваженої вартості оборотних активів, що використовуються.

Література

1. Гринюк І. Джерела залучення оборотних коштів // Журнал європейської економіки : науковий журнал / Тернопіл. нац. економічний ун-т. — Тернопіль, 2014. — Т. 13, (№ 2). — С. 184—192.
2. Капаруліна І. М. Розвиток підприємства: концепція і технологія дослідження : монографія / І. М. Капаруліна. — К. : ЦУЛ, 2015. — 432 с.
3. Ламанов С.В. Система завдань управління оборотним капіталом підприємства / С.В. Ламанов // Управління розвитком. — 2012. — №1 (98). — С. 155—158.
4. Обуховський С. Збалансована система показників в Україні: проблеми запровадження та шляхи вирішення / С. Обуховський // Економічний аналіз. — 2015. — № 6. — С. 470—472.
5. Структура балансу підприємств за видами економічної діяльності [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

УДК 159.9

Н.В. ТКАЧЕНКО,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології та психології управління
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

В.М. РУДЕНКО,

студентка факультету психології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ХАРАКТЕР ЗВ'ЯЗКУ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ З АДАПТИВНІСТЮ У МОЛОДІ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню сутності етнічної ідентичності та адаптивності особистості на основі аналізу теоретичних підходів до дослідження даного питання. Описується дослідження зв'язку етнічної ідентичності з адаптивністю у молоді.

Ключові слова: етнічна ідентичність, адаптивність, етнічна толерантність, комунікативний потенціал, нервово-психічна стійкість.

Постановка проблеми: наша країна зараз перебуває в умовах економічної, політичної нестабільності, що загрожує втраті етнічної ідентичності, тому розкриття її сутності та характеру зв'язку з адаптивністю є важливою проблемою.

Стан дослідження. Поняття «ідентичність» вперше з'явилося в психіатрії, як позначення стану психічно хворих, які втратили представлення про самих себе. Згодом це поняття було перенесено в психологію розвитку, а «криза ідентичності» стала розглядатися як звичайне явище. Адже кожна людина в певний період свого життя відчуває потребу в самовизначенні.

На сьогоднішній день існує чимало трактувань поняття «ідентичність». Наприклад, теорія, створена в рамках психоаналізу, визначає ідентичність як відчуття тотожності людини самій собі, як відчуття цілісності у всіх своїх якостях і відносинах з навколишнім світом. Представники цієї теорії: Е.Еріксон, Дж.Мід [5].

В.Ю. Хотинець розглядає етнічну ідентичність через призму етнічної самосвідомості, яка формується в два етапа. Перший – формування представлень про етнічну групу, а другий – власне ідентифікація з етнічною спільнотою [6].

Дж. Фінні описує етнічну ідентичність як «динамічний багаторівневий конструкт, який стосується усвідомлення себе як члена етнічної групи». Найбільш значимими ознаками етнічної ідентичності дослідниця вважає мову, культуру, релігію та громадянство [5, с.47].

Г.У. Солдатова визначає етнічну ідентичність «як когнітивно-мотиваційне ядро етнічної самосвідомості, яке опосередковує міжетнічну взаємодію» [3, с.24].

О.Г. Маклаков здатність до соціально - психічної адаптації розглядає як властивість особистості, розглянути яку можна через діагностику рівня розвитку найбільш значущих для процесу адаптації психологічних характеристик. Дослідник виділяє такі характеристики: нервово-психічна стійкість, самооцінка, особливості побудови контакту з оточуючими, моральну нормативність, рівні групової ідентифікації. А.Г. Маклаков вважає, що саме ці характеристики складають «особистісний адаптаційний потенціал». Автор трактує його як показник наявних і латентних можливостей особистості пристосовуватись до нових умов середовища, мінливих умов соціальної взаємодії. Особистісний адаптаційний потенціал сприяє самовдосконаленню, саморозвитку особистості, підвищенню працездатності [1].

Адаптивність, як стверджує Л.Філіпс, означає гнучкість та ефективність при зустрічі з новими потенційно небезпечними об'єктами. Адаптивність означає здатність людини успішно використовувати реальні умови для досягнення своїх цілей. Адаптивна поведінка характеризується успішним прийняттям рішень, визначенням власного майбутнього та проявом ініціативи [2].

Загальновизнаним є факт, що людина з високим рівнем розвитку адаптивності краще пристосовується до нових умов, справляється з життєвими труднощами та є більш успішною. Етнос виступає групою підтримки для людини, яка опинилася в складній ситуації та потребує допомоги. Ці обставини призводять до об'єктивної необхідності дослідження зв'язку між етнічною ідентичністю та адаптивністю особистості.

Матеріали та методи дослідження. В ході дослідження ми висунули такі емпіричні гіпотези: існує зв'язок між позитивною етнічною ідентичністю та адаптивністю; існує зв'язок між етнотерором, етноізоляціонізмом, етнологією, етнофанатизмом, етнічною індиферентністю та адаптивністю; існує зв'язок між етнічною толерантністю та адаптивністю; існує зв'язок між значимістю етнічної приналежності та адаптивністю особистості; існує зв'язок між ставленням особистості до інших народів та адаптивністю.

Вибірка досліджуваних нараховувала 60 осіб віком від 18 до 30 років. З них 18 чоловіків та 42 жінки.

Для проведення дослідження ми використали емпіричний метод – опитування. Яке здійснювалося за допомогою такого інструментарію: багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» О.Г. Маклакова і С.В. Чермянина -

для виявлення рівня розвитку особистісного адаптаційного потенціалу; методика соціально-психологічної адаптації К. Роджерса, Р.Даймонд (в адаптації А.К. Осницького) — для виявлення інтегральних показників адаптивності; методика «Типи етнічної ідентичності» Г.У. Солдатової, С.В. Рижової - для виявлення типу етнічної ідентичності; шкальний опитувальник О.Л. Романової — для виявлення значимості етнічної приналежності та ставлення до інших народів; опитувальник «Індекс толерантності» Г.У. Солдатової — для виявлення етнічної толерантності.

Отримані в ході дослідження дані оброблялися методами математичної статистики (для виявлення взаємозв'язку емпіричних розподілів ми використовували критерій g_s -Спірмена) з наступною кількісною, якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням даних.

Результати дослідження та їх аналіз: нам вдалося встановити статистично значимий від'ємний кореляційний зв'язок між позитивною етнічною ідентичністю та ескапізмом ($g_s = -0,295$, $p \leq 0,05$). Ескапізм - захисний механізм втечі від проблем. Тобто особистість, яка провідними вважає цінності свого народу, але в той же час поважає інші культури, яка має позитивну етнічну ідентичність вважає за краще вирішення проблем, а не втечу від них. Були встановлені статистично значимі від'ємні кореляційні зв'язки між етніцизмом та нервово-психічною стійкістю ($g_s = -0,259$, $p \leq 0,05$), комунікативним потенціалом ($g_s = -0,361$, при $p \leq 0,01$), особистісним адаптаційним потенціалом ($g_s = -0,292$, при $p \leq 0,05$) та позитивний кореляційний зв'язок з ескапізмом ($g_s = 0,349$, при $p \leq 0,01$). Це значить, що особистість, яка відходить від власної ідентичності, відчуває труднощі при встановленні контакту з оточуючими, можливі прояви агресивності та конфліктності. Знайдено від'ємні статистично значимі кореляційні зв'язки між етніцизмом та нервово-психічною стійкістю ($g_s = -0,312$, при $p \leq 0,05$), комунікативним потенціалом ($g_s = -0,466$, при $p \leq 0,01$), моральною нормативністю ($g_s = -0,313$, при $p \leq 0,05$), особистісно адаптаційним потенціалом ($g_s = -0,438$, при $p \leq 0,01$), та позитивний кореляційний зв'язок з ескапізмом ($g_s = -0,438$, при $p \leq 0,05$), з цього випливає, що особистість, в якій любов до свого народу виражена надмірно відчуває труднощі при встановленні взаємовідносин з іншими, має неадекватну самооцінку, не дотримується загальноприйнятих норм поведінки, і як висновок має низький рівень адаптивності. Були встановлені від'ємні статистично значимі кореляційні зв'язки між етніцизмом та особистісним адаптаційним потенціалом ($g_s = -0,424$, при $p \leq 0,01$), нервово-психічною стійкістю ($g_s = -0,343$, при $p \leq 0,05$), комунікативним потенціалом ($g_s = 0,424$, при $p \leq 0,01$), моральною нормативністю ($g_s = -0,380$, при $p \leq 0,01$). Особистість, яка готова йти на будь-які дії заради етнічних інтересів має неадекватну самооцінку, ймовірні прояви агресивності та конфліктної поведінки.

Був знайдений статистично значимий позитивний кореляційний зв'язок між етнічною толерантністю та домінуванням ($g_s = 0,264$, при $p \leq 0,05$), домінуванням та значимістю етнічної приналежності ($g_s = 0,257$, при $p \leq 0,05$). Особистість, яка добре відноситься до представників всіх народів, робить акцент на особистих якостях, а не національній приналежності, в той же час дотримується традицій

свого народу та поважає культурні цінності має стійкі переконання, і відстоює свою думку завжди до кінця, що є характеристикою добре адаптивної особистості. Були знайдені статистично значимі від'ємні кореляційні зв'язки між оцінкою взаємовідносин національного оточення та особистісним адаптаційним потенціалом ($r_s = -0,294$, при $p \leq 0,05$), нервово-психічною стійкістю ($r_s = -0,204$, при $p \leq 0,05$), комунікативним потенціалом ($r_s = -0,389$, при $p \leq 0,01$) та позитивний статистично значимий кореляційний зв'язок з ескапізмом ($r_s = 0,294$, при $p \leq 0,05$). Особистість, що має високі показники по шкалі «оцінка взаємовідносин національного оточення», як правило, вважає що на її території має проживати лише корінне населення, інші жителі мають бути обмеженими в правах, та виступає проти міжетнічних шлюбів. Згідно наших результатів така особистість є емоційно нестійкою, є проблеми в сфері міжособистісних стосунків, вона часто використовує захисний механізм втечі від проблем, а отже в неї низький рівень адаптивності.

Висновки. Отримані результати дослідження дозволяють зробити висновок, що існує зв'язок між етнічною ідентичністю та адаптивністю у молоді. А саме: особистість зі сформованою позитивною етнічною ідентичністю, в якій розвинена етнічна толерантність є впевненою в собі, її переконання є стійкими. Також вона рідко уникає проблем, чи робить вигляд, що їх взагалі не існує. Зазвичай їх вирішує. Особистість, в якій любов до рідного народу виражена надмірно, поєднується зі зневажливим ставленням до інших етносів, або навпаки не відчуває зв'язку зі своєю етнічною групою, частіше виявляє агресивність, вступає в конфлікти, неадекватно оцінює свою роль в колективі, відчуває труднощі при встановленні контактів. Тож варто звернути увагу на проблему формування етнічної ідентичності та старатися ще змалечку виховувати в дитині любов до свого народу, але при цьому вчити поважати культуру інших. Це буде запорукою розвитку адаптивності, що в майбутньому допоможе їй стати успішною.

Література

1. Маклаков А. Г. Личностный адаптационный потенциал: его мобилизация и прогнозирование в экстремальных условиях / А.Г. Маклаков // Психологический журнал – 2001. – № 1 – С. 16–24.
2. Налчаджян А.А. Психологическая адаптация: механизмы и стратегии / А. А. Началджян. – М. : Эксмо, 2010. – 368 с.
3. Солдатова Г. У. Психология межэтнической напряженности / Г. У. Солдатова. – М.: Смысл, 2001. – 389 с.
4. Солдатова Г.У. Психодиагностика толерантности личности / Г. У. Солдатова, Л. А. Шайгерова. – М.: Смысл, 2008. – 172 с.
5. Стефаненко Т. Г. Методы этнопсихологического исследования / Т. Г. Стефаненко, Е. И. Шляпина, С.Н. Ениклопов. – М. : Изд-во МГУ, 1993. – 354 с.
6. Хотинец В.Ю. Этническое самосознание / В.Ю. Хотинец. – СПб.: Алетейя, 2000. – 240 с.

І.С. ХОЛОД,

студентка Полтавського юридичного коледжу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

К.С. ПИВОВАРСЬКА,

науковий керівник, кандидат філософських наук, викладач Полтавського юридичного коледжу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

НАЙВАЖЛИВІШІ ФУНКЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Актуальність теми полягає у тому, що за кілька останніх років в науковій літературі з'явилися досить цікаві статті, присвячені політичній правлячій еліті. Цьому є цілком обґрунтоване виправдання. За роки незалежності, в Україні дуже велика увага приділялася розвитку та встановленню демократичного режиму і демократичного процесу. Демократія здійснюється не конкретними особами, а народом. Основні політичні, економічні та соціальні питання вирішуються меншістю.

Метою даної роботи є дослідження найважливіших функцій політичної еліти в сучасній Україні та їх належне і ефективно виконання. Оскільки майже завжди до влади було причетним вузьке коло осіб – правляча меншість, політична еліта прагне, щоб люди визнавали її верховенство. Вважається, що пануючу еліту представляють економічні, військові та політичні кола. Та формування політичних еліт в Україні тісно пов'язане з процесом відродження інституту політичного лідерства. Слід зазначити, що ці процеси значною мірою залежать від темпів демократизації та успіхів у створенні громадянського суспільства в Україні [2, с. 40].

Як відомо соціальна роль політичної еліти визначається, насамперед, тими функціями, які вона виконує в суспільстві і суспільного життя. Ці різноманітні функції пов'язані з великою відповідальністю.

Зміст і межі функцій, виконуваних політичною елітою визначаються Конституцією України 1996 р. Однак, найчастіше існують розбіжності між конституцією будь-якої країни та реальною владою. Це відбувається як мінімум в декількох випадках. По-перше, це відбувається тоді, коли ситуація в країні ґрунтовно змінюється (перехідні періоди), але ці зміни ще не знайшли своє відображення в Конституції. Ці дві обставини слід враховувати при розгляді тих функцій, які виконує українська політична еліта [3, с. 155].

До функцій політичної еліти України слід віднести наступні: стратегічну, комунікативну, організаторську і інтегративну [1, с. 154]. Розглянемо їх більш докладно:

1. Стратегічна функція повною мірою може бути реалізована на вищому рівні політичної еліти - парламентаріями, членами кабінету міністрів, експертами, радниками, помічниками президента. Полягає в розробці стратегії і тактики розвитку суспільства, визначенні політичної програми дій. Вона проявляється у генеруванні нових ідей, що відбивають потреби в радикальних змінах, у визначенні стратегічного напрямку суспільного розвитку.

Успішна реалізація стратегічної функції політичної еліти визначається не тільки якісним кадровим складом «мозкового штабу», яка притягується до вироблення політичного курсу країни. Вона залежить також від стану громадської думки в країні, його відображення в прийнятих політичних рішеннях. Іншими словами, для виконання цієї функції потрібен високий рівень компетентності і професіоналізму [4, с. 25].

2. Комунікативна функція представляє ефективне вираження і відтворення в політичних програмах інтересів і потреб різних соціальних груп, а також різних верств населення і здійснення їх у практичних діях. Ця функція містить в собі вміння бачити особливості різних соціальних спільнот, швидко та суттєво реагувати на зміни в громадській думці з різних суспільно важливих питань [5].

З метою налагодження тісних стосунків з різними соціальними групами в нашій державі політичне керівництво використовує регулярні особисто важливі зустрічі з людьми, проводить різноманітні конференції та поїздки по країні.

3. Зміст інтегративної функції політичної еліти полягає в забезпеченні цілісності і єдності суспільства, стійкості політичної та економічної систем, уникненні соціально-політичних конфліктів, знаходженні оптимальних варіантів та їх розв'язання в разі виникнення. Важливими елементами змісту цієї функції є сформованість різних верств населення, злагода їх соціальних інтересів, досягнення суспільної згоди. Нездатність політичної еліти виконувати інтегративну функцію загрожує розколом суспільства, зіткненнями різноспрямованих соціальних і політичних сил аж до громадянської війни. [5]

Сучасна правляча еліта, яка виступає в ролі основного суб'єкта перетворень, не демонструє зацікавленості у формуванні громадянського суспільства в Україні, не розглядає його інститути як інструменти вирішення політичних питань. Ця частина політичної еліти не бажає потенційно допускати громадські об'єднання до активної участі в політичних процесах та у владному механізмі України [3, с. 200].

Висновок: отже, проаналізувавши вищезазначені функції політичної еліти можна сказати, що:

1. Стратегічна функція реалізується парламентаріями, членами кабінету міністрів, радниками та помічниками президента. Дана функція є залежною від думки громадськості.

2. Комунікативна функція сприяє продуктивному вираженню інтересів та потреб різних соціальних груп в політичних програмах.

3. Інтегративна функція полягає у стійкості політичної системи, уникненні конфліктів у даній сфері і зіткненні різних соціальних і політичних сил.

Література

1. Батракова И. В. Функции политической элиты Украины в контексте современного политического процесса [Електронний ресурс] / И. В. Батракова // Культура народов Причерноморья. — 2007. — Режим доступа: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/107140>. — Заголовок з екрану.
2. Кіндратець О. Інтелігенція та політична еліта України / О. Кіндратець. // Світогляд. — 2009. — С. 38—41.

3. Пухкал О. Політична еліта і громадянське суспільство в Україні: становлення і взаємодія / О. Пухкал. // Вісник Національної академії державного управління. — 2009. — С. 193–201.
4. Росенко М. І. Основні функції та роль політичних еліт у державному управлінні / М. І. Росенко // Науковий вісник Академії муніципального управління. Збірник наукових праць. — 2010. — №4. — С. 418.
5. Шляхтун П. П. Функції політичної еліти [Електронний ресурс] / П. П. Шляхтун // Політологія. — 2002. — Режим доступу: http://www.npu.edu.ua!/e-book/book/html/D/iplp_kspd_Shlahtun_Politologia/2000.html. — Заголовок з екрану.

УДК 159.9.072: 159.923.2

Г.О. ЧЕРНЯВСЬКА,

студентка факультету психології

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Д.В. НОСЕНКО,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології та психології управління

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ ПРОКРАСТИНАЦІЇ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація. У статті представлено дослідження особистісної детермінації схильності до прокрастинації серед студентської молоді. За допомогою кореляційного, факторного та лінійного множинного регресійного аналізу продемонстрована особистісна детермінація схильності до прокрастинації, особистісними передумовами якої є: високий рівень нейротизму, низький рівень сумлінності, низька впевненість у самоефективності та схильність до уникання як стратегії стресоподолання.

Ключові слова: академічна прокрастинація, особистісні чинники прокрастинації, копінг-стратегія, самоефективність, самоінвалідація.

Постановка проблеми. Успішна навчальна діяльність у студентів вимагає значного рівня самоорганізації та самодисципліни у плануванні власного часу для виконання навчальних завдань. Сучасний ритм життя студентів стає більш насиченим, тому раціонально розподілити час для успішної навчальної діяльності вдається не всім. Багатьом студентам властиве відкладання справ «на потім», що в результаті може призводити як до погіршення якості засвоєння знань, умінь та навичок, так і до погіршення психологічного та фізіологічного самопочуття. Розповсюдження схильності до відкладання справ до критичного моменту можна визначити як поширення феномену прокрастинації. У психологічній літературі під цим терміном розуміють свідоме відкладання, відтермінування суб'єктом намічених дій, завдань, незважаючи на негативні наслідки такої поведінки [1].

Стан дослідження. Дослідження психологічного феномену прокрастинації розпочалися з дискусій у 70-х рр. ХХ ст. Термін «прокрастинація» в науковому контексті вперше вжив П. Рінгенбах в 1977 р. в процесі роботи над книгою «Прокрастинація в житті людини» [2]. Наступними працями, де згадується цей

термін, стали праці А. Елліаса і В. Кнауца, Дж. Бурки і Л. Юен [3]. Після виходу в світ цих книг, в середині 1980-х рр., тема відкладання привернула до себе увагу багатьох учених - стали з'являтися теоретичні огляди і емпіричні дослідження.

З кінця минулого століття накопичено досить об'ємний багаж емпіричних даних, проте теоретична база даного напрямку досліджень неоднорідна і містить безліч різних гіпотез: про природу прокрастинації, про взаємозв'язки з різними особливостями особистості і про характер цих зв'язків, про ситуативні причини прокрастинації і т.д. [4].

Основний виклад матеріалу. За даними Є. Ільїна від 46 до 95% студентів та учнів середніх та вищих навчальних закладів вважають себе прокрастинаторами [5]. Тому для запобігання як самої прокрастинації, так і її негативних наслідків та для подальшої розробки психологічних технік корекції прояву даного феномену необхідно виокремити особистісні чинники, які можуть виступати передумовою виникнення прокрастинації. Саме через це *метою даного дослідження* є дослідження особистісних чинників прокрастинації у студентської молоді.

Концептуальна гіпотеза полягала у припущенні, що існують певні особистісні чинники, пов'язані із виникненням прокрастинації у студентської молоді, оскільки існують суттєві розбіжності в особистісних диспозиційних характеристиках притаманності суб'єкту схильності до прокрастинації.

Емпіричні гіпотези:

1. Чим вищим є рівень нейротизму людини, та чим нижчим є рівень сумлінності людини, тим вірогіднішою є оцінка ситуації, що потребує подолання, як загрози, яка налаштовує людину на дистанціювання від неї за допомогою прокрастинації.

2. Чим нижчою є вірогідність когнітивного оцінювання людиною впевненості у наявності в неї необхідних ресурсів досягнення цілей нагальної діяльності, тим вірогідніше є прагнення дистанціюватись від вирішення проблеми принаймні на певний час за допомогою прокрастинації.

3. Якщо феномену прокрастинації притаманний категоріальний статус неконструктивної копінг-стратегії, орієнтованої на уникнення вирішення задач нагальної діяльності, то показники її прояву мають від'ємно корелювати із проактивною копінг-стратегією і додатньо корелювати з самоінвалідацією як формою неконструктивної проактивної копінг-поведінки.

4. Якщо феномен прокрастинації є формою неконструктивної проактивної копінг-поведінки, то його показники мають корелювати з тими ж самими особистісними ознаками, з якими корелюватимуть на обраній вибірці досліджуваних показники стратегії прокативної копінг-поведінки.

Для проведення дослідження було обрано наступні методики:

1. Особистісний опитувальник «Велика п'ятірка» авторів МакКрає і Коста в адаптації А. Хромова (5PFQ)

2. «Шкала студентської прокрастинації» К. Лей (в адаптації Юдеевої Т.Ю., Гаранян Н.Г., Жукової Д.М.).

3. «Мельбурнський опитувальник прийняття рішень (МОПР)», розроблений Mann L., Burnett P., Radford M., Ford S.

4. «Опитувальник проактивної подолаючої поведінки».

5. Для діагностики самовідношення респондентів було обрано методику «Шкала самоповаги Розенберга».

6. «Шкалу загальної самоефективності» Шварцера Ральфа та Маттіаса Єрусалема.

7. Рівень самоінвалідації як форми неконструктивної проактивної форми копінг-поведінки був досліджений за допомогою методики «Шкала самоінвалідації» (SHS) Ф. Родевальта в адаптації Д.В. Носенко.

Дослідження було проведено на репрезентативній вибірці 62 студентів, що навчаються на денній формі у вищих навчальних закладах міста Дніпро. Задля емпіричної перевірки гіпотез дослідження було виконано послідовно три основних дослідницькі процедури: проведений кореляційний аналіз зв'язків усіх відібраних для дослідження залежних і незалежних змінних, виконаний факторний аналіз інтеркореляційних зв'язків і виокремлено три узагальнюючих фактори, які описують приблизно 50% наявних тенденцій, що розкривають зміст детермінуючого впливу особистісних чинників на схильність суб'єкта до прокрастинації, проведено множинний лінійний регресійний аналіз, що дозволив виявити основні кореляційно-регресійні зв'язки між предиктором та результативним показником для моделі прогнозування схильності до прокрастинації.

Результати кореляційного аналізу показали, що прокрастинація має значущі додатні зв'язки із униканням ($r=0.308$ при $p \leq 0.01$), самоінвалідацією ($r=0.385$ при $p \leq 0.01$), , нейротизмом ($r=0.343$ при $p \leq 0.01$),. Також встановлені наступні від'ємні кореляційні зв'язки прокрастинації із впевненістю у власній ефективності ($r= - 0.370$ при $p \leq 0.01$), рівнем самоповаги ($r=0.299$ при $p \leq 0.05$), сумлінністю ($r= - 0.627$ при $p \leq 0.01$), а також із проактивною стратегією стресоподолання ($r= - 0.486$ при $p \leq 0.01$).

Результати факторного аналізу дозволили виокремити три фактори, перший з яких отримав назву «Активна налаштованість на суб'єкта на саморозвиток». Найбільш вірогідними детермінантами, що забезпечують запобігання стратегії прокрастинації (-0.688), униканню (-0.372) та самоінвалідації (-.291) є: самоповага (0.418), сумлінність (0.850), впевненість у самоефективності (0.638) та налаштованість на проактивне подолання (0.744).

До другого фактору, який ми назвали «Відчуття суб'єктом власної неспроможності долати життєві ускладнення», увійшли наступні структурні глобальні риси особистості , які виступають у ролі особистісних передумов прокрастинації: нейортизм (0.857), самоінвалідація (0.819), надпильність (0.744), а також уникання, як стратегія стресоподолання (0.590). Інтеркореляції третього фактору, що отримав назву «Уникнення суб'єктом ситуацій невизначеності», починаються із базової стратегії уникання (0.370), це найвищий показник інтеркореляцій з усіх проаналізованих нами ознак копінг-поведінки. На другому місці зареєстровано пильність (0.251) і надпильність (0.232) та один із компонентів проактивного копіngu — пошук інструментальної підтримки (0.534). До складу цього фактору увійшли дві змінні із числа особистісних змінних, що входять до складу глоба-

льних диспозиційних рис особистості — відкритість новому досвіду (-0.567) та екстраверсія (-0.360).

Здійснення лінійного множинного регресійного аналізу надало змогу виділити фактори-предиктори академічної прокрастинації.

Результати кореляційно-регресійного аналізу для 4 моделей із різною кількістю предикторів представлені у Таблиці 1.

	B	SE	β	t	p
Уникання	0.444	0.107	0.525	4.145	0.000
Сумлінність	-0.074	0.031	-0.310	-2.398	0.020
Нейротизм	0.061	0.023	0.348	2.666	0.010

Для моделі із 5 предикторів, до якої увійшли дібрані нами аналоги незалежних змінних з третього фактору, встановлено, що найбільш вірогідним предиктором прокрастинації є уникання.

За результатами аналізу, здійсненого для п'яти предикторів, що входять до так званої «Великої п'ятірки» диспозиційних особистісних рис, було побудовано кореляційно-регресійну модель, у якій двома статистично значущими детермінантами прокрастинації було виявлено нейротизм (із додатнім знаком) та сумлінність (із від'ємним знаком).

Отже, за допомогою побудованих моделей регресійного аналізу можна констатувати, що на виникнення академічної прокрастинації у студентів найбільшим чином впливає наявність у особистості схильності до уникнення, нейротизму та низької сумлінності. Це може говорити про те, що передумовою появи прокрастинації, як неконструктивної копінг-поведінки, є емоційна нестійкість, сприйнятливність людини до подій, низький рівень вольового самоконтролю та відповідальності у виконуваних справах, а також прагнення уникнути виконання справ, що пов'язані з новим досвідом, бажання раціоналізувати перекладання важливих обов'язків на інших.

Таким чином ми можемо констатувати, що концептуальна та емпіричні гіпотези, висунуті нами на початку дослідження, були підтверджені.

Висновки. Спираючись на результати проведеного нами аналізу та інтерпретації отриманих даних можна стверджувати, що прокрастинація має ознаки неконструктивної форми проактивної копінг-стратегії, що орієнтована на уникнення виконання завдань нагальної діяльності та відбиває недостатність ресурсів індивіда для успішного досягнення поставлених цілей. На виникнення даного феномену найбільшим чином можуть впливати генетично зумовлені властивості особистості — високий рівень *нейротизму*, глобальні диспозиційні риси, що піддаються цілеспрямованому формуванню, а саме рівню *сумлінності*, особистісні передумови оцінки власних ресурсів як недостатніх, що виражається у низькому рівні впевненості у власній ефективності. Отже, за результатами аналізу емпіричних даних, можна припустити, що якщо людина має низький рівень его-залученості (при низьких рівнях самооцінки, впевненості у самоефективності і низькому рівні сумлінності), то у копінг-поведінці можна очікувати застосування стратегії уникання, локалізованої у теперішньому часі та самоінвалідизації, як копінг-стратегії, локалізованої у майбутньому часі (неконструктивний проактивний копінг).

Література

1. Варваричева Я. И. Феномен прокрастинации: проблемы и перспективы исследования / Я. И. Варваричева // Вопросы психологии. – 2010. – № 3. – С. 121–131.
2. Steel P. The nature of procrastination: A Metaanalytic and Theoretical Review of Quintessential self – regulatory failure / P. Steel // Psychol. Bul. – 2007. – Vol. – 133. – №1. – P. 65–94.
3. Burka J.B. Procrastination: Why You Do It, What to Do About It Now / Jane B. Burka, Lenora M. Yuen. – Cambridge, MA: Perseus Books, 1988. – 322 p.
4. Чернышева Н. А. Прокрастинация: Актуальное состояние проблемы и перспективы изучения / Н.А. Чернышова // Вестник ПГГПУ. – Серия № 1. Психологические и педагогические науки. – Пермь, 2016. – С. 17–26.
5. Ильин Е. П. Работа и личность. Трудоголизм, перфекционизм, лень / Е.П. Ильин – СПб.: Питер, 2011. – 224 с.

УДК 159.9

О.О. ШИНКАРЕНКО,

студентка факультету психології

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

В.І. ЛАЗАРЕНКО,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології та психології управління

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ОСОБИСТІСНИЙ ПРОФІЛЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ, ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню сутності індивідуально - психологічних характеристик старшокласників, які професійно орієнтовані на військову службу на основі аналізу теоретичних підходів до дослідження даного питання. Описується дослідження особистісних характеристик старшокласників, які планують вступати до ВВУЗів.

Ключові слова: рання юність, ідентичність, професійне самовизначення, риси особистості, адаптація, інтелектуальний розвиток.

Постановка проблеми: на сучасному етапі приділяється особлива увага військовому професіоналу, який повинен мати не тільки високий рівень підготовки у військовій справі, а й мати розвинуте мислення, логіку, володіти комунікативними навичками, мати хорошу нервово - психічну стійкість при виникненні стресової ситуації, бути дисциплінованим, рішучим, ініціативним, самостійним та вміти чітко виконувати розпорядження керівника підрозділу, вміти вчасно мобілізуватися.

На даному етапі, результатом військової підготовки повинно бути створення інноваційного військового, який повинен бути всебічно розвинутою особистістю [4]. Особливо зараз, коли країна переживає неспокійні часи та багато охочих, українців, займати посаду військовослужбовця.

Саме тому розкриття обраної проблематики є вельми актуальним на даний момент.

Стан дослідження. Початок вивчення психологічних особливостей юнацького віку, як самостійного етапи онтогенетичного розвитку, припадає на кінець XIX століття. Необхідність вивчення періоду юності було пов'язано з технічним, соціальним розвитком, соціумом почали пред'являлись нові критерії щодо професійної компетентності, та до зрілості особистості [6].

Юність — це період життя особистості від 14-15 років до 25 років, період під час якого відбувається стабілізація особистості, завершується фізичний розвиток, відбувається завершення соціалізації особистості, набуття психічної, ідейної та громадянської зрілості, формування світогляду, моральної свідомості і самосвідомості [2; 3]. Юність прийнято розділяти на два етапи: ранню юність та пізню юність. Рання юність охоплює період від 14-15, до 18 років.

Психологічне вивчення юності відбувалося за допомогою ряду теорій (біологічного, психологічного, психоаналітичного напрямку). Вони розглядають юність через призму внутрішніх змін у самому організмі та внутрішніх факторів.

Головним психологічним надбанням раннього юнацького віку є активізація і актуалізація процесів становлення суб'єктивної картини світу, формування соціальної позиції та основ світогляду.

Процес ідентичності у період ранньої юності визначається у трьох підходах:

1. перший підхід розглядає зміни у самосприйнятті;
2. другий підхід фокусується на самооцінці, а саме, наскільки позитивно чи негативно особистість оцінює себе;
3. третій підхід розглядає зміни у відчутті ідентичності — відчуття особистістю того, ким вони є, куди спрямовує свій шлях [1].

Також треба зазначити, що для представники періоду ранньої юності характерне проходження через період професійного самовизначення. Професійне самовизначення, старшокласників, представляє собою тривалий, динамічний, багатоплановий процес самореалізації особистості, який детермінується соціально - економічними, соціально - психологічними, суб'єктно - особистісними, індивідуально - особистісними факторами. Формування реалістичної життєвої перспективи вимагає врахування індивідуальних особливостей (схильності, темперамент), статевих особливостей. Провідне значення в активізації професійного самовизначення мають суб'єктивні фактори пошуку, набуття професійної ідентичності суб'єкта праці.

Треба відмітити, що юнаки які планують пов'язати своє життя з професією військовослужбовця повинні мати: високий ступінь інтелектуалізації, підвищення ролі розумової праці, високі вимоги до особистісних і психологічних характеристик військовослужбовців, особливо офіцерського складу. Від військовослужбовця вимагаються не лише глибокі професійні знання, але й високий рівень державної зрілості та моральної стійкості, ініціативи та творчості як вищого рівня розвитку спроможності до самостійних, відповідальних, ініціативних, автономних дій [5].

Матеріали та методи дослідження. В ході дослідження нами була висунута гіпотеза: старшокласники, професійно орієнтовані на військову службу мають певні особливості прояву індивідуально - психологічних характеристик, а саме:

високий рівень нервово - психічної стійкості, мають високі інтелектуальні здібності, добре дисципліновані, добре розвинені комунікативні здібності, порівняно зі старшокласниками, не орієнтованими на професійну військову службу.

Вибірка досліджуваних є гомогенною - складається з 60 осіб, старшокласників (хлопців) віком від 16 до 17 років.

В ході дослідження використано психодіагностичні засоби: 16 факторний особистісний опитувальник Р. Б. Кеттела; «Професійно - особистісний опитувальник В. П. Петрова»; особистісний опитувальник В. Русалова; «Адаптивність-200»; тест інтелектуального потенціалу П. Ржичана; короткий орієнтовний тест (КОТ).

Обробка результатів дослідження проведена за допомогою математико - статистичних методів: оцінка відмінностей за критерієм Манна - Уїтні. Узагальнення результатів здійснено з використанням інтерпретаційних методів: узагальнення емпіричних даних.

Результати дослідження та їх аналіз: в ході нашого дослідження не було встановлено суттєвих відмінностей між двома групами. На основі отриманих даних за різними показниками нами було виділено основні індивідуально – психологічні характеристики, які належать старшокласникам, які професійно орієнтовані на військову службу. Що стосується особистісних рис, до них належить:

- адекватна самооцінка;
- відкритість, товариськість і добродушність, природність і невимушеність у поведінці, уважність, доброта, м'якосердечність у стосунках;
- конкретність і деяка ригідність мислення;
- витриманість, працездатність;
- владність, незалежність, самовпевненість, упертість;
- розсудливість, обережність, розважливість, рухливість;
- дотримання норм і правил поведінки, наполегливість у досягненні поставлених цілей, відповідальність;
- сміливість;
- мужність, самовпевненість, безстрашність, реалістичність суджень, практичність, деяка жорсткість, суворість, суворість стосовно оточення.
- відвертість, доброзичливість стосовно інших людей, терпимість, обережність у здійсненні вчинків;
- прямолінійність, природність;
- холоднокровність, впевненість у собі;
- консервативність, стійкість стосовно традиційних труднощів;
- незалежність;
- цілеспрямованість і інтегрованість особистості.

Старшокласники, які професійно орієнтовані на проходження військової служби мають високу потребу в освоєнні предметного світу, вони прагнуть до напруженої розумової і фізичної праці. Навколишній світ вони засвоюють через комунікацію, прагнуть освоювати соціальні норми діяльності, легко можуть переключатися з одного виду діяльності на інший, взаємодіючи з предметним сві-

том досить швидко можуть переходити з одних форм мислення на інші. Характерним є прагнення до розмаїтості форм предметної діяльності.

Важливим моментом, на який потрібно звернути увагу, що старшокласники, які професійно орієнтовані на проходження військової служби мають високу швидкість виконання операцій при здійсненні предметної діяльності, високу психічну швидкість при виконанні конкретних завдань.

Що стосується емоційної чутливості в комунікативній сфері, то майбутні військовослужбовці проявляють низьку емоційність у комунікативній сфері.

Треба відмітити, що старшокласники, які професійно орієнтовані на військову службу мають:

- 1) достатній рівень розвитку адаптаційних можливостей особистості;
- 2) достатньо високий рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції;
- 3) достатньо високий рівень комунікативних здібностей;
- 4) достатній рівень соціалізації;
- 5) достатній рівень військово-професійної спрямованості;
- 6) відсутні ознаки девіантних (аддиктивної і делинквентної) форм поведінки;
- 7) відсутні ознаки суїцидального ризику.

Також, ми звернули увагу на те, що старшокласники, які професійно орієнтовані на проходження військової служби мають добре розвинений рівень словесних, логічних, числових та просторових здібностей. Старшокласники добре аналізують інформацію яка надходить із навколишнього середовища, та добре аналізують отриману інформацію. Юнаки на високому рівні можуть виконувати логічні операції, володіють арифметичними навичками.

Висновки. Отримані результати дослідження дають можливість стверджувати, що старшокласники, які професійно орієнтовані на військову службу відповідають тим вимогам, які висуваються до військовослужбовців: мають високий інтелект, добре розвинені комунікативні навички, дисципліновані, мають високі нервово – психічну стійкість, можуть вчасно мобілізуватися.

Література

1. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Эрик Эриксон; [пер. с англ. А.Д.Андреева и др.]. - М.: Изд. Группа „Прогресс“, 1996. — 334 с.
2. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія: навч. посібник для вузів / Т.В. Дуткевич. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 392 с.
3. Павелків Р.В. Вікова психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. — К.: Кондор, 2011. — 468 с.
4. Панфілов О. Ю. Система військової освіти України як рамкова умова формування особистості військового керівника / О. Ю. Панфілов, Л. О. Петрова // Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. — 2016. — Вип. 3. — С. 201–204.
5. Кокун О.М. Психологічна структура лідерських якостей майбутнього офіцера // Вісник Національного університету оборони України. — 2012. — Вип. 4 (29). — С. 170–174.
6. Сокальский Э.А. Юность-время пробы творческих сил и стартов в будущее / Э.А. Сокальский // Вестник Московского государственного гуманитарного университета им. М.А. Шолохова. Педагогика и Психология. — 2013. — №2. — С. 97–108.

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

<i>С.О. Артюх,</i> ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ ШВИДКОГО ЧИТАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ОСНОВА УСПІШНОГО НАВЧАННЯ.....	3
<i>Є.О. Бохонько,</i> ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ МАТЕМАТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ЗАДАЧ АВТОТРАНСПОРТУ ЗАСОБАМИ ЛІНІЙНОГО ПРОГРАМУВАННЯ.....	6
<i>В.Д. Демиденко,</i> РЕКЛАМА ЯК ОДНА З ФОРМ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ.....	13
<i>Т.А. Некіз, О.А. Цуруль,</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ У НАВЧАННІ БІОЛОГІЇ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ.....	17
<i>В.О. Овчинникова-Мирошніченко,</i> ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК СКЛАДОВА ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ.....	20
<i>Ю.М. Остраус,</i> СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАЦІЯ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ».....	22
<i>Л.В. Сторчеус,</i> НОВІТНІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ.....	27
<i>О.М. Цимбал,</i> ЕСТЕТИЧНЕ ТА ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ МУЗИКИ....	31
<i>Ю.О. Шевченко,</i> ГЕНЕЗА ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ОСВІТНЬО-УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	33
<i>В.В. Штогрін,</i> ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ.....	41

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

<i>В.Н. Бистрякова, А.М. Осадча, Є.П. Гула,</i> КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ВИМІР ЕПОХИ МЕТАМОДЕРНІЗМУ.....	44
<i>О.В. Кожеков,</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ЖИВОПИСІ США (2010-ТІ РОКИ).....	48

Розділ 3
ГУМАНІТАРНІ НАУКИ
ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

<i>С.Ю. Баранов,</i> ВПЛИВ ІНШОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ НА АНГЛІЙСЬКУ МОВУ XX СТОЛІТТЯ.....	52
<i>А.С. Вустян,</i> МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ ТА ПРИКАЗКАХ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	54
<i>А.О. Гончарук, Т.І. Ткачук,</i> ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНІЧНОГО ТА ЛІТЕРАТУРНОГО ПЕРЕКЛАДУ.....	58
<i>Г.П. Любінська, О.П. Левченко,</i> МОВЛЕННЄВИЙ АКТ ВИБАЧЕННЯ: СКЛАДНИКИ, ВИДИ ТА ЛЕКСИЧНІ МАРКЕРИ.....	60
<i>Н.В. Марченко,</i> ЗАКОРДОННЕ ВІДРЯДЖЕННЯ П. ТИЧІНИ У СКЛАДІ ПИСЬМЕННИЦЬКОЇ ДЕЛЕГАЦІЇ (1924–1925 РР.).....	69
<i>А.С. Печена,</i> СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ РИСИ АНГЛІЙСЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ ТА ПРИКАЗОК.....	72
<i>І.В. Придятько,</i> ВНЕСОК ХАРКОВА У РАКЕТНО-КОСМІЧНУ ГАЛУЗЬ СРСР.....	73
<i>І.С. Пташнюк, Т.С. Семегин,</i> МОВНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ЗАПЕРЕЧЕННЯ.....	77
<i>В.В. Хоменко, Я.В. Мукатаєва,</i> МЕТАФОРИЧНІ ПРОЦЕСИ УТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ У НІМЕЦЬКІЙ ФАХОВІЙ МОВІ МЕДИЦИНИ.....	84
<i>О.О. Чевичелова,</i> АНАЛІЗ СПІВВІДНОШЕННЯ ТРАДИЦІЙНИХ І ЖИВОМОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ НАЙДАВНІШИХ ВАРІАНТІВ ПІСНІ «ЇХАВ КОЗАК ЗА ДУНАЙ».....	87
<i>М.О. Ярова, Т.І. Ткачук,</i> ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ.....	90

Розділ 4
СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ
ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

<i>Л.О. Алексєєва, В.Р. Тристан, Л.О. Заволока,</i> СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	93
--	----

<i>Є.І. Аркушина,</i> СВІТОВІ РЕЛІГІЇ ТА ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА СУПЕРЕЧНОСТІ.....	96
<i>А.М. Вольф, Н.Я. Кутаренко,</i> ВПЛИВ ФАКТОРІВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА.....	101
<i>О.Є. Вострікова, Н.В. Завязкіна,</i> ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ОБРАЗУ ТІЛА.....	103
<i>О.С. Гребенюк, С.А. Кренц, Л.О. Заволока,</i> СУЧАСНИЙ СТАН ТА АНАЛІЗ РОЗВИТКУ РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ.....	106
<i>А.А. Дашевська, В.Й. Бакай,</i> СТРАТЕГІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	111
<i>Т.М. Деркач, Н.В. Ткаченко,</i> ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ З РІЗНИМИ РІВНЯМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	116
<i>А.Ю. Карпова, К.С. Пивоварська,</i> ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ І ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ.....	122
<i>А.Р. Кендзерська,</i> ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ПРОЯВІВ АУТОАГРЕСІЇ У ОСІБ ІЗ НАРЦИСТИЧНИМИ ТЕНДЕНЦІЯМИ.....	124
<i>А.А. Ковальова, В.В. Хачатрян,</i> БАНКРУТСТВО ПІДПРИЄМСТВА: МЕХАНІЗМ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ.....	130
<i>М.П. Крупко,</i> МЕТОДИКА КОНТРОЛЮ ДОХОДІВ І ВИТРАТ СУБ'ЄКТА ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРА.....	133
<i>І.В. Лавренчук, О.М. Вагіна,</i> СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	138
<i>Н.Ф. Літвінова, І.М. Вядрова,</i> ПРОБЛЕМИ ТА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	141
<i>Г.Г. Маліцька, І.М. Антохова,</i> АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: СТАН ТА НАПРЯМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	145
<i>Г.Г. Маліцька, Ю.М. Лопатинський, О.І. Мельник,</i>	

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	146
<i>Н.П. Ніколайчук, В.В. Хачатрян,</i> АНТИКРИЗОВЕ ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	150
<i>О.І. Петраш, Є.О. Галушка,</i> ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	152
<i>Я.А. Саєнко, О.П. Недбалюк,</i> СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	156
<i>В.В. Сидоренко, А.М. Желага,</i> МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ ЯК ЧИННИК ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРОЦЕСІВ СУСПІЛЬСТВА.....	162
<i>А.М. Суржа,</i> ВИСОКИЙ РІВЕНЬ ЖИТТЯ У КРАЇНАХ СКАНДИНАВІЇ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ВДАЛОГО ПОЛІТИЧНОГО КУРСУ.....	164
<i>А.А. Сьомченко, О.М. Вагіна,</i> ПРОБЛЕМИ ЗБЛИЖЕННЯ УКРАЇНИ З ЄС: ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ.....	167
<i>В.О. Терейковський, Т.В. Ганущак,</i> ЗАХОДИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ.....	169
<i>Н.В. Ткаченко, В.М. Руденко,</i> ХАРАКТЕР ЗВ'ЯЗКУ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ З АДАПТИВНІСТЮ У МОЛОДІ.....	171
<i>І.С. Холод, К.С. Пивоварська,</i> НАЙВАЖЛИВІШІ ФУНКЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	175
<i>Г.О. Чернявська, Д.В. Носенко,</i> ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ ПРОКРАСТИНАЦІЇ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	177
<i>О.О. Шинкаренко, В.І. Лазаренко,</i> ОСОБИСТІСНИЙ ПРОФІЛЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ, ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ.....	181

Підписано до друку 05.06.2017. Формат 60x84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Literaturna». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 11,39.
Зам. № 0506-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 109, моб. 38 (067) 259-11-89

Інститут інноваційної освіти. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com